วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN : 1905-1603 ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๙

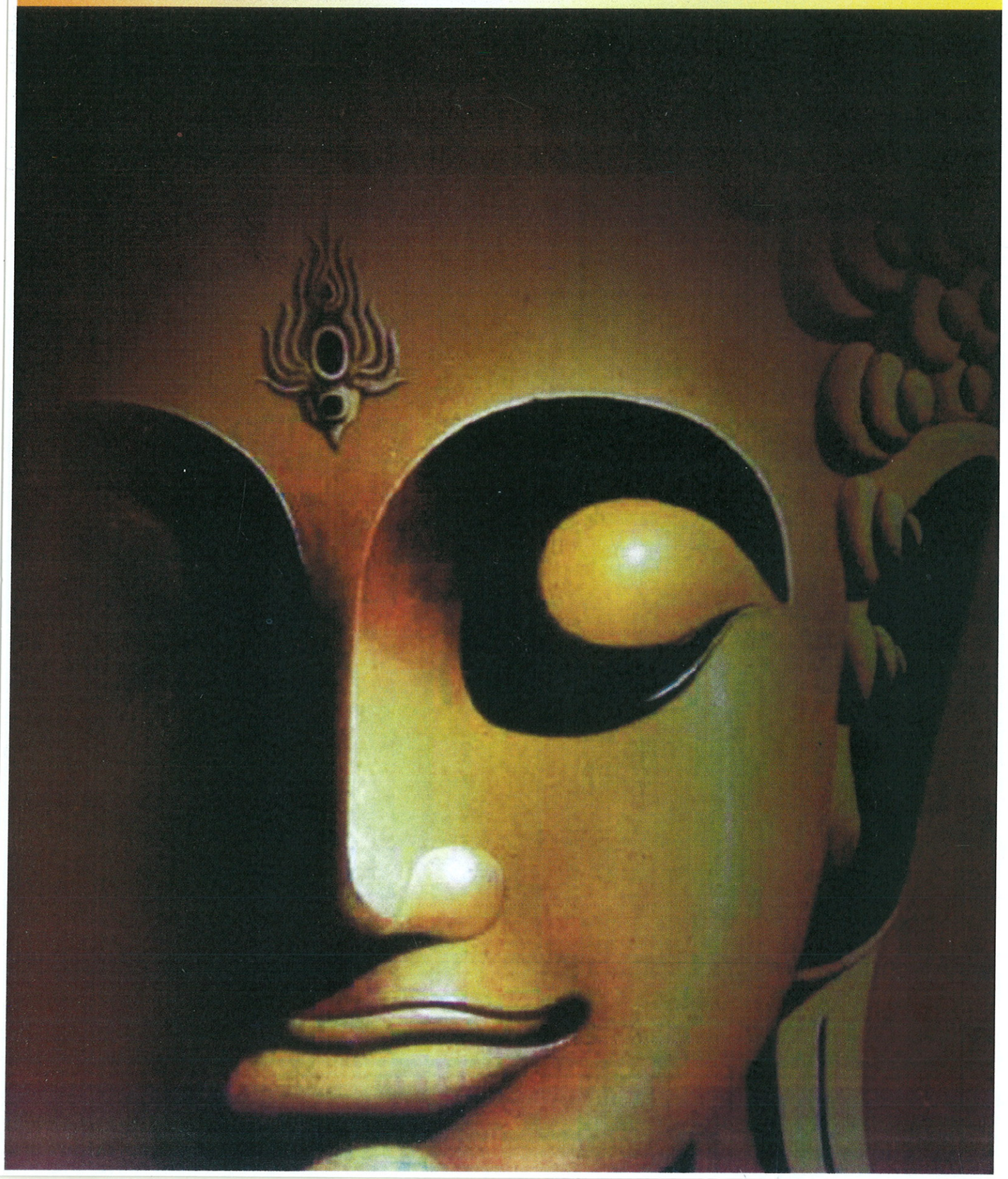

วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN 1905-1603 ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๙

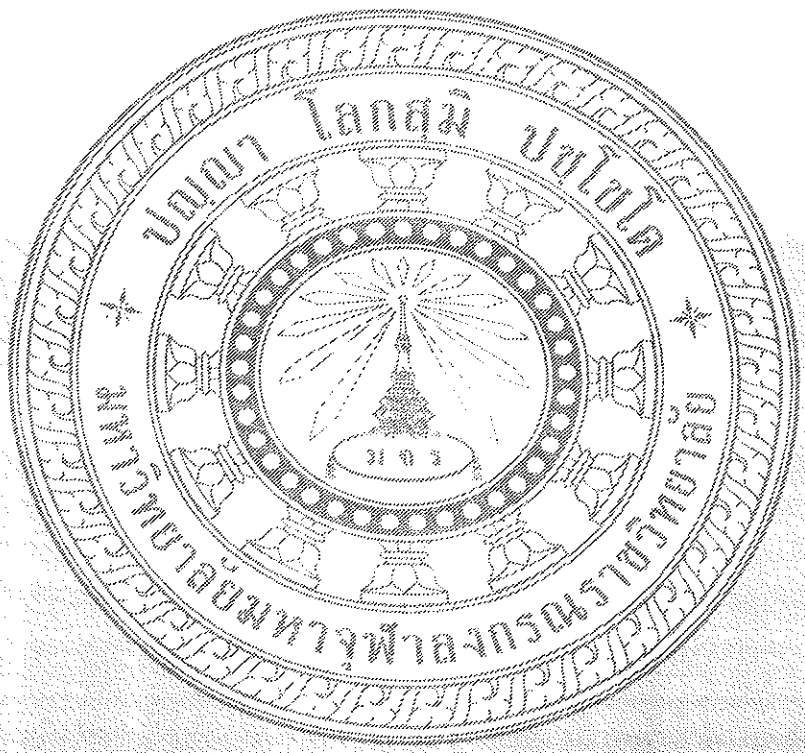

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทรศัพท์ : ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐, โทรสาร : ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐
http : //gds.mcu.ac.th, e-mail : grads@mcu.ac.th

สารจากอธิการบดี

ปัจจุบัน กระแสแนวคิดของกลุ่ม Engaged Buddhism และ Practical Buddhism กำลังเป็นที่นิยมและขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับ สาเหตุก็เพราะว่าแนวคิดแบบแยกส่วนตามมิติวิทยาศาสตร์ได้ผลักให้มนุษย์พัฒนาสังคมด้วยการเน้นวัตถุ นำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดมาสนองความต้องการจนเกิดวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อม การพึ่งพาเทคโนโลยีทำให้มนุษย์ขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวจนเกิดความเครียด และฆ่าตัวตาย การโฆษณาสินค้าที่ขาดจิตสำนึกทางจริยธรรมทำให้เด็กและเยาวชนรับและบริโภคสื่ออย่างผิดๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา ภัยพิบัติเหล่านี้อยู่ใกล้ตัวมวลมนุษยชาติที่ไม่อาจเพิกเฉยได้ ท่ามกลางวิกฤตดังกล่าว พระพุทธศาสนามีขุมทรัพย์ทางปัญญาที่พร้อมสรรพสำหรับบูรณาการกับวิถีชีวิตทุกชุมชนและมีทางรอดแก่มวลมนุษยชาติเสมอ ปัญหามีเพียงว่า ทำอย่างไรเราจึงจะสามารถประยุกต์พุทธธรรมให้เข้ากับวิถีชีวิตในแต่ละชุมชนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับปัจจุบันสมัย

เป็นที่น่าอนุโมทนาที่วารสาร "บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์" ฉบับนี้ ได้พยายามนำเสนอบทความ งานวิจัยของคณาจารย์และนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นอย่างดี เพื่อตอบปัญหาและเสนอทางออกแก่สังคม แม้ว่าจะเป็นวารสารน้องใหม่ในวงบรรณพิภพ แต่ก็เป็นน้องใหม่ที่เริ่มต้นได้ดีและมาถูกทางที่นัดพบ จึงอนุโมทนาในความเพียรพยายามของคณาจารย์และนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาทั้งหลายแห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไว้ ณ โอกาสนี้

(พระธรรมโกศาจารย์)
อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

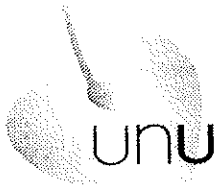

บทบรรณาธิการ

เป็นไปได้หรือไม่ว่าเรากำลังอยู่ในโลกแห่งความฝัน ?

หลายปีที่ผ่านมามีหนังฮอลลีวูดเรื่องหนึ่งชื่อว่า "เดอะ เมทริกซ์" (The Matrix) ได้นำประเด็นคำถามทางปรัชญามาเสนอในรูปแบบภาพยนตร์ได้อย่างน่าสนใจ คำถามที่ว่านี้ก็คือ *"เป็นไปได้หรือไม่ว่าเรากำลังอยู่ในโลกแห่งความฝัน ?"* หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เรารับรู้หรือที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสของเราตั้งแต่เกิดจนทุกวันนี้ อาจจะเป็นภาพลวงตาหรือความฝันที่หลอกหลอนเราก็ได้ คำถามแบบนี้คนทั่วไปอาจมองว่าเป็นเรื่องเพ้อเจ้อไร้สาระ แต่ในทางปรัชญาเราถือว่าเป็นคำถามที่สำคัญมาก นักปรัชญาและนักศาสนาที่ตั้งคำถามในแนวนี้มีความเห็นร่วมกันอย่างหนึ่งว่า ประสาทสัมผัสไม่ใช่ช่องทางที่สามารถรายงานโลกแห่งความจริงให้แก่เราได้ พูดง่ายๆ ก็คือพวกเรากำลังถูกหลอกด้วยข้อมูลทางประสาทสัมผัสนั่นเอง ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงพยายามชี้ชวนให้คนทั้งหลายแสวงหาความจริงแท้ที่อยู่เกินเลยประสาทสัมผัสขึ้นไป

เดอะ เมทริกซ์ ได้นำเสนอภาพของนีโอที่นอนหลับใหลอยู่ในอ่างกาวและถูกเสียบด้วยสายไฟฟ้าระโยงระยางอยู่ตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย เขาถูกป้อนข้อมูลประสบการณ์ผ่านสายไฟฟ้าด้วยเครื่อง "คอนสตรัคท์" (เครื่องป้อนประสบการณ์) เหตุการณ์ทุกอย่างที่ผ่านเข้ามาในชีวิตซึ่งเขาเคยเชื่อว่าเป็นจริง ล้วนแล้วแต่เป็นความฝันที่ถูกบงการหรือถูกป้อนด้วยเครื่องคอนสตรัคท์นี้เอง ฉากเหตุการณ์ตรงนี้อาจดูเป็นเรื่องเหลือเชื่อว่าจะเกิดกับชีวิตคนจริงๆ แต่เราก็สามารถแปรเป็นคำถามทางปรัชญาได้ว่า อ่างกาวอันเหนียวเหนอะใน

หนังจะต่างอะไรกับโลกใบเล็กซึ่งเป็นเสมือนกล่องแคบๆ ที่ลอยเคว้งอยู่ท่ามกลางจักรวาลอันกว้างใหญ่ ? ท่อส่งประสบการณ์ที่เสียบอยู่ตามร่างกายนีโอ จะต่างอะไรกับประสาทสัมผัสอันเป็นช่องทางรับรู้ในตัวเรา ? เครื่องคอนสตรัคท์ที่คอยบงการและป้อนข้อมูลความฝันให้นีโอ จะต่างอะไรกับจิตอันมืดบอดของเราที่คอยบงการการรับรู้และตีความข้อมูลประสบการณ์อย่างผิดๆ ?

คำถามในเดอะ เมทริกซ์ ว่าไปแล้วก็ไม่ใช่เรื่องใหม่ เมื่อสองพันกว่าปีที่แล้วนักปรัชญาชาวกรีกชื่อว่าเพลโต ได้เคยตั้งคำถามในลักษณะเดียวกันนี้มาแล้ว เพลโตไม่เชื่อว่าประสาทสัมผัสจะเป็นช่องทางที่ทำให้เรารู้ความจริงแท้ของโลกได้ เขายกนิทานเปรียบเทียบว่า มีนักโทษกลุ่มหนึ่งถูกมัดมือมัดเท้าให้นั่งหันหลังให้ปากถ้ำและหันหน้าเข้าหาผนังถ้ำมาตลอดชีวิต พวกเขาไม่เคยมีโอกาสแม้สักครั้งเดียวที่จะได้หันกลับไปมองดูสิ่งต่างๆ ทางปากถ้ำด้านหลังตัวเอง ที่ปากถ้ำมีแสงสว่างสาดส่องเข้ามารำไร และมีกองไฟใกล้ปากถ้ำลุกโชนอยู่ตลอดเวลา บริเวณระหว่างด้านหลังนักโทษกับปากถ้ำ มีคนกลุ่มหนึ่งถือภาชนะรูปปั้นและหุ่นของสัตว์ชนิดต่างๆ แสงไฟที่ส่องกระทบผนังถ้ำทำให้ปรากฏเงาของสิ่งต่างๆ ที่เคลื่อนไหวอยู่ด้านหลังพวกเขา เงาคือประสบการณ์เพียงอย่างเดียวที่พวกเขาได้รับรู้ตลอดชีวิตและเชื่อสนิทใจว่าเป็นเรื่องจริง สมมติว่านักโทษคนหนึ่งได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระแล้วหันกลับไปดูสิ่งต่างๆ ที่อยู่ด้านหลัง เขาจะคิดอย่างไรกับข้อมูลใหม่ที่ไม่เคยเห็นมาก่อน แน่นอนเขาต้องคิดว่านั่นเป็นเพียงภาพลวงตา สิ่งที่ปรากฏบนผนังถ้ำต่างหากเป็นความจริง นิทานเปรียบเทียบเรื่องนี้เพลโตต้องการบอกว่า โลกที่เรารับรู้ผ่านประสาทสัมผัสก็ไม่ต่างอะไรกับเงาบนผนังถ้ำที่นักโทษมองเห็น มันไม่ใช่ความจริงแท้ หากแต่เป็นเงาของความจริงเท่านั้น ความจริงแท้ (โลกแห่งแบบ) อยู่เหนือประสาทสัมผัส เข้าถึงได้ด้วยเหตุผลหรือปัญญาเท่านั้น

พระพุทธศาสนาเถรวาทอาจจะไม่ถึงขนาดบอกตรงๆ ว่า เรากำลังอยู่ในโลกแห่งมายาหรือความฝันเหมือนในหนังเรื่อง เดอะ เมทริกซ์ แต่ก็มีวิธีคิดที่สื่อไปในลักษณะที่ว่า โลกที่มนุษย์ปุถุชนรับรู้ส่วนใหญ่แล้วจะผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง (สัญญาวิปลาส) เมื่อรับรู้ผิดพลาดก็จะตามมาด้วยการนำข้อมูลนั้นไปคิดปรุงแต่งอย่างผิดๆ (จิตตวิปลาส) ในที่สุดก็จะตกผลึกเป็นความเห็นความเชื่อที่ผิดพลาด (ทิฏฐิวิปลาส) ตามลำดับ ความผิดพลาดในการรับรู้นี้เกิดจากจิตของปุถุชนถูกครอบงำด้วยกิเลสคือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน โลกที่พวกเขามองเห็นก็คือโลกที่ผ่านการให้คุณค่าและความหมายภายใต้อิทธิพลของกิเลสเหล่านี้ ดังนั้น จะสรุปได้ไหมว่าพระพุทธศาสนาก็ยอมรับเช่นกันว่าปุถุชนผู้ยังมีกิเลสกำลังอยู่ในโลกแห่งความฝันที่แต่ละคนสร้างขึ้นมาหลอกตัวเอง (conceptualized world) ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธศาสนาพยายามชี้ให้เราเห็นโทษภัยของการลุ่มหลงอยู่ในโลกแห่งประสาทสัมผัส (sensual objects) แล้วสนับสนุนให้ถึงความจริงแท้ที่อยู่เหนือโลกขึ้นไป (โลกุตรธรรม)

พระพุทธศาสนานิกายโยคาจาร สอนชัดเจนว่า โลกภายนอกที่เรารับรู้ทางประสาทสัมผัสไม่ต่างอะไรกับความฝัน การเห็นเชือกในที่มืดสลัวแล้วคิดว่าเป็นงู มายากลที่นักเล่นกลสร้างขึ้น หรือการเห็นดวงจันทร์สองดวงของคนเป็นโรคตาแดง ปุถุชนผู้ยังมีกิเลสมักจะคิดอย่างผิดๆ ว่า มีความจริงสองอย่างแยกขาดจากกัน นั่นคือ ตัวเราเองในฐานะผู้รับรู้ (Subject) กับ โลกภายนอกในฐานะสิ่งที่ถูกรับรู้ (Object) แท้ที่จริงแล้วความจริงมีเพียงอย่างเดียวเท่านั้นคือจิตของเรา (Mind-Only) โลกภายนอกเป็นเพียงภาพลวงตาที่จิตของเราปรุงแต่งสร้างสรรค์ขึ้นมา โดยนัยนี้ คนที่เชื่อว่าโลกภายนอกที่เรารับรู้มีอยู่จริง ก็คือคนที่กำลังอยู่ในโลกแห่งมายาภาพหรือโลกแห่งความฝันนั่นเอง

วารสาร **"บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์"** ฉบับนี้ เราได้ลงบทความวิจัยเรื่องหนึ่งที่ผู้เขียนคือคุณภาวนีย์ บุญวรรณ ได้หยิบหยกประเด็นคำถามทาง

ปรัชญาในหนังเรื่อง *"เดอะ เมทริกซ์"* มาวิเคราะห์ในกรอบอริยสัจ ๔ และอภิญญาของพระพุทธศาสนา ผู้เขียนได้ใช้หลักอริยสัจ ๔ เป็นกรอบหรือเป็นตัวตั้ง แล้ววิเคราะห์เนื้อหาของเดอะ เมทริกซ์ ว่ามีส่วนใดบ้างเข้ากันได้กับหลักอริยสัจ ๔ แต่ละข้อ นอกจากนั้น ยังมีบทความอื่นๆ ที่น่าสนใจอีกหลายเรื่อง ได้แก่ *"วิพากษ์หนังสือเหตุเกิด พ.ศ. ๑"* โดยอาจารย์รังษี สุทนต์ *"พระวินัยกับการบรรลุธรรม"* โดยอาจารย์ประพันธ์ ศุภษร *"Religions and Modernization"* โดยอาจารย์ปาริชาด สุวรรณบุปผา และ *"เมื่อเทคโนโลยีสร้างอะไหล่มนุษย์...พระพุทธศาสนาจะว่าอย่างไร ?"* โดยคุณวุฒินันท์ กันทะเตียน

กองบรรณาธิการ

สารบัญ

สารจากอธิการบดี ..... ก

บทบรรณาธิการ ..... ข

ส่วนที่ ๑ : บทความทางวิชาการ ๑

วิพากษ์หนังสือเหตุเกิด พ.ศ. ๑ ..... ๒

อาจารย์รังษี สุทนต์

พระวินัยกับการบรรลุธรรม ๔๑

อาจารย์ประพันธ์ ศุภษร

Religions and Modernization ๗๒

Asst. Prof. Parichart Suwanbubha

ส่วนที่ ๒ : สารนิพนธ์ ๑๐๑

เมื่อเทคโนโลยีสร้างอะไหล่มนุษย์...พระพุทธศาสนาจะว่าอย่างไร? ๑๐๒

วุฒินันท์ กันทะเตียน

เดอะ เมทริกซ์ : วิเคราะห์ในกรอบของอริยสัจและอภิญญา ๑๐๘

ภาวนีย์ บุญวรรณ

ส่วนที่ ๓ : บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ ๑๔๙

Part : ๑

บทความทางวิชาการ

วิพากษ์หนังสือเหตุเกิด พ.ศ. ๑ ..... ๑๒

พระวินัยกับการบรรลุธรรม ๔๑

Religions and Modernization ๗๒

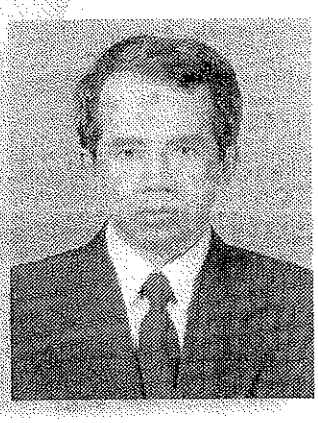

วิพากษ์หนังสือ เหตุเกิด พ.ศ. ๑

อาจารย์รังษี สุทนต์
ป.ธ.๙, พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)
อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความนำ

เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๙ ผู้เขียนได้ไปร่วมเสวนาทางวิชาการ เรื่อง "การวิจัยพระพุทธศาสนาแบบตะวันตกและแบบตะวันออก" ที่ศูนย์พุทธศาสน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการเสวนาครั้งนี้มีวิทยากรท่านหนึ่ง คือ พระมโน เมตฺตานนฺโท ได้นำเสนอผลงานหนังสือของท่าน ๒ เล่ม คือ "เหตุเกิด พ.ศ. ๑ (B.E. 001) เล่ม ๑ : วิเคราะห์กรณีพุทธปรินิพพาน" และ "เหตุเกิด พ.ศ. ๑ (B.E. 001) เล่ม ๒ : วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์"

ข้อเสนอของพระมโนในหนังสือ ๒ เล่มดังกล่าวนี้ อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการกล่าวจ้วงจาบพระรัตนตรัย คือ กล่าวจ้วงจาบพระพุทธเจ้าว่า **ทรงบัญญัติสิกขาบทซ้ำซ้อน** กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยว่า **ครุธรรมไม่ใช่พุทธบัญญัติ** และกล่าวจ้วงจาบพระสงฆ์ว่า **พระมหากัสสปเถระทำสังคายนาโดยไม่ยอมให้ภิกษุณีเข้าร่วม**

ในการนำเสนอความเห็นทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงวางหลักการไว้ว่า เมื่อได้ยินได้ฟัง (รวมไปถึงการอ่าน) เรื่องที่มีผู้อ้างว่าธรรมวินัยเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไม่พึงเชื่อไม่พึงคัดค้าน พึงจำข้อความนั้นให้ดีแล้วนำไปตรวจสอบเทียบเคียงในพระสูตรและพระวินัย ที่เขานำเสนอ

ถ้าไม่ลงกันไม่สมกันในพระสูตรและพระวินัย พึงตัดสินใจได้เลยว่า มิใช่คำสอนของพระพุทธองค์แน่นอน ท่านนั้นศึกษาจำมาผิด พึงทิ้งความเห็นนั้นเสีย ถ้าข้อความนั้นลงกันสมกันในพระสูตรและพระวินัย พึงตัดสินใจได้เลยว่า เป็นคำสอนของพระพุทธองค์แน่นอน และท่านนั้นศึกษาจำมาดี [๑]

นอกจากนั้น การวิจัยทางพระพุทธศาสนาจะสมบูรณ์แบบที่เรียกว่า **สาตฺถ สพฺยญฺชนฺ เกวลปริปุณฺณ ปริสุทฺธ** คือถูกต้องทั้งความหมายและตัวอักษร ต้องใช้ภาษาบาลีเท่านั้นเป็นข้อมูลในการวิจัย ซึ่งก็ต้องตามหลักการของเถรวาทที่ต้องมีความรู้ในภาษาบาลี ถ้าใช้ภาษาไทยเป็นข้อมูลในการวิจัยแล้วไปนำข้อมูลที่แปลไว้ผิดก็เตลิดไปไกลในทางนำผู้ศึกษาไปผิดทางวิชาการ

ผู้เขียนในฐานะอุบาสกคนหนึ่งที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส และไวยากรณ์ มาพอสมควร ขอทำหน้าที่วิพากษ์งานของพระมโนในประเด็นหลักๆ ดังนี้

๑. ประเด็นพระมหากัสสปเถระไม่เชิญภิกษุณีเข้าร่วมสังคายนา

ประเด็นแรกที่พระมโนนำเสนอคือ สังคายนาครั้งที่ ๑ เป็นเรื่องที่พุทธบริษัท ๔ ควรจะร่วมมือกันจัดทำขึ้น โดยเฉพาะพุทธบริษัทฝ่ายภิกษุณี ดังข้อความต่อไปนี้

เห็นได้อย่างชัดเจนว่าการสังคายนาครั้งที่ ๑ นี้เป็นการสังคายนาโดยไม่มีภิกษุณีแม้แต่รูปเดียวเข้ามามีส่วนด้วย...การสังคายนานั้นควรมีการตรวจทานอรรถและพยัญชนะจากทุกฝ่าย คือจากภิกษุบริษัท ภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท และอุบาสิกาบริษัท เนื่องจากพระอริยบุคคลนั้นมีอยู่ในบริษัททั้ง ๔ และอัครสาวกผู้เชี่ยวชาญในพระธรรมนั้นมีทั้งในฝ่ายภิกษุและภิกษุณี [๒]

ประเด็นที่พระมโน นำเสนอนั้นเข้ากับหลักการที่ว่า เมื่อมีผู้เสนอว่า

---

[๑] ดูรายละเอียดใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๘๗-๑๘๘/๑๐๙-๑๑๑, ที.ม. (ไทย) ๑๑/๑๘๗-๑๘๘/๑๓๔-๑๓๖.

[๒] เมตฺตานนฺโท ภิกฺขุ, **เหตุเกิด พ.ศ. ๑ (B.E. ๐๐๐๑) เล่ม ๒ : วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ SPK Paper f Form, ๒๕๔๕), หน้า ๘๖-๘๗.

ธรรมวินัยเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ผู้ฟังผู้อ่านก็ไม่พึงคัดค้าน ไม่พึงเชื่อ แต่พึงจำข้อความนั้นไปสอบทานเทียบเคียงกับพระสูตรและพระวินัย เมื่อเปิดพระวินัยไตรปิฎก จูฬวรรค ตอนว่าด้วยปฐมสังคายนา ก็จะพบว่าไม่มีภิกษุณีเข้าร่วมสังคายนาจริง แต่ตรวจสอบเท่านี้ยังไม่พอ ต้องเทียบเคียงอีก โดยพิจารณาในเรื่องสังคายนา ก็จะพบข้อความที่พระมหากัสสปะสวดประกาศแต่งตั้งตนเองเป็นผู้ปุจฉาพระธรรมวินัย พระอุบาลีสวดประกาศแต่งตั้งตนเองเป็นผู้วิสัชนาพระวินัย พระอานนท์สวดประกาศแต่งตั้งตนเองเป็นผู้วิสัชนาพระธรรม ซึ่งก่อนการสังคายนาได้มีการตระเตรียม พอสรุปได้ ดังนี้

หลังจากพระมหากัสสปะเล่าเรื่องที่พระสุภัททะกล่าวถ้อยคำเป็นเสนียดกระทบถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมวินัยให้ภิกษุทั้งหลายฟังแล้วชักชวนทำสังคายนา โดยเลือกภิกษุร่วมทำสังคายนาจำนวน ๕๐๐ รูปรวมทั้งตัวท่าน ได้ปรึกษากันเลือกเอากรุงราชคฤห์เป็นสถานที่ทำสังคายนา มีมติให้ภิกษุ ๕๐๐ รูปที่ได้รับคัดเลือกทำสังคายนาจำพรรษาในกรุงราชคฤห์ นอกนั้นไม่ให้จำพรรษาในกรุงราชคฤห์ โดยท่านสวดประกาศด้วยญัตติกรรมว่า

สุณาตุ เม อาวุโส สงฺโฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ อิมานิ ปญฺจภิกฺขุสตานิ สมฺมนฺเนยฺย ราชคเห วสฺสํ วสนฺตานิ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายิตุ, น อญฺเญหิ ภิกฺขูหิ ราชคเห วสฺสํ วสิตพฺพนฺติ เอสา ญตฺติ

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ เพื่อให้จำพรรษาในกรุงราชคฤห์สังคายนาพระธรรมวินัย ภิกษุเหล่าอื่น ไม่พึงจำพรรษาในกรุงราชคฤห์ นี้เป็นญัตติ[๓]

ข้อความอย่างนี้เป็นคำสวดประกาศในท่ามกลางภิกษุสงฆ์จำนวนมาก ซึ่งมาชุมนุมกันในเขตสีมานั่งไม่ละหัตถบาสกัน (นั่งห่างกันช่วงวงแขน) ซึ่งพระมหากัสสปะเถระคัดเลือกไว้เพียง ๕๐๐ รูป เมื่อสวดประกาศเสร็จ

[๓] วิ.จู. (บาลี) ๗/๔๓๗-๔๓๘/๒๗๔-๒๗๕, วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๓๗-๔๓๘/๓๗๗.

แล้วก็แยกกัน พวกภิกษุที่มิได้รับเลือกเข้าสังคายนาก็ไปจำพรรษานอกกรุงราชคฤห์ พวกภิกษุที่ได้รับเลือกก็จำพรรษาในกรุงราชคฤห์ พอเตรียมการต่างๆ พร้อมก็เริ่มทำสังคายนา คณะพระสังคีติกาจารย์ประชุมกันพร้อมแล้ว พระมหากัสสปะได้สวดประกาศแต่งตั้งตนเองเป็นผู้ถามพระวินัย และพระอุบาลีได้สวดประกาศแต่งตั้งตนเองเป็นผู้ตอบพระวินัย ดังข้อความว่า

อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป สงฺฆं ญาเปสิ สุณาตุ เม อาวุโส สงฺโฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลं, อหं อุปาลึ วินยं ปุจฺเฉยฺยํ.

อายสฺมา อุปาลิ สงฺฆं ญาเปสิ สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลं, อหं อายสฺมตา มหากสฺสเปน วินยं ปุฏฺโฐ วิสฺสชฺเชยฺยํ.

ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปะได้สวดประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าจะถามพระวินัยกับพระอุบาลี

ท่านพระอุบาลีได้สวดประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าซึ่งท่านพระมหากัสสปะถามพระวินัยแล้ว จะขอตอบ[๔]

เมื่อสังคายนาพระวินัยเสร็จแล้ว พระมหากัสสปะได้สวดประกาศแต่งตั้งตนเองเป็นผู้ถามพระธรรม และพระอานนท์ได้สวดประกาศแต่งตั้งตนเองเป็นผู้ตอบพระธรรม ดังข้อความว่า

อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป สงฺฆं ญาเปสิ สุณาตุ เม อาวุโส สงฺโฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลं, อหं อานนฺทं ธมฺมं ปุจฺเฉยฺยํ.

อายสฺมา อานนฺโท สงฺฆं ญาเปสิ สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลं, อหं อายสฺมตา มหากสฺสเปน ธมฺมं ปุฏฺโฐ วิสฺสชฺเชยฺยํ.

---

[๔] วิ.จู. (บาลี) ๗/๔๓๙/๒๗๖, วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๓๙/๓๗๘.

ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปะได้สวดประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าจะถามพระธรรมกับพระอานนท์

ท่านพระอานนท์ ก็ได้สวดประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าซึ่งท่านพระมหากัสสปะถามพระธรรมแล้ว จะขอตอบ[๕]

การสังคายนา เป็นกิจจาธิกรณ์ คือเรื่องที่ต้องกระทำโดยสงฆ์ เป็นญัตติกรรม คือมีการสวดประกาศ[๖] เป็นกิจที่สงฆ์พึงกระทำตามหลักการที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ จึงจัดเป็นการกระทำที่ถูกต้อง[๗] ที่ผู้เขียนกล่าวอ้างว่า การสังคายนาเป็นญัตติกรรมนั้นมีข้อมูลรองรับ ดังนี้

ญตฺติกมฺมํ นว ฐานานิ คจฺฉติ, โอสารณํ นิสฺสารณํ อุโปสถํ ปวารณํ สมฺมตึ ทานํ ปฏิคฺคหํ ปจฺจุกฺกฑฺฒนํ กมฺมลกฺขณญฺเเวว

ญัตติกรรมได้ฐานะ ๙ คือโอสารณา (การสวดประกาศเรียกภิกษุหรือสามเณรที่ถูกขับออกจากหมู่คณะกลับเข้ามา) นิสสารณา (การสวดประกาศขับออกจากหมู่คณะ) อุโบสถ ปวารณา สมมติ (การแต่งตั้ง) ทาน (การให้ผ้ากฐิน) ปฏิคคหะ (การรับ) การเลื่อน (การจำพรรษา) กรรมลักษณะ (กิจที่จัดเข้าลักษณะสังฆกรรม)[๘]

---

[๕] วิ.จู. (บาลี) ๗/๔๔๐/๒๗๗-๒๗๘, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๘๐-๓๘๑.

[๖] ยา สมฺมสฺส กิจฺจยตา กรณียตา อปโลกนกมฺมํ ญตฺติกมฺมํ ญตฺติทุติยกมฺมํ ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ, อิทํ วุจฺจติ กิจฺจาธิกรณ์ แปลว่า สิ่งที่เป็นหน้าที่ของสงฆ์ เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องทำ คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม นี้เรียกว่ากิจจาธิกรณ์ -วิ.จู. (บาลี) ๖/๒๑๕/๒๔๖, วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๒, วิ.ป. ๘/๓๑๗/๒๔๙, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๑๗/๔๑๗.

[๗] อปโลกนกมฺมํ ญตฺติกมฺมํ ญตฺติทุติยกมฺมํ ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ. ธมฺเมน วินเยน สตฺถุสาสเนน กตํ, เอตํ ธมฺมิกํ นาม กมฺมํ : อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม ที่สงฆ์โดยธรรมโดยวินัยโดยสัตถุศาสน์นี้ ชื่อว่ากรรมที่ทำถูกต้อง -วิ.มหา. (บาลี) ๒/๔๗๖/๓๓๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗๖/๕๗๒.

[๘] วิ.ป. (บาลี) ๘/๔๙๕-๔๙๖/๔๕๒, วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๙๕-๔๙๖/๗๐๙.

พระสาวกทั้งหลาย ได้อธิบายญัตติกรรมไว้โดยอ้างข้อความจากพระวินัยปิฎกมหาวรรค ดังนี้

ญตฺติกมฺมํ นว จานานิ คจฺฉติ...โอสารณํ นิสฺสารณํ อุโปสถํ ปวารณํ สมฺมตึ ทานํ ปฏิคฺคหํ ปจฺจุกฺกฑฺฒนํ กมฺมลกฺขณญฺเญว... ญตฺติกมฺมํ นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา กตฺตพฺพกมฺมํ...ญตฺติกมฺมมฺปิ เอกํ ญตฺตึ ฐเปตฺวาว กาตพฺพํ, อปโลกนกมฺมาทิวเสน น กาตพฺพํ [๙]

ญัตติกรรมได้ฐานะ ๙ คือโอสารณา นิสสารณา อุโบสถ ปวารณา สมมติ ทาน ปฏิคคหะ การเลื่อน กรรมลักษณะ...ญัตติกรรมสงฆ์พึงกระทำด้วยการสวดญัตติ ๑ ครั้งเพื่อให้สงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันอนุมัติดังที่กล่าวแล้ว... ญัตติกรรมสงฆ์พึงกระทำโดยตั้งญัตติเพียงครั้งเดียว ไม่พึงกระทำโดยการอปโลกนกรรม (การบอกกันให้ทราบ)

ท่านยกตัวอย่างญัตติกรรมประเภทแต่งตั้ง (สมฺมุติ) ไว้ดังนี้

ญตฺติกมฺมฏฺฐานเภเท ปน ... สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ ... ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามํ วินยํ ปุจฺเฉยฺยนฺติ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ วินยํ ปุจฺเฉยฺยาติ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนาเมน วินยํ ปุฏฺโฐ วิสฺสชฺเชยฺยนฺติ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนาเมน วินยํ ปุฏฺโฐ วิสฺสชฺเชยฺยา

ก็ในประเภทแห่งญัตติกรรม เช่น การสวดประกาศแต่งตั้งตนเองเป็นผู้ถามว่า ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าจะขอถามพระวินัยกับพระเถระชื่อนี้ การสวดประกาศแต่งตั้งภิกษุรูปอื่นเป็นผู้ถามว่า ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว

[๙] วิ.สงฺคห. (บาลี) ๒๕๐-๒๕๑/๔๔๘-๔๔๙.

พระเถระชื่อนี้จะขอถามพระวินัยกับพระเถระชื่อนี้, การสวดประกาศแต่งตั้งตนเองเป็นผู้ตอบว่า ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าซึ่งพระเถระชื่อนี้ถามพระวินัยแล้ว จะขอตอบ, การสวดประกาศแต่งตั้งภิกษุอื่นเป็นผู้ตอบว่า ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พระเถระชื่อนี้ซึ่งพระเถระชื่อนี้ถามพระวินัยแล้ว ท่านจะขอตอบ[๑๐]

ญัตติกรรม เป็นสังฆกรรมที่สงฆ์ต้องประชุมพร้อมกันนั่งไม่ละหัตถบาสกระทำในเขตสีมา มีข้อความที่ท่านอธิบายไว้ ดังนี้

ญตฺติกมฺมวาจา ปน สงฺฆกมฺมภูตา, ตสฺมา อุปจารสีมาย กาตุ๋ น วฏฺฏติ, สุวิโสธิตปริสาย พทฺธาพทฺธสีมายเมว วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํ

ผู้ศึกษาพึงเข้าใจว่า ก็ญัตติกรรมวาจา (การสวดประกาศปรึกษาหารือกัน) เป็นสังฆกรรม ดังนั้น จึงไม่สมควรที่สงฆ์จะทำในสถานที่อุปจารสีมา (เขตรอบนอกสีมา) แต่พึงทำในพัทธสีมาหรืออพัทธสีมาที่ชำระบริษัทแล้ว[๑๑] สีมาที่ชำระแล้ว หมายความว่า ภิกษุที่เข้าร่วมอยู่ในหัตถบาส ภิกษุที่มิได้ร่วมก็ออกไปนอกเขตสีมาแล้ว

การทำปฐมสังคายนานั้น พระอรหันต์ ๕๐๐ รูปทำที่ข้างถ้ำสัตตบรรณ ซึ่งเป็นวัดหนึ่งในจำนวน ๑๘ วัดที่อยู่รอบกรุงราชคฤห์เรียกว่ามหาวิหาร ๑๘ แห่งมีสีมาเดียวกัน ในวันอุโบสถซึ่งภิกษุสงฆ์จะต้องประชุมกันสวดปาติโมกข์ ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในวัดแต่ละแห่งจะมาร่วมประชุมกันที่พระเวฬุวัน เช่นในวันอุโบสถคราวหนึ่ง พระมหากัสสปะพักอยู่ที่วัดอันธกวินทะ เดินทางมาร่วมทำอุโบสถที่พระเวฬุวัน ข้ามน้ำผ้าสังฆาฏิเปียกเป็นเหตุในพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์กำหนดเขตอยู่ปราศจากไตรจีวรได้ ซึ่งเรียกตามภาษาทางพระวินัยว่า เขตติจีวราวิปปวาส[๑๒] เนื่องจากสีมาของมหาวิหาร ๑๘ แห่งเป็นสีมาเดียวกัน พระสารีบุตรเป็นผู้สวดประกาศผูก ดังนั้น พระมหากัสสปะจึง

---

[๑๐] วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๕๑-๑๕๒/๑๖๐-๑๖๑, วิ.ม. ๔/๑๕๑-๑๕๒/๒๓๑-๒๓๒, วิ.สงฺคห. ๒๕๖/๔๖๔-๔๖๕.

[๑๑] วินย.ฏีกา (บาลี) ๒/๑๐๖.

[๑๒] วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๔๓/๑๕๔-๑๕๖, วิ.ม. (ไทย) ๔๑๔๓/๒๒๑- ๒๒๒.

ต้องมาเพื่อให้ความสามัคคีแก่สงฆ์ที่พระเวฬุวัน[๑๓]

ช่วงที่พระอรหันต์ ๕๐๐ รูปทำสังคายนานั้น ไม่มีภิกษุอื่นอยู่ในกรุงราชคฤห์ กรรมคือการสังคายนาที่พระอรหันต์ ๕๐๐ รูปทำอยู่จึงไม่เสีย ส่วนภิกษุณีนั้นจำพรรษานอกเมืองไม่ได้ ถ้าช่วงที่ภิกษุสงฆ์ คือพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปทำสังคายนาอยู่ที่กรุงราชคฤห์แล้วมีภิกษุณีพักอยู่ในกรุงราชคฤห์ กรรมคือการสังคายนาก็ไม่เสีย เพราะภิกษุณีมิได้อยู่ในหัตถบาส คงอยู่ในที่พักของตน ภิกษุณีนั้นถือเป็นอนุปสัมบันของภิกษุสงฆ์ ประชาชนในกรุงราชคฤห์ก็ยังคงอยู่ในเขตสีมาในกรุงราชคฤห์ได้ ฉันใด ภิกษุณี ก็อยู่ได้ฉันนั้น พระอรหันต์ ๕๐๐ รูปก็ทำสังคายนากันไป แม้ภิกษุณีจะมีสีมาของตนอยู่ภายในเขตสีมาของภิกษุสงฆ์ กรรมที่ภิกษุสงฆ์ทำก็ไม่เสีย มีข้อความสนับสนุนในเรื่องที่ภิกษุณีสงฆ์ร่วมสังฆกรรมกับภิกษุสงฆ์ไม่ได้ ทั้งในส่วนพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ในส่วนที่เป็นพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการสวดปาติโมกข์สำหรับภิกษุสงฆ์ การสวดปาติโมกข์เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติกรรมเช่นเดียวกับการทำสังคายนา ต้องทำในเขตสีมา[๑๔] ภิกษุ ๔ รูปขึ้นไปจึงทำอุโบสถหรือสวดปาติโมกข์ได้[๑๕] จะสวดปาติโมกข์ในชุมนุมสงฆ์ที่มีคฤหัสถ์นั่งอยู่ด้วยไม่ได้ [๑๖] แยกพวกกันทำอุโบสถในเขตสีมาเดียวกันไม่ได้ [๑๗] และพระพุทธองค์ทรงวางหลักการว่า การสวดปาติโมกข์นั้นพึงเว้นบุคคลที่ควรเว้น คือ ไม่ควรเข้าอยู่ในสังฆกรรม ดังข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์ไม่พึงสวดปาติโมกข์ในชุมนุมสงฆ์ที่มีภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย ภิกษุสงฆ์หมู่ใดสวดต้องอาบัติทุกกฏ” [๑๘]

---

[๑๓] วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๔๓/๑๒๒.

[๑๔] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๑, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

[๑๕] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๖๘/๑๗๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖๘/๒๕๒-๒๕๓.

[๑๖] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๕๔/๑๖๓, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๖.

[๑๗] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๗๓/๑๘๖-๑๘๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๗๓/๒๖๖-๒๖๘.

[๑๘] วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘๓/๒๐๐, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๓/๒๘๗.

พระพุทธเจ้าทรงแสดงบุคคลที่พึงเว้นจำนวนมาก ในการปวารณาซึ่งเป็นสังฆกรรมที่ทำแทนการสวดปาติโมกข์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ก็ทรงห้ามภิกษุณีร่วมในสังฆกรรมปวารณา ดังข้อความว่า "ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์ไม่พึงปวารณาในชุมนุมสงฆ์ที่มีภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย ภิกษุสงฆ์หมู่ใดปวารณา ต้องอาบัติทุกกฎ" [๑๙]

คำว่า ในชุมนุมสงฆ์ที่มีภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย หมายถึงภิกษุณีนั่งอยู่ห่างจากภิกษุสงฆ์ประมาณช่วงหัตถบาส[๒๐] ภิกษุณีทั้งหลายจะยืนหรือนั่งก็ตาม อยู่ในช่วงหัตถบาส คือ ช่วงแขนของภิกษุทั้งหลายเป็นประมาณที่ทำให้ภิกษุสงฆ์ต้องอาบัติ ดังนั้น แม้ในสีมาเดียวกัน ให้พวกภิกษุณีอยู่ห่างเลยระยะหัตถบาส ภิกษุสงฆ์จึงควรทำอุโบสถได้ [๒๑]

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการสำหรับภิกษุสงฆ์ผู้จะร่วมกันทำสังฆกรรมไว้ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากรรมที่สงฆ์จตุวรรค (คือภิกษุ ๔ รูป) พึงทำสงฆ์มีภิกษุณีเป็นรูปที่ ๔ ทำกรรม กรรมนั้นไม่จัดเป็นกรรมและไม่พึงทำ[๒๒] ในส่วนอรรถกถาที่เกี่ยวกับสีมาพระอรรถกถาจารย์ท่านอธิบายไว้ ดังนี้

ภิกฺขูนํ สีมํ อชฺโฌตฺถริตฺวาปิ ตสฺสา อนฺโตปิ ภิกฺขูนีนํ สีมํ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏติ. ภิกฺขูนมฺปิ ภิกฺขุนิสีมาย เอเสว นโย. น หิ เต อญฺญมญฺญสฺส กมฺเม คณปูรกา โหนฺติ, น กมฺมวาจํ วคฺคํ กโรนฺติ [๒๓]

ภิกษุณีทั้งหลาย จะสมมติเขตสีมาครอบสีมาของภิกษุทั้งหลายก็ได้ จะสมมติไว้ภายในสีมาของภิกษุทั้งหลายนั้นก็ได้ ในการที่ภิกษุทั้งหลายสมมติสีมาครอบสีมาของภิกษุณีก็เช่นเดียวกัน เพราะภิกษุณีและภิกษุเหล่านั้น ไม่

---

๑๙ วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๓๓/๒๖๔, วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๓๓/๓๗๓.

๒๐ วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๓/๑๔๔

๒๑ ภิกฺขุนีอาทโย ฐิตา วา โหนฺตุ นิสินฺนา วา, เตสํ หตฺถปาสูปคมนเมว อาปตฺติยา ปมาณนฺติ อธิปฺปาโย, ตสฺมา เอกสีมายมฺปิ หตฺถปาสํ ชหาเปตฺวา อุโปสถํ กาตุ? วฏฺฏติ -สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๑๘๓/๓๔๑.

๒๒ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๘๙/๑๙๐, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๘๙/๒๗๖.

๒๓ วิ.ม.อ.(บาลี) ๓/๑๔๔/๑๒๓, วิ.สงฺคห. (บาลี) ๑๕๖/๒๐๗.

เป็นคณปูรกะในกรรมของกันและกัน ไม่ทำให้การสวดกรรมวาจาแยกเป็นพวก (การที่สงฆ์แยกพวกสวดกรรมวาจาพร้อมกันในเขตสีมาเดียวกัน กรรมที่ทำนั้นเสีย) ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ภิกษุทั้งหลาย จะสมมติสีมาของตนคาบเกี่ยวหรือทับสีมาของพวกภิกษุอื่นไม่ได้ สีมาที่สมมติภายหลังจะวิบัติ ถือว่าไม่เป็นสีมา

เรื่องที่ภิกษุณีสงฆ์ร่วมทำสังฆกรรมกับภิกษุสงฆ์ไม่ได้นั้น มิได้เป็นการจำกัดสิทธิ์ เป็นเรื่องที่เพศภาวะของภิกษุกับภิกษุณีเป็นอันตรายต่อกัน เป็นเรื่องที่สังคมไม่ยอมรับด้วย คือประชาชนเห็นภิกษุกับภิกษุณีกระทำวินัยกรรมบางอย่าง เช่น ปลงอาบัติด้วยกันแล้วติเตียนว่าเป็นสามีภรรยากัน เนื่องจากคำปลงอาบัติตอนหนึ่งว่า "น ปุเนวं กริสฺสามิ : ฉันจะไม่ทำอย่างนี้อีก" ทำให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังเข้าใจว่า ภิกษุกับภิกษุณีเป็นสามีภรรยา ได้ทำผิดต่อกันในเวลากลางคืนจึงมาขอขมากัน

พระมโน กล่าวว่า ควรให้ภิกษุณีเข้าร่วมสังคายนานั้น ว่าตามที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์และพระจุนทะ ให้บริษัททั้งหมดสังคายนา ท่านอ่านภาษาไทย ไม่เห็นวิภัติ **สพฺเพเหว**[๒๔] เป็นปุงลิงค์ เป็นสรรพนาม หมายถึงท่านพระอานนท์กับพระจุนทะเท่านั้น โดยพระองค์ให้ท่านทั้ง ๒ ไปบอกภิกษุอื่นๆ **สงฺคายิตพฺพํ สังคายนา**[๒๕] ด้วย คือ **วาเจตพฺพํ สชฺฌายิตพฺพํ** สวดสาธยายพระธรรมวินัย[๒๖] การสวดสาธยายพระธรรมวินัยเสมอๆ นั้นเป็นวิธีที่ทำให้คล่องปาก[๒๗] ตามข้อความนี้ พระพุทธองค์ทรงประสงค์ให้พระสาวกทั้งหลายสวดสาธยายทรงจำพระธรรมวินัย พระมโน ดูแต่พระไตรปิฎกภาษาไทยซึ่งทุกฉบับแปลปุงลิงค์เป็นอิตถีลิงค์ว่า "บริษัททั้งหมดนั้นแหละ"[๒๘] ท่านเลยเหมาเอาว่าพระพุทธองค์ให้บริษัท ๔ สังคายนา

---

[๒๔] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๗๗/๑๑๐.

[๒๕] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๗๗/๑๑๐.

[๒๖] ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๑๐๐.

[๒๗] สงฺคายิตพฺพนฺติ สมฺมเทว คายิตพฺพํ กเถตพฺพํ, ตํ ปน สงฺคายนํ วาจนามคฺโค -ที.ปา.ฏีกา (บาลี) ๓/๑๗๗/๑๑๓.

[๒๘] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๗/๑๓๘.

๒. ประเด็นการบัญญัติสิกขาบทซ้ำซ้อน

พระมโน ชักนำให้ผู้อ่านเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ซ้ำกับครุธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติซึ่งมีอยู่แล้วว่า

"ธรรม ๖ ประการที่นางสิกขมานาต้องปฏิบัติ อย่างเคร่งครัด ... หากสิกขมานารูปใดล่วงละเมิดข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมเสียสิทธิในการบวชเป็นภิกษุณี จากเงื่อนไขนี้สิกขาบทในภิกขุนีวิภังค์จึงไม่น่าจะเกิดขึ้นได้" [๒๙]

ความเข้าใจนี้ยังไม่ถูกต้อง เพราะที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม หากทรงปรับโทษไว้ว่า ถ้ากระทำสิ่งที่ทรงห้ามแล้วใช้ไม่ได้ก็ใช้ไม่ได้ หากมิได้ทรงปรับโทษขั้นเด็ดขาดก็ยังใช้ได้ ขึ้นอยู่กับสิ่งนั้นๆ ขัดขวางทางปฏิบัติสู่มรรคผลหรือไม่ เช่นคนที่ฆ่ามารดาบิดา การกระทำของเขาปิดประตูมรรคผลแล้ว เมื่อเข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุถือว่าไม่เป็นอันอุปสมบท ส่วนสตรีที่มิได้รักษาศีล ๖ ข้อ มิให้ขาดตลอด ๒ ปีบวชเป็นภิกษุณีนั้น พระองค์มิได้ตรัสว่า เสียสิทธิในการบวชหรือไม่เป็นอันบวช ทรงปรับโทษแต่ภิกษุณีผู้บวชให้ สตรีผู้ที่บวชนั้น พระองค์มิได้รับสั่งให้สึกออกไป สิกขาบทอื่นๆ ซึ่งซ้ำกับครุธรรม เช่น ที่สตรีมิได้รักษาศีล ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปีแล้วเข้ามาบวชเป็นภิกษุณี พระองค์ก็มิได้ว่าเขาเสียสิทธิ หรือไม่เป็นอันบวช ต่างจากที่ทรงบัญญัติห้ามภิกษุบวชให้บุรุษอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ถ้าภิกษุบวชให้ ทรงปรับอาบัติปาจิตตีย์ พระอุปัชฌาย์ พระภิกษุคณปูรกะต้องอาบัติทุกกฏ และทรงบัญญัติว่า บุรุษอายุต่ำกว่า ๒๐ ที่บวชนั้น ไม่เป็นอันบวช คือไม่สำเร็จเป็นภิกษุ[๓๐] ที่ต่างกันก็ตรงที่คุณสมบัติของผู้บวชที่เรียกว่า วัตถุสมบัติ สตรีมีคุณสมบัติที่จะบวช ส่วนบุรุษอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีขาดคุณสมบัติ บวชไม่ขึ้น ที่สตรีต้องรักษาศีล ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปีนั้น เป็นบททดสอบความหนักแน่นทางจิตใจขั้นต้น ถ้ารักษาศีล ๖ ข้อตลอด ๒ ปีไม่ได้ พอมารักษาศีลหลังจากบวชแล้วจะลำบาก

---

[๒๙] พระมโน เมตฺตานนฺโท, เหตุเกิด พ.ศ. ๑ (B.E. ๐๐๐๑) เล่ม ๒ : **วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ SPK Paper f Form, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๓.

[๓๐] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๔๐๓/๓๐๐, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๐๓/๕๑๕.

สตรีที่จะบวชเป็นภิกษุณี ถึงจะมีอายุ ๖๐ ปี ก็ต้องรักษาศีล ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี ถ้าไม่ปฏิบัติก็ไม่พึงให้อุปสมบท[๓๑] แต่ถ้าภิกษุณีทั้งหลายอุปสมบทให้ก็ให้อยู่เป็นภิกษุณีไป

พระมโน เมตฺตานนฺโท ผู้ถือเอาเพียงเงาแห่งพยัญชนะวิเคราะห์ครุธรรม ดุจบุคคลผู้ที่ไม่มีการศึกษาทางการแพทย์วินิจฉัยโรคของคนไข้แล้วทำการบำบัดอาการไข้ให้ มีความเห็นว่า

"หากครุธรรมเป็นหน้าที่สำคัญที่ภิกษุณีต้องเคารพ เมื่อทรงบัญญัติครุธรรม ๘ ประการ ซึ่งมีการทบทวนทุกกึ่งเดือนในพิธีปาติโมกข์แล้ว ไฉนจึงต้องมีสิกขาบทเหล่านี้เกิดขึ้นด้วย ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนเกินความจำเป็น และทั้งที่ภิกษุณีทุกรูปต้องปฏิบัติตามครุธรรมอย่างเคร่งครัดจริงๆ จนตลอดชีวิต เหตุใดจึงปรากฏสิกขาบทสำหรับภิกษุณีที่มีข้อความซ้ำกับครุธรรมเหล่านั้นอีก?" [๓๒]

ข้อความในพระไตรปิฎกก็ชัดเจนแล้วว่า ภิกษุณีไม่ปฏิบัติตามครุธรรมปรากฏอยู่จำนวนมาก และประพฤติเสียหายก็มาก ข้อบัญญัติในครุธรรมบอกว่า ต้องปฏิบัติตามครุธรรมอย่างเคร่งครัดจนตลอดชีวิตจริง แต่สตรีที่หนาด้วยกิเลสบารมีไม่พอเข้ามาบวช ปฏิบัติไม่ไหว จึงไม่ปฏิบัติ และก็ไม่มีการปรับโทษไว้ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท

การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทส่วนนี้ ไม่ได้เป็นการบัญญัติซ้ำซ้อนกับครุธรรม เรื่องเสียหายที่ภิกษุณีก่อขึ้น ไปตรงกับข้อปฏิบัติในครุธรรมเท่านั้น และแน่นอนเมื่อมีภิกษุณีกระทำเสียหาย พระพุทธองค์ก็ทรงบัญญัติสิกขาบท ผู้ที่ศึกษาไม่รู้เรื่องเท่านั้นจึงเข้าใจว่าซ้ำซ้อน ครุธรรมนั้นไม่มีการปรับโทษแก่ภิกษุณีผู้ไม่ปฏิบัติตาม

ในเรื่องนี้ควรที่จะศึกษาทำความเข้าใจ ถ้าคิดว่าพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทซ้ำกับครุธรรม หรือคิดว่า มีสิกขาบทที่ภิกษุณีพึงประพฤติ

---

[๓๑] วิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑๖.

[๓๒] พระมโน เมตฺตานนฺโท, **เหตุเกิด พ.ศ.๑ (B.E.๐๐๐๑) เล่ม ๒** :, หน้า ๑๑๑.

ในทำนองเดียวกันกับครุธรรม ดังนั้น ครุธรรมจึงเป็นสิ่งที่พระสาวกในยุคหลังเพิ่มเข้ามา ก็จะเกิดความสับสน เพราะสิกขาบทของภิกษุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติก็ซ้ำกับศีลในจูฬศีล มัชฌิมศีล มหาศีลจำนวนหลายสิบข้อ จูฬศีล มัชฌิมศีล มหาศีลเป็นอาจารศีล เป็นศีลที่ต่างจากศีลที่เป็นสิกขาบท ซึ่งต้องศึกษารายละเอียด[๓๓]

นอกจากนี้ยังมีนักศึกษาและนักวิจารณ์ ทางพระพุทธศาสนา แสดงความเห็นว่า "ครุธรรม ๘ ข้อนี้มิใช่หลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพราะบัญญัติก่อนมีเรื่องเกิดขึ้น เนื่องจากเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยและข้อปฏิบัติหลังจากมีเรื่องเกิดขึ้นเสมอ หากแต่ครุธรรมเป็นหลักปฏิบัติที่มีผู้บัญญัติขึ้นภายหลังเพื่อกีดกันสตรีมิให้บวชในพระพุทธ-ศาสนา"

นั่นก็เป็นเรื่องของคนที่คอยแสวงหาช่องทางพูดสนับสนุนความคิดส่วนอัตโนมัติ ผู้เขียนศึกษาแล้วไม่พบหลักฐานอะไรที่ไหนที่พอจะอ้างว่า ครุธรรมเป็นข้อบัญญัติในยุคหลัง หรือยุคลังกา ในข้อความที่ว่าด้วยเรื่องการบัญญัติครุธรรมนั้น พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงจุดประสงค์ไว้แล้ว คือ พระองค์ทรงบอกว่า "เราขอบัญญัติครุธรรมไว้ก่อนเพื่อมิให้ภิกษุณีทั้งหลายล่วงละเมิด" ดังที่พระองค์ตรัสว่า

"เสยฺยถาปิ อานนฺท ปุริโส มหโต ตฬากสฺส ปฏิกจฺเจว ปาฬึ พนฺเธยฺย ยาวเทว อุทกสฺส อนติกฺกมนาย, เอวเมว โข อานนฺท มยา ปฏิกจฺเจว ภิกฺขุนีนํ อฏฺฐ ครุธมฺมา ปญฺญตฺตา ยาวชีวํ อนติกฺกมนียา

อานนท์ เปรียบเหมือนคนก่อคันกั้นสระใหญ่ไว้ก่อน เพื่อป้องกันมิให้น้ำไหลล้นออกฉันใด เราก็ขอบัญญัติครุธรรม ๘ ไว้ก่อน เพื่อมิให้ภิกษุณีทั้งหลายล่วงละเมิดตลอดชีวิตฉันนั้น" [๓๔]

---

[๓๓] ศึกษารายละเอียดใน รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์คัมภีร์พระพุทธศาสนา : กรณีภิกษุณีสงฆ์เถรวาท ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ๒๕๔๘.

[๓๔] วิ.จู. (บาลี) ๗/๔๐๓/๒๓๗, วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๒๐.

การที่บุคคลจะก่อคันกั้นน้ำนั้น ต้องกระทำไว้ก่อนที่จะมีน้ำฝนตกลงมา ขณะมีฝนตกหนักน้ำไหลหลาก ใครจะไปก่อคันกั้นได้ ขืนไปพูนดินขึ้นเป็นคันก็ถูกน้ำไหลพัดละลายไปหมด ต้องทำไว้ก่อน ให้มั่นคง จึงจะขังน้ำไว้ได้

พระพุทธองค์ ก็ทรงบัญญัติครุธรรมไว้ก่อน ปฏิกจฺเจว แปลว่า ก่อนเลย คำนี้พระไตรปิฎกภาษาไทยบางฉบับแปลตัดทิ้งไป ผู้ที่อ่านได้เฉพาะภาษาไทยเลยไม่เข้าใจ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ก่อน ป้องกันมิให้ภิกษุณีทั้งหลายก่อเรื่องอันจะเป็นเหตุให้พระสัทธรรมเสื่อม การกระทำอย่างนี้ ในสำนวนภาษาไทย เรียกว่า ล้อมคอกก่อนวัวหาย ก็ล้อมไว้ได้เฉพาะภิกษุณีกลุ่มแรก คือกลุ่มศากิยาณีกับโกลิยาณี ๕๐๐ รูป เพราะท่านบรรลุอรหัตตผลกันทั้งหมด ส่วนที่เข้ามาบวชภายหลังล้อมไว้ไม่อยู่

ข้อปฏิบัติในส่วนศีลทั้งที่มาในพระปาติโมกข์ และมานอกพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในเมื่อมีภิกษุหรือภิกษุณีก่อเรื่องเสียหายขึ้น เป็นดุจวัวหายแล้วจึงล้อมคอก ที่หายก็หายไป ล้อมไว้ขังผู้ที่เข้ามาใหม่ ผู้ที่ยอมอยู่ในคอกก็ล้อมไว้ได้

ครุธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ภิกษุณีปฏิบัตินั้น เรียกว่า อนุปปันนบัญญัติ คือข้อบัญญัติในเมื่อยังไม่มีเรื่องเกิดขึ้น หรือก่อนที่จะมีเรื่องเสียหายเกิดขึ้น เป็นลักษณะล้อมคอกก่อนวัวหาย เรื่องนี้ผู้คงแก่เรียนทราบกันดี ซึ่งในคัมภีร์วินัยปิฎก ปริวาร ท่านนำไปตั้งเป็นประเด็นสอบถามสิกขาบทแต่ละสิกขาบท เช่น

อตฺถิ ตตฺถ ปญฺญตฺติ อนุปญฺญตฺติ อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ ถาม : ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ นั้น มีบัญญัติ อนุบัญญัติ อนุปปันนบัญญัติหรือ[๓๕] เอกา ปญฺญตฺติ, เทฺว อนุปญฺญตฺติโย, อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ ตสฺมึ นตฺถิ ตอบ : ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ นั้น มี ๑ บัญญัติ ๒ อนุบัญญัติ ไม่มีอนุปปันนบัญญัติ[๓๖]

---

[๓๕] วิ.ป. (บาลี) ๘/๒/๒, วิ.ป. (ไทย) ๘/๒/๒.

[๓๖] วิ.ป. (บาลี) ๘/๒/๒, วิ.ป. (ไทย) ๘/๒/๒.

เมื่อมีพระภิกษุก่อเรื่องเสียหายขึ้นแล้ว เป็นที่ติเตียนของสงฆ์และประชาชน พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติเช่นนั้น การบัญญัติครั้งแรกนี้เรียกว่า บัญญัติ หรือมูลบัญญัติ ถ้าข้อบัญญัตินั้นตึงเกินไปหรือไม่รัดกุมก็ทรงบัญญัติเพิ่มอีก การบัญญัติเพิ่มนี้เรียกว่า อนุบัญญัติ สิกขาบททุกสิกขาบทจะไม่มีอนุปปันนบัญญัติ เพราะอนุปปันนบัญญัติ คือ ครุธรรม ดังที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัยซึ่งอธิบายความตอนนี้ว่า

"อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ ตสฺมึ นตฺถีติ อยญฺหิ อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ นาม อนุปฺปนฺเน โทเส ปญฺญตฺตา, สา อฏฺจครุธมฺมวเสน ภิกฺขุณีนเยว อาคตา, อญฺญตฺร นตฺถิ แปลว่า ที่ว่า ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ นั้น ไม่มีอนุปปันน-บัญญัติ อธิบายว่า อนุปปันนบัญญัตินี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ในเมื่อยังไม่มีเรื่องเสียหายเกิดขึ้น อนุปปันนบัญญัติ นั้นคือครุธรรม ๘ ข้อ มีเฉพาะแก่ภิกษุณีทั้งหลายเท่านั้น ไม่มีในสิกขาบทอื่น" [๓๗]

ครุธรรมเป็นดุจคอกที่ล้อมไว้อย่างแข็งแรง แต่ไม่สามารถควบคุมภิกษุณีได้ ดุจคอกที่ขังวัวไว้ไม่ได้ เพราะครุธรรมไม่มีการปรับโทษ เมื่อมีภิกษุณีล่วงละเมิด พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทให้ภิกษุณีปฏิบัติปรับโทษตามสมควรแก่โทษานุโทษ ได้มีภิกษุณีไม่ปฏิบัติตามครุธรรมเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทจำนวน ๑๗ สิกขาบท ซึ่งเป็นระเบียบปฏิบัติที่คล้อยตามหรือสนับสนุนครุธรรม ปรากฏอยู่ในวินัยปิฎก ภิกขุนีวิภังค์

๓. ปัญหาการตีความพระไตรปิฎกโดยไม่รู้บาลี

พระมโน เมตฺตานนฺโท ไม่มีความรู้ทางภาษาบาลี ท่านต้องการความจริงจากพระไตรปิฎก แต่ท่านไม่มีเครื่องมือ คือความรู้ในภาษาบาลี ที่ได้ระดับมาตรฐาน ท่านศึกษาอรรถกถาผิดที่ ศึกษาได้แต่พระไตรปิฎกภาษาไทย พอพระไตรปิฎกแปลผิด ก็หลงประเด็นตามคำแปล ท่านเข้าใจเตลิด

---

[๓๗] วิ.อ. (บาลี) ๑/๒/๔๑๘.

ไปไกลว่า พระมหากัสสปะบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติ คือมีการกำหนดอาบัติทุกกฏขึ้นมา ดังที่ท่านกล่าวพอสรุปได้ดังนี้ว่า

กรณีของพระอานนท์ที่ถูกโจทก์ในท่ามกลางที่ประชุมการสังคายนาไม่มีข้อใดที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยเลยแม้แต่ข้อเดียว เป็นการโจทก์ความบกพร่องของพฤติกรรมของพระอานนท์ตามความเห็นของพระเถระทั้ง ๔๙๙ รูปเท่านั้น

เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่า นอกจากอาบัติเหล่านี้มิได้มีอยู่ในพระปาติโมกข์แล้ว การโจทก์อาบัติพระอานนท์ในครั้งนี้ เกิดขึ้นภายหลังจากที่คณะพระเถระอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ รูปเพิ่งลงมติไปหยกๆ ว่า สงฆ์จะไม่บัญญัติหรือเพิกถอนพุทธบัญญัติ และสมาทานเฉพาะตามสิกขาบทที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้เท่านั้น การโจทก์อาบัติที่มิได้อยู่ในพระปาติโมกข์กับภิกษุรูปใดๆ จึงมิเท่ากับเป็นการขัดแย้งกับญัตติที่ตนเพิ่งตกลงยอมรับโดยเอกฉันท์กระนั้นหรือ?[๓๘]

อีกตอนหนึ่งท่านกล่าวว่า "กรณีของพระอานนท์ที่ถูกโจทก์ในท่ามกลางที่ประชุมการสังคายนา ไม่มีข้อใดที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย...อรรถกถาอธิบายว่า การปรับอาบัติครั้งนี้ มิใช่เป็นการปรับอาบัติตามพระวินัยโดยมิได้ให้เหตุผล แต่ตามที่ปรากฏในการสังคายนาครั้งนี้ รูปแบบของการปรับอาบัติไม่มีความแตกต่างจากการปรับอาบัติตามพระวินัยแต่อย่างใดเลย หากนำทฤษฎีสัมพัทธภาพมาเป็นกรอบในการพิจารณา อาจตีความว่า อรรถกถาจารย์ผู้มีสำนึกว่าสงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งใดใหม่ เห็นข้อความที่ขัดแย้งที่จะไม่บัญญัติสิกขาบทใหม่ ซึ่งขัดกับการกระทำของพระเถระทั้งหลายที่ปรับอาบัติพระอานนท์ในการประชุมครั้งนี้"[๓๙]

---

[๓๘] เมตฺตานนฺโท ภิกฺขุ, **เหตุเกิด พ.ศ. ๑ เล่ม ๒**, หน้า ๗๔-๗๕.

[๓๙] เมตฺตานนฺโท ภิกฺขุ, **เหตุเกิด พ.ศ. ๑ เล่ม ๒**, หน้า ๓๒๑-๓๒๒.

ท่านไม่ให้ความสำคัญแก่อรรถกถา อรรถกถาต้องใช้ความรู้ภาษาบาลีศึกษา ถ้าอ่านภาษาบาลีไม่ได้ ก็ไม่ได้ความจริงจากอรรถกถาทั้งหมด เนื่องจากแปลคลาดเคลื่อนหลายแห่ง เมื่อหยิบพระไตรปิฎกที่แปลผิดและหยิบอธิบายจากอรรถกถามาผิดแหล่ง แล้ววิเคราะห์ก็เลยผิดไปจนไม่เข้าประเด็น

ที่พระมโน เมตฺตานนฺโท มีความเข้าใจตามที่กล่าวข้างต้น ก็เพราะพระไตรปิฎกภาษาไทยทุกฉบับแปลข้อความที่พระสังคีติกาจารย์ตำหนิพระอานนท์เป็นการปรับอาบัติทุกกฏพระอานนท์ ๕ กรณี [๔๐]

ข้อความภาษาบาลีที่แปลปรับอาบัติทุกกฏพระอานนท์นั้น เมื่อพิจารณารูปประโยค ศึกษาในส่วนสุตตะ สุตตานุโลม และอาจริยวาทแล้ว ผู้เขียนขอเสนออัตโนมัติ คือคำแปลใหม่ อันเป็นความเห็นส่วนตัว ดังนี้

อถ โข เถรา ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจุ๋ “อิทํ เต อาวุโส อานนฺท ทุกฺกฏ๎, ยํ ตฺวํ ภควนฺตํ น ปุจฺฉิ ‘กตมานิ ปน ภนฺเต ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานีติ. เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏนฺ” ติ.

อหํ โข ภนฺเต อสติยา ภควนฺตํ น ปุจฺฉิ “กตมานิ ปน ภนฺเต ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี” ติ. นาหํ ตํ ทุกฺกฏ๎ ปสฺสามิ, อปิจายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ.

---

[๔๐] ศึกษารายละเอียดคำแปลการปรับอาบัติทุกกฏพระอานนท์ได้ใน **พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๑๑** พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๓ อนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ พุทธศักราช ๒๕๐๐, (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๐), ข้อ ๖๒๒ หน้า ๒๖๑-๒๖๓, **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๗** พระวินัยปิฎก เล่ม ๗ จุลวรรค ภาค ๒ พิมพ์ในปีฉลองรัชดาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ พุทธศักราช ๒๕๑๔, (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๕), ข้อ ๖๒๒ หน้า ๓๑๐-๓๑๒, **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๗** พระวินัยปิฎก เล่ม ๗ จุลวรรค ภาค ๒ พิมพ์ครั้งที่ ๓ พุทธศักราช ๒๕๒๑, (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑), ข้อ ๖๒๒ หน้า ๓๑๐-๓๑๒, **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี) เล่มที่ ๗** พระวินัยปิฎก เล่ม ๗ จุลวรรค ภาค ๒ พิมพ์ครั้งที่ ๔ พุทธศักราช ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), ข้อ ๖๒๒ หน้า ๒๕๒-๒๕๔, **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา** ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ พระบาลีวินัยปิฎก จุลลวรรค (ทุติยภาค), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), ข้อ ๒๐๐ หน้า ๓๔๖-๓๔๘, พระไตรปิฎก มหาวิตถารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์ พระวินัยปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาฎีกา และธัมมัตถาธิบาย เล่มที่ ๒ คัมภีร์ที่ ๔ จุลวรรค หน้า ๒๓๖, พระวินัยปิฎก จุลวรรค เล่ม ๗ ภาค ๒ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย หน้า ๕๑๘-๕๒๐, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), ข้อ ๔๔๓ หน้า ๓๘๔-๓๘๕.

อิทมฺปิ เต อาวุโส อานนฺท ทุกฺกฏํ, ยํ ตฺวํ ภควโต วสฺสิกสาฏิกํ อกฺกมิตฺวา สิพฺเพสิ. เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ.

อหํ โข ภนฺเต น อคารเวน ภควโต วสฺสิกสาฏิกํ อกฺกมิตฺวา สิพฺเพสึ. นาหํ ตํ ทุกฺกฏํ ปสฺสามิ, อปิจายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ.

อิทมฺปิ เต อาวุโส อานนฺท ทุกฺกฏํ, ยํ ตฺวํ มาตุคาเมหิ ภควโต สรีรํ ปจมํ วนฺทาเปสิ, ตาสํ โรทนฺตีนํ ภควโต สรีรํ อสฺสุเกน มกฺขิตํ. เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ.

อหํ โข ภนฺเต "มายิมา วิกาเล อเหสุน" ติ มาตุคาเมหิ ภควโต สรีรํ ปจมํ วนฺทาเปสึ. นาหํ ตํ ทุกฺกฏํ ปสฺสามิ, อปิจายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ.

อิทมฺปิ เต อาวุโส อานนฺท ทุกฺกฏํ, ยํ ตฺวํ ภควตา โอฬาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน, โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน, น ภควนฺตํ ยาจิ "ติฏฺฐตุ ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺ" ติ. เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ.

อหํ โข ภนฺเต มาเรน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต น ภควนฺตํ ยาจึ "ติฏฺฐตุ ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺ" ติ. นาหํ ตํ ทุกฺกฏํ ปสฺสามิ, อปิจายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ.

อิทมฺปิ เต อาวุโส อานนฺท ทุกฺกฏํ, ยํ ตฺวํ มาตุคามสฺส ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย ปพฺพชฺชํ อุสฺสุกฺกํ อกาสิ. เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ.

อหํ โข ภนฺเต "อยํ มหาปชาปติ โคตมี ภควโต มาตุจฺฉา อาปาทิกา โปสิกา ขีรสฺส ทายิกา ภควนฺตํ ชเนตฺตียา กาลงฺกตาย ถญฺญํ ปาเยสี"ติ มาตุคามสฺส ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย ปพฺพชฺชํ อุสฺสุกฺกํ อกาสึ. นาหํ ตํ ทุกฺกฏํ ปสฺสามิ, อปิจายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ.[๔๑]

---

[๔๑] วิ.จู. (บาลี) ๗/๔๔๓/๒๘๐-๒๘๑.

ครั้งนั้น ภิกษุผู้เถระทั้งหลายกล่าวกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า "ท่านอานนท์การที่ท่านไม่ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า 'พระพุทธเจ้าข้า สิกขาบทข้อไหนจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย' นี้ท่านทำไม่ดี ท่านจงแสดง (ยอมรับ) เรื่องที่ท่านทำไม่ดีนั้น"

ท่านพระอานนท์ชี้แจงว่า "ท่านผู้เจริญ กระผมไม่ได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า 'พระพุทธเจ้าข้า สิกขาบทข้อไหนที่จัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย' เพราะระลึกไม่ได้ กระผมไม่เห็นเรื่องที่ไม่ได้กราบทูลถามนั้นว่าเป็นสิ่งที่ทำไม่ดี แต่เพราะเชื่อฟังท่านทั้งหลาย กระผมขอยอมแสดงสิ่งที่ทำไม่ดีนั้น"

ภิกษุผู้เถระทั้งหลายกล่าวต่อไปว่า "ท่านอานนท์ การที่ท่านเหยียบผ้าวัสสิกสาฎกของพระผู้มีพระภาคแล้วปะชุนนี้ท่านทำไม่ดี ท่านจงแสดง (ยอมรับ) เรื่องที่ท่านทำไม่ดีนั้น"

ท่านพระอานนท์ชี้แจงว่า "ท่านผู้เจริญ กระผมเหยียบผ้าวัสสิกสาฎกของพระผู้มีพระภาคไม่ใช่เพราะความไม่เคารพ กระผมไม่เห็นเรื่องที่เหยียบผ้าวัสสิกสาฎกนั้นว่าเป็นสิ่งที่ทำไม่ดี แต่เพราะเชื่อฟังท่านทั้งหลาย กระผมขอยอมแสดงสิ่งที่ทำไม่ดีนั้น"

ภิกษุผู้เถระทั้งหลายกล่าวต่อไปว่า "ท่านอานนท์ การที่ท่านให้มาตุคามถวายอภิวาทพระสรีระของพระผู้มีพระภาคก่อน พระสรีระจึงเปียกเปื้อนน้ำตาของมาตุคามเหล่านั้นผู้ร้องไห้นี้ท่านทำไม่ดี ท่านจงแสดง (ยอมรับ) เรื่องที่ท่านทำไม่ดีนั้น"

ท่านพระอานนท์ชี้แจงว่า "ท่านผู้เจริญ กระผมตระหนักว่า มาตุคามเหล่านี้อย่ารออยู่จนถึงเวลาวิกาล จึงให้พวกเธอถวายอภิวาทพระสรีระของพระผู้มีพระภาคก่อน กระผมไม่เห็นเรื่องที่ให้มาตุคามถวายอภิวาทพระสรีระของพระผู้มีพระภาคก่อนนั้นว่าเป็นสิ่งที่ทำไม่ดี แต่เพราะเชื่อฟังท่านทั้งหลาย กระผมขอยอมแสดงสิ่งที่ทำไม่ดีนั้น"

ภิกษุผู้เถระทั้งหลายกล่าวต่อไปว่า "ท่านอานนท์ การที่พระผู้มีพระภาคทรงทำนิมิตโอภาสอย่างหยาบๆ ท่านกลับไม่กราบทูลอ้อนวอนพระองค์ว่า

'ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนม์ชีพอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตโปรดดำรงพระชนม์ชีพอยู่ตลอดกัป เพื่อเกื้อกูลแก่พหูชน เพื่อความสุขแก่พหูชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย' นี้ท่านทำไม่ดี ท่านจงแสดง (ยอมรับ) เรื่องที่ท่านทำไม่ดีนั้น"

ท่านพระอานนท์ชี้แจงว่า "ท่านผู้เจริญ กระผมถูกมารดลใจจึงไม่ได้กราบทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาคไว้ว่า 'ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนม์ชีพอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตโปรดดำรงพระชนม์ชีพอยู่ตลอดกัป เพื่อเกื้อกูลแก่พหูชน เพื่อความสุขแก่พหูชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย' กระผมไม่เห็นเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงทำนิมิตโอภาสแล้วกระผมกลับไม่กราบทูลอ้อนวอนขอให้พระองค์ดำรงพระชนม์ชีพอยู่ตลอดกัปนั้นว่า เป็นสิ่งที่ทำไม่ดี แต่เพราะเชื่อฟังท่านทั้งหลาย กระผมขอยอมแสดงสิ่งที่ทำไม่ดีนั้น"

ภิกษุผู้เถระทั้งหลายกล่าวต่อไปว่า "ท่านอานนท์ การที่ท่านขวนขวายให้มาตุคามบวชในพระธรรมวินัยอันพระตถาคตประกาศไว้แล้วนี้ท่านทำไม่ดี ท่านจงแสดง (ยอมรับ) เรื่องที่ท่านทำไม่ดีนั้น"

ท่านพระอานนท์ชี้แจงว่า "ท่านผู้เจริญ กระผมขวนขวายให้มาตุคามบวชในพระธรรมวินัยอันพระตถาคตประกาศไว้แล้ว เพราะคิดว่า 'พระนางมหาปชาบดีโคตมีผู้นี้เป็นพระมาตุฉาของพระผู้มีพระภาค เคยประคับประคองดูแลถวายเกษียรธาร เมื่อพระชนนีสวรรคต' กระผมไม่เห็นเรื่องการขวนขวายให้มาตุคามบวชในพระธรรมวินัยอันพระตถาคตประกาศไว้แล้วนั้นว่าเป็นสิ่งที่ทำไม่ดี แต่เพราะเชื่อฟังท่านทั้งหลาย กระผมขอยอมแสดงสิ่งที่ทำไม่ดีนั้น"

ข้อความในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ไม่มีหัวข้อเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์ ในฉบับภาษาไทยคณะกรรมการแปลตั้งหัวข้อขึ้นมาเอง เมื่อปรากฏนานเข้าก็ทำให้เป็นเหมือนรอยจารึกบนแผ่นศิลา ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความเชื่อว่าเป็นเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์จริง

การที่พระอานนท์แสดงโทษ หรือยอมรับผิดนั้น มิใช่เป็นการแสดง

อาบัติ ตามเรื่องที่ปรากฏ มีพระภิกษุที่แสดงโทษหรือยอมรับผิดในทำนองนี้เช่นกัน ดังเรื่องที่ภิกษุทั้งหลาย ช่วยกันเย็บจีวรถวายพระพุทธเจ้า สำหรับทรงใช้เสด็จเที่ยวจาริก แต่ท่านพระภัททาลิ มิได้ช่วยจึงถูกภิกษุเหล่านั้นตำหนิตักเตือนให้รู้ว่าท่านผิด ท่านจึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลขอรับผิด ข้อความภาษาบาลี ดังนี้

อายสฺมา ภทฺทาลิ... เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺจโย มํ ภนฺเต อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โยหํ ภควตา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสเมฺม สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสึ. ตสฺส เม ภนฺเต ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สංวราย" ติ.[๔๒]

ท่านภัททาลิ ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควรด้านหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า "พระองค์ผู้เจริญโทษได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้เป็นคนโง่ เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ผู้ประกาศความไม่สามารถใน (การรักษา) สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ (และ) ให้ภิกษุสงฆ์สมาทานศึกษาอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับรู้โทษของข้าพระองค์นั้นโดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมระวังต่อไปเถิด"

เมื่อมีผู้ชี้โทษแล้วต้องยอมรับ ผู้ไม่ยอมรับถือว่าเป็นคนพาล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

เทฺวเม ภิกฺขเว พาลา. กตเม เทฺว ? โย จ อจฺจยํ อจฺจยโต น ปสฺสติ, โย จ อจฺจยํ เทเสนฺตสฺส ยถาธมฺมํ นปฺปฏิคฺคณฺหาติ....'เทฺวเม ภิกฺขเว ปณฺฑิตา. กตเม เทฺว ? โย จ อจฺจยํ อจฺจยโต ปสฺสติ, โย จ อจฺจยํ เทเสนฺตสฺส ยถาธมฺมํ ปฏิคฺคณฺหาติ. อิเม โข ภิกฺขเว เทฺว ปณฺฑิตา.[๔๓]

---

[๔๒] ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๓๕/๑๑๑.

[๔๓] อง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๒๒/๕๘-๕๙.

ภิกษุทั้งหลาย คนพาล ๒ จำพวกนี้ คือ (๑) คนที่ไม่เห็นโทษโดยความเป็นโทษ (๒) คนที่ไม่ยอมรับตามความเป็นจริงเมื่อบุคคลอื่นแสดงโทษ บัณฑิต ๒ จำพวกนี้ คือ (๑) คนที่เห็นโทษโดยความเป็นโทษ (๒) คนที่ยอมรับตามความเป็นจริงเมื่อบุคคลอื่นแสดงโทษ

พระอานนท์ท่านเป็นบัณฑิต ท่านไม่เห็นว่าตนผิด แต่เพราะเชื่อพระเถระทั้งหลาย ท่านจึงยอมรับผิด

การปรับอาบัติทุกกฏ เท่าที่ค้นคว้าศึกษา พระพุทธองค์ทรงใช้คำว่า "อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส" แปลว่า "ต้องอาบัติทุกกฏ" เช่น "น จ ภิกฺขเว สพฺพมตฺติกามยา กุฏิกา กาตพฺพา, โย กเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส[๔๔] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทำกุฏีดินล้วน ภิกษุใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ" [๔๕]

น ภิกฺขเว นหายมาเนน ภิกฺขุนา รุกฺเข กาโย อุคฺฆเสตพฺโพ, โย อุคฺฆเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส[๔๖] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อจะสรงน้ำ ไม่พึงขัดสีกายกับต้นไม้ รูปใดขัดสี ต้องอาบัติทุกกฏ[๔๗]

น ภิกฺขเว ภิกฺขุนิยา อตฺตโน ปริโภคตฺถาย ทินฺนํ อญฺเญสํ ทาตพฺพํ, ยา ทเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส[๔๘] แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย อาหารที่ทายกถวายให้ตนฉัน ภิกษุณีไม่พึงให้แก่ผู้อื่น รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ[๔๙]

เมื่อนำข้อความมาเทียบกันจะเห็นว่า เกณฑ์การปรับอาบัติที่เป็นพระบัญญัตินั้นซึ่งผู้เขียนยกมาเป็นอุทาหรณ์ ทรงใช้ถ้อยคำที่เป็นแบบตรงกันหมด สิกขาบทที่ทรงบัญญัติปรับอาบัติทุกกฏในคัมภีร์มหาวรรคกับจูฬวรรค จำนวน ๖๐๔ ข้อ แบ่งเป็นของฝ่ายภิกษุ ๕๑๔ ข้อ ของฝ่ายภิกษุณี ๙๐ ข้อ ตรงข้อความว่า "ต้องอาบัติทุกกฏ" จะทรงใช้คำว่า "อาปตฺติ

---

[๔๔] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๘๕/๕๖.
[๔๕] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๕/๗๕.
[๔๖] วิ.จู. (บาลี) ๗/๒๔๓/๑.
[๔๗] วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๔๓/๓.
[๔๘] วิ.จู. (บาลี) ๗/๔๒๑/๒๕๓.
[๔๙] วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๒๑/๓๔๔.

ทุกฺกฏสฺส" ทุกแห่ง[๕๐]

การปรับอาบัติพระอานนท์นี้ เป็นเรื่องของกรรมการผู้แปลพระไตรปิฎก แปลเรื่องที่พระเถระทั้งหลายกล่าวตำหนิพระอานนท์เป็นเรื่องปรับอาบัติพระอานนท์ ซึ่งแปลตรงกันทุกฉบับ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๐ ถึง ฉบับ พ.ศ. ๒๕๓๐ แม้แต่ฉบับมหาจุฬาฯ ก็แปลเหมือนกัน เพราะเห็น คำว่า อิทนฺเต อาวุโส อานนฺท ทุกฺกฏํ, ยํ ตฺวํ ... เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏํ ซึ่งมีคำว่า ทุกฺกฏ ข้อความนี้ถ้าแปลว่า "ท่านอานนท์ การที่ท่าน...นี้ท่านทำไม่ดี ท่านจงแสดง (ยอมรับ) เรื่องที่ท่านทำไม่ดีนั้น" ก็จะไม่มีปัญหาข้อสงสัยทำไมพระอรหันต์ทั้งหลายจึงปรับอาบัติพระอานนท์

เพื่อจะหาข้อยุติในเรื่องนี้ จำเป็นต้องศึกษาสอบสวนดูในส่วนสุตตานุโลมและอาจริยวาท สุตตานุโลม ก็คือข้อความสนับสนุนจากพระไตรปิฎกด้วยกัน คือสนับสนุนคำว่า ทุกฺกฏ ที่มิได้หมายถึงอาบัติทุกกฏ จากการค้นคว้าศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้พบว่า มีการใช้คำว่า ทุกฺกฏ ที่มิได้หมายถึงอาบัติทุกกฏ ผู้เขียนขอนำมาเป็นอุทาหรณ์ ดังต่อไปนี้

ในคัมภีร์ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค มีเรื่องที่พระพุทธเจ้าแสดงเรื่องที่มหาพรหมตำหนิภิกษุมาถามปัญหาตนแทนที่จะกราบทูลถามพระพุทธองค์ ข้อความที่มหาพรหมตำหนิภิกษุดังนี้

อถโข โส มหาพฺรหฺมา ตํ ภิกฺขุํ พาหาย คเหตฺวา เอกมนฺตํ อปเนตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ "...อหํปิ โข ภิกฺขุ น ชานามิ, ยตฺถิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, เสยฺยถีทํ ปจวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วโยธาตูติ, ตสฺมาติห ภิกฺขุ ตุยฺเหเวตํ ทุกฺกฏํ ตุยฺเหเวตํ อปรทฺธํ, ยํ ตฺวํ ภควนฺตํ อภิมุญฺจิตฺวา พหิทฺธา ปริเยฏฺฐึ อาปชฺชสิ อิมสฺส ปญฺหสฺส เวยฺยากรณาย, คจฺฉ ภิกฺขุ ตเมว ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา อิมํ ปญฺหํ ปุจฺฉ,

---

[๕๐] ดูรายละเอียดใน **วินยักกมจันทิกา : สิกขาปทักกมะ บาลี-แปล,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๔๗), หน้า [๒๖] (บทนำ), ๒-๑๘๖.

ยถา เต ภควา พฺยากโรติ, ตถา นํ ธาเรยฺยาสีติ."[๕๑]

ทันใดนั้น ท้าวมหาพรหมนั้น ได้จับแขนภิกษุนั้นพาไปยังสถานที่ด้านหนึ่งแล้วกล่าวกับภิกษุนั้นว่า...แม้เราก็ไม่ทราบที่ที่มหาภูตรูป ๔ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ดับสนิทเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ภิกษุ ในเรื่องนี้ การที่ท่านละเลยพระผู้มีพระภาคแล้วมาหาคำตอบเรื่องนี้ภายนอก นับว่าท่านทำผิด (ตุยฺเหเวตํ ทุกฺกฏํ) นับว่าท่านทำพลาด ไปเถิด ภิกษุ ท่านจงไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลถามปัญหาข้อนี้ และท่านพึงจำไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสตอบ[๕๒]

ข้อความว่า "ตุยฺเหเวตํ ทุกฺกฏํ : ข้อนั้นท่านทำผิด" คือที่ไม่ถามพระพุทธเจ้าแต่มาเที่ยวถามผู้อื่นก็ตรงกับความเป็นจริงกับเรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ไม่มีการปรับอาบัติทุกกฏภิกษุที่ไม่ทูลถามพระพุทธ-เจ้าถึงปัญหาที่ตนสงสัย

ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ได้เล่าเรื่องที่พระพุทธเจ้าตอบปัญหาของอดีตนักรบซึ่งมาทูลถามว่า เขาได้ฟังอาจารย์ที่สอนการศึกสงครามสอนกันต่อๆ มาว่า นักรบที่อุตส่าห์พยายามต่อสู้ในสงคราม ถ้าถูกฆ่าตาย เขาจะได้ไปเกิดอยู่กับพวกเทวดาสรชิต ข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสตอบเขาตอนหนึ่ง ดังนี้

อปิจ ตฺยาหํ พฺยากริสฺสามิ. โย โส คามณิ โยธาชีโว สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ, ตสฺส ตํ จิตฺตํ ปุพฺเพ คหิตํ ทุกฺกฏํ ทุปฺปณิหิตํ "อิเม สตฺตา หญฺญนฺตุ วา พชฺฌนฺตุ วา อุจฺฉชฺชนฺตุ วา วินสฺสนฺตุ ว มา วา อเหสุ อิติ วา" ติ, ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สรชิโต นาม นิรโย, ตตฺถ อุปปชฺชตี" ติ.[๕๓]

---

[๕๑] ที.สี. (บาลี) ๙/๔๙๕/๒๒๒.

[๕๒] ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๕/๒๑๙.

[๕๓] สํ.สฬา. (บาลี) ๑๘/๓๕๕/๒๗๙.

เอาละ เราจะตอบท่าน ท่านนายบ้าน นักรบอาชีพคนใดอุตส่าห์พยายามในการสงคราม เขายึดจิตไว้ ทำจิตไว้ผิด (ทุกฺกฏ) ตั้งจิตไว้ไม่ดี ในเบื้องต้นว่า สัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกแทง จงขาดสูญ จงพินาศ หรืออย่าได้มีชีวิตอยู่เลย พวกนักรบฝ่ายข้าศึก สังหารเขาผู้อุตส่าห์พยายามนั้นจนถึงแก่ความตาย หลังจากเขาตายไป เขาจะไปเกิดในนรกสรชิต[๕๔]

ข้อความว่า ตสฺส ตํ จิตฺตํ ปุพฺเพ คหิตํ ทุกฺกฏ ทุปฺปณิหิตํ : นักรบนั้นยึดจิต คือ ความคิดนั้นในเบื้องต้น นับว่าทำจิตไม่ดี (ทุกฺกฏ) นับว่าตั้งจิตไว้ผิด ตรงนี้แปลเป็นอาบัติทุกกฏ ไม่ได้แน่นอน เพราะชาวบ้านไม่มีการต้องอาบัติทุกกฏ และอรรถกถาที่อธิบายข้อความแห่งคำว่า ทุกฺกฏ ได้อธิบายว่า ทุกฺกฏนฺติ ทุฏฺฐุ กตํ.[๕๕] แปลว่า คำว่า ทุกฺกฏ ได้แก่นักรบนั้นทำไม่ดี

ในคัมภีร์ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ได้เล่าเรื่องที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเรื่องภิกษุที่มีศีลมีธรรมมีปัญญางาม ทรงถือว่าเป็นพระอรหันต์จริงแล้วพระองค์ได้ทรงอธิบายขยายความการที่ภิกษุมีศีลมีธรรมมีปัญญางาม ทรงสรุปความเป็นพระคาถา ใจความว่า ภิกษุที่มีศีลมีธรรมมีปัญญางาม จะไม่มีการทำชั่วทางกาย วาจาและใจ ข้อความภาษาบาลี ดังนี้

ยสฺส กาเยน วาจาย มนสา นตฺถิ ทุกฺกฏ
ตํ เว "กลฺยาณสีโล" ติ อาหุ ภิกฺขุ หิรีมนํ[๕๖]

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ตรัสเรียกภิกษุที่ไม่ทำชั่วทางกาย วาจา ใจ มีหิริครองใจนั้นว่า เป็นผู้มีศีลงาม[๕๗]

คำว่า ทุกฺกฏ ในคาถานี้ แม้จะเป็นการกระทำของภิกษุ ก็ไม่ใช่อาบัติทุกกฏ เพราะอาบัติทางใจไม่มี ซึ่งอรรถกถา คือข้อความที่จัดเป็นหลักการ

---

[๕๔] สำ.สฬา. (ไทย) ๑๘/๓๕๕/๓๙๘.
[๕๕] สำ.สฬา.อ. (บาลี) ๓/๓๕๕/๑๖๕.
[๕๖] ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๙๗/๓๑๕.
[๕๗] ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๙๗/๔๗๒.

อาจริยวาท ได้อธิบายว่า ทุกฺกฏนฺติ ทุฏฺฐุ กตํ, ทุจฺจริตนฺติ อตฺโถ[๕๘] "คำว่า ทุกฺกฏํ ได้แก่ที่เขากระทำไม่ดี อธิบายว่า ที่เขาประพฤติผิด" ก็พอจะเห็นแล้วว่า ทุกฺกฏํ ถ้าปรากฏโดดๆ ไม่มีคำว่า อาปตฺติ จะไม่หมายถึงอาบัติ แต่หมายถึงการกระทำที่ไม่ดี ซึ่งคัมภีร์ที่อธิบายกรณีพระอานนท์ ท่านก็ได้อธิบายลงกันสมกันกับสุตตานุโลมและอาจริยวาทในคัมภีร์อื่นๆ คือ ในคัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายข้อความตอนที่แปลกันเป็นพระอานนท์ถูกปรับอาบัตินี้ ท่านเข้าใจดี ท่านไม่ได้หมายถึงการปรับอาบัติ ซึ่งท่านอธิบายไว้ว่า

อิทมฺปิ เต อาวุโส อานนฺท ทุกฺกฏนฺติ อิทํ "ตยา ทุฏฺฐุ กตนฺ" ติ เกวลํ ครหนฺเตหิ เถเรหิ วุตฺตํ, น อาปตฺตึ สนฺธาย วุตฺตํ. น หิ เต อาปตฺตานาปตฺตึ น ชานนฺติ. อิทาเนว เหตํ อนุสฺสาวิตํ สโฆ อปญฺญตฺตํ น ปญฺญเปติ ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉนฺทตี" ติ. เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ อิทมฺปิ จ อาม ภนฺเต, ทุฏฺฐุ มยา กตนฺาติ เอวํ ปฏิชานาหิ ตํ ทุกฺกฏนฺติ อิทํ สนฺธาย วุตฺตํ, น อาปตฺตเทสนํ.[๕๙]

คำว่า อิทมฺปิ เต อาวุโส อานนฺท ทุกฺกฏํ : ท่านอานนท์เรื่องนี้ท่านทำไม่ดี อันพระเถระทั้งหลาย เพียงแต่จะกล่าวตำหนิว่า เรื่องนี้ท่านทำไม่ดี มิได้กล่าวหมายถึงอาบัติ พระเถระเหล่านั้นไม่ใช่จะไม่ทราบว่าอะไรเป็นอาบัติอะไรไม่เป็นอาบัติ และพระมหากัสสปะก็ได้สวดประกาศให้ทราบแล้วในบัดนี้เองว่า สงฆ์จะไม่บัญญัติสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคไม่บัญญัติไว้ จะไม่เพิกถอนสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้

คำว่า เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏํ : ท่านจงแสดง (ยอมรับ) เรื่องที่ท่านทำไม่ดีนั้นนี้ พระเถระทั้งหลายกล่าวหมายเอาความนี้ว่า ท่านจงยอมรับการทำไม่ดีนั้นอย่างนี้ว่า ใช่แล้วท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าทำไม่ดี มิได้กล่าวหมายถึงการแสดงอาบัติ

---

[๕๘] ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๓๗/๓๕๑.

[๕๙] วิ.จู.อ. (บาลี) ๓/๔๑๓.

นอกจากคำอธิบายในอรรถกถา ที่จัดอยู่ในลำดับอาจริยวาทนี้แล้ว ยังมีอรรถกถาที่มิได้อธิบายคำว่า ทุกฺกฏ แต่ได้ใช้ศัพท์ว่า ทุกฺกฏ ที่หมายถึง การกระทำไม่ดี เช่นในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ที่เล่าประวัติของปูรณกัสสปะ มีข้อความที่ใช้คำว่า ทุกฺกฏ ดังนี้

ปูรโณติ ตสฺส สตฺถุปฏิญฺญสฺส นามํ. กสฺสโปติ โคตฺตํ. โส กิร อญฺญตรสฺส กุลสฺส เอกูนทาสสตํ ปูรยมาโน ชาโต, เตนสฺส "ปูรโณ"ติ นามํ อกํสุ. มงฺคลทาสตฺตา จสฺส "ทุกฺกฏนฺ" ติ วตฺตา นตฺถิ.[๖๐]

คำว่า **ปูรโณ** เป็นชื่อของเขาที่ปฏิญาณตนเป็นศาสดา คำว่า กสฺสโป เป็นโคตร (วงศ์ตระกูล) เล่ากันมาว่า กัสสปะนั้น เป็นทาสที่เต็มจำนวน ๑๐๐ คนของตระกูลหนึ่ง ดังนั้น เขาจึงได้รับการตั้งชื่อว่า ปูรณะ ไม่มีใครพูดถึงเขาว่า ทำไม่ดี (ทุกฺกฏ) เพราะเขาเป็นทาสที่เป็นมงคล

ข้อความจากคัมภีร์สุมังคลวิลาสินีที่ผู้เขียนยกมาเป็นอุทาหรณ์สุดท้ายนี้ เป็นหลักฐานชั้นอาจริยวาท ทุกฺกฏ แปลเป็นอาบัติทุกกฏไม่ได้เด็ดขาด เพราะปูรณกัสสปะมิได้เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา นักภาษาบาลีเห็นคำว่า ทุกฺกฏ เพราะความคุ้นกับอาบัติทุกกฏ จึงเข้าใจว่า เป็นเรื่องของอาบัติไปหมด เรื่องนี้ในด้านคัมภีร์ที่แสดงความหมายแห่งศัพท์ได้ให้ความหมายแห่งทุกฺกฏศัพท์ไว้ว่า

ทุกฺกฏ, ทุกฺกต เป็น ทุ บทหน้า กร ธาตุ ในความกระทำ หมายถึง บาป อกุศลกรรมชั่ว อโสภณํ กตํ ทุกฺกฏํ กรรมที่บุคคลทำไม่ดี ชื่อว่าทุกกฏ ทุ นินฺทิตํ กรณมสฺส ทุกฺกฏํ กรรมอันน่าติเตียน ชื่อว่าทุกกฏ ซ้อน กฺ ลบ รฺ ที่สุดธาตุ แปลง ต เป็น ฏ ได้รูปเป็น ทุกฺกฏ[๖๑]

ก็ต้องยอมรับกันในวงการแปลพระไตรปิฎก คำแปลพระไตรปิฎกนั้นเป็นเพียงแนวศึกษา ดังนั้น ในประเทศที่นับถือพระพระพุทธศาสนาเถรวาท

---

[๖๐] ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๑/๑๓๐.

[๖๑] **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, พระมหาสมปอง มุทิโต แปลเรียบเรียง, หน้า ๑๓๓.

จึงต้องศึกษาภาษาบาลี จะศึกษาพระไตรปิฎกต้องมีความรู้ภาษาบาลี และต้องรู้ในระดับที่สามารถศึกษาเชื่อมโยงกันได้ทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกา และไวยากรณ์

นักวิชาการของไทยเรา ศึกษางานที่ชาวตะวันตกค้นคว้า มักเชื่อตามโดยไม่ตรวจสอบเทียบเคียงข้อมูลนั้น เช่น หนังสืออุดมการณ์และชีวิตแบบโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นหนังสือที่เรียบเรียงมาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก เจ้าของวิทยานิพนธ์รวบรวมความเห็นของนักวิชาการตะวันตกหลายสิบท่าน มีข้อความตอนหนึ่งว่า

ตามหลักฐานหนังสือที่เก่าแก่ที่สุดของชาวศรีลังกา ชื่อ คัมภีร์ทีปวงศ์ คัมภีร์นี้ได้บันทึกเหตุการณ์การทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ที่นครเวสาลีไว้ว่า คณะกรรมการชำระพระไตรปิฎกครั้งยิ่งใหญ่ (สมัยที่ ๒) ได้ปฏิรูปพระพุทธศาสนาให้ลดต่ำลงไป คณะกรรมการชุดนี้ได้ทำลายบทบัญญัติดั้งเดิมทิ้งเสียหมดแล้วแต่งเติมกันขึ้นใหม่...คณะกรรมการได้ทำการเปลี่ยนแปลงแก้ไขคัมภีร์เหล่านี้ คือ คัมภีร์ปริวาร (วินัยปิฎก) คัมภีร์อภิธรรม ๖ คัมภีร์ คัมภีร์นิเทศ คัมภีร์ชาดกบางส่วน[๖๒]

เมื่ออ่านข้อความนี้ ก็ทำให้ผู้อ่านที่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์สังคายนาเข้าใจว่าการสังคายนาครั้งที่ ๒ ที่พระยสกากัณฑกบุตรเป็นประธานจัดทำซึ่งบันทึกอยู่ในพระวินัยปิฎกจูฬวรรค[๖๓] ได้ทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัย เมื่อตรวจสอบดูคัมภีร์ทีปวงศ์ที่อ้างถึงแล้วกลายเป็นพวกภิกษุวัชชีบุตรที่ก่อเรื่องทำให้มีการสังคายนาแยกพวกไปทำสังคายนาต่างหากที่เรียกกันว่ามหาสังฆิกะ เป็นพวกที่แก้ไขเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัย[๖๔]

---

[๖๒] อุดมการณ์และชีวิตแบบโพธิสัตว์ เล่มที่หนึ่ง, (เชียงใหม่ : วัฒนาการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๔-๓๕.

[๖๓] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๔๖๖-๔๕๘/๒๘๖-๓๐๔, วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๖๖-๔๕๘๓๙๓-๔๑๙.

[๖๔] ดูรายระเอียดใน ทีปวัส ปริเฉทที่ ๔ คาถาที่ ๖๘-๗๖, รังษี สุทนต์, เรียนรู้เรื่องอรรถกถา ใน วิญญาณ ฉบับที่ ๑-๕ มกราคม - พฤษภาคม ๒๕๔๕, หน้า ๓๙-๔๒.

บทสรุป

การนำเสนอความเห็นทางพระพุทธศาสนา ต้องแม่นยำในข้อมูลและมีความรู้ในข้อมูลที่เป็นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ-วิเสส และไวยากรณ์ภาษาบาลี มิฉะนั้น งานนั้นๆ จะเป็นเพียงแนวคิดที่ผ่านเข้ามาในวงวิชาการพระพุทธศาสนาที่ไม่ทนต่อการพิสูจน์ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่สืบต่อกันมาอย่างแม่นยำ สำหรับผู้ศึกษาพึงถือตามหลักการมหาปเทส ๔ ฝ่ายพระสูตร ได้ยินได้ฟังได้อ่านความเห็นเรื่องธรรมวินัยที่มีการนำเสนอ แม้แต่เรื่องที่ผู้เขียนนำเสนอนี้ ก็อย่าเพิ่งเชื่อ อย่าเพิ่งคัดค้าน สำหรับผู้มีพื้นฐาน ต้องการตรวจสอบก็พึงจดจำนำเอกสารนี้ไปสอบทานเทียบเคียงในพระสูตรและพระวินัย ถ้าลงกันสมกันจึงค่อยเชื่อ ถ้าไม่ลงกันไม่สมกันก็ไม่ต้องเชื่อตาม สำหรับผู้ได้ศึกษาภาษาบาลีจนมีความรู้ในภาษาที่บันทึกพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คงต้องเป็นตัวของตัว ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส และไวยากรณ์ ที่เราโดยเฉพาะมหาจุฬาฯ มีคัมภีร์ภาษาบาลีจำนวนมากกว่าที่ไหนๆ อย่าให้ผู้ที่ใช้ศาสตร์ตะวันตกมานำเราเข้ารกเข้าพงหลงออกไปจากเถรวาท.

พระวินัย กับการบรรลุธรรม

อาจารย์ประพันธ์ ศุภษร
ป.ธ.๗, พธ.บ.(ศาสนา), ศศ.ม.(พุทธศาสนศึกษา)
อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดูก่อนภัททาลิ ข้อนี้เป็นจริงอย่างนั้น เมื่อสัตว์ทั้งหลายกำลังจะเสื่อม เมื่อสัทธรรมกำลังจะอันตรธาน สิกขาบทมีอยู่เป็นอันมาก แต่ภิกษุจำนวนน้อยดำรงอยู่ในอรหัตผล ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม[๑] บางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ ศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อขจัดอาสวัฏฐานิยธรรมเหล่านั้น

อาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างยังไม่เกิดในสงฆ์ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่เป็นหมู่ใหญ่...ยังไม่เป็นผู้เลิศด้วยลาภ...ยังไม่เป็นผู้เลิศด้วยยศ...ยังไม่เป็นพหูสูต...ยังไม่เป็นรัตตัญญู เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่...เป็นรัตตัญญู อาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างจึงเกิดในสงฆ์ ศาสดาจะบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อขจัดอาสวัฏฐานิยธรรมเหล่านั้น[๒]

พระพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบพระภัททาลิตอนนี้ ผู้เขียนอ่านแล้วเกิดความสงสัยว่า พระวินัยมีความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรมอย่างไร จำนวนสิกขาบทที่มีมากหรือน้อยเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมอย่างไร ความ

---

[๑] **อาสวัฏฐานิยธรรม** หมายถึงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ คือการกล่าวร้ายผู้อื่น การฆ่า การจองจำ เป็นต้น และทุกข์ใจในอบายต่างๆ รวมทั้งการละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ (ม.ม.อ.(บาลี) ๒/๑๔๕/๑๑๕)

[๒] ม.ม.(บาลี) ๑๓/๑๔๕/๑๑๘., ม.ม.(ไทย) ๑๓/๔๕/๑๖๑.

สงสัยเหล่านี้เป็นเหตุให้ผู้เขียนสนใจใคร่รู้และต้องการหาคำตอบ และเป็นที่มาของการเขียนบทความนี้ด้วย

พระวินัยที่ผู้เขียนจะศึกษาในบทความนี้คือพระวินัยบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณาสำหรับป้องกันความประพฤติเสียหายและลงโทษแก่ผู้ล่วงละเมิด ที่ท่านเรียกว่าพระปาติโมกข์ ซึ่งเป็นพุทธบัญญัติที่มีทั้งข้อห้ามกระทำและข้ออนุญาตให้กระทำ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อบัญญัติแล้วพระสงฆ์ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด หากล่วงละเมิดย่อมได้รับโทษตามความผิด ซึ่งโทษทางพระวินัยมีตั้งแต่โทษหนักที่สุดจนถึงโทษเบาที่สุด โทษหนักที่สุดทำให้ขาดจากความเป็นพระภิกษุ เช่น พระภิกษุละเมิดปาราชิกข้อใดข้อหนึ่ง (ในจำนวน ๔ ข้อ) ย่อมขาดจากความเป็นภิกษุทันที โทษรองลงมาคือภิกษุต้องอยู่ชดใช้หรืออยู่บริเวณที่สงฆ์กำหนดให้ เช่น ภิกษุละเมิดสังฆาทิเสสข้อใดข้อหนึ่งจะต้องประพฤติวุฏฐานวิธีเพื่อให้เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์เหมือนเดิม ละเมิดนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนีย์ ทุกกฏและทุพภาสิต ก็มีโทษและวิธีปฏิบัติเพื่อความบริสุทธิ์แห่งศีลลดหลั่นกันลงมา

โทษทางพระวินัยมีสภาพบังคับอยู่ในตัว กล่าวคือเมื่อภิกษุละเมิดแล้วมีผลทันทีโดยไม่ต้องรอการตัดสินถูกผิด เช่น ภิกษุจงใจฆ่ามนุษย์ให้ตายต้องอาบัติปาราชิก ยกเว้นผู้กระทำโดยไม่จงใจ ทำไปเพราะไม่รู้ ไม่มีความประสงค์จะฆ่าเขา จิตไม่อยู่ในสภาพปกติคือวิกลจริต ฟุ้งซ่าน หรือภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติ *(อาทิกัมมิกะ หมายถึงภิกษุผู้ทำผิดครั้งแรก)* แต่บางสิกขาบทต้องรอการไต่สวนสอบถามเรื่องราวเสียก่อนจึงจะลงโทษได้ เช่น สิกขาบทเกี่ยวกับการนั่งในที่ลับตาหรือลับหู ระหว่างภิกษุกับมาตุคาม ภาษาบาลีเรียกว่าอนิยต แปลว่า ไม่แน่ อาบัติที่ยังไม่แน่ว่าจะมีความผิดสถานใด เพราะถ้าภิกษุนั่งในที่ลับตาหรือลับหูกับมาตุคาม ย่อมมีโอกาสละเมิดได้ทั้งปาราชิกและสังฆาทิเสส เช่น ภิกษุนั่งในที่ลับตากับมาตุคาม อาจละเมิดปาราชิกหรือสังฆาทิเสสก็ได้ หรือนั่งในที่ลับหู ภิกษุอาจละเมิดสังฆาทิเสส

หรือปาจิตตีย์ก็ได้ กรณีอย่างนี้ต้องมีบุคคลกลางที่น่าเชื่อถือมาช่วยตัดสิน ดังนั้นท่านจึงกำหนดเรียกพระวินัย ๒ ข้อนี้ว่า อนิยตสิกขาบท

พระวินัยจำแนกเป็น ๒ ฝ่าย คือพระวินัยสำหรับภิกษุและพระวินัยสำหรับภิกษุณี ฝ่ายภิกษุมี ๒๒๗ ข้อหรือสิกขาบท ฝ่ายภิกษุณีมี ๓๑๑ ข้อ และมีระเบียบปฏิบัติอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งเมื่อดูจำนวนแล้วก็เป็นไปตามพัฒนาการของคณะสงฆ์ มองในแง่สังคมวิทยาก็เป็นเรื่องธรรมดาที่เมื่อชุมชนขยายตัวกว้างออกไปย่อมมีกฎกติกาสำหรับการอยู่ร่วมกัน ชุมชนสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงต้องมีกฎกติกาที่เรียกว่าพระวินัยมาเป็นเครื่องมือสำหรับปกครอง เพื่อเป็นการจัดระเบียบสงฆ์ที่มีพื้นเพด้านนิสัยมาจากต่างตระกูลให้มีความประพฤติอยู่ในกฎระเบียบอันเดียวกัน การปกครองหมู่คณะจึงจะเป็นไปอย่างราบรื่น พระพุทธองค์ในฐานะสังฆบิดรทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อปกครองคณะสงฆ์ให้เรียบร้อยดีงาม เปรียบเหมือนนายมาลาการผู้ฉลาดร้อยดอกไม้นานาพันธุ์ให้เรียบร้อยงดงามฉะนั้น

เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยบางข้อนั้นได้เกี่ยวเนื่องกับสังคม โดยถือมูลค่าทรัพย์สินที่สังคมประเมินไว้หรือตีค่าไว้มาเป็นกรอบในการบัญญัติ เช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ บัญญัติว่า ภิกษุมีไถยจิตถือเอาทรัพย์มีราคาเกิน ๕ มาสก[๓] ต้องอาบัติปาราชิก[๔] สิกขาบทนี้ได้กำหนดค่าของวัตถุในสมัยนั้นมาเป็นกรอบสำหรับวางโทษและขอบเขตทรัพย์สิน คือฝ่ายบ้านเมืองมีกฎหมายลงโทษคนลักทรัพย์ที่มีมูลค่าตั้งแต่ ๕ มาสกขึ้นไปจะต้องถูกเนรเทศ

---

[๓] มาสก คือ ชื่อมาตราเงินในสมัยโบราณ ในที่นี้หมายถึงค่าของทรัพย์สินในกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ โดยกำหนดว่า ๒๐ มาสก เท่ากับ ๑ กหาปณะ ๕ มาสก เท่ากับ ๑ บาท (ตทา ราชคเห วีสติมาสโก กหาปโณ โหติ, ตสฺมา ปญฺจมาสโก ปาโท.) (วิ.อ.(บาลี) ๑/๘๘/๓๒๐) ดูเพิ่มเติม ใน สารตฺถ.ฏีกา(บาลี) ๒/๘๘/๑๕๐, วิมติ.ฏีกา(บาลี) ๑/๘๘/๒๑๗. อีกอย่างหนึ่ง มาสก เป็นชื่อมาตราชั่งตวง คือ ๔ เมล็ดข้าวเปลือก เท่ากับ ๑ คุญชา ๒ คุญชา เท่ากับ ๑ มาสก... ส่วน กหาปณะ เป็นชื่อของเงินที่ใช้ซื้อขายกันในสมัยนั้น และคำว่า ปาท หรือบาท เป็นชื่อของการกำหนดค่ามาสกว่า ๑ บาท เท่ากับส่วนที่ ๔ ของ ๒๐ มาสก และดูเพิ่มเติม ใน **คัมภีร์อภิธานวรรณนา** แปลเรียบเรียงโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๙๒-๕๙๔.

[๔] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๘๙/๕๙.

ประหาร หรือไม่ก็ถูกจองจำแล้วแต่กรณี พระพุทธเจ้าทรงถือกรอบนี้มาเป็นเกณฑ์สำหรับบัญญัติสิกขาบทนี้ เจตนารมณ์ในการบัญญัติสิกขาบทนี้คือป้องกันการเกิดไถยจิตจนเป็นเหตุไปลักทรัพย์ ไถยจิตนี้ว่าโดยพื้นฐานก็คือโลภเจตสิก ถือว่าเป็นอกุศลมูลที่มีพลังก่อให้เกิดอกุศลธรรมข้ออื่นอีก หากไม่มีพระวินัยเป็นเครื่องกำจัดไว้แต่เบื้องต้นแล้วก็จะทำให้เกิดโลภะ โทสะ และโมหะได้ ดังนั้น พระพุทธองค์เมื่อจะทรงบัญญัติสิกขาบทจึงทรงมองทั้งสาเหตุภายในและภายนอก มองความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับจิต มองผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคมสงฆ์และสังคมเมือง พร้อมทั้งมองเห็นประโยชน์ที่สังคมสงฆ์และสังคมเมืองจะได้รับ จึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้

ข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือ ในสมัยที่ยังไม่มีการบัญญัติพระวินัย พระสงฆ์ในยุคแรกนั้นท่านปฏิบัติตามพระวินัยประเภทไหน และดูเหมือนว่าพระสงฆ์ในยุคก่อนบัญญัติพระวินัย บรรลุธรรมได้รวดเร็วกว่าสมัยที่มีการบัญญัติพระวินัยแล้ว เช่น กลุ่มพระปัญจวัคคีย์ พระยสะ พระภัททวัคคีย์ และกลุ่มพระอุรุเวลกัสสปะล้วนบรรลุธรรมได้เร็ว แม้พระอัครสาวกทั้งสองและบริวารก็ไม่เกิน ๑๕ วัน *(ยกเว้นพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากบรรลุธรรมช้ากว่า)* แต่หลังจากที่มีการบัญญัติพระวินัยแล้วปรากฏว่ามีปัญหาในการปฏิบัติธรรมมากและการบรรลุธรรมก็ดูเหมือนว่าช้ากว่า เช่น ภิกษุรูปหนึ่งกราบทูลพระพุทธเจ้าว่าขาดความอิสระ ไม่ว่าจะลุกเดินหรือกระทำอะไรล้วนมีข้อห้ามหยุมหยิมไปหมด[๕] ในกรณีอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงมีวิธีแก้ไขอย่างเหมาะสมโดยทรงแนะนำให้รักษาจิตของตนเพียงอย่างเดียว ปรากฏว่าภิกษุรูปนั้นทำตามที่ทรงแนะนำจนได้บรรลุธรรมในที่สุด

เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงยับยั้งแนวคิดของพระสารีบุตรที่ทูลให้ทรงบัญญัติพระวินัยนั้น น่าจะมีส่วนเกี่ยวกับการบรรลุธรรม กล่าวคือถ้ามีกฎระเบียบข้อห้ามมากมายอาจทำให้จิตใจกังวลเกิดความเบื่อหน่ายได้ และ

---

[๕] ขุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๑๒๗.(ฉบับมหามกุฏฯ)

เหตุผลที่พระองค์ทรงตอบพระสารีบุตรคือ อาสวัฏฐานิยธรรม[๖] ยังไม่เกิด ภิกษุยังมีจำนวนน้อย และลาภสักการะก็ยังไม่เกิดขึ้นมาก และเหตุผลต่อมาพระองค์ตรัสว่า ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสนียดโทษและสิ่งมัวหมอง ยังบริสุทธิ์ดีดำรงอยู่ในสารคุณ ในจำนวน ๕๐๐ รูปที่มีอยู่นี้อย่างน้อยก็เป็นโสดาบัน[๗] ซึ่งเป็นเหตุผลอันเดียวกันกับที่ทรงตอบพระภัททาลิ แม้การบอกอนุศาสน์ ๘[๘] พระพุทธเจ้าก็ทรงให้บอกภายหลังการอุปสมบท

ตามที่ได้กล่าวแล้วตอนต้น เหตุผลและเงื่อนไขนี้มีน้ำหนักเพียงพอที่พระองค์ทรงยับยั้งแนวคิดของสาวกและชะลอการบัญญัติพระวินัยได้ระยะหนึ่ง แต่หลังจากนั้นไม่นานพระองค์ก็ทรงยอมรับปัญหาและทำการบัญญัติพระวินัยที่เป็นข้ออุกฤษฏ์ หรืออาบัติหนัก (ครุกาบัติ) โดยเริ่มจากกรณีพระสุทินเป็นต้นมา การบัญญัติพระวินัยแต่ละสิกขาบทมีเหตุปัจจัยและเจตนารมณ์ในการบัญญัติแตกต่างกันอย่างไร มีความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรมอย่างไรบ้าง นับว่าเป็นเรื่องที่น่าศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

ความหมายของพระวินัย และการบรรลุธรรม

๑. ความหมาย

คำว่า **วินัย** (วินย) เป็นคำที่พระพุทธเจ้าใช้คู่กับ ธรรม (ธมฺม) คือ ธรรมวินัย หมายถึง พุทธศาสนา เช่น โย โข กสฺสป อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ อิมสฺมึ **ธมฺมวินเย** อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุปสมฺปทํ.[๙] กัสสปะ บุคคล

---

[๖] **อาสวัฏฐานิยธรรม** คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ ได้แก่ อาสวะคือทุกข์และกิเลสที่เป็นไปในทิฏฐธรรม (โลกนี้)และสัมปรายภพ (โลกหน้า) อาสวะคือการกล่าวร้ายคนอื่น ความเดือดร้อน การฆ่าและการจองจำ และ อาสวะคือทุกข์พิเศษในอบาย (วิ.อ.(บาลี) ๑/๒๑/๑๙๗)

[๗] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๑/๑๒.

[๘] **อนุศาสน์ ๘** คือ นิสสัย ๔ และอกรณียกิจ ๔ **นิสสัย ๔** คือเครื่องอาศัยของบรรพชิต มีจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขาร ส่วน **อกรณียกิจ ๔** คือสิ่งที่กระทำไม่ได้ มี เสพเมถุนธรรม ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ จงใจพรากชีวิตสัตว์ และอวดอุตตริมนุสสธรรม ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๓๘-๙/

[๙] คำว่า ธมฺมวินเย นี้ปรากฏในพระไตรปิฎกมากมาย เช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๔๐๕/๑๗๔, ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๘๕/๑๐๘, ที.ปา.(บาลี) ๑/๑๖๘/๑๐๔.

ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ย่อมหวังบรรพชาอุปสมบทใน**ธรรมวินัย**นี้ ต่อมาในยุคอรรถกถานิยมใช้พุทธศาสนาโดยตรง เช่น "ทายาโทมฺหิ ภนฺเต **พุทฺธสาสเน**" ติ.[๑๐] พระเจ้าอโศกตรัสถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นทายาทในพุทธศาสนาหรือยัง และในยุคอรรถกถา วินัย ท่านหมายถึงพระวินัยปิฎก[๑๑] ในฎีกาสารัตถทีปนี แยกไว้อย่างชัดเจนว่า ตตฺถ ธมฺโมติ สุตฺตาภิธมฺเม สงฺคณฺหาติ วินโยติสกลํ วินยปิฏกํ. คำว่า ธรรม หมายถึงพระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก คำว่าวินัย หมายถึง พระวินัยปิฎกทั้งหมด[๑๒]

อรรถกถาสมันตปาสาทิกา ขยายความหมายของวินัยออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑) นัยต่างๆ คือ มีปาติโมกขุทเทส ๕ อย่าง (คือ ๑) นิทานุทเทส ๒) ปาราชิกุทเทส ๓) สังฆาทิเสสุทเทส ๔) อนิยตุทเทส ๕) วิตถารุทเทส) กองอาบัติ ๗ กอง (คือปาราชิก ถุลลัจจัย สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต) มาติกา (คือภิกขุปาติโมกข์ และภิกขุนีปาติโมกข์) และวิภังค์ (การจำแนกสิกขาบท)

๒) นัยพิเศษ คือ มีอนุบัญญัติที่ทรงกระทำให้เข้มงวดขึ้น (ทฬฺหีกมฺม) หรือให้เพลาลงยืดหยุ่น (สิถิลกรณ) ตามความเหมาะสม

๓) เครื่องฝึกกายและวาจา คือ เครื่องปิดกั้นการประพฤติผิดที่เกิดทางกายและวาจา[๑๓]

กล่าวโดยสรุป ความหมายของวินัย ในอรรถกถาสามันตปาสาทิกา ก็คือพระวินัยบัญญัติซึ่งเป็นเครื่องห้ามการล่วงละเมิดสิกขาบททั้งหลายนั่นเอง

ในสารัตถทีปนีฎีกา ให้ความหมายของวินัย ในเชิงธรรม ๒ หมวด คือ

---

๑๐ ที.สี.อ.(บาลี) ๒/๒๔๐/๒๒๔ วิ.อ.(บาลี) ๑/๑๖.

๑๑ วิ.อ.(บาลี) ๑/๑๖.

๑๒ สารตฺถ.ฏีกา(บาลี) ๑/๒๖,๒๔๐

๑๓ วิ.อ.(บาลี) ๑/๑๘.

หมวดที่ ๑ **สังวรวินัย** คือ พระวินัยที่มีการปิดกั้นบาปธรรมที่พึงปิดกั้น และนำไปปราศจากซึ่งทุจริตทั้งหลายมีกายทุจริตเป็นต้น มี ๕ อย่าง คือ (๑) **สีลสังวร** หมายถึง ปาติโมกขสังวรศีล ความไม่ละเมิดสิกขาบททางกายและวาจา (๒) **สติสังวร** คือ การมีสติควบคุมรักษาจักขุนทรีย์ (๓) **ญาณสังวร** คือ การปิดกั้นกระแสกิเลสมีตัณหา ทิฏฐิ ทุจริตและอวิชชา เป็นต้นด้วยปัญญา (๔) **ขันติสังวร** คือ การอดกลั้นต่อความหนาวร้อน เป็นต้น (๕) **วิริยสังวร** คือความพากเพียรเพื่อบรรเทากามวิตก เป็นต้น[๑๔]

ความหมายของวินัยในแง่นี้มุ่งที่ตัวธรรมกล่าวคือเจตนา การมีสติ การใช้ปัญญา การมีขันติ และมีวิริยะ ธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐานของวินัย โดยข้อแรกเป็นการเน้นที่เจตนาที่จะไม่ล่วงละเมิดพระพุทธบัญญัติและอภิสมาจารทั้งหลาย ส่วนข้อ ๒ คือสติมีบทบาททั้งในแง่ธรรมและวินัย ในแง่ของวินัย สติทำหน้าที่ควบคุมในการรับสื่อภายนอกอันอาจให้เกิดกิเลส เช่น ตามองรูปสวย เกิดความกำหนัด ย่อมผลักให้จิตอยากจับต้องกายหญิง ข้อ ๓ เน้นที่ปัญญาเป็นการตัดกระแสกิเลสมีตัณหาเป็นต้น ข้อ ๔ ขันติมีบทบาททางด้านอดทนอดกลั้นไม่ให้ทำในสิ่งผิดอันเกิดจากสภาพแวดล้อมบังคับ หรือความต้องการทางกาย เช่น ความหิวกระหายจนเป็นเหตุให้หยิบฉวยเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ข้อสุดท้ายคือ วิริยะ มีหน้าที่ในการบรรเทากามวิตก ดังที่พระพุทธโฆสาจารย์กล่าวไว้ในวิสุทธิมรรค ว่า “ปาติโมกข์สังวรศีลจะรักษาให้บริสุทธิ์ได้ต้องอาศัยศรัทธา อินทรียสังวรศีลจะรักษาให้บริสุทธิ์ได้ต้องอาศัยสติ อาชีวปาริสุทธิศีลจะรักษาให้บริสุทธิ์ได้ต้องอาศัยวิริยะ ส่วนปัจจัยสันนิสสิตศีลต้องอาศัยปัญญา”[๑๕] ดังนั้น พระสงฆ์จะต้องอาศัยศรัทธาเป็นตัวนำ มีสติระมัดระวัง มีวิริยะคอยสนับสนุน และมีปัญญาในการรักษาและปฏิบัติตามพระวินัย จึงจะทำให้เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์และทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงสืบไป

---

[๑๔] สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๒/๓๖-๓๗, สารัตถ.ฎีกา (ไทย) ๒/๑๙/๔๓-๔๕.

[๑๕] วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๙/๓๗-๓๘,๔๑,๔๔.

หมวดที่ ๒ **ปหานวินัย** คือพระวินัยที่มีการละ การสละอกุศลธรรมทั้งหลาย มี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) **ตทังปหาน** การละด้วยองค์ที่ไม่เป็นคุณนั้นๆ ด้วยองค์ที่เป็นคุณนั้นๆ กล่าวคือ ละด้วยวิปัสสนาญาณ เช่น ละสักกายทิฏฐิด้วยการกำหนดนามรูป ละสัสสตทิฏฐิด้วยการเห็นความเสื่อม (๒) **วิกขัมภนปหาน** การละนิวรณธรรมเป็นต้นด้วยอำนาจอุปจาร-สมาธิและอัปปนาสมาธิ (๓) **สมุจเฉทปหาน** การละกลุ่มกิเลสที่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งสมุทัยด้วยกำลังมรรค ๔ ได้อย่างเด็ดขาด (๔) **ปฏิปัสสัทธิปหาน** ความเข้าไประงับคือความเข้าไปสงบกิเลสทั้งหลายด้วยกำลังแห่งผล และ (๕) **นิสสรณปหาน** การละด้วยการสลัดออก หมายถึงนิพพานซึ่งละสังขตะได้หมด[๑๖] ความหมายของวินัยในหมวดนี้เน้นที่องค์ธรรมซึ่งเป็นคุณธรรมที่พระโสดาบันละได้มีสักกายทิฏฐิเป็นต้น จนกระทั่งบรรลุภาวะนิพพาน กล่าวอีกนัยคือปหานวินัยก็คืออธิสีลสิกขา เพราะเป็นสิกขาที่ยิ่งกว่าปาติโมกข-สังวรศีล ไม่มีทางที่พระโสดาบันจะมาต้องอาบัติต้องโทษที่ต่ำกว่านี้

วินยวินิจฉัยฎีกา ให้ความหมาย "วินัย" หมายถึง วินัยปิฎก ส่วนคำว่า นย (นโย) คืออุบายที่นำไปให้ถึงสีลสัมปทา สมาธิสัมปทา และปัญญา-สัมปทา เป็นความสำรวมโดยไม่ละเมิดด้วยกายและวาจา[๑๗] โดยนัยนี้ วินัยจึงหมายถึงพระวินัยปิฎก และกฎระเบียบสำหรับฝึกกาย วาจาเพื่อนำมนุษย์ให้มีความถึงพร้อมทางด้านศีล สมาธิและปัญญา

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พระวินัยในความหมายที่กว้างคือกฎระเบียบทั้งหมดของชีวิตและสังคมมนุษย์ กฎระเบียบนี้จะดำรงอยู่ได้ดีมีประโยชน์ต้องเข้าใจธรรมคือความจริงของธรรมชาติเมื่อเข้าใจธรรมชาตินี้แล้วจึงจะสามารถนำกฎเกณฑ์ธรรมชาติมาเป็นพื้นฐานตั้งกฎเกณฑ์ปกครองสังคมมนุษย์ให้ดำเนินไปด้วยดี ส่วนในความหมายที่แคบคือประมวลกฎระเบียบ

---

[๑๖] สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๒/๓๖-๓๗, สารัตถ.ฎีกา (ไทย) ๒/๑๗/๔๓-๔๕.(แปลโดย สิริ เพ็ชรไชย)

[๑๗] วิ.ฏีกา (บาลี) ๑/๓๗-๓๘/๓๘.

ปฏิบัติของภิกษุและภิกษุณีอันเกื้อกูลต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาเพื่อเข้าใจสัจธรรมและศีลธรรม

๑.๑ วัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย

ตามหลักฐานในคัมภีร์ฎีกาปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติปฐมปาราชิก (อาบัติหนัก บาลีใช้คำว่าครุกาบัติ) ที่กรุงเวสาลี ขณะนั้นพระพุทธองค์มีพรรษาครบ ๒๐ พรรษาบริบูรณ์[๑๘] ส่วนอาบัติเบา (ลหุกาบัติ) ทรงบัญญัติไว้บ้างแล้วก่อนหน้านี้ เช่น การบรรพชาอุปสมบทต้องได้รับอนุญาตจากมารดาบิดาก่อน ซึ่งพระองค์ได้รับการขอร้องจากพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาในกรณีราหุลกุมารออกบวชตามเสด็จ[๑๙] และในระหว่างพรรษาที่ ๑-๑๙ พระองค์น่าจะทรงบัญญัติสิกขาบทที่มีโทษเล็กน้อยไว้มากแล้ว หลังจากประทับจำพรรษาที่เมืองเวรัญชาแล้ว พระองค์ได้เสด็จไปกรุงเวสาลี ทรงแสดงธรรมประกาศศาสนาที่เมืองนี้จนมีกุลบุตรเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามากมาย นายสุทินซึ่งเป็นบุตรเศรษฐีเมืองนี้เป็นอีกผู้หนึ่งที่เกิดศรัทธาปสาทะในพระรัตนตรัยได้มาทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระองค์ทรงแนะนำให้เขาไปขออนุญาตมารดาบิดาก่อน หลังจากได้รับอนุญาตแล้วนายสุทินจึงได้บวชในพระพุทธศาสนา จากนั้นพระสุทินก็ตั้งใจปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี จนกระทั่งวันหนึ่งได้มาบิณฑบาตที่กรุงเวสาลีและไปรับบิณฑบาตที่บ้านของตน มารดาบิดาขอร้องให้พระสุทินลาสิกขาเพราะไม่มีคนสืบทอดตระกูล แต่พระสุทินไม่ยอมลาสิกขา ในที่สุดมารดาบิดาได้ขอให้พระสุทินให้ผู้สืบเชื้อสายไว้ ขณะนั้นยังไม่มีการบัญญัติปาราชิก พระสุทินคิดว่าเรื่องนี้น่าจะทำได้ จึงเสพเมถุนกับอดีตภรรยา หลังจากที่พระสุทินเสพเมถุนกับ

---

[๑๘] คัมภีร์นี้กล่าวว่า พระสุทินเข้ามาบวชในพรรษาที่ ๑๒ ของพระพุทธเจ้า จากนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปจำพรรษาที่เภสกฬาวันบ้าง สาวัตถีบ้าง กบิลพัสดุ์บ้าง อาฬวีบ้าง ราชคฤห์บ้างและที่อื่นอีก จนกระทั่งพระพุทธเจ้ามีพรรษาครบ ๒๐ บริบูรณ์ ส่วนพระสุทินมีพรรษาครบ ๘. (วชิรพุทธิ.(บาลี) ๘๓.)

[๑๙] พระพุทธเจ้าเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ราวพรรษาที่ ๒ (ขุ.ชา.อ.(บาลี) ๑/๑๒๖-๑๒๗.

ภรรยาเสร็จแล้วก็เกิดความไม่สบายใจจนร่างกายซูบผอมผิวพรรณหม่นหมอง เพื่อนภิกษุถามสาเหตุแล้วได้นำเรื่องนี้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าได้ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงได้ประชุมสงฆ์สอบถามความจริงกับพระสุทิน เมื่อพระสุทินยอมรับ พระองค์ทรงแสดงธรรมชี้โทษโดยประการต่างๆ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบท

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติพระวินัย พระองค์ทรงอ้างเอาวัตถุประสงค์ ๑๐ ประการ มาเป็นเกณฑ์ในการบัญญัติว่า การบัญญัติพระวินัยนี้ ๑) เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒) ความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) ข่มบุคคลผู้เก้อยาก (สอนยาก) ๔) ความอยู่ผาสุกของเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕) ปิดกั้นอาสวะทั้งหลายที่จะเกิดในปัจจุบัน ๖) กำจัดอาสวะทั้งหลายที่จะเกิดในอนาคต ๗) ความเลื่อมใสของคนผู้ยังไม่เลื่อมใส ๘) ความเลื่อมใสของคนผู้เลื่อมใสแล้ว ๙) ความมั่นคงแห่งสัทธรรม และ ๑๐) เพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัย[๒๐]

วัตถุประสงค์ทั้ง ๑๐ ประการนี้ถือเป็นมาตรฐานหลักในการบัญญัติพระวินัยทุกสิกขาบท และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนสงฆ์โดยตรง คือสงฆ์ยอมรับข้อบัญญัติร่วมกัน ถือศีลเสมอกัน ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ไม่เกิดระแวงในสงฆ์ การปิดกั้นอาสวะได้ย่อมทำให้เกิดความบริสุทธิ์ด้านกาย วาจา ซึ่งจะเป็นเหตุให้ประชาชนเกิดศรัทธาเลื่อมใส ถือพระสงฆ์เป็นที่พึ่งในการนำทางสู่ความสงบพร้อมกับถวายปัจจัย ๔ ตามฐานะ ความมั่นคงแห่งพระศาสนาก็เกิดขึ้น พระวินัยก็จะได้รับการรักษาไว้ ได้รับการเคารพนับถือและไม่ละเมิดต่อไป

---

[๒๐] วิ.มหา.(บาลี) ๑/๓๙/๒๖.

๑.๒ มหาปเทส ๔ หลักสำหรับพิจารณาสิ่งที่ควรและไม่ควร

นอกจากหลักการนี้แล้วพระพุทธเจ้าทรงมีหลักเกณฑ์สำหรับทำให้เคร่งครัดหรือยืดหยุ่นอย่างเหมาะสม กล่าวคือถ้าสิ่งที่ทำลงไปชาวโลกติเตียนที่เรียกว่าโลกวัชชะ พระองค์จะไม่ยอมลดหย่อนมีแต่จะทำให้เข้มงวดยิ่งขึ้น แต่ถ้าเป็นโทษทางพระบัญญัติ ที่เรียกว่าปัณณัตติวัชชะ พระองค์จะลดหย่อนให้เบาลงเพื่อให้เหมาะแก่การปฏิบัติ[๒๑] สำหรับพระสุทินที่เสพเมถุนนั้นถือว่าเป็นโลกวัชชะ พระองค์ไม่มีการลดหย่อน มีแต่เพิ่มให้รัดกุมยิ่งขึ้นโดยเพิ่มอนุบัญญัติอีก ๒ ครั้ง พระสุทินเป็นอาทิกัมมิกะ (เป็นต้นบัญญัติ) เรียกว่ามูลบัญญัติหรือพุทธบัญญัติ ต่อมาภิกษุเสพเมถุนกับนางลิงและภิกษุอีกกลุ่มเกิดความท้อแท้ใจเบื่อหน่ายแต่ไม่บอกลาสิกขา เสพเมถุนธรรมแล้วต้องการบวชอีก พระองค์ก็ไม่ยอมลดหย่อนโทษแต่ประการใด ทรงบัญญัติเพิ่มอีกเรียกว่า อนุบัญญัติ

กรณีของพระธนิยะที่เป็นต้นเหตุแห่งทุติยปาราชิกและพระภิกษุชาววัชชีที่เป็นต้นเหตุแห่งจตุตถปาราชิกก็ไม่ทรงลดหย่อนเหมือนกัน การที่พระองค์ทรงกระทำอย่างนี้มิใช่ว่าจะทรงตามกระแสของโลกหรือกลัวการตำหนิของชาวโลก แต่เรื่องนี้เกี่ยวกับสภาพจิตของพระสงฆ์โดยตรง พื้นฐานของจิตที่เป็นตัวผลักดันให้ทำความผิดครั้งนี้ล้วนมาจากโลภะทั้ง ๓ สิกขาบท คือ ปฐมปาราชิกก็มีโลภะเป็นฐาน ทุติยปาราชิกก็เกิดจากโลภะ และจตุตถ-ปาราชิกก็เกิดจากโลภะซึ่งเป็นโลภะขั้นร้ายแรง ถ้าภิกษุนำไปใช้ในการหาเลี้ยงชีพ พระองค์ทรงเปรียบเหมือนมหาโจรปล้นศาสนาปล้นชาวบ้านทีเดียว ซึ่งถ้าลดหย่อนให้ในลักษณะนี้จะเป็นการชี้ช่องให้ภิกษุทำความผิดได้อีก แม้กระนั้นก็ตาม พระเทวทัตก็ไม่วายที่จะหาลาภสักการะด้วยอิทธิปาฏิหาริย์จนเป็นเหตุให้ทำสังฆเภทในคณะสงฆ์

---

[๒๑] สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๘๔.

แต่ถ้าเป็นโทษที่เป็นปัณณัติวัชชะ พระองค์ยอมลดหย่อนให้ เช่น กรณีของพระอานนท์ที่เก็บอติเรกบาตรเพื่อรอถวายพระสารีบุตรซึ่งอยู่เมืองสาเกต แต่มีสิกขาบทห้ามภิกษุเก็บอติเรกบาตร พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้เพิ่มอีกเพื่อให้เพลาความเข้มงวดโดยอนุญาตให้เก็บไว้ได้ ๑๐ วัน ถ้าเกินนั้นไปต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์[๒๒] นอกจากนี้ยังมีกรณีของการอุปสมบทในปัจจันตชนบท การยืดเวลาการกรานกฐิน การเก็บจีวรไว้ในบ้าน การสรงน้ำ (อาบน้ำ) การถวายอัจเจกจีวร[๒๓]

เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติตามพระวินัยที่ภิกษุอาจเกิดความไม่แน่ใจเกี่ยวกับสิกขาบททั้งหลายที่ทรงห้ามหรือทรงอนุญาต พระองค์จึงให้หลักมหาปเทส ๔[๒๔] ดังนี้

๑) สิ่งใดที่พระองค์มิได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นถือว่าไม่ควร

๒) สิ่งใดที่พระองค์มิได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นถือว่าควร

๓) สิ่งใดที่พระองค์มิได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นถือว่าไม่ควร

๔) สิ่งใดที่พระองค์มิได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นถือว่าควร[๒๕]

---

[๒๒] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๖๐๐-๖๐๑/๖๗-๖๘.

[๒๓] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๖๔๘/๙๔.

[๒๔] **มหาปเทส** มี ๒ อย่าง คือ มหาปเทส ๔ สำหรับพระธรรมวินัยหรือส่วนพระสูตร (ดูรายละเอียดใน ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๘๘/๑๓๔-๖) และมหาปเทส ๔ สำหรับพระวินัย ในบทความนี้ใช้มหาปเทส ๔ สำหรับพระวินัยโดยใช้เป็นหลักอ้างสิ่งหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องทางวินัยว่าควรหรือไม่ควร เหมาะสมหรือไม่ ส่วนมหาปเทสในพระสูตรใช้ตรวจสอบทั้งธรรมและวินัย ซึ่งใช้เป็นหลักอ้างที่ครอบคลุมทั้งระบบพุทธธรรม (ผู้วิจัย)

[๒๕] วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๐๕/๙๐.

หลักมหาปเทสนี้เป็นหลักสำหรับวินิจฉัยที่มีขอบเขตกว้างจนยากแก่การกำหนดชี้ชัดว่าสิ่งที่เรามองในสมัยปัจจุบันว่าควรหรือไม่ควรนั้น ตรงกับเจตนารมณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายในสมัยพุทธกาลหรือไม่ ยิ่งกาลเวลาผ่านไปนานๆ บริบทสังคมแตกต่างกัน และค่านิยมของสังคมก็เปลี่ยนไป หลักการนี้จึงดูเหมือนว่าเปิดช่องให้แก่ผู้มักมากที่ชอบหาผลประโยชน์เข้าตัวเองและพวกพ้องได้โอกาสนำไปเป็นข้ออ้างเพื่อทำลายกฎระเบียบของพระพุทธศาสนาอย่างไร้ขอบเขตจำกัด จึงน่าจะมีการศึกษาวิธีการใช้หลักนี้อย่างละเอียด

๑.๓ ความจำเป็นที่ต้องมีพระวินัย

๑.๓.๑ ความจำเป็นในเชิงสร้างความมั่นคง

เส้นบรรทัดของช่างไม้เป็นแม่แบบให้ถากไม้ได้ตรงและงดงามฉันใด กฎระเบียบวินัยก็ช่วยจัดสรรทำให้สังคมมนุษย์สงบเรียบร้อยเดินทางถึงเป้าหมายที่สังคมนั้นต้องการอย่างงดงามฉันนั้น หากสังคมขาดระเบียบวินัยย่อมเกิดความสับสนวุ่นวายกลายเป็นสังคมป่าเถื่อนไร้ระเบียบกฎเกณฑ์ พระสงฆ์เป็นชุมชนที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งขึ้นเพื่อเป็นสังคมแบบอย่างทางธรรม มีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องนำทางและมีนิพพานเป็นเป้าหมาย การที่พระสงฆ์สาวกจะเดินทางไปถึงเป้าหมายได้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีกฎระเบียบในการเดินทาง และกฎระเบียบนี้ก็ต้องสอดคล้องกับเป้าหมายด้วย ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติพระวินัยแก่พุทธบริษัทเพื่อให้เดินทางอย่างถูกต้องและถึงเป้าหมายคืออมตนิพพาน

ความมั่นคงแห่งศาสนาเป็นเรื่องสำคัญที่ทั้งพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะพระสารีบุตรอัครสาวกผู้ทำงานใกล้ชิดและร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่กับพระองค์ ได้ถือเป็นหน้าที่สำคัญจึงได้ทูลถามเหตุปัจจัยที่ทำให้ศาสนาเสื่อมและมั่นคง พระพุทธองค์ตรัสว่าศาสนาที่เสื่อมสูญเร็ว เพราะพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่แสดงธรรมโดยพิสดารแก่พระสาวก

นวังคสัตถศาสน์[๒๖] จึงมีน้อย อีกทั้งไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทไม่แสดงปาติโมกข์ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานและพระอนุพุทธนิพพานแล้ว ศาสนาจึงเสื่อมสูญไปโดยเร็ว ส่วนศาสนาที่มั่นคงดำรงอยู่นาน เพราะพระพุทธเจ้าทั้งหลายแสดงธรรมโดยพิสดารแก่พระสาวก นวังคสัตถศาสน์จึงมีมาก อีกทั้งทรงบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานและพระอนุพุทธนิพพานแล้ว พระสาวกรุ่นหลังๆ จึงสามารถรักษาพระศาสนาให้ดำรงอยู่นาน[๒๗] ดังนั้นพระสารีบุตรจึงกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท แต่ได้รับการปฏิเสธว่ายังไม่ถึงเวลา เพราะอาสวัฏฐานิยธรรมยังไม่เกิดในสงฆ์ ต่อเมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่และมีลาภสักการะเกิดขึ้นมาก และเรื่องมัวหมองเกิดขึ้นจึงจะบัญญัติสิกขาบท ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวกเพื่อขจัดเรื่องมัวหมองเหล่านั้น

ความจำเป็นข้อนี้ครอบคลุมคำสอนทั้งหมด คือเมื่อพระวินัยคงอยู่ พระศาสนาก็ชื่อว่ายังอยู่ คำสอนก็ยังอยู่ ภิกษุผู้ปฏิบัติตามก็ยังมีพระธรรมวินัยเป็นเสมือนตัวแทนพระศาสดาอยู่ตลอดเวลา การเห็นความสำคัญในลักษณะนี้ได้ซึมซาบอยู่ในจิตสำนึกของพุทธบุตรตลอดมาและพระมหากัสสปะก็ได้สะท้อนความสำคัญนี้โดยยกเป็นประเด็นสำคัญต่อพระสังคีติกาจารย์ว่า *วินโย นาม พุทฺธสาสนสฺส อายุ วินเย ฐิเต สาสนํ ฐิตํ โหติ* ความว่า พระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังดำรงอยู่ ศาสนาก็ชื่อว่าดำรงอยู่[๒๘] ที่ประชุมสงฆ์เห็นชอบอย่างเอกฉันท์ พระสังคีติกาจารย์จึงร่วมกันทำสังคายนาพระวินัยก่อน จากนั้นจึงสังคายนาพระธรรม โดยมีพระอุบาลี-วิสัชนาพระวินัย พระอานนท์วิสัชนาพระธรรม

---

[๒๖] **นวังคสัตถุศาสน์** แปลว่า คำสอนของพระศาสดามีองค์ ๙ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัพภูตธรรม และเวทัลละ (วิ.อ.(บาลี) ๑/๒๖)

[๒๗] ดูเพิ่มเติมใน วิ.มหา.(บาลี) ๑/๑๙-๒๐/๙-๑๑.

[๒๘] วิ.จู.(บาลี) ๗/๔๓๗-๔๔๐/๒๗๔-๒๗๘, วิ.อ.(บาลี) ๑/๑๓.

๑.๓.๒ ความจำเป็นในเชิงสร้างศรัทธา

เรื่องศรัทธาและการทำให้เกิดศรัทธาถือว่าเป็นประตูแรกที่นำไปสู่ประตูอมตธรรม พระพุทธเจ้าทรงเคยตรัสกับสหัมบดีพรหมว่า "หมู่สัตว์ผู้ต้องการฟังธรรมก็จงปล่อยศรัทธามาเถิด เราได้เปิดประตูอมตธรรมแก่เหล่าสัตว์แล้ว" [๒๙] สิ่งที่จะทำให้ประชาชนเกิดศรัทธาก็คือความเป็นผู้มีวินัย ดังเช่นพระพุทธเจ้าถือว่าทรงมีระเบียบวินัยชั้นเยี่ยมกระทั่งพระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรเห็นครั้งแรกก็ทรงเลื่อมใสในอิริยาบถ[๓๐] อุปติสสมาณพเห็นอาการสงบสำรวมของพระอัสสชิ [๓๑] ก็เกิดศรัทธาและขอฟังธรรมจนกระทั่งได้เป็นแบบอย่างในการฝึกตนแก่กุลบุตรในเวลาต่อมา ตัวอย่างเหล่านี้ถือได้ว่าวินัยได้สร้างให้เกิดศรัทธาตั้งแต่ศรัทธาแบบธรรมดาถึงศรัทธาที่ไม่หวั่นไหว (อจลศรัทธา)

ศรัทธาประชาชนได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษโดยเฉพาะศรัทธาของพระราชาและผู้นำชุมชน เช่น พระเจ้าพิมพิสารกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยเกี่ยวกับขอบเขตและเวลาสรงน้ำของพระภิกษุ[๓๒] แม้พระวินัยในส่วนที่เป็นอภิสมาจารและเสขิยวัตรทั้งหมดก็เกี่ยวกับศรัทธาเป็นสำคัญ เช่น มารยาทเกี่ยวกับการนุ่งห่ม การขบฉัน การแสดงธรรม การขับถ่าย เป็นต้น เสขิยวัตรนี้น่าจะได้รับการปรับประยุกต์มาจากธรรมเนียมชาววังในพระราชวังที่พระองค์ทรงเคยประพฤติมา เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับพระสงฆ์ก็ยิ่งทำให้พระสงฆ์สง่างามแตกต่างจากนักบวชหรือสาวกเจ้าลัทธิร่วมสมัย ส่วนอภิสมาจาร คือข้อปฏิบัติทางระเบียบวินัยที่มานอกปาติโมกข์ เป็นข้อปลีกย่อยที่เกี่ยวกับการบริหารร่างกาย เช่น ภิกษุไม่พึงสรงน้ำขัดสีกายกับต้นไม้ กับเสา กับฝา หรือในที่ไม่ควร ไม่พึงสรงน้ำขัดร่างกายให้กัน[๓๓] แม้พระเจ้าอโศกก็ได้ทอดพระเนตรเห็นนิโครธสามเณรผู้ฝึกฝนคุ้มครองตน

---

[๒๙] วิ.ม.(บาลี) ๔/๙/๙.

[๓๐] ขุ.สุ.(บาลี) ๒๕/๔๑๒-๔๑๔/๔๑๓.

[๓๑] วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๐/๕๑.

[๓๒] **นหานสิกขาบท** สิกขาบทว่าด้วยการอาบน้ำ ในสุราปานวรรค วิ.มหา.(บาลี) ๒/๓๕๗-๓๖๓/๒๘๒-๒๘๔.

[๓๓] วิ.จู.(บาลี) ๗/๒๔๓/๑-๒.

มีอินทรีย์สงบ สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ ทรงรำพึงว่าชนแม้ทั้งหมดนี้มีจิตฟุ้งซ่าน มีส่วนเปรียบเหมือนมฤคที่วิ่งพล่านไป ส่วนทารกคนนี้ไม่มีจิตฟุ้งซ่าน การมองดู การเหลียวดู การคู้แขน และการเหยียดแขนของเขางามยิ่งนัก ภายในของทารกคนนี้น่าจักมีโลกุตรธรรมแน่นอน พร้อมกับการทอดพระเนตรเห็นของพระราชานั่นเอง พระหฤทัยก็เลื่อมใสในสามเณร ความรักก็ได้ตั้งขึ้น[๓๔]

จะเห็นได้ว่า ความเป็นผู้ฝึกตนได้แล้วตามพระวินัยสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นได้และศรัทธานำมาซึ่งความปีติยินดีและทำให้บรรลุคุณธรรมชั้นสูงได้ นอกจากนี้ พระวินัยยังสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ปวงเทพ เหล่าเทพต่างหาโอกาสมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและฟังธรรม เพราะความเลื่อมใสในศีล กลิ่นของศีลหอมทวนลม ดังเช่นพระมหากัสสปะมีท้าวสักกะและชายาเสด็จมาถวายภัตตาหาร[๓๕] และพระอนุรุทธะก็มีนางเทพธิดานำผ้ามาถวาย[๓๖] พระพุทธองค์จึงตรัสไว้ว่าความเป็นผู้มีวินัยที่ได้ศึกษาดีแล้ว เป็นมงคลสูงสุด[๓๗]

๑.๓.๓ ความจำเป็นในเชิงสร้างความสามัคคีแก่องค์กร

คณะสงฆ์ที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้นนั้น ถือว่าเป็นตัวจักรนำธรรมนาวาให้ขับเคลื่อนไปอย่างเป็นระบบ สิ่งที่ประสานให้ระบบการงานไปด้วยกันได้ คือความเป็นผู้มีวินัยที่ศึกษาดีแล้วหรือมีศีลดีงาม หากมีผู้ประพฤติเสียหายย่อมสร้างความเสื่อมเสียมาสู่องค์กรสงฆ์ กลุ่มบุคคลภายนอกที่ต้องการอุปถัมภ์ก็เสื่อมศรัทธา และปัจจัย ๔ ที่เป็นเสมือนน้ำมันหยอดเพลาแห่งธรรมจักรก็ไม่ได้รับการหยอด องค์กรย่อมไม่ดำเนินไป ฉะนั้น พระวินัยจึง

---

[๓๔] วิ.อ.(บาลี) ๑/๔๒.

[๓๕] ขุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๘๑.

[๓๖] ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๖๑.

[๓๗] ขุ.ขุ.(บาลี) ๒๕/๕/๔.

เป็นสิ่งที่ประสานในการทำงานขององค์กรด้วย ในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องทำให้คณะสงฆ์สงบเรียบร้อย เช่น การทำกฐิน (การทำผ้านุ่งห่ม) ได้สร้างความสามัคคีในองค์กรสงฆ์ โดยมีระเบียบวิธีในการทำนั้นเน้นที่การช่วยเหลือ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงช่วยร้อยเข็ม[๓๘] รวมทั้งเหล่าพระสาวกมีพระมหากัสสปะก็ต้องมาช่วยกันทำ

นอกจากนี้แล้ว ยังมีเรื่องอุโบสถและปวารณา อุโบสถเป็นสังฆกรรมที่ต้องการให้ภิกษุได้ฟังพระปาติโมกข์จุดประสงค์เดิมคือเพื่อให้ภิกษุได้ทบทวนสิกขาบทของตนว่ายังบริสุทธิ์หรือไม่ เป็นการแสดงออกทางกายสามัคคีตามหลักอปริหานิยธรรมและเป็นการเรียนการจดจำสิกขาบทอยู่ในตัว เมื่อฟังจบแล้ว ถ้าสิกขาบทบริสุทธิ์ก็จะทำให้สบายใจไม่วิตกกังวลและเป็นที่รักของสหธรรมิก ไม่หวาดระแวงในการประพฤติปฏิบัติของกันและกัน สำหรับการปวารณาคือการเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนสิ่งที่ไม่เหมาะสม ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งอาจมองไม่เห็นความผิดพลาดของตน ภิกษุทั้งหลายมีโอกาสตรวจสอบซึ่งกันและกัน เป็นการกระทำที่ทำด้วยจิตเมตตาไม่โกรธแค้นกันภายหลัง เมื่อกิจนี้เสร็จแล้วจึงเป็นเสมือนทุกรูปมีใบรับรองความประพฤติ ไม่ระแวงสงสัยกันอีกต่อไป สร้างความเสมอภาคทางด้านศีลและทิฏฐิเป็นอย่างดี

จะสังเกตเห็นได้ว่า ประวัติการทำสังคายนาแต่ละครั้งล้วนปรารภสิกขาบทเล็กน้อยเท่านั้น แต่สำหรับพระอรหันต์ไม่ถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย เพราะอาบัติหรือโทษที่ล่วงละเมิดนี้ทำให้แตกสามัคคีกันได้ เช่น กรณีของพระธรรมกถึกกับพระวินัยธรทะเลาะกันเกี่ยวกับน้ำชำระ และกรณีพระปูรณะมีความเห็นไม่ตรงกับคณะสงฆ์ที่ทำสังคายนาจนนำไปสู่รอยร้าวในพระพุทธศาสนา[๓๙] พระวัชชีบุตรก็เข้าใจพระวินัยคลาดเคลื่อนจึงนำไปสู่การทำสังคายนาครั้งที่ ๒[๔๐] และที่ยิ่งไปกว่านั้นเหตุการณ์ก่อนทำสังคายนาครั้งที่ ๓ พระสงฆ์

---

[๓๘] ขุ.ธ.อ.(บาลี) ๔/๖๑.

[๓๙] วิ.จู.(บาลี) ๗/๔๔๔/๒๘๑.

[๔๐] วิ.จู.(บาลี) ๗/๔๕๕-๔๕๘/๒๙๗-๓๐๔.

แตกกันไม่ลงอุโบสถร่วมกัน ต้องอาศัยฝ่ายบ้านเมืองมาช่วยจัดการ อธิกรณ์จึงสงบลงได้ [๔๑]

๑.๓.๔ ความจำเป็นในเชิงปฏิบัติธรรม

สิกขาบทว่าด้วยการห้ามดื่มสุรา

พระสาคตะเป็นพระที่มีฤทธิ์มากรูปหนึ่ง สามารถปราบพญานาคของชฎิลที่ท่าอัมพติตถะในแคว้นเจตีย์ได้และได้รับการยกย่อง ต่อมาชาวบ้านได้เตรียมหัวเชื้อสุราชื่อว่ากาโปติกะให้ท่านดื่ม ปรากฏว่าท่านดื่มสุรามากเกินไปจึงทำให้ล้มกลิ้งอยู่ที่ประตูเมือง นอนไม่เป็นท่าไม่สำรวมกิริยามารยาทขาดความเคารพแม้กระทั่งพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์เมื่อทราบข่าวจึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า "เมื่อก่อนสาคตะมีความเคารพยำเกรงตถาคต และสามารถปราบนาคได้ แต่บัดนี้เธอจะสู้กับงูดินได้ละหรือ" [๔๒] ฤทธิ์สุราทำให้ฤทธิ์ของพระเสื่อม สติสัมปชัญญะไม่มั่นคงเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม เพราะสติสัมปชัญญะทำให้ศีลบริบูรณ์เป็นพื้นฐานให้บรรลุวิชชา ๓ ดังที่พระฎีกาจารย์กล่าวไว้ว่า ปุพเพนิวาสญาณสำเร็จได้ด้วยกำลังแห่งสติ จุตูปปาตญาณสำเร็จได้ด้วยความคุ้นเคยคือความเป็นผู้กระทำอันปรากฏดีแล้วในกิจทั้งปวงด้วยสัมปชัญญะ และอาสวักขยญาณสำเร็จได้ด้วยความบริสุทธิ์แห่งอัธยาศัย ด้วยอำนาจความเป็นอุปนิสัยแห่งวิวัฏฏะ เพราะมีการละสังกิเลสด้วยการไม่ล่วงละเมิด[๔๓] จะเห็นได้ว่าสติสัมปชัญญะเป็นคุณธรรมอันหนึ่งที่เป็นพื้นฐานแก่วิชชา ๓ สุราเมรัยเป็นตัวทำลายสติสัมป-ชัญญะไม่ให้ตั้งมั่น ผู้ปฏิบัติธรรมจึงควรเว้นแม้กระทั่งของมึนเมาและสิ่งเสพย์ติดทุกชนิด

---

[๔๑] วิ.อ.(บาลี) ๑/๕๒-๕๕.

[๔๒] วิ.มหา(บาลี) ๒/๓๒๖/๒๖๙-๒๗๑.

[๔๓] สารัตถ. ฏีกา (ไทย) ๑/๑๒๖. (แปลโดย อาจารย์ สิริ เพ็ชรไชย)

อายุ กับการบรรลุธรรม

เกณฑ์อายุของผู้บรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาไม่ได้กำหนดว่าต้องมีอายุเท่าไร เพราะมีผู้บรรลุอรหัตผลตั้งแต่อายุ ๗ ปีก็มี เช่น สังกิจจสามเณร บัณฑิตสามเณร แต่ต่อมาทรงเห็นว่าผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุต้องมีความอดทนต่อความหิว ความกระหายได้ จะได้ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สงฆ์ จึงทรงกำหนดให้มีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป[๔๔] เรื่องอายุและวัยที่จะบวช ในเบื้องต้นพระพุทธศาสนาไม่ได้กำหนดเข้มเท่าใดนัก หากมีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมได้พระองค์ก็ไม่ทรงรอช้า ทรงเปิดโอกาสให้ทันที ต่อมาทรงเห็นความจำเป็นด้านสรีระและภาระสงฆ์ที่จะต้องแบกรับของผู้ที่ไม่พร้อมบวชและผู้บวชด้วยจุดประสงค์อย่างอื่น[๔๕] พระองค์จึงทรงกำหนดเกณฑ์อายุขึ้น

๑.๓.๕ ความจำเป็นในด้านสวัสดิภาพของชีวิตและรักษาทรัพย์สิน

สวัสดิภาพของชีวิตและทรัพย์สินเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาให้ความสนใจและใส่ใจเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อความบริสุทธิ์แห่งพรหมจรรย์ ปิดกั้นโอกาสแก่บาปอกุศลธรรมอันเกิดจากปัจจัย ๔ ทรงให้ใช้สิ่งเหล่านี้ให้เกิดคุณค่าสำหรับดำเนินชีวิต เช่น การทำเตียงตั่งมีเท้าสูงเกิน ก็เพื่อป้องกันการพลัดตกลงมาหรือป้องกันการกลั่นแกล้ง[๔๖] การอนุญาตเภสัช เพื่อรักษาโรคภัยต่างๆ มิใช่ให้ประกอบยาจำหน่าย[๔๗] การให้มีระเบียบการเก็บที่นั่งนอน ก็เพื่อรักษาทรัพย์สินของสงฆ์ให้ใช้ได้ทนนาน[๔๘] การให้เก็บทรัพย์สินที่ตกหล่นในวัดไว้ เพื่อรักษาศรัทธาประชาชน และป้องกันโลภจิต[๔๙] และการพิจารณาปัจจัย ๔ เพื่อเจริญธรรมและใช้สอยอย่างมีคุณค่า[๕๐]

---

[๔๔] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๔๐๓/๓๐๐.

[๔๕] เด็กชายอุบาลีบวชเพราะบิดามารดาไม่ต้องการให้ลำบากหลังจากที่พวกตนตาย (วิ.มหา.(บาลี) ๑/๔๐๒)

[๔๖] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๑๓๐/๑๗๘.

[๔๗] วิ.ม.(บาลี) ๕/๒๖๐/๒๗.

[๔๘] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๑๐๙/๑๖๘.

[๔๙] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๕๐๓/๓๔๗.

[๕๐] วิสุทธิ.(บาลี)๑/๑๘/๓๒-๓๖.

ประเด็นเหล่านี้ล้วนเกี่ยวกับการรักษาสวัสดิภาพของชีวิตและทรัพย์ของสงฆ์ ชาวบ้าน และป้องกันการถูกโจรทำร้าย ความละเอียดในการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้านี้กล่าวได้ว่าเป็นการปกป้องคุ้มครอง รักษาชีวิตและทรัพย์สินทั้งของสงฆ์และชาวบ้านอย่างแท้จริง

๑.๓.๖ ความจำเป็นในเชิงอนุรักษ์และเกื้อกูลแก่สภาพแวดล้อม

แม้ว่าพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในสมัยที่สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติยังไม่เสื่อมโทรมและมีมลพิษเหมือนปัจจุบันก็ตาม แต่พระพุทธองค์ทรงเห็นโทษและภัยที่จะเกิดขึ้นจึงทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อป้องกันมิให้ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น สิกขาบทที่ห้ามพรากพืชพันธุ์และหมู่ไม้[๕๑] การห้ามไม่ให้บ้วนเขฬะ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะในของเขียวและในน้ำ[๕๒] ห้ามภิกษุก่อไฟผิง[๕๓] ห้ามทำกุฏิดินเผาของพระธนิยะ[๕๔] ห้ามเทเศษอาหารที่ฉันเสร็จแล้วในบ้าน[๕๕] วิธีการใช้ผ้าของพระอานนท์ที่สร้างศรัทธาแก่พระเจ้าอุเทน[๕๖] ประเด็นเหล่านี้ล้วนช่วยส่งเสริมและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี

๑.๓.๗ ความจำเป็นเกี่ยวกับบุคลิกภาพทางกาย

บุคลิกภาพเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จ เพราะการแสดงออกทางกาย วาจาและจิตใจของพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกได้สร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็น เมื่อเกิดศรัทธาจิตใจก็น้อมเข้าหาพระธรรมได้ เช่น พระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรเห็นบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าสมัยแรกบวช ทำให้พระองค์เกิดศรัทธา อุปติสส-

---

[๕๑] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๙๐/๑๖๐.

[๕๒] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๖๕๑-๖๕๓/๔๒๓-๔๒๕.

[๕๓] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๓๕๐-๓๕๑/๒๗๙.

[๕๔] วิ.มหา.(บาลี) ๑/๘๔/๕๕.

[๕๕] วิ.มหา.(บาลี) ๒/๖๓๒/๔๑๑.

[๕๖] วิ.มหา.(บาลี) ๗/๔๔๕/๒๘๑-๒๘๓.

มาณพ (พระสารีบุตร) เห็นบุคลิกภาพของพระอัสสชิที่สงบสำรวมก็เกิดศรัทธาและนำไปสู่สัมมาทิฏฐิ ดังนั้นหลักพระธรรมวินัยมองอีกแง่หนึ่งก็คือหลักสำหรับฝึกบุคลิกภาพให้เป็นมนุษย์สมบูรณ์นั่นเอง

วิธีการคัดเลือกคุณสมบัติผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ามอบให้คณะสงฆ์จัดการดูแลเรื่องนี้อย่างเข้มงวด ในเบื้องต้นคณะสงฆ์ได้ทำการคัดเลือกบุคลิกภาพภายนอกก่อน โดยเริ่มจากสิ่งที่จะเป็นโทษต่อการบรรพชา คือบุคคลผู้เป็นโรคต้องห้าม[๕๗] โรคที่สังคมรังเกียจในสมัยนั้นมี ๕ ชนิด คือ โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ โรคลมบ้าหมู นอกจากนี้แล้วทรงห้ามบวชคนมือด้วนเท้าด้วน คนหูวิ่นจมูกแหว่ง คนนิ้วมือนิ้วเท้าขาด เป็นต้น ถ้าภิกษุรูปใดบวชให้คนเหล่านี้ต้องอาบัติทุกกฏ บรรพชาโทษเหล่านี้ถือว่าเป็นบุคลิกภาพภายนอกที่ทำให้เกิดความสลดใจไม่เป็นที่เจริญศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ทำให้มองว่าพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งรวมของบุคคลผู้เป็นภัย ทำให้เกิดความหวาดหวั่นแก่กุลบุตร หรืออาจก่อเหตุที่ไม่พึงประสงค์ในภายหลังได้ พระองค์จึงทรงห้ามไว้ ระเบียบวิธีการดังกล่าวมานี้ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่คณะสงฆ์ให้มีการดำเนินชีวิตที่ดีงามเป็นแบบอย่างแก่สังคม เพื่อสร้างศรัทธาปสาทะแก่ประชาชน และเพื่อความดำรงตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัย นอกจากนี้ยังมีอภิสมาจารคือสิกขาบทที่มานอกปาติโมกข์อันเป็นข้อปฏิบัติปลีกย่อยเกี่ยวกับการบริหารร่างกาย เช่น ห้ามเปลือยกายในที่สาธารณะ ห้ามไว้ผมและหนวดยาว และเสขิยวัตรซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาททั่วไป มีการนุ่งห่มจีวรเป็นปริมณฑล เป็นต้น หลักปฏิบัติเหล่านี้ถือเป็นมารยาทที่พระภิกษุสามเณรจะต้องศึกษาสำเหนียกอยู่

๑.๔ โทษทางพระวินัยในฐานะไม่ปฏิบัติตาม

ดังได้กล่าวแล้วว่า โทษทางพระวินัยมีสภาพบังคับอยู่ในตัว เมื่อภิกษุ

---

[๕๗] ดูเพิ่มเติมใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๑๙/๑๓๑-๑๓๒.

ล่วงละเมิดย่อมได้รับโทษหนักหรือเบาตามแต่กรณี หากเป็นโทษหนักขั้นปาราชิกย่อมขาดจากความเป็นภิกษุ โทษเบาต้องแสดงคืนหรือเปิดเผยความผิดต่อสงฆ์ คณะ หรือบุคคล (หมายถึง ภิกษุรูปเดียว) ก็ได้

ในอัคคิกขันโธปมสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมอุปมาด้วยกองไฟแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ต้องอาบัติและผู้มีศีลบริสุทธิ์ว่า ภิกษุนอนกอดกองไฟใหญ่ที่ร้อนละอุ ประเสริฐกว่านอนกอดสตรี หรือไม่ก็ให้เขาเอาเชือกหนังเหนียวพันแข้ง ๒ ข้าง ถูไปมาจนถึงเยื่อกระดูก ประเสริฐกว่าการยินดีการกราบไหว้ของกษัตริย์ พราหมณ์ และคหบดี จนกระทั่งว่าให้เขาจับเท้าเอาขาชี้ฟ้าหน้าชี้ดินแล้วโยนลงในหม้อเหล็กร้อน ประเสริฐกว่าการใช้สอยวิหารที่เขาถวายด้วยศรัทธา[๕๘] ผลปรากฏว่าหลังจากแสดงธรรมจบลง ภิกษุประมาณ ๖๐ รูปถึงกับกระอักเลือดอุ่นๆ ออกมา อีก ๖๐ รูปลาสิกขา และอีก ๖๐ รูปบรรลุอรหัตผล

ในการัณฑวสูตร กล่าวถึงพระภิกษุกลุ่มหนึ่งต้องอาบัติแล้วพยายามพูดกลบเกลื่อนนอกเรื่อง แถมยังขี้โกรธ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงกำจัดบุคคลนี้ออกไป คนชนิดนี้ต้องขับออก เป็นบุตรนอกคอกกวนใจเสียจริง ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในพระธรรมวินัยนี้มีการก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู คูแขนเข้าออก ครองสังฆาฏิถือบาตรจีวรเหมือนภิกษุผู้เจริญรูปอื่น ตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายยังไม่เห็นอาบัติของเขา แต่เมื่อใดที่ภิกษุทั้งหลายเห็นอาบัติของเขา เมื่อนั้นจึงรู้ว่า ผู้นี้เป็นผู้ประทุษร้ายสมณะ เป็นสมณะแกลบ เป็นสมณะหยากเยื่อ ครั้นรู้จักเขาอย่างนี้แล้วจึงขับไล่ออกเสีย (นาสนะ)[๕๙] ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงตำหนิภิกษุที่ต้องอาบัติแล้วไม่ยอมรับว่าต้องเป็นเหมือนแกลบเหมือนหยากเยื่อ มีแต่ทำให้หมู่คณะรก และเกิดความเสียหาย อุปมาเหมือนข้าวนอกนา

---

[๕๘] แปลสรุปความจาก อัคคิกขันโธปมสูตร ใน องฺ. สตฺตก. (บาลี) ๒๓/๗๒/๑๐๕-๑๐๖.

[๕๙] **การขับไล่** (นาสนะ)มี ๓ วิธีคือ ๑) ให้ฉิบหายจากเพศบรรพชิต (ลิงคนาสนะ) ๒) ขับไล่ด้วยการลงโทษ (ทัณฑกัมมนาสนะ) ๓) ขับไล่โดยไม่ให้ร่วมสังวาส (สังวาสนาสนะ) (วิ.อ.(บาลี) ๓/๓๒๑/๔๔๔).

ข้าวเปลือกลีบ สงฆ์ต้องจัดการนำภิกษุเหล่านั้นออกไป

ในมังคลัตถทีปนีได้กล่าวถึงขอบเขตของการล่วงละเมิดอาบัติว่า "อาบัติที่ภิกษุจงใจต้องแล้ว ชื่อว่าอันตรายิกธรรมคืออาณาวีติกกมะ อาบัติแม้เหล่านั้นย่อมทำอันตรายตลอดเวลาที่ภิกษุผู้ต้องอาบัติยังปฏิญญาความเป็นภิกษุอยู่ก็ดี ยังไม่อยู่กรรมก็ดี ยังไม่แสดงเสียก็ดีเท่านั้น หลังจากเวลาที่อาบัติอันภิกษุทำคืนแล้วตามปัจจัยนั้น หาทำอันตรายไม่"[๖๐] โดยนัยนี้แสดงให้เห็นถึงขอบเขตชัดเจนว่าหากภิกษุต้องอาบัติแล้วยอมรับผิดและปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบวินัยบัญญัติย่อมพ้นจากโทษคือทุศีลได้ แต่ในกรณีที่ไม่ยอมรับผิดหรือไม่ใส่ใจที่จะแสดงคืนย่อมมีโทษข้ามภพข้ามชาติ ดังเช่นเรื่องราวของนาคเอรกปัตต์ [๖๑] ที่ในอดีตชาติเคยเป็นภิกษุได้เด็ดใบตะไคร้น้ำแล้วไม่แสดงอาบัติเพราะคิดว่าเป็นโทษเล็กน้อย ในเวลามรณภาพเธอได้ระลึกถึงโทษนี้จึงทำให้จิตเศร้าหมองเกิดวิปฏิสาร (เดือดร้อน กังวลใจ) ว่าศีลของตนไม่บริสุทธิ์ จุติจากภพนั้นเกิดเป็นพญานาค กล่าวได้ว่าโทษของพระวินัยเมื่อรู้แล้วไม่ปฏิบัติตามไม่เอื้อเฟื้อที่จะสำเหนียกตาม ย่อมส่งผลข้ามภพข้ามชาติได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "เรายอมกล่าวนรกบ้าง สัตว์ดิรัจฉานบ้าง สำหรับภิกษุผู้ต้องอาบัติ"[๖๒] และในสารัตถทีปนีฎีกาก็กล่าวว่าโทษที่ภิกษุจงใจละเมิดโดยที่สุดแม้อาบัติทุกกฏและทุพภาสิตย่อมทำอันตรายต่อสวรรค์และนิพพานได้ [๖๓]

๑.๕ ประโยชน์ของพระวินัย

พระวินัย เมื่อมองในแง่ของประโยชน์ อาจสรุปได้ดังนี้

๑) ประโยชน์ในฐานะที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งรวมอยู่ใน

---

[๖๐] มงฺคลตฺถ. (บาลี)๑/๑๔๘/๑๗๐.

[๖๑] มงฺคลตฺถ. (บาลี)๑/๑๕๐/๑๗๒.

[๖๒] สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๒๒๗/๔๕๓.

[๖๓] สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๔๑๗/๑๐๘.

ธรรมรัตนะ ข้อนี้อุปมาเหมือนยาคุณภาพดียี่ห้อดังเป็นที่รู้จัก ผลิตจากโรงงานที่ได้มาตรฐาน ย่อมเป็นหลักประกันให้แก่ผู้ซื้อและผู้บริโภคที่ต้องการรักษาอาการเจ็บไข้

๒) ประโยชน์ในฐานะที่เป็นกฎระเบียบสำหรับฝึกฝนมนุษย์ เกิดคุณค่าต่อชีวิตของตนและคนอื่น ฝึกพัฒนาจนได้บรรลุถึงความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ เป็นการลงมือปฏิบัติไม่ใช่เพียงแค่อ่านป้ายฉลากยา แต่เป็นการนำยานั้นมารับประทานตามกรรมวิธีของเภสัชกร โรคจึงจะหาย

๓) ประโยชน์ต่อสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เมื่อมองภาพรวมของพระวินัยแล้วจะเห็นความเชื่อมโยงของสังคมมนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพราะตัวกลางหรือปัจจัยหลักที่มนุษย์ต้องมีต้องใช้คือเรื่องปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค พระวินัยมาเป็นตัวเชื่อมให้มีการจัดการบริหารสิ่งเหล่านี้อย่างพอดี อาจกล่าวได้ว่าพระวินัยเป็นวิถีแห่งชาวพุทธที่ฝึกให้คิดและกระทำอย่างมีระเบียบเป็นระบบแบบองค์รวม

ในคัมภีร์ปริวาร ได้กล่าวถึงประโยชน์ของพระวินัยไว้ว่า วินัยมีประโยชน์เพื่อสังวร สังวรมีประโยชน์เพื่ออวิปปฏิสาร (ความไม่เดือดร้อน) → ปราโมทย์ → ปีติ → ปัสสัทธิ (ความสงบ) → สุข →สมาธิ → ยถาภูตญาณ-ทัสสนะ (ความรู้เห็นตามเป็นจริง) → นิพพิทา (ความเบื่อหน่าย) → วิราคะ (ความสำรอกกิเลส) → วิมุตติ → วิมุตติญาณทัสสนะ (ความรู้เห็นความหลุดพ้น) → อนุปาทาปรินิพพาน[๖๔] และกล่าวถึงอานิสงส์ของการทรงจำพระวินัย ๕ อย่างคือ (๑) กองศีลของตนอันบุคคลคุ้มครองรักษาไว้ดีแล้ว (๒) เป็นที่พึ่งของเหล่ากุลบุตรผู้ถูกความสงสัยครอบงำ (๓) เป็นผู้กล้าพูดในท่ามกลางสงฆ์ (๔) ข่มขี่พวกข้าศึกได้ด้วยดีโดยสหธรรม (๕) เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม"[๖๕]

---

[๖๔] วิ.ป.(บาลี) ๘/๓๖๖/๓๔๔.

[๖๕] วิ.ป.(บาลี) ๘/๓๒๕/๒๘๔.

๑.๖ พระวินัยธรในฐานะเสมือนมารดาบิดา

ภิกษุผู้ทรงจำพระวินัยท่านเปรียบเสมือนมารดาบิดา ดังเช่นพระอุบาลีได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศด้านทรงจำพระวินัย ท่านดำรงตำแหน่งเสมือนนักกฎหมายของคณะสงฆ์ ช่วยตัดสินอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นให้สงบระงับ แต่การที่จะดำรงตำแหน่งนี้ได้มิใช่เป็นเรื่องง่าย เพราะต้องมีความทรงจำแม่นยำ รู้จักสืบสาวพยานแวดล้อมบุคคล มีคุณธรรมเที่ยงตรง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า "พระวินัยธรเป็นผู้รู้อาบัติ อนาบัติ ลหุกาบัติ ครุกาบัติ มีศีล สำรวมในปาติโมกข์...ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ สิ้นอาสวะ" [๖๖] นอกจากนี้แล้วพระวินัยธรยังทรงจำปาติโมกข์ทั้งสองฝ่าย (ฝ่ายภิกษุและภิกษุณี) ได้ จำแนกได้ถูกต้องแม่นยำ วินิจฉัยได้ถูกต้องตามบทและอนุบท (สูตรและอนุพยัญชนะ) เป็นผู้ตั้งมั่นไม่ง่อนแง่นในพระวินัย บรรลุปุพเพนิวาสานุสติญาณ และจุตูปปาตญาณ[๖๗]

และพระพุทธโฆสาจารย์ได้กล่าวไว้ว่าบุคคลผู้ฉลาดในวินัยปริยัติดำรงตนอยู่เหมือนเป็นมารดาบิดาของเหล่ากุลบุตร เพราะว่าการบรรพชา อุปสมบท ข้อปฏิบัติวัตรใหญ่น้อย ความเป็นผู้ฉลาดในอาจาระและโคจรของกุลบุตรเหล่านั้นต้องมีผู้อบรมสั่งสอนกิริยามรรยาท และที่สำคัญคือบุคคลผู้ทรงวินัยได้ชื่อว่าเป็นทายาทแห่งกุศลธรรม เพราะธรรมเหล่านั้นมีวินัยเป็นมูล[๖๘]

๒. การบรรลุธรรม

การบรรลุธรรม หมายถึงการที่อริยบุคคลกำจัดกิเลสคือราคะ โทสะ และโมหะได้ตั้งแต่กำจัดกิเลสขั้นหยาบจนถึงกำจัดกิเลสขั้นละเอียดได้หมด โดยมีชื่อเรียกผู้บรรลุธรรมแตกต่างกัน เช่นระดับพระเสขบุคคลท่านเรียกว่า

---

[๖๖] องฺ.สตฺตก.(บาลี) ๒๓/๗๕/๑๑๕.

[๖๗] องฺ.สตฺตก.(บาลี) ๒๓/๗๖-๗๙/๑๑๕-๑๑๖.

[๖๘] วิ.อ.(บาลี) ๑/๙๔.

สัทธานุสารี ผู้มีสัทธินทรีย์แก่กล้าปฏิบัติเพื่อเป็นโสดาบัน ธัมมานุสารีผู้มีปัญญินทรีย์แก่กล้า สัทธาวิมุตติ ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา ทิฏฐิปปัตตะผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ กายสักขี ผู้ได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ ด้วยนามกาย ส่วนระดับอเสขบุคคลท่านเรียกว่าปัญญาวิมุตติผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา อุภโตภาวิมุตติผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วนคือทั้งปัญญาวิมุตติและเจโตวิมุตติ [๖๙] แต่โดยหลักทั่วไปพระอริยบุคคลมี ๔ ประเภทและมีลำดับการบรรลุธรรม ๔ ขั้น ดังนี้

๑) พระโสดาบัน คือผู้เข้าถึงกระแสแห่งมรรคปฏิบัติถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริง มีศีลบริบูรณ์พอประมาณ ละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

๒) พระสกทาคามี คือผู้กลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวก็สามารถกำจัดทุกข์ให้สิ้นไปได้ มีศีลบริบูรณ์ ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉาและสีลัพพตปรามาสได้หมดแล้ว และทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบาง

๓) พระอนาคามี คือผู้จะนิพพานในที่ผุดเกิดขึ้น (พรหมโลกชั้นสุทธาวาส) ไม่เวียนกลับมาอีก มีศีลและสมาธิบริบูรณ์ ละสังโยชน์ทั้ง ๕ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะและปฏิฆะได้

๔) พระอรหันต์ คือผู้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดคือนิพพาน ละสังโยชน์เบื้องสูง ๕ อย่าง คือรูปราคะ (ความติดใจในรูปธรรมที่ประณีต) อรูปราคะ (ความติดใจในอรูปธรรม) มานะ (ความถือตัว) อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน) และอวิชชา ได้ทั้งหมด มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์

พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี จัดว่าเป็นพระอริยบุคคลขั้นเสขะหรืออยู่ในขั้นแห่งการพัฒนาตน เพราะยังต้องศึกษาและยังละกิเลสไม่หมด ส่วนพระอรหันต์ละกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว เรียกว่าเป็นพระอเสขะหมดภาระในการละกิเลสแล้ว มุ่งทำงานให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วน

---

[๖๙] ดูเพิ่มเติมใน พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๙๑-๒๙๗.

เดียว เราสามารถสังเกตพฤติกรรมของพระสาวกผู้ได้รับการฝึกแล้วได้ ๓ ด้านคือ พฤติกรรมที่แสดงออกด้านปัญญา พระอรหันต์มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มีปัญญารู้เท่าทันสังขาร รู้สามัญลักษณะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พฤติกรรมทางด้านจิต ท่านจะมีจิตเป็นอิสระ หลุดพ้นไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ที่เข้ามายั่วยุไม่ยึดติดในสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ และพฤติกรรมทางสังคม พระอรหันต์ดำเนินชีวิตมุ่งทำงานเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชน

๒.๑ หลักปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม

หลักธรรมสำหรับปฏิบัติเพื่อบรรลุอรหัตผล ดำเนินตามหลักแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่าโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมีองค์ ๘

๑) สติปัฏฐาน ๔ คือธรรมที่เกี่ยวกับการตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง โดยอาศัยกาย เวทนา จิต ธรรม เป็นอารมณ์ยึดเหนี่ยว เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมมีผลเป็นความบริสุทธิ์ ดับทุกข์โทมนัสได้จนกระทั่งทำพระนิพพานให้แจ้ง ดังพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางสายนี้เป็นทางสายเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อความดับทุกข์โทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง นี้คือสติปัฏฐาน ๔” [๗๐]

๒) สัมมัปปธาน ๔ คือความเพียรในการละความชั่ว ได้แก่ สังวรปธาน เพียรระวังยับยั้งบาปไม่ให้เกิดขึ้น ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ภาวนาปธาน เพียรทำกุศลธรรมให้เกิดขึ้น และอนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและเจริญยิ่งขึ้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสอุปมา

---

[๗๐] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๓๖๗/๑๒๓-๑๒๔.

ไว้ว่า แม่น้ำคงคาไหลบ่าไปสู่ทิศปราจีนฉันใด ภิกษุผู้เจริญกระทำสัมมัปปธาน ๔ ให้มากย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพานฉันนั้น[๗๑]

๓) อิทธิบาท ๔ คือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความมีจิตตั้งมั่น วิมังสา ความไตร่ตรอง คุณธรรมนี้สนับสนุนให้การปฏิบัติสำเร็จมรรคผล โดยที่ฉันทะกระตุ้นให้เกิดความพอใจที่จะปฏิบัติ วิริยะพยายามปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จิตตะเอาใจใส่ในการปฏิบัติ ไม่ฟุ้งซ่าน วิมังสาทำให้รู้จักใคร่ครวญหาเหตุผลและวิธีการต่างๆ ในการปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงเจริญอิทธิบาท ๔ นี้จึงได้พระนามว่าอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า[๗๒]

๔) อินทรีย์ ๕ คือคุณธรรมที่เป็นใหญ่ในการทำความดีด้านต่างๆ ได้แก่ สัทธา ความเป็นใหญ่ด้านความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม และเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นต้น วิริยะ ความเป็นใหญ่ด้านความเพียร สติ ความเป็นใหญ่แห่งพลังความระลึกได้ สมาธิ ความเป็นใหญ่ด้านความคิดจิตมั่นรวมเป็นหนึ่ง พร้อมด้วยปัญญารู้ชัดในเหตุและผล

เพื่อให้การปฏิบัติธรรมได้ผล ผู้ปฏิบัติจะต้องปรับอินทรีย์ ๕ ให้เสมอกัน คือปรับสัทธากับปัญญาให้พอดีกัน ปรับสมาธิกับวิริยะให้เหมาะสม ส่วนสติใช้เป็นตัวประสานประคับประคองในการปฏิบัติธรรม พระพุทธองค์ตรัสว่า เมื่อปฏิบัติจนถึงขั้นรู้ชัดถึงคุณโทษและการสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๕ ตามความเป็นจริง ย่อมเป็นพระโสดาบัน และจะได้ตรัสรู้แน่นอน[๗๓]

๕. พละ ๕ คือคุณธรรมที่เป็นพลังทำให้จิตเข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่ออกุศลธรรมต่างๆ มี ๕ อย่าง คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหมวดธรรมเดียวกับอินทรีย์ ๕ แต่เรียกว่า พละ เพราะมุ่งถึงกำลังแห่งธรรมนี้ที่เป็นเหมือนขุมเสบียงหรือน้ำมันที่ทำให้เครื่องยนต์มีกำลังในการวิ่งถึง

---

[๗๑] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๖๕๗/๒๑๔-๒๑๕.

[๗๒] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๘๒๐/๒๒๕.

[๗๓] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๔๗๒/๑๖๙.

จุดหมาย คุณธรรมนี้มีพลังต่อสู้กับความไม่ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความขาดสติ ความฟุ้งซ่าน ความไม่รู้ เป็นลำดับ ดังพระดำรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลบ่าไปสู่ทิศปราจีนฉันใด ภิกษุเจริญพละ ๕ กระทำให้มาก ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพานฉันนั้น" [๗๔]

๖) โพชฌงค์ ๗ คือธรรมที่เป็นองค์ประกอบให้เกิดการรู้แจ้ง ได้แก่ สติ ความระลึกได้ ธัมมวิจยะ พิจารณาใคร่ครวญ วิริยะ ความเพียร ปีติ ความอิ่มใจ ปัสสัทธิ ความสงบกายสงบใจ และ อุเบกขา ความปล่อยวาง พระพุทธเจ้าทรงยกย่องปัญญินทรีย์ว่าเป็นยอดกว่าธรรมข้ออื่น ทรงเปรียบว่าพญาราชสีห์ ชาวโลกกล่าวว่าเลิศกว่าสัตว์ดิรัจฉานทั้งหมด เพราะพละกำลังความเร็วและความกล้าฉันใด ปัญญินทรีย์บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าโพธิปักขิยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้ฉันนั้น[๗๕] ผู้ปฏิบัติโพชฌงค์ชื่อว่าดำเนินไปสู่พระนิพพาน[๗๖] และภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลดีแล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ปฏิบัติให้ต่อเนื่องและชำนาญย่อมถึงความไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย[๗๗]

๗) มรรคมีองค์ ๘ คือข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ ได้แก่ ความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ อาชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ และความตั้งจิตชอบ การปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่าดำเนินไปตามทางที่จะพาไปสู่พระนิพพานเหมือนแม่น้ำคงคาไหลบ่าไปสู่มหาสมุทรฉะนั้น[๗๘] และมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่า พรหมจรรย์และผลแห่งพรหมจรรย์คือ โสดาปัตติผล จนถึงอรหัตผล[๗๙] ซึ่งเป็นทางสายกลางที่ไม่เอียงไปข้างทรมานตน และบำเรอกามสุข

---

[๗๔] สำ.ม. (บาลี) ๑๙/๗๐๕/๒๑๘.
[๗๕] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๕๒๑/๒๐๐.
[๗๖] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๑๘๘/๖๘-๖๙.
[๗๗] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๑๘๒/๕๘-๕๙.
[๗๘] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๙๑/๓๐.
[๗๙] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๓๙/๒๐.

ดังนั้น การปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุอรหัตผล ผู้ปฏิบัติต้องมีระเบียบวินัยคือศีล สมาธิและปัญญาสมบูรณ์ จึงจะสามารถกำจัดกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางและหมดไปในที่สุด

๒.๒ ผลแห่งการปฏิบัติธรรม

วิมุตติ คือความหลุดพ้นจากทุกข์ เป็นทั้งผลและเป้าหมายแห่งการปฏิบัติธรรม[๘๐] วิมุตติมีตั้งแต่ระดับโลกิยะถึงระดับโลกุตระ ระดับโลกียะเป็นความหลุดพ้นจากกิเลสได้ชั่วคราวคือละกิเลสยังไม่ได้หมด ส่วนระดับโลกุตระเป็นความหลุดพ้นได้สิ้นเชิง และวิมุตติยังเป็นไวพจน์ของนิพพาน กล่าวโดยสรุปวิมุตติมี ๒ อย่างคือ ๑) **เจโตวิมุตติ** ความหลุดพ้นด้านจิต เป็นผลของสมถภาวนาที่เกิดจากกำลังสมาธิระดับสูง ๒) **ปัญญาวิมุตติ** ความหลุดพ้นด้านปัญญา เป็นผลของวิปัสสนาที่เกิดต่อเนื่องจากสมถะหรือมีสมถะเป็นฐาน พัฒนาสู่ปัญญารู้ชัดสภาวะธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง ผู้บรรลุธรรมทั้งสองนี้เรียกว่าอุภโตภาควิมุตติ เพราะสำรอกราคะด้วยกำลังสมาธิและเพราะสำรอกอวิชชาได้ด้วยกำลังปัญญา กล่าวโดยสรุปกำลังแห่งสมถะและวิปัสสนาเกื้อกูลสนับสนุนให้บรรลุอรหัตผล หรือวิมุตตินั่นเอง

๒.๓ ปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการบรรลุธรรม

นอกจากหลักปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีองค์ประกอบอย่างอื่นช่วยสนับสนุน ได้แก่ ๑) **การตัดปลิโพธ** คือตัดความกังวลใจต่างๆ เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ตระกูลอุปัฏฐาก ลาภสักการะ หมู่คณะ หน้าที่การงาน การเดินทางไกล ญาติพี่น้อง ความเจ็บไข้ การศึกษาเล่าเรียน และการแสดงฤทธิ์[๘๑] ๒) **การมีกัลยาณมิตร** คือมีครูอาจารย์ผู้สอนกรรมฐาน ที่เป็น

---

[๘๐] วิ.ม.(บาลี) ๗/๓๘๕/๒๐๙.

[๘๑] วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๔๑/๙๖-๑๐๔.

กัลยาณมิตร มีความน่าเคารพยกย่อง รู้จักพูดให้เหตุผล พร้อมจะรับฟังและคอยให้คำปรึกษา สามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติ ไม่ชักพาในทางเสื่อม[๘๒] จากนั้นก็มอบตัวเป็นศิษย์กับอาจารย์ผู้สอนกรรมฐาน ซึ่งวิธีการมอบกายนี้เป็นอุบายช่วยให้เกิดกำลังใจในเวลาประสบอารมณ์ที่น่าหวาดกลัว ทำให้ไม่เป็นคนดื้อรั้น ไม่เที่ยวเตร่ไปตามอำเภอใจและเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย นอกจากนี้ก็มีสหธรรมิกที่อยู่ในฐานะแวดล้อมให้ปลอดภัยและเป็นเพื่อนเดินทาง ผู้สนับสนุนที่ช่วยผลักดันให้ก้าวไปเร็วหรือโดยสะดวก คือใจความสำคัญของบุคคลสัปปายะ[๘๓] ๓) **ได้อารมณ์กรรมฐานเหมาะกับจริต** หมายความว่าได้วิธีปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตของตน เช่น กายาคตาสติเหมาะกับคนราคจริต วรรณกสิณ ๔ เหมาะกับคนโทสจริต อานาปานสติเหมาะกับคนโมหะจริตและคนวิตกจริต อนุสสติ ๖ เหมาะกับคนสัทธาจริต กรรมฐาน ๔ มรณสติ อุปสมานุสสติ จตุธาตุววัฏฐาน และอาหาเรปฏิกูล-สัญญาเหมาะกับคนพุทธิจริต[๘๔] ๔) **ได้สิ่งเป็นสัปปายะ** คือได้สิ่งที่เหมาะสมเกื้อกูลต่อการปฏิบัติ คือได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ บ้าน และนิคมเป็นต้นที่เหมาะสมและทำให้จิตเป็นสมาธิกำจัดอกุศล ทำให้เกิดกุศล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อภิกษุใช้จีวรนี้ อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น จีวรเห็นปานนี้ควรใช้สอย...แต่ถ้าใช้แล้วอกุศลธรรมเกิด แม้จะมีสิ่งเหล่านี้มากมายก็ไม่ควรใช้สอย[๘๕] การได้สิ่งที่เหมาะสมดังกล่าวทำให้การปฏิบัติเจริญก้าวหน้า สามารถกำจัดอกุศลธรรมและทำให้กุศลธรรมเจริญขึ้น

---

[๘๒] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๔๒/๑๐๔-๑๐๘.

[๘๓] พุทธทาสภิกขุ, **อานาปานสติภาวนา**, (กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๓), หน้า ๔๔.

[๘๔] วิสุทฺธิ. (บาลี)๑/๔๓-๕๐/๑๐๙-๑๒๗.

[๘๕] อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๕๔/๗๘-๘๑.

๓. ความสัมพันธ์ของพระวินัยกับการบรรลุธรรม

๓.๑ ความสัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยสนับสนุน

พระวินัยมีความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นพื้นฐานแก่ธรรม กล่าวคือ ธรรมมีความหมายครอบคลุมคำสอนทั้งหมดทั้งที่เป็นสัจธรรมและศีลธรรม รวมทั้งวินัยด้วย ธรรมเป็นกฎธรรมชาติที่มีอยู่ตามธรรมดา ส่วนวินัยเป็นกฎที่บัญญัติขึ้นโดยมีพื้นจากกฎธรรมชาติ การที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบสัจธรรมแล้วมิใช่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสูตรสำเร็จพร้อมที่จะให้นำมาใช้ได้กับทุกคนโดยไม่มีการประยุกต์ สิ่งที่ค้นพบนั้นยังเป็นนามธรรมที่ละเอียดประณีต การที่จะรู้สิ่งนี้ได้ต้องมีระเบียบปฏิบัติเพื่อดำเนินไปให้ถึง การสร้างกฎระเบียบเพื่อให้เอื้อต่อการเดินทางให้ถึงเป้าหมายนี้เองจึงกลายมาเป็นวินัยในพระพุทธศาสนา โดยวินัยมีหน้าที่ฝึกฝนกายและวาจาเพื่อกำจัดกิเลสอย่างหยาบ ส่วนธรรมมีหน้าที่กำจัดกิเลสอย่างละเอียด วินัยในฐานะหนึ่งคือเป็นอาทิพรหมจรรย์เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการประพฤติธรรมขั้นสูงขึ้นไป ดังพระสารีบุตรกล่าวไว้ในกามสุตตนิทเทสว่า "ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์...ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น...เป็นหัวหน้า เป็นประธาน เพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล" [๘๖] ในอรรถกถามหานิเทสได้อุปมาไว้ว่า เปรียบเหมือนนายช่างผู้สร้างเมืองต้องการสร้างเมือง จำเป็นต้องชำระพื้นที่ให้สะอาดก่อน จากนั้นจึงกำหนดตัดถนนและทำอย่างอื่นต่อไป พระโยคาวจรก็เหมือนกัน ในเบื้องต้น ต้องชำระศีลให้หมดจดก่อน จากนั้นจึงเจริญสมาธิและวิปัสสนากระทำมรรคผลนิพพานให้แจ้ง"[๘๗] ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นความสัมพันธ์ในระบบของไตรสิกขานั่นเอง

ในสติสัมปชัญญสูตร กล่าวถึงสติสัมปชัญญะเป็นฐานของหิริโอตตัปปะ หิริโอตตัปปะเป็นฐานของอินทรีย์สังวร อินทรีย์สังวรเป็นฐานของศีล ศีลเป็น

---

[๘๖] ขุ.ม.(บาลี) ๒๙/๑๐/๓๒.

[๘๗] ขุ.ม.อ.(บาลี) ๑๐/๑๒๑.

ฐานแก่สมาธิ สมาธิเป็นฐานแก่ยถาภูตญาณทัสสนะ ยถาภูตญาณทัสสนะเป็นฐานแก่นิพพิทาและวิราคะ นิพพิทาและวิราคะเป็นฐานแก่วิมุตติญาณทัสสนะ[๘๘] จะเห็นได้ว่าสติเป็นตัวยับยั้งไม่ให้ล่วงละเมิดพระบัญญัติ ไม่ให้เกิดอกุศลธรรม ท่านจึงเรียกสติสังวรดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

ในสารัตถทีปนีฎีกา กล่าวถึงศีลในฐานะเป็นเครื่องเดินทางให้ถึงจุดหมายคือนิพพาน โดยอุปมาเหมือนคนมีเท้าดีว่า "การเตรียมเดินทางไปยังท้องถิ่นไม่เกิดแก่บุรุษผู้มีจรณะคือเท้าอันขาดแล้ว ย่อมเกิดแก่บุรุษผู้มีเท้าบริบูรณ์เท่านั้น ฉันใด ศีลของบุคคลใดเป็นธรรมชาติแตกแล้ว คือ ขาด ไม่บริบูรณ์ การไปคือญาณเพื่อไปสู่นิพพานของบุคคลนั้นย่อมไม่สำเร็จ ส่วนศีลของบุคคลใดเป็นธรรมชาติไม่แตกไม่ขาด คือบริบูรณ์อยู่ การไปคือญาณเพื่อไปสู่นิพพานของบุคคลนั้นย่อมสำเร็จ" [๘๙]

จะเห็นได้ว่าศีลหรือพระวินัยเป็นรากฐานสำคัญที่จะเป็นปัจจัยแก่คุณธรรมข้ออื่น หากศีลไม่บริสุทธิ์เกิดความด่างพร้อยแล้ว ภิกษุย่อมเกิดความเดือดร้อน เมื่อเกิดความเดือดร้อนปราโมทย์เป็นต้นย่อมไม่เกิด ดังนั้นศีลจึงเปรียบเสมือนฐานรากของธรรมข้ออื่นที่จะขาดมิได้

ตัวอย่างเช่น พระนันทะน้องชายต่างพระมารดาของพระพุทธเจ้า หลังจากบวชได้ไม่นานท่านก็กระสันอยากสึก พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมเพื่อการสำรวมอินทรีย์แก่ท่าน โดยให้สำรวมอินทรีย์มีสติสัมปชัญญะในเวลามองดูทิศต่างๆ สำรวมจิตทั้งหมดเพื่อไม่ให้อภิชฌาและโทมนัสเข้าครอบงำจิต มีสติสัมปชัญญะพิจารณาโดยแยบคายในเวลาฉันภัตตาหาร มีสติสัมปชัญญะในเวลาประกอบความเพียร มีสติสัมปชัญญะในเวลาที่เวทนา สัญญา วิตก เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป การกระทำอย่างนี้แหละจึงจะสามารถประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้[๙๐] สาระในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงเน้น

---

[๘๘] องฺ.อฏฺฐก.(บาลี) ๒๓/๘๑/๒๗๙.

[๘๙] สารตฺถ.ฎีกา. (ไทย) ๓/ ๒๔๘.(แปลโดย สิริ เพ็ชรไชย)

[๙๐] สรุปความจากนันทสูตร องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๙/๒๑๓-๕.

สติสัมปชัญญะ สำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ มีตา เป็นต้น ซึ่งเป็นประตูแห่งการไหลเข้ามาแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรมได้

๓.๒ ความสัมพันธ์ในฐานะเป็นลำดับของการศึกษาและปฏิบัติ

พระวินัยมีความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นลำดับแห่งการศึกษาและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า "ธรรมวินัยนี้มีการศึกษาโดยลำดับ บำเพ็ญไปตามลำดับ ปฏิบัติไปตามลำดับ ไม่ใช่มีการบรรลุอรหัตผลโดยทันที เหมือนมหาสมุทรต่ำไปตามลำดับ ลาดไปตามลำดับ ลึกไปโดยลำดับ ไม่ลึกชันดิ่งไปโดยทันที" [๙๑] นอกจากนี้พระสาวกของพระองค์ก็ไม่ละเมิดสิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว แม้ว่าจะถึงแก่ชีวิตก็ไม่ละเมิดสิกขาบท แต่เมื่อมีภิกษุผู้ทุศีลมีความประพฤติน่ารังเกียจ ขาดจากความเป็นสมณะแล้วยังปฏิญญาว่าเป็นสมณะ ทำตัวเป็นเหมือนหยากเยื่อ คณะสงฆ์ย่อมประชุมกันนำเธอออกไปทันที

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมกับวินัย ๒ อย่างคือ (๑) วินัยตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรม คือต้องมีความจริงในธรรมชาติเป็นฐานอยู่ ถ้าไม่มีความจริงในธรรมชาติเป็นฐาน วินัยก็ไม่มีความหมาย (๒) การจัดวางกฎเกณฑ์ที่เป็นเหตุเป็นผลในหมู่มนุษย์ ก็เพื่อจะให้ได้ผลตามธรรมและมีความมุ่งหมายเพื่อธรรม คือเพื่อให้การกระทำตามธรรมนั้นเกิดผลเป็นจริงในหมู่มนุษย์ คือให้มนุษย์ได้รับประโยชน์จากกฎธรรมชาติ กฎธรรมชาติมีอยู่เป็นธรรมดา ส่วนกฎมนุษย์นั้นเป็นกฎสมมติ กล่าวคือเป็นกฎที่ตกลงยอมรับร่วมกัน (Convention) กฎที่สมมติไม่ใช่สิ่งเหลวไหล แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากความรู้เข้าใจในหลักความจริงที่เป็นเหตุเป็นผล แล้วนำความรู้นั้นมาจัดวางเป็นข้อกำหนดเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ [๙๒]

---

[๙๑] วิ.จู.(บาลี) ๗/๓๘๔/๒๐๕, องฺ.อฏฺฐก.(บาลี) ๒๓/๑๙/๑๖๕,องฺ.อฏฺฐก.(ไทย) ๒๓/๑๙/๒๔๘-๙.

[๙๒] พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด, หน้า ๔.

๓.๓ กลุ่มพระสงฆ์ที่บรรลุธรรมก่อนการบัญญัติพระวินัย

๑) กลุ่มพระปัญจวัคคีย์

จากการศึกษากลุ่มพระสาวกที่เข้ามาบวชในช่วงต้นพุทธกาล ไม่พบปัญหาและอุปสรรคในการบรรลุธรรมอันเนื่องมาจากพระวินัย เพราะในช่วงต้นพุทธกาลทรงมุ่งเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนามากกว่า เช่น ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและอนัตตลักขณสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ ทรงแสดงอนุปุพพีกถาโปรดยสกุลบุตรและสหาย แสดงอาทิตตปริยายสูตรโปรดเหล่าชฎิลและบริวาร หรือทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์โปรดพระสาวก ๑,๒๕๐ รูป กลุ่มพระสาวกเหล่านี้ต่างก็ได้บรรลุธรรมโดยไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระวินัย หากจะถามว่า แล้วท่านเหล่านี้อาศัยพระวินัยลักษณะใดเป็นฐานแก่สมาธิและปัญญา คำตอบก็คืออาศัยพระวินัยที่เป็นจารีตของอริยชน ธรรมเนียมปฏิบัติของนักบวช และศึกษาสำเหนียกตามพระพุทธเจ้า พระวินัยที่เป็นจารีตนี้มองได้จากพรหมชาลสูตรและสามัญญผลสูตร[๙๓] ซึ่งท่านเรียกว่าจูฬศีล มัชฌิมศีลและมหาศีล และมีความเป็นไปได้มากทีเดียวที่พระวินัยบัญญัติจำนวนมากได้ขยายตัวมาจากศีล ๓ ประเภทนี้เอง

๒) กลุ่มพระยสะกับสหาย และพระภัททวัคคีย์

ก่อนหน้าที่พระยสะและเพื่อนจะมาบวช ท่านเหล่านี้อยู่ครองเรือนยังดำเนินชีวิตแบบฆราวาสวิสัย จิตใจยังหมกมุ่นกับเรื่องกามสุข และทรัพย์สินเงินทอง ต่างจากกลุ่มพระปัญจวัคคีย์ซึ่งมุ่งบำเพ็ญหนักไปทางตบะ แต่ทำไมพระสงฆ์ ๒ กลุ่มนี้จึงใช้เวลาบรรลุธรรมไม่ต่างกันมากนัก โดยเฉพาะกลุ่มพระภัททวัคคีย์ซึ่งกำลังตามหาหญิงและทรัพย์สินก็ปรากฏว่าบรรลุธรรมได้ด้วยเวลาไม่นานนัก

---

[๙๓] ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน ที.สี.(บาลี) ๙ พระสูตรที่ ๑-๒

มองอีกมุมหนึ่ง พระปัญจวัคคีย์ถือว่าอยู่ทางขั้วบำเพ็ญตบะเป็นอนาคาริกมานาน ส่วนพระยสะและเพื่อนอยู่ขั้วกามสุขและเป็นอาคาริก แต่เมื่อได้ฟังธรรมแล้วท่านเหล่านี้ก็สามารถยกระดับจิตขึ้นสู่ไตรลักษณ์ได้เร็ว ทำไมทั้งสองกลุ่มนี้จึงไม่ต่างกัน ตอบตามแนวพุทธก็ต้องยกให้เป็นพระปรีชาของพระพุทธเจ้า หรือไม่ก็เป็นเพราะอุปนิสัยเบาบางจากกิเลสแล้ว ท่านจึงบรรลุธรรมได้เร็ว

ผู้วิจัยไม่ได้ปฏิเสธแนวการตอบดังกล่าวนี้แต่อยากมองไปที่ตัวผู้ฟังธรรมมากกว่า เพราะเมื่อพิจารณาพระสงฆ์กลุ่มต่างๆ ที่กล่าวมานี้ แต่ละกลุ่มมีปัญหาชีวิตและต้องการแก้ปัญหานั้น กลุ่มพระปัญจวัคคีย์ก็บำเพ็ญตบะมาถึงที่สุดแล้ว พระยสะก็พรั่งพร้อมด้วยกามสุข เสพเสวยกามมาจนถึงขั้นเบื่อหน่ายสุดๆ จึงต้องการหนีจากสิ่งเหล่านี้ ปัญหาเหล่านี้จึงต้องการคำตอบและหาทางออกโดยเร็ว เมื่อมีผู้ยื่นข้อเสนอแนะนำอย่างถูกวิธีย่อมทำให้แก้ปัญหาได้ไว ลักษณะอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสอยู่เสมอว่าความดับทุกข์นั้นมีอยู่ ทางดับทุกข์ก็มีอยู่ พระองค์เป็นแต่เพียงผู้บอกทาง ส่วนการจะเดินตามที่บอกหรือไม่นั้นเป็นเรื่องของผู้ฟัง[๙๔]

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ในศาสนายุกาลของพระพุทธเจ้า ราว ๒๐-๓๐ พรรษาแรก พระองค์ยังไม่ได้บัญญัติวินัยเรื่องห้ามจับเงินจับภาชนะเงิน...ฉันอาหารในเวลาวิกาลก็ยังไม่มี เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ทั้งหลายในตอนแรกๆ ยังฉันอาหารได้ทุกเวลา ไม่จำกัดเวลานั้นเวลานี้ ท่านฉันน้อยครั้งอยู่แล้วและเท่าที่จำเป็น และฉันด้วยจิตใจที่เป็นธรรมอยู่แล้ว นี้ก็แปลว่าการบรรลุมรรคผล ในส่วนปฏิบัติสัจธรรมนี้ ไม่ได้เกี่ยวกับวินัยเหล่านี้ ท่านเป็นพระอรหันต์แล้วก็หมดปัญหาเรื่องวินัย แต่ท่านก็สมัครถือวินัยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นหมู่คณะที่ดี เสมอกันกับภิกษุองค์อื่นๆ...ทั้งที่ไม่จำเป็นแก่ท่าน แต่จำเป็นสำหรับคนที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ นี้เรียกว่าวินัยของหมู่ที่ทำ

---

[๙๔] ม.อุ.(บาลี) ๑๔/๗๗/๕๗.

ให้หมู่นี้งดงาม[๙๕] และกล่าวอีกว่า พระสาวกในช่วงต้นพุทธกาลมีความประพฤติดีอยู่แล้ว เรื่องวินัยจึงไม่จำเป็นสำหรับท่าน และไม่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม วินัยมีความจำเป็นสำหรับผู้ยังไม่บรรลุอรหัตผล แต่อย่างไรก็ตาม พระอรหันต์ก็ยินดีปฏิบัติตามพระวินัยเพื่อความเรียบร้อยของหมู่คณะ

จึงกล่าวได้ว่า พระวินัยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับฝึกกายวาจาของผู้ที่มีความประพฤติไม่เรียบร้อยก็จริง แต่ถ้าเป็นผู้ฝึกตนดีแล้วพระวินัยก็ไม่จำเป็นต่อท่านเหล่านั้น ข้อนี้เปรียบได้กับธรรมเหมือนแพข้ามฟาก แต่เมื่อขึ้นถึงฝั่งแล้ว แพก็ไม่จำเป็นอีกต่อไปสำหรับผู้นั้น การที่ท่านรักษาพระวินัยไว้มิใช่เพื่อการบรรลุธรรมของท่าน แต่รักษาไว้สำหรับฝึกหมู่คณะ ปกครองหมู่คณะที่ยังไม่ได้รับการฝึกให้มีความประพฤติเสมอเหมือนกัน ประเด็นการบรรลุธรรมกับการสืบทอดศาสนาจึงเป็นคนละช่วงตอน

ตามสภาพแห่งความจริง แม้ว่าจะมีพระวินัยมากข้อก็ตาม แต่พระวินัยเหล่านั้นก็ไม่ได้มีสภาพบังคับกำกับพฤติกรรมของพระสงฆ์รูปนั้นตลอดเวลา เพราะบางข้อเป็นพระวินัยที่บัญญัติอยู่ในบริบทสังคมอื่นซึ่งบัญญัติตามความจำเป็นของสังคมนั้นๆ เป็นสำคัญ ในกรณีเช่นนี้พระวินัยข้อนั้นก็เป็นอันท่านรับทราบไว้สืบทอดไว้ เหมือนนาย ก. เป็นชาวนามีอาชีพสุจริตก็ไม่ต้องไประแวงว่าจะถูกจับด้วยข้อหาฆ่าคน หรือนาย ข. มีอาชีพเป็นพนักงานขับรถก็ไม่ต้องระแวงว่าจะถูกดำเนินคดีฐานละเมิดลิขสิทธิ์ทรัพย์สินทางปัญญา แต่เมื่อใดนาย ก. และนาย ข. ฆ่าคนเมื่อนั้นทั้งสองย่อมได้รับโทษตามความผิดนั้น

แต่การจะสรุปว่าเพราะยังไม่มีการบัญญัติพระวินัยหลากหลายจึงทำให้จิตของพระสงฆ์บรรลุธรรมได้เร็ว ย่อมผิดจากหลักฐานในพระไตรปิฎกแน่นอน เพราะปรากฏว่าพระอานนท์และพระภิกษุอีกมากมายแม้จะบวชในช่วงดังกล่าวก็ยังไม่สามารถบรรลุธรรมได้เร็ว

---

[๙๕] พุทธทาสภิกขุ, **ตุลาการิกธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๕๘๖.

๓.๔ กลุ่มพระสงฆ์ที่มีปัญหาเกี่ยวกับการบรรลุธรรมอันเนื่องมาจากพระวินัย

เนื่องจากกลุ่มนี้มีจำนวนมาก จึงนำมาแสดงบางรูปเท่านั้น ดังนี้

๑) อุกกัณฐิตภิกษุ กับพระวินัย

อุกกัณฐิตภิกษุรูปนี้เดิมเป็นบุตรเศรษฐีชาวกรุงสาวัตถี ต้องการพ้นทุกข์จึงเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ครั้นบวชแล้วอาจารย์ก็มุ่งสอนอภิธรรม ส่วนอุปัชฌาย์ก็มุ่งสอนพระวินัย จนเธอเกิดความอึดอัดคิดจะลาสิกขาเพราะเห็นว่าในพระพุทธศาสนานี้มีข้อห้ามข้อปฏิบัติมากมายจนไม่มีที่แม้แต่จะเหยียดมือวางลงได้ เมื่อเกิดความเบื่อหน่ายแล้วเธอจึงไม่สนใจสาธยายอาการ ๓๒ ไม่เรียนอุทเทสและกิจของสมณะอย่างอื่น อาจารย์และอุปัชฌาย์จึงกราบทูลเรื่องราวให้พระพุทธเจ้าได้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสถามภิกษุนั้นว่า เธอจักสามารถรักษาจิตของเธออย่างเดียวได้ไหม ถ้ารักษาได้ กิจอย่างอื่นก็ไม่ต้องรักษาและเธอก็จะพ้นจากทุกข์ตามที่ตั้งใจเอาไว้ ภิกษุรูปนั้นรับว่าทำได้ ปรากฏว่าพอจบเทศนาภิกษุรูปนี้บรรลุเป็นพระโสดาบัน[๙๖] เรื่องทำนองนี้ก็เคยเกิดขึ้นแก่มาณพคนหนึ่งผู้ตั้งใจจะบวชในพระพุทธศาสนา แต่ภิกษุทั้งหลายได้บอกนิสัย ๔ แก่เขาก่อนบวช เขาจึงรังเกียจที่จะใช้ชีวิตด้วยการบิณฑบาต นุ่งห่มผ้าบังสุกุล อยู่โคนต้นไม้ และฉันยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติว่าห้ามบอกนิสัย ๔ ก่อนบวช แต่ให้บอกภายหลังบวชเสร็จ[๙๗]

จะเห็นได้ว่าทั้งสองกรณีนี้เกิดจากระเบียบปฏิบัติตามพระวินัย กรณีแรกถึงขนาดจะลาสิกขา กรณีที่สองยังไม่ทันได้บวชก็ลาไปก่อน จึงเข้าในลักษณะสึกตั้งแต่เป็นอุปสัมปทาเปกข์ ทั้งสองกรณีนี้เราจะบอกว่าเป็นเพราะอาจารย์และอุปัชฌาย์ไม่ฉลาดในการสอนได้หรือไม่ ถ้ากล่าวอย่างนี้คงไม่ยุติธรรมสำหรับอาจารย์และอุปัชฌาย์เพราะท่านได้ทำตามหน้าที่และทำ

---

[๙๖] ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๒๗-๑๒๘. (ฉบับ มหามกุฏฯ.)

[๙๗] วิ.ม.(บาลี) ๔/๗๔/๗๕.

ตามพระบัญญัติ ปัญหาจึงน่าจะอยู่ที่ตัวบุคคลผู้บวชและต้องการจะบวช เพราะอดีตเคยเป็นลูกเศรษฐีมีความเป็นอยู่แบบสบาย เมื่อมาพบสิ่งที่ตนไม่เคยทำ จึงดูเหมือนยากไปหมด คือเป็นคนต้องการพ้นทุกข์ แต่ไม่กล้าเผชิญกับทุกข์ ต้องการนิรามิสสุข แต่ไม่สละอามิสสุข จึงมีข้ออ้างอยู่ร่ำไป

๒) พระสงฆ์กับการฆ่าตัวตาย

เมื่อเปรียบเทียบกันระหว่างปาราชิกข้อ ๒ กับ ข้อ ๓ จะเห็นความแตกต่างทั้งสาเหตุของปัญหาและสมุฏฐานของกิเลสที่เกิด กล่าวคือปาราชิกข้อ ๒ เกี่ยวเนื่องกับมูลค่าของวัตถุและสภาวะจิตที่เกิดจากโลภะ ส่วนปาราชิกข้อ ๓ ไม่ได้เป็นเช่นนั้นหากแต่เป็นการกระทำของตนเองและจิตที่ประกอบด้วยโทสะ โดยสาเหตุมาจากภิกษุกลุ่มหนึ่งเจริญอสุภกรรมฐานแล้วเกิดเบื่อหน่ายร่างกายของตน จึงฆ่าตัวตายและวานให้ภิกษุด้วยกันฆ่าตัวเองตาย ทางออกของปัญหานี้พระพุทธเจ้าทรงแก้ด้วยการเปลี่ยนอารมณ์กรรมฐานจากอสุภกรรมฐานมาเป็นอานาปานสติภาวนา ผลปรากฏว่าสามารถยุติปัญหานี้ได้ แต่ความสงสัยและคำถามของชาวพุทธยังมีอยู่ตลอดว่า เป็นเพราะให้อารมณ์กรรมฐานผิดหรือไม่ หรือเป็นเพราะบุพกรรม ทำไมเหตุการณ์นี้จึงเกิดขึ้นถึงกับมีภิกษุตาย ๖๐ รูป และก็เป็นสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ แน่นอนพระอรรถกถาจารย์กล่าวว่าเป็นกรรมเก่าที่ใครๆ ไม่อาจห้ามได้ และที่ตรัสสอนอย่างนั้นเพราะต้องการอนุเคราะห์ภิกษุปุถุชนผู้ยังกลัวมรณภัย อย่างน้อยจะได้เกิดในสวรรค์บ้าง[๙๘] ส่วนอาจารย์อีกกลุ่มก็กล่าวแก้ด้วยการอ้างพระดำรัสที่ตรัสหลังจากให้กรรมฐานนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราต้องการจะหลีกเร้นอยู่ผู้เดียวสักครึ่งเดือน ใครๆ อย่าได้เข้าไปหาเรา ยกเว้นภิกษุผู้นำภัตตาหารเข้าไปให้รูปเดียว"[๙๙] ทั้งนี้เพื่อป้องกันการติเตียน

---

[๙๘] วิ.อ.(บาลี) ๑/๑๖๒/๔๓๔.

[๙๙] วิ.มหา.(บาลี) ๑/๑๖๒/๙๓.

ว่าพระพุทธเจ้าปฏิญาณว่าเป็นผู้หมุนธรรมจักรอันประเสริฐให้เป็นไป สาวกของตนเองฆ่ากันตายยังไม่สามารถห้ามได้ ไฉนจักห้ามคนอื่นได้เล่า[๑๐๐] กลุ่มแรกกล่าวแก้โดยยึดหลักกรรมนิยามที่ไม่อาจโต้แย้งได้ ส่วนกลุ่มที่สองยึดบริบทสภาพแวดล้อมทางสังคมและความเคารพยิ่งในพระศาสดา แต่ข้อเท็จจริงของปัญหานี้ในสถานการณ์เช่นนั้นเราไม่อาจทราบได้

ผู้วิจัยมองว่าปัญหานี้น่าจะมีสาเหตุจากภายนอกด้วย อาจเป็นเพราะว่าผู้ปฏิบัติอสุภกรรมฐานในพระพุทธศาสนาในช่วงเริ่มต้นนี้ยังไม่เข้าใจวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน โดยยังมีอิทธิพลของลัทธิอัตตกิลมถานุโยคเจืออยู่เพราะลัทธินี้นิยมตบะ การทรมานกาย และพระพุทธเจ้าก็ทรงเคยปฏิบัติมาแล้ว แม้ว่าพระองค์จะทรงสอนให้ดำเนินตามสายกลางก็ตาม แต่ความคุ้นเคยกับลัทธินี้ยังมีอยู่มาก ประกอบกับธรรมที่พระองค์สอนในเวลานั้นก็ยังเน้นให้เบื่อหน่าย คลายกำหนัดและให้มองโทษของกาม และความไม่เที่ยงของขันธ์ ๕ ดังเช่น พระองค์ตรัสสอนพระสุทินว่า “โมฆบุรุษ การกระทำของเธอไม่สมควร...เราแสดงธรรมเพื่อคลายกำหนัด...เพื่อความสิ้นตัณหา...เราบอกการละกาม...การกำจัดความกระหายในกาม...มิใช่หรือ”[๑๐๑] แนวคำสอนนี้จึงดูเหมือนกระตุ้นให้ภิกษุต้องผละหนีจากสิ่งเหล่านี้โดยเร็ว โดยการพิจารณาร่างกายจนเกิดความเบื่อหน่ายสุดๆ จนนำไปสู่การฆ่าตัวตายดังกล่าว

เรามักจะพบเหตุการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระวินัยที่ภิกษุกระทำตามแล้วหรืองดเว้นไม่กระทำตาม เกิดความไม่แน่ใจว่าตนเองปฏิบัติถูกต้องหรือไม่ จึงมาเฝ้าทูลถาม พระองค์ทรงชี้แจงว่าเธอไม่ผิด เธอไม่ต้องอาบัติ หรือบางครั้งก็ทรงตัดสินว่า เธอต้องอาบัติ ปัญหาจึงได้ยุติลงได้ การที่พระองค์ทรงชี้แจงแนะนำว่าการกระทำอย่างนั้นถูกต้องหรือไม่ถูกต้องนี้ มองในแง่ของการปฏิบัตินั้นนับว่ามีผลมากคือภิกษุไม่มีความสงสัย ไม่กังวลในเรื่องศีลของตนและมีความมั่นใจว่าศีลของตนบริสุทธิ์แล้ว จะเป็นเหตุให้การ

---

[๑๐๐] วิ.อ.(บาลี) ๑/๑๖๒/๔๓๕.

[๑๐๑] วิ.มหา.(บาลี) ๑/๓๙/๒๖.

ปฏิบัติธรรมก้าวหน้าเป็นฐานแก่สมาธิและปัญญาต่อไป

๓) พระพาหิยะกับการบรรลุธรรม

พระพาหิยะเป็นพระอรหันต์ที่ยังไม่ผ่านการอุปสมบทด้วยวิธีใดเลย ท่านได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าขณะเสด็จเที่ยวบิณฑบาต เมื่อฟังธรรมจบท่านได้บรรลุอรหัตผล แต่ยังไม่ได้รับการอุปสมบทท่านก็ถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดถึงแก่ชีวิตเสียก่อน เป็นพระอรหันต์รูปเดียวที่ได้รับยกย่องว่าบรรลุธรรมได้เร็ว ในกรณีนี้ขั้นตอนแห่งพระวินัยก่อนบวชไม่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมของท่าน แต่เป็นปัญหาและอุปสรรคในภายหลังบรรลุธรรม เพราะติดอยู่ที่บริขารไม่ครบ นี้ก็แสดงให้เห็นว่าพระพาหิยะท่านเป็นผู้ปฏิบัติตามวินัยแบบจารีต จึงทำให้ท่านบรรลุธรรมได้เร็ว และสะท้อนให้เห็นสัจธรรมนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบ กาลเวลา สถานที่ หากมีผู้ชี้ทางอันเหมาะสมและแนะนำถูกจุดที่เขายังข้องอยู่ก็สามารถทำให้บรรลุธรรมได้ทันที

๔) พระเทวทัต กับข้อปฏิบัติเคร่งครัด ๕ อย่าง

พระเทวทัตเป็นพระรูปหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่พยายามจับกระแสความต้องการของคนและสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของลัทธิอัตตกิลมถานุโยค โดยได้ยื่นข้อปฏิบัติเคร่งครัด ๕ อย่างเพื่อเรียกศรัทธาประชาชน คือ (๑) ต้องการให้ภิกษุอยู่ป่าตลอดชีวิต (๒) เที่ยวบิณฑบาต (๓) ถือผ้าบังสุกุล (๔) อยู่โคนไม้ (๕) ไม่ฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต ทว่าข้อเสนอนี้ไม่ได้รับความเห็นชอบ จึงเป็นอันตกไปและเป็นชนวนนำไปสู่สังฆเภทในเวลาต่อมา ผลติดตามมาอีกคือกลุ่มภิกษุผู้เห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ต่างพากันยกย่องนับถือและไปเข้าพวกกับพระเทวทัต ภายหลังจึงได้กัลยาณมิตรคือพระสารีบุตรนำกลับมา[๑๐๒] พระพุทธองค์มิได้ปฏิเสธข้อเสนอของพระเทวทัตอย่างเด็ดขาด

---

[๑๐๒] วิ.จู.(บาลี) ๗/๓๔๓/๑๔๓-๑๔๔.

แต่ทรงอนุญาตให้ปฏิบัติตามความสมัครใจ ทั้งนี้เพราะไม่ทรงต้องการให้ตึงเกินแบบสุดโต่ง จนกลายเป็นการสร้างปราการกั้นผู้ต้องการฝึกตนแต่อุปนิสัยยังไม่แก่กล้า หากอนุญาตตามที่พระเทวทัตขอ ผลเสียหายย่อมเกิดตามมามากมาย ซ้ำยังขัดต่อหลักมัชฌิมาปฏิปทาและอุดมการณ์พระพุทธศาสนาที่ต้องการแก้ปัญหาสังคม

ปัญหาของพระเทวทัตก็คือ การเสนอให้บัญญัติวินัยที่เคร่งเกินไปจนสุดโต่ง เป็นวินัยที่ไม่สอดคล้องกับธรรม เพราะการปฏิบัติเคร่งอย่างนี้ก่อให้จิตฟุ้งซ่านกลายเป็นนิวรณ์ปิดกั้นฌานสมาบัติ พระองค์ไม่เห็นด้วย แม้คราวที่พระโสณโกฬิวิสะเดินจงกรมจนเท้าแตก พระองค์ก็ทรงสอนให้เดินทางสายกลางและปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน พระเถระนำไปศึกษาและปฏิบัติก็ได้บรรลุธรรมอย่างเห็นผล[๑๐๓] ถึงพระอานนท์เถระก็เหมือนกัน มุ่งรีบเร่งทำความเพียรจนเกิดความเหนื่อยล้าจิตฟุ้งซ่าน ต่อเมื่อลดความเพียรลงมาพอเหมาะนั้นแหละท่านจึงบรรลุธรรม[๑๐๔]

๓.๕ เจตนารมณ์ในการบัญญัติพระวินัย

๑) เจตนารมณ์หลัก และเจตนารมณ์แฝง

วัตถุประสงค์ในการบัญญัติพระวินัย ๑๐ ประการ มีเพื่อการยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์เป็นต้น กล่าวได้ว่าเป็นเจตนารมณ์หลักในการบัญญัติพระวินัย หลักดังกล่าวครอบคลุมสิกขาบททุกข้อรวมถึงสิกขาบทของภิกษุณีด้วย และในแต่ละสิกขาบทมีเจตนารมณ์แฝงอยู่ ดูการเชื่อมโยงโดยรวม ดังนี้

---

[๑๐๓] วิ.ม.(บาลี) ๕/๒๔๓/๔-๕.

[๑๐๔] วิ.จู.(บาลี) ๗/๔๓๘/๒๗๕-๒๗๖.

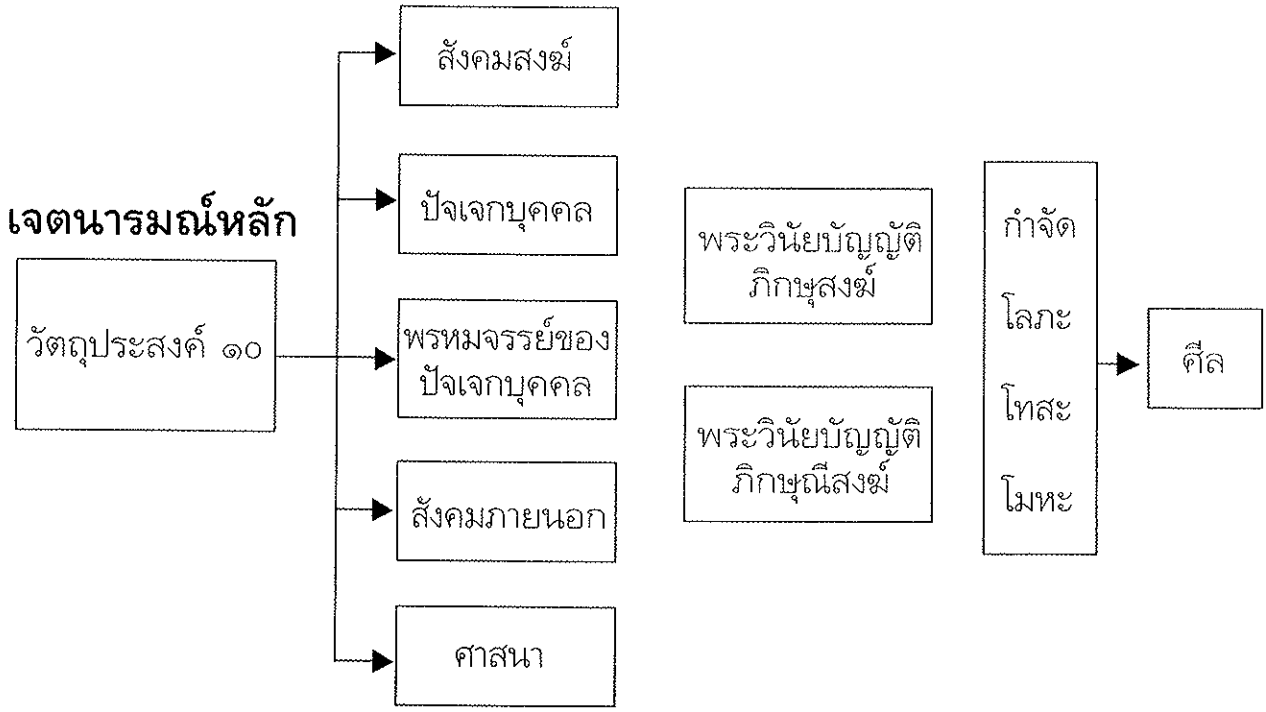

จากภาพนี้ทำให้มองเห็นว่าวัตถุประสงค์ ๑๐ เป็นตัวหลักเพื่อสังคมสงฆ์ บุคคล และศาสนา ครอบคลุมทั้งสิกขาบทของพระภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ เมื่อประพฤติตามแล้วย่อมสามารถกำจัดกิเลสคือโลภ โกรธ หลงอย่างหยาบได้และกลายเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ระดับหนึ่ง

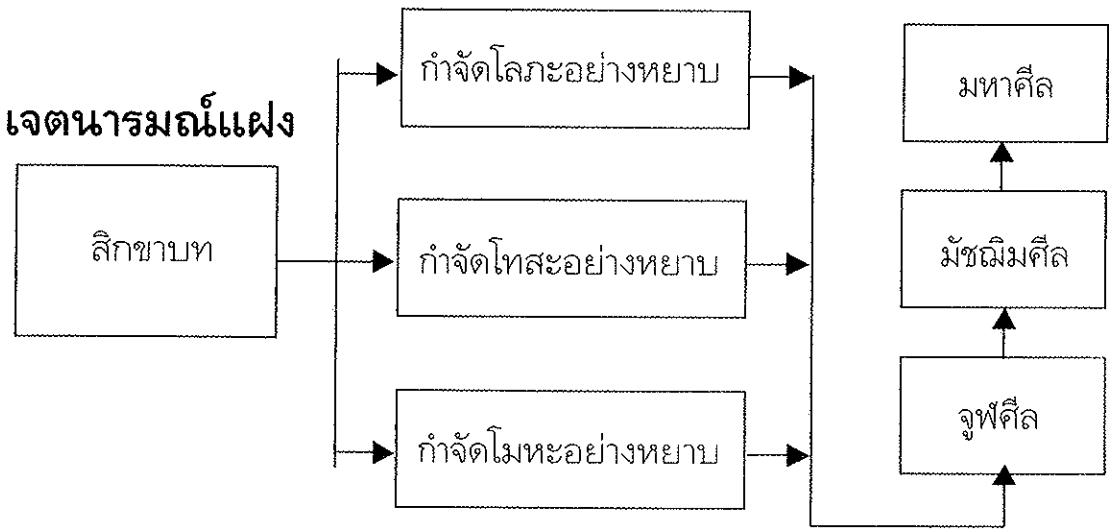

เจตนารมณ์แฝง ก็คือวัตถุประสงค์ที่แต่ละสิกขาบทมุ่งหมายเพื่อต้องการห้ามหรือกำจัดต้นเหตุของปัญหา หรือตัดกระแสของกิเลสที่จะไปเป็นเชื้อให้แก่กิเลสตัวอื่น สิกขาบทบางข้อมุ่งกำจัดโลภะ บางข้อมุ่งกำจัดโทสะ บางข้อมุ่งกำจัดโมหะ เช่น เจตนารมณ์แฝงของปฐมปาราชิกคือต้องการกำจัดราคะซึ่งก็มีรากฐานมาจากโลภะนั่นเอง ทุติยปาราชิกมุ่งกำจัดโลภะ ตติยปาราชิกมุ่งกำจัดโทสะและโมหะ ส่วนจตุตถปาราชิกก็มุ่งกำจัดโลภะเช่นเดียวกับปฐมปาราชิกและทุติยปาราชิก

๓.๖ ทุติยปาราชิก กับ กฎหมายบ้านเมือง

สาเหตุของสิกขาบทนี้คือพระธนิยะไปนำไม้หลวงมาทำกุฏีด้วยการพูดเท็จต่อคนเฝ้าไม้หลวง พระเจ้าพิมพิสารทรงตำหนิแต่ก็ไม่ได้ลงโทษแต่ประการใดเพราะมีความเคารพในเพศสมณะ ตรัสแต่เพียงว่าที่โยมพูดว่าได้พระราชทานไม้แก่สมณพราหมณ์นั้นหมายถึงสมณพราหณ์ผู้มีความละอาย มีความระมัดระวัง ใฝ่การศึกษา มีความรังเกียจแม้โทษเล็กน้อยต่างหาก..[๑๐๕] ความเสียหายครั้งนี้ได้แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว ประชาชนตำหนิว่าพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรไม่มีความละอาย ทุศีล ชอบพูดเท็จ แม้พระเจ้าแผ่นดินยังถูกสมณะเหล่านี้หลอกลวงได้ ไฉนคนอื่นจะไม่ถูกหลอกลวงเล่า ฝ่ายภิกษุทั้งหลายก็พากันตำหนิการกระทำของพระธนิยะเช่นกัน และเรื่องราวจึงทราบไปถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ไม่ทรงนิ่งนอนพระทัยรีบรับสั่งประชุมสงฆ์ทันที และตรัสถามสาเหตุ พระธนิยะกราบทูลว่าได้ขโมยจริง พระองค์จึงทรงตำหนิการกระทำเช่นนั้น

การที่จะตัดสินว่าพระธนิยะมีความผิดหนักเบาแค่ไหน พระพุทธองค์ทรงดำเนินการอย่างมีเหตุผล โดยพระองค์ตรัสถามภิกษุผู้เคยเป็นอำมาตย์ว่า ทางฝ่ายบ้านเมืองจับโจรได้แล้วประหาร[๑๐๖] บ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง

---

[๑๐๕] วิ.มหา.(บาลี) ๑/๘๘/๕๘.

[๑๐๖] **ประหาร** ในที่นี้หมายถึงการตีด้วยมือ ด้วยเท้า ด้วยแส้ หวาย กระบอง หรือด้วยการตัด

ด้วยอัตราโทษตามมูลค่าทรัพย์ที่ขโมยมาเท่าไร ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ด้วยมูลค่า ๑ บาทบ้าง เทียบเท่า ๑ บาทบ้าง หรือไม่ก็เกินกว่า ๑ บาท แสดงว่าโทษแห่งการลักทรัพย์ตามกฎหมายของเมืองราชคฤห์หนักเอาการทีเดียว การบัญญัติสิกขาบทนี้จึงถือเอากรอบกฎหมายบ้านเมืองมาเป็นมาตรการในการลงโทษ โดยประเมินค่าทรัพย์สินตามฝ่ายบ้านเมือง

ความสัมพันธ์ของพระวินัยข้อนี้คือพระธนิยะถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยไถยจิตถือว่าจิตมีโลภะ จัดเป็นอกุศลมูล การพูดอ้างเหตุผลเพื่อให้ได้ไม้มาเป็นการพูดเท็จทั้งที่รู้ มุสาวาทกับอทินนาทานต่างก็มีสมุฏฐานกิเลสตัวเดียวกันคือมีโลภะเป็นสมุฏฐาน[๑๐๗] มองในระดับศีล ๕ ถือว่าพระธนิยะผิดศีลข้ออทินนาทานและมุสาวาท ซึ่งศีล ๒ ข้อนี้เป็นศีลของชาวบ้านที่เขาสมาทานรักษากันอยู่ ถ้าพระธนิยะทำอย่างนี้ก็ไม่ดีไปกว่าชาวบ้าน และกรณีนี้ก็ไปเกี่ยวข้องกับกฎหมายบ้านเมือง ถ้าเป็นประชาชนต้องถูกลงโทษหนัก แต่ในกรณีนี้เป็นสมณะเชื้อสายศากยบุตรซึ่งพระเจ้าพิมพิสารถวายความอุปถัมภ์อยู่ พระองค์คงจะเกรงพระทัยของพระพุทธเจ้าอยู่มากจึงไม่ลงโทษ ฝ่ายพระพุทธเจ้าก็ทรงตระหนักในข้อนี้จึงทรงบัญญัติเป็นโทษหนัก

การวางโทษขั้นหนักที่สุดในกรณีนี้จึงสอดคล้องกันและสมเหตุสมผล เพราะถ้าไม่วางโทษไว้อย่างนี้จะมีโทษมากมายแก่พระศาสนา คือสภาพจิตของพระสงฆ์ไม่สามารถละกิเลสอย่างหยาบขั้นศีล ๕ ได้เลย ไม่จำต้องพูดถึงกิเลสอย่างละเอียด และประชาชนก็เสื่อมศรัทธาต่อพระสงฆ์ การอุปถัมภ์ด้านปัจจัย ๔ ก็จะไม่มี นาบุญของชาวบ้านถูกทำลายแล้ว พระพุทธศาสนาย่อมไม่เจริญแพร่หลาย

นอกจากกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองที่แทรกอยู่ในเรื่องนี้แล้ว ยังมีกฎหมายบ้านเมืองในเรื่องทรัพย์สินอีกมากมาย เช่น ทรัพย์ที่อยู่ในแผ่นดิน ทรัพย์อยู่บนบก อยู่ในอากาศ อยู่ในที่แจ้ง เป็นต้น มีลักษณะอย่างไร

---

[๑๐๗] เนตฺติ.(บาลี) ๓๐/๔๔.

กำหนดเขตแค่ไหน แม้กระทั่งเรื่องด่านภาษีอากรก็มีมาตรการอย่างรัดกุม ทำให้มองเห็นความเป็นผู้รอบรู้ด้านนิติศาสตร์ของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาสมัยนั้นเป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นกฎหมายของสังคมสมัยนั้นด้วย สิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นพื้นฐานของนิติศาสตร์ในสมัยต่อมา

พระมหาปาละ กับการฆ่าสัตว์

ในกรณีของพระมหาปาละที่เดินจงกรมเหยียบแมลงตาย ภิกษุทั้งหลายต่างจ้องที่จะปรับอาบัติท่านในฐานะฆ่าสัตว์ แต่พระพุทธเจ้าทรงถือเรื่องเจตนามาเป็นเครื่องตัดสิน เนื่องจากพระเถระเป็นพระอรหันต์ เจตนาในการฆ่าสัตว์จึงไม่มี เรื่องเจตนาเป็นเรื่องที่สำคัญในการที่จะตัดสินว่าบาปหรือไม่บาป เป็นโทษแรงหรือไม่แรง หากเจตนาทำกรรมชั่วย่อมมีผลร้ายแรง หากเจตนาทำกรรมดีย่อมส่งผลในทางดีมากเหมือนกัน ในระบบพุทธจริยศาสตร์เจตนานับว่าเป็นเกณฑ์หลักในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ว่าควรหรือไม่ควร เหมาะสมมากน้อยเพียงใด

พระสารีบุตร กับวจีวิญญัติ

ครั้งหนึ่งพระสารีบุตรอาพาธด้วยโรคท้อง พระมหาโมคคัลลานะรับอาสาไปบิณฑบาตมาถวาย แต่ปรากฏว่าเทวดาต้องการบุญจึงได้เข้าสิงลูกของตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตร แล้วสั่งให้เขาทำอาหารประณีตที่พระเถระเคยฉัน เมื่อพระมหาโมคคัลลานะนำบิณฑบาตมาถวาย พระสารีบุตรทราบทันทีว่าอาหารในบาตรนี้ได้มาด้วยวจีวิญญัติ[๑๐๘] ท่านจึงไม่ยอมฉันและบอกให้นำอาหารนั้นไปเททิ้ง ตั้งแต่นั้นมาพระเถระก็ไม่เคยอาพาธด้วยโรคนั้นอีก แสดงให้เห็นว่า พระอรหันต์ท่านไม่ละเมิดสิกขาบทบัญญัติแม้ว่าจะเป็นอันตรายถึงชีวิต การรักษาพระวินัยอย่างนี้แสดงให้เห็นภาวะผู้นำคณะและการเป็นแบบอย่างแก่อนุชน

---

[๑๐๘] **วจีวิญญัติ** หมายถึงการออกปากขอสิ่งของจากคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ และไม่ได้ปวารณาต่อภิกษุนั้น

ในทำนองเดียวกัน พระมหากัสสปะก็แสดงภาวะผู้นำและแบบอย่างที่ดีแก่อนุชนเช่นกัน โดยที่ท่านมองเห็นโทษแม้เล็กน้อยก็หยิบยกมาเป็นเหตุทำสังคายนา[๑๐๙] และบอกเทพธิดาตนหนึ่งให้กลับไปวิมานเสียไม่ต้องมาทำวัตรปฏิบัติอย่างนี้อีก โดยท่านให้เหตุผลว่าไม่ต้องการให้อนุชนรุ่นหลังยกเรื่องของท่านมาเป็นข้ออ้างแล้วอาศัยช่องว่างนี้มีทาสหญิงทาสชาย[๑๑๐]

การปรับโทษพระอรหันต์

ชาวพุทธทั้งหลายมักเข้าใจว่าพระอรหันต์เป็นผู้บริสุทธิ์มีสติสมบูรณ์ย่อมไม่ต้องอาบัติ ความเข้าใจนี้มีส่วนถูกอยู่บ้างแต่ไม่ทั้งหมด เพราะตามความเป็นจริงแล้วพระอรหันต์ก็อาจต้องอาบัติได้ในกรณีที่ท่านยังไม่รู้ ดังที่พระนาคเสนตอบพระยามิลินท์ว่า “พระอรหันต์ไม่กระทำสิ่งที่เป็นโทษทางโลกอย่างเด็ดขาด ส่วนที่เป็นโทษทางพระวินัย เมื่อยังไม่รู้ก็ทำ เพราะว่าการรู้สิ่งทั้งปวงมิใช่วิสัยของพระอรหันต์ทั่วไป สิ่งที่พระอรหันต์ไม่รู้ก็มี เช่น นามและโคตรแห่งสตรีบุรุษ ที่จะรู้หมดมีเฉพาะพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเท่านั้น”[๑๑๑] ครั้งหนึ่งพระมหากัปปินะมีความคิดว่าท่านเป็นพระอรหันต์แล้วไม่จำเป็นต้องไปลงอุโบสถฟังพระปาติโมกข์ก็ได้ พระพุทธเจ้าทรงทราบวาระจิตของท่านจึงตรัสห้ามว่า ถ้าพวกเธอไม่เคารพไม่กระทำอุโบสถแล้ว จะให้ใครมาเคารพเล่า เธอจงไปทำอุโบสถ จงไปทำสังฆกรรม จะไม่ไปไม่ได้[๑๑๒] จะเห็นได้ว่าเรื่องของพระวินัยนี้แม้จะเป็นพระอรหันต์ก็ต้องทำความเคารพเอื้อเฟื้อให้ความเคารพเสมอ

ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา จะเห็นพระสงฆ์ปรับโทษพระอรหันต์คือพระโรหณะ ในฐานะที่ไม่เอาใจใส่ต่อกิจพระศาสนา สงฆ์จึงลงโทษด้วยการให้ท่านไปทำหน้าที่ฝึกฝนและนำนาคเสนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา

---

๑๐๙ วิ.จู.(บาลี) ๗/๔๓๗/๒๗๔-๒๗๕ ,ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๒/๑๔๒.

๑๑๐ ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๕/๘.(ฉบับ มหามกุฏฯ.)

๑๑๑ มิลินฺท.(บาลี) ๓/๒๗๗-๒๗๘.

๑๑๒ วิ.ม.(บาลี) ๔/๑๓๗/๑๕๐.

เพื่อกู้สถานการณ์พระพุทธศาสนา ท่านยอมรับมติสงฆ์ด้วยดี และก็ทำได้สำเร็จ[๑๑๓] จะเห็นได้ว่าพระอรหันต์ทั้งหลายท่านพยายามอย่างยิ่งที่จะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่อนุชน จึงได้ตัดไฟแต่ต้นลม

๓.๗ ความสัมพันธ์แห่งอริยวินัยกับวินัยบัญญัติ

ในข้อนี้มีประเด็นที่จะทำความเข้าใจอยู่ ๒ อย่าง คืออริยวินัย และวินัยบัญญัติ วินัยบัญญัติผู้วิจัยได้อธิบายไว้แล้วในตอนต้น ในที่นี้จึงอธิบายเฉพาะอริยวินัยเพื่อให้ประเด็นชัดเจนยิ่งขึ้น อริยวินัยคือข้อปฏิบัติของพระพุทธเจ้าและพระสาวกก่อนที่จะมีวินัยบัญญัติ เรียกว่าจูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล หรือจะเรียกว่าวินัยแบบจารีตก็ได้

พระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้บวชช่วงปฐมโพธิกาลก็อาศัยอริยวินัยเป็นพื้นฐานแก่สมาธิและปัญญา ส่วนผู้บวชภายหลังที่มีการบัญญัติสิกขาบทแล้วต่างก็อาศัยอริยวินัยบ้าง วินัยบัญญัติบ้างเป็นพื้นฐานของสมาธิและปัญญา อริยวินัยนี้ท่านเรียกว่าศีล ดังปรากฏในพรหมชาลสูตรที่พระพุทธเจ้ากล่าวถึงจูฬศีล มัชฌิมศีลและมหาศีล ศีลเหล่านี้ท่านปฏิบัติจนกลายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต และวิถีของนักบวชในสมัยนั้นก็คงมีรูปแบบพื้นฐานในการปฏิบัติไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก เช่น สำนักอาฬารดาบสและอุทกดาบสที่ทรงเคยศึกษาทดสอบมาแล้วย่อมสามารถเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติแก่พระองค์ได้ ต่างกันเพียงขั้นสุดยอดว่าใครจะมองได้ลึกซึ้งกว่ากัน

นอกจากจูฬศีลแล้วยังมีมัชฌิมศีลและมหาศีล ซึ่งได้ขยายตัวออกเป็นสิกขาบทที่ละเอียดกว่าเดิม และมีขอบเขตกว้างกว่าเดิม เช่น ขยายจากจูฬศีลข้อ ๘ ที่เว้นจากการพรากพืชคามและภูตคาม แต่ในมัชฌิมศีลได้เพิ่มละเอียดขึ้นอีกโดยระบุว่า พืชคามและภูตคามนั้นคือ พืชที่เกิดจากเหง้า ตา ยอด เมล็ด เป็นต้น[๑๑๔] ส่วนมหาศีลนั้นได้มุ่งถึงวิชาชีพ ศิลปวิทยาการ

---

[๑๑๓] มิลินท.(บาลี) ๙/๘-๙.

[๑๑๔] ดูรายละเอียดเกี่ยวกับจูฬศีล มัชฌิมศีลและมหาศีลได้ จากพรหมชาลสูตรและสามัญญผลสูตร ที.สี.๙.

ทางโลกที่เป็นอาชีพของคฤหัสถ์ บางอย่างกล่าวว่าเป็นดิรัจฉานวิชา เช่น ทำนายอวัยวะ ทำนายฝัน ทำนายลักษณะคน เป็นหมอผ่าตัด การทำพิธีบวงสรวง ตลอดถึงวิชาฉันทลักษณ์และโลกายตศาสตร์ [๑๑๕]

สรุปได้ว่า พระวินัยมีความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรมโดยทำหน้าที่เป็นบาทฐานเป็นเครื่องสนับสนุน เป็นลำดับขั้นของการศึกษาและปฏิบัติมีสติสัมปชัญญะเป็นตัวทำงานหลัก ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการบรรลุธรรมอันเนื่องมาจากพระวินัยนั้น ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคอันเกิดขึ้นโดยตรงนั้นไม่มี แต่เกิดจากปัจจัยทางอ้อม เช่น ความไม่พร้อมของบุคคล ความไม่รู้จักกาลเทศะของผู้สอน เป็นต้น

เจตนารมณ์ในการบัญญัติพระวินัยนั้นมองได้ ๒ ลักษณะ คือเจตนาหลักได้แก่วัตถุประสงค์ ๑๐ ประการ และเจตนารมณ์แฝงคือจุดหมายเฉพาะของแต่ละสิกขาบทที่บัญญัติขึ้นเพื่อกำจัดกิเลสอันเป็นต้นเหตุให้เกิดปัญหาและในคราวจำเป็นบางอย่าง แต่ทั้งสองลักษณะก็ไม่ขัดกับการบรรลุธรรมแต่อย่างใด เพราะเจตนารมณ์แฝงมุ่งกำจัดกิเลสตัวทำการณ์อยู่ภายในส่วนเจตนารมณ์หลักมุ่งกล่าวถึงหลักการอันเป็นแม่บทสากล เปรียบเหมือนวัตถุประสงค์ในการตรารัฐธรรมนูญเพื่อเป็นแม่บทแก่การปกครองประเทศ นอกนั้นเป็นกฎหมายลูกที่ต้องพิจารณาไปตามหมวดหมู่และหน้าที่เฉพาะของมัน แต่จะไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญ หากขัดกันย่อมถือว่ากฎหมายนั้นใช้ไม่ได้

เกี่ยวกับข้อยกเว้นทางพระวินัยนั้น เมื่อภิกษุกระทำความผิดแล้วมีผลทันที จะยกเว้นได้ก็เฉพาะผู้วิกลจริตจิตฟุ้งซ่าน ต้นบัญญัติ กระทำเพราะเวทนากล้าครอบงำ และการกระทำที่ไม่ได้เจตนาของพระอรหันต์ สำหรับโทษนั้นมีกำหนดตั้งแต่หนักที่สุดขาดจากความเป็นพระภิกษุจนถึง

---

[๑๑๕] **โลกายตศาสตร์** หมายถึง วิตัณฑวาทศาสตร์คือศิลปะแห่งการเอาชนะผู้อื่นในเชิงวาทศิลป์ โดยอ้างทฤษฎีและหลักประเพณีทางสังคมมาหักล้างสัจธรรม มุ่งแสดงให้เห็นว่าตนฉลาดกว่า มิได้มุ่งสัจธรรมแต่อย่างใด (ที.สี.อ.(บาลี) ๒๕๖/๒๒๒)

เบาที่สุดเป็นเรื่องไม่เหมาะแก่สมณสารูป ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคลตามสมควรแก่กรณี

๔. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของพระวินัยกับการบรรลุธรรมนี้ สามารถสรุปได้ดังนี้

เจตนารมณ์ในการบัญญัติพระวินัยมีความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรม โดยพระวินัยเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนากายและวาจาให้มีความสงบสำรวมในเบื้องต้น เป็นพื้นฐานของการฝึกจิตและพัฒนาปัญญาต่อไป การบัญญัติพระวินัยมีเจตนารมณ์ ๒ ระดับ คือ ๑) เจตนารมณ์หลัก มุ่งสร้างแม่บทเพื่อการปกครองแบบสามัคคีธรรม ให้มีความบริสุทธิ์ทางไตรทวารทั้งในส่วนปัจเจกบุคคลและคณะสงฆ์ และเพื่อความมั่นคงแห่งพระศาสนา ๒) เจตนารมณ์แฝง มุ่งกำจัดกิเลสคือโลภะ โทสะและโมหะในแต่ละสิกขาบทตั้งแต่ขั้นหยาบจนถึงขั้นละเอียด แต่ทั้งสองอย่างนี้ก็เพื่อจุดประสงค์เดียวกันคือการบรรลุธรรม

ในประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระวินัยกับการบรรลุธรรมนั้น พิจารณาจากกลุ่มพระสงฆ์ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มพระสงฆ์ผู้บวชก่อนการบัญญัติพระวินัย และกลุ่มพระสงฆ์ผู้บวชภายหลังบัญญัติพระวินัย ผลการศึกษาได้พบว่า พระวินัยที่มีความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรมหรือเป็นฐานของสมาธิและปัญญาในช่วงที่ยังไม่ได้บัญญัติสิกขาบท คืออริยวินัยหรือพระวินัยแบบจารีต ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่รวมอยู่ในธรรม แสดงตัวในรูปของศีล เป็นวิถีชีวิตของพระอริยะที่ประพฤติปฏิบัติจนเป็นปกติธรรมดา มีการสำรวมอินทรีย์ ๖ ความอดทน ความเพียร ไม่กระทำชั่วทางกาย วาจาและใจ ดังที่มาในโอวาทปาติโมกข์ และที่ปรากฏเป็นจูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล วินัยลักษณะดังกล่าวนี้ได้ขยายตัวมาเป็นพระวินัยบัญญัติ มีบทลงโทษแก่ผู้ละเมิดอย่างชัดเจน และกลายมาเป็นวินัยบัญญัติสำหรับฝึก

กลุ่มพระสงฆ์สาวกในเวลาต่อมา

การดำเนินชีวิตของพระอรหันต์กับพระวินัยบัญญัติ (สิกขาบท) ที่เพิ่มมากขึ้นไม่เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด ตรงข้ามกลับส่งเสริมการทำงานของท่านให้คล่องตัวมากขึ้น และมองเห็นความใส่ใจในการปฏิบัติตามพระบัญญัติอย่างเคร่งครัด จนกล้าสละชีวิตเป็นเดิมพัน เพื่อรักษาพระวินัยหรือศีลของตนไม่ให้ด่างพร้อย เช่น พระสารีบุตรเป็นต้น

การศึกษาครั้งนี้ยังได้พบอีกว่า พระอรหันต์นั้นถึงแม้ว่าท่านหมดกิเลสแล้วก็ตาม แต่ท่านยังมองเห็นประโยชน์ของพระวินัยที่เปรียบเหมือนอายุพระพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อท่านพิจารณาเห็นว่าจะเป็นการละเมิดพระวินัยบัญญัติ หรือทำให้ศีลด่างพร้อย ท่านจะช่วยกันรักษาและเคารพสิกขาบทประหนึ่งว่าองค์พระศาสดา และที่สำคัญคือท่านรักษาพระวินัยไว้เพื่ออนุชน เช่น พระมหากัสสปะประกาศเป็นมติสงฆ์ว่าไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อย ทั้งที่พระพุทธเจ้าทรงเปิดโอกาสให้ และตัวท่านเองก็ได้ดำเนินชีวิตอยู่ป่าเป็นวัตรเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชน เมื่อครั้งปฐมสังคายนาก็ได้ยกพระวินัยขึ้นกระทำสังคายนาก่อนพระธรรม โดยชักชวนว่าพระวินัยเป็นอายุพระศาสนา ผู้ทรงพระวินัยก็เปรียบเสมือนมารดาบิดาของกุลบุตรทั้งหลายผู้มีศรัทธาปรารถนาความหลุดพ้นจากภัยในสังสารวัฏ

งานวิจัยนี้กระทำในเวลาที่จำกัดจึงอาจมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ขอปัญญาชนเลือกเก็บเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการเถิด หากมีประเด็นไหนที่ยังไม่ชัดเจนอันเกิดจากข้อมูลหลักฐานอ่อน หรือผู้วิจัยอ่อนหัดในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ หรือผู้อ่านต้องการโต้แย้งด้วยหลักฐานข้อมูลที่ลึกกว่า ผู้วิจัยยินดีรับฟังข้อโต้แย้งข้อวิจารณ์จากบัณฑิตด้วยความเต็มใจ อนึ่งหากงานวิจัยนี้มีส่วนช่วยกระตุ้นต่อมความคิดสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อศาสนา และนำไปสู่การค้นคว้าวิจัย ผู้วิจัยยินดีให้คำแนะนำเรื่องข้อมูลโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแต่ประการใด

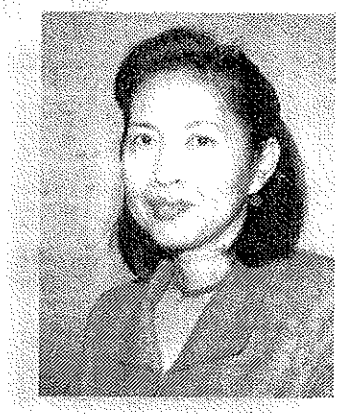

Religions and Modernization

Asst. Prof. Parichart Suwanbubha
B.A., M.A. (Religious Studies), Ph.D. (Theology)
Chairperson of Comparative Religion Programme
Faculty of Social Sciences and Humanities
Mahidol University

Introduction

It is known that most religions have been originated in history for a long time. Time and things have also been changing immensely. More or less, any transformation may have an impact on the prosperity of religions and on the fullness of life of humanity. Is it necessary to adapt religious teachings to modern revolutions in science and secular knowledge? In this introducing statement, we are going to mention about the relationship between global and local religious traditions and discuss how these religions of our present time should deal properly with a concept of modernization. Do they make a structural adjust during the process of modernization?

Generally speaking, modernization is 'the process wherein human cultures have been transformed from simple to complex societies.'[1] In addition, Divale and Seda define 'modernization' 'as a change from traditional customs and behaviors to ones that are forcibly or voluntarily borrowed from a dominant society that results in changes in the behavior and worldview of its people or customs.'[2] Although there are many areas

[1] Hadden: http://religiousmovements.lib.virginia.edu/lectures/secular.html

[2] William Divale and Albert Seda, "Cross-Cultural Codes of Modernization", **World Cultures**, 11 (2000), p.153

of change such as trade, information, education, transportation and so on. In this paper we will focus on the idea of progressive sciences and technology, a dimension of rationalization and secularization which have been affected on religions.

As we know, in a broad sense, religions are believed to focus on 'emotion, feeling and faith' prior to rationality. In the process of modernization, it is assumed that the world becomes more rational, guided by science, knowledge and techno-rational explanations rather than superstition (which is usually based on individual's religious experience). Moreover, 'if modernization is defined as the rationalization of means to given ends, the end means that strategic thinking is apparent in most religious systems'[3]. As a result, it is claimed that religions which are also composed of personal faith and religious experience seem to less valuable. Is it true? Therefore it is interesting to consider how religions could survive and respond to such modernization. How do global religions and local religious traditions take action in light of modernization?

Global religions for each individual and community

Generally speaking, religions both global and local religious traditions, more or less, share the common characters. That is, they normally cover 1) teaching or doctrine, 2).emotion, feeling or faith and 3) practice. The global religions are usually composed of systematic organizations for a big group of followers or members. They always share common values, ethics and teachings for the well-being of people. For example, they share 'a Global Ethic,' which includes four imperatives of humanity: 1. have respect for all life, 2. deal honestly and fairly, 3. speak and act truthfully and 4. respect and love one another.[4] Due to these common values, they will be powerful if their followers know holistically

[3] Norbu : http://ignca.nic.in/ls_03021.htm

[4] Hans Kung, "A Global Ethic: Development and Goal" in **Interreligious Insight**, vol. 1, no.1, (January,2003), p.15.

about their teachings and apply them in their daily lives in accordance with their present context. The global religions will include many world religions such as Buddhism, Christianity, Islam and so on. They are expected to bring communal harmony and a community of peace for all in response to the chaos, conflict and violence more or less due to the unlimited and ongoing of modernization. In fact, modernization may impact on the ways of people treating their own religions as well. That is, people may not like to spend more time on rituals and religious ceremonies as before. They may prefer to any kinds of religions which respond directly to the heart of their quality of life and inner needs and peace due to the life style of competition in the present time. Put in another way, *in a personal level*, global religions for each individual need to increase more roles to comfort and support his or her spiritual self esteem and confidence. *In a collective level*, the global religions in the age of modernization are expected more to be the religions of humanity to support human dignity, justice, equality, solidarity, sustainable and peaceful community. We will talk about their details more when we address to modernization and globalization later. Moreover, it should be noted that talking about religious belief whether global or local religious traditions is an indication of another transformation. That is, people need to encounter with various roles of religious pluralism as well.

Local religious traditions

Local religious traditions also shares the similar characters of having the belief, encouraging people's faith and offering any kinds of ritual and practices as global religions do. Although their teachings may more or less integrate with folk belief, they still have influences on the way of life of people. Local religious traditions may be one of the world religions or may be 'spirituality' which is 'deeply personal and not systematic.' It may also have not 'the authority structure that religions

do'[5]. However, according to Prof. Lindbeck, most religions are related to each other in several ways such as 'complete to incomplete, different expressions of similar experiences, complementary, opposed, and authentic or inauthentic.'[6] The last relationship of religions in light of authentic or inauthentic means whether one belongs to any global or local religious traditions or any various names, one could be considered as 'authentic followers' by their similar expression of moral behavior such as love, hospitality and tolerance, not by any titles. It may be said that people in the modernization age need not only feeling of devotion to the sacred but also 'strategic thinking' transformed into practice. To repeat, whether global or local religious traditions, their vital roles in the modernization time need to be changed into their encouragement for people to learn fully the teaching and then apply it to their daily life context instead of mere belief, not practice. Put in another way, The value of each religious belief affected by modernization depends on how much such religious belief and activity are meaningful in each private circumstance, not as formal institution in the public sphere as before. Then it is not surprisingly to realize the mixture of belief and practice of other foreign religious belief in each individual. For example, one could believe in Christianity and enjoys practicing yoga and eastern style of concentration, Samadhi at the same time.

This is the change of behavior of most people in the present. However, it does not mean that belief of superstition disappears. It still exists but it should be the effort to use superstition belief to be a tool for people to reach the spiritual and religious development. In addition, it does not mean either that religion is not important anymore. They still have influences on people but more or less in the new private meaningful dimension.

---

[5] Rabbi Marc Gellman and Monsignor Thomas Hartman, **Religion for Dummies** (New York: Wiley Publishing, Inc., 2002), pp. 28-29.

[6] George A. Lindbeck,. **The Nature of Doctrine: Religion and Theology in a Postliberal Age** (Philadelphia: The Westminster Press, 1984), p. 53.

Modernization and Globalization

These two terms are related to each other. That is, one dimension of modernization indicates the modern life style of our current context which is affected by the global communication and progressive technology. These communication and technology make the whole world as 'one global village'. It becomes globalization. Both modernization and globalization have contributed both positive and negative impacts on humankind. That is, one character of modernization including globalization is that of **'liberator'**[7] which is considered as positive because they provide people with more conveniences, comfort and even a higher standard of living. It seems there is no problems resulted from this character. Most religions may also gain benefit in spreading their religious messages much easier. They can bring quickly their teachings to people's home. People also have more choices to enjoy knowing and perceiving religious information through the multi-media due to the progressive information technology. This is a clear example of modernization of our time.

However, the more modernity and globalization go hand in hand with the progress of technology, the less human values are emphasized. That is, modernization and globalization are viewed as **'threat'**. 'When the technological mentality is dominant, people are viewed and treated like objects.'[8] (Barbour 1980, 43). In other words, all religions should efficiently cooperate as global religions in bringing back 'the value of humanity.' Through their religious teachings and practices, 'human dignity and security' should be an important theme to be focused at the modern time.

---

[7] Three faces of modernization in this paper are derived from the concept about the impact of technology on human values. Please see more details in Barbour, Ian G (1980). Technology, Environment, and Human Values, New York: Praeger.

[8] Ian G. Barbour, **Technology, Environment and Human Values** (New York: Praeger, 1980), p. 43.

Human values from the global religions' perspectives.

Let me share with you the example from two of the global religions: Christianity and Buddhism. That is, according to Genesis 1: 26-27, human beings were created in *the image of God* which means that the 'personhood' of everyone is valuable and sanctified, each one has their own autonomous and individual identity. Theoretically speaking, everyone should be secure in his/her human dignity despite all of his/her diverse physical and social limitations. Moreover, Buddhist teaching also supports the concept of human dignity. That is, Buddhism states that human beings only can be trained and developed at all walks of life if they have intention *(cetana)* to learn and develop themselves[9] (Phra Dhammapitaka, 1999:13). By being able to train oneself and control the mind, verbal and physical actions of every human, each Buddhist is believed to possess human dignity and through self-awareness and skill-building can attain the higher spiritual growth to reach the highest goal, *nibbana or nirvana*. Moreover, Buddhist criteria to judge the good or bad person is based on 'righteous knowledge and moral actions' *(viccha and carana)* in support the equitable dignity of human beings and human security of each person, not on power or material property.

Up to this point, the primary cooperated contribution of global religions towards modernization would be promoting 'human value'. Global religions in this age would be religions of humanity by having people-centered emphasis and by supporting the fullness of human life. In connection with this above threat of modernity, it is necessary to include another unpleasant modernization which is used **as an instrument of power**. Any groups of people who are able to process unlimited information and a circulation of money never think of resource-sharing

[9] Dhammapitaka, Phra. (1999), **Education and Human Development** (Bangkok: Buddhadhamma Foundation, 1999), p. 13.

and poverty of others. They will gain more power and even oppress the underprivileged. Then it is possible that some groups of people are against totally the modernity and try hard to preserve the claim of authentic teaching and propose another trend of 'fundamentalism.' It is the existing fact which has been encountering us in the process of modernization. Therefore this last impact of modernization would draw us the attention what the proper and clear roles of global religions should be.

Religious responses to the threat and misuse of power

Rereading and emphasis of the religious teachings in supporting human dignity and security are one way for global religions to respond to the unpleasant impact of modernization. Understanding and being aware of the misuse of power upon women, children, migrant workers and nature may prevent human community from any chaos, disorder, conflict and violence in this present time. To repeat, letting the misuse of power go on, will lead to injustice, inequality, violation of human's rights, ecological disaster. Personally speaking, I believe that human beings can direct and control modernization. It depends on how much we can use 'wisdom' to reconsider, to reformulate, and to reinterpret good religious teachings into action. In this way, people will realize the value of the religious dimension in the context of the growth of technology and spread of modernization and globalization all over the world. As a result, it is necessary that global religions should involve with 'socially engaged aspect,' At least, when we consider the roles of socially engaged Buddhism and active liberation theology in Christianity. We still realize the common characteristics that they share and that both necessary in the present globed context. That is, the concept of engaged Buddhism will consider that 'wisdom is not authentic unless expressed in action.'[10]

[10] Kennth Kraft, **The Wheel of Engaged Buddhism: A New Map of the Path** (New York: Weatherhill, 1999), p. 11.

Therefore when one performs service-based practice, it means to exercise mindfulness-based practice as well. The ground rules of 'socially engaged religion' would be 1).considering and being aware of the existing suffering of people such as the excluded and the disempowered. 2). Then one sympathizes with and identifies oneself with the suffering world. and 3). taking action to reduce such problems.[11] Taking action may refer to building a community of civil society, a healthy community. Involvement with the outer social work means one needs patience, devotion and self-detachment. This is the great test, namely to purify the mind, which is considered as inner work. This is how socially engaged Buddhism encourages their followers to respond to the misuse and oppression.

Furthermore, in Christianity, liberation theology also focuses on 'life experience: then the social analysis of that experience (seeing): thereafter, a theological reflection on that experience under the light of the Scriptures (judging): and afterward, planning a praxis directed toward the transformation of the shared experience (acting), which leads to a new experience worthy of further analysis'.[12] To repeat, in order to realize the value of global religions in responding to the unpleasant impact of modernization and globalization, such religions need to encourage people to see / be aware of the suffering....to identify / to judge...and to act in accordance with related proper solutions.

Furthermore, let me refer to the crucial heritage teaching of one Thai Theravda Buddhist monk, *Buddhadsa*. His teachings which I think it is suitable to reflect the proper relationship between modernization and religions are[13]

---

[11] Christopher S. Queen (ed), **Engaged Buddhism in the West** (Boston: Wisdom Publications. (2000), p. 8.

[12] Otto Maduro, "Liberation Theology", in **A New Handbook of Christian Theology** ed. by Donald W. Musser and Joseph L. Price (Nashville: Abingdon: Press. (1992), p.

[13] Santikaro Bhikkhu, "Jesus and Christianity in the Life and Work of Buddhadasa Bhikkhu" in **Buddhist Perceptions of Jesus**, ed. by Schmidt-Leukel, Koberlin and Gotz (Germany: EOS-Veriag St.Ottilien, 2001), p. 82.

1. to realize the heart or core of one's own religion and to help others to realize the heart of their own religion.

2. to work together for mutual understanding (inter-religious relationship)

3. to work to develop co-operation among all religions so that they can work together to drag the world out from under the tyranny of materialism.

The first teaching will prevent people from taking modernization as an instrument of misuse of power. This confidence is based on my belief that all religions possess the good teaching. Anyone who can understand and practice it will not commit any evil, whether gender injustice, oppression to the disempowered, the voiceless and the silenced. For the third teaching, it may reduce people's suffering in the dehumanizing world. It may get rid of the threat of materialism derived from over emphasis on object mentality, the progressive science and technology instead of human dignity. The second heritage should be a proper suggestion for both global and local religious traditions in doing dialogue, in learning and cooperating to each other in order to create a community, networks and tools to respond to the unwanted impact of modernization. Up to this point, according to one global religion, Buddhism states that one should realize everything as it is. Applying this understanding, we should understand and realize the whole aspects of modernization which is as liberator, as threat and as instrument to power.

Whether the global or local religious traditions should encourage people to have life-enriching morality and spiritual growth in order to bring harmony and peace to the whole.

Part : ๒

สารนิพนธ์

เมื่อเทคโนโลยีสร้างอะไหล่มนุษย์...
พระพุทธศาสนาจะว่าอย่างไร ? ๑๐๒

เดอะ เมทริกซ์ :
วิเคราะห์ในกรอบของอริยสัจและอภิญญา ๑๐๔

เมื่อเทคโนโลยีสร้างอะไหล่มนุษย์...พระพุทธศาสนาจะว่าอย่างไร?*

วุฒินันท์ กันทะเตียน
ป.ธ.๙, พธ.บ., อ.ม.(ศาสนาเปรียบเทียบ)
นิสิตปริญญาเอก รุ่นที่ ๓ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความนำ

"ชีวิตคนนะ ไม่ใช่เรื่องล้อเล่น" คำพูดประโยคนี้ แม้จะสั้นแต่สะท้อนอะไรหลายอย่าง อย่างน้อยที่สุด ได้สะท้อนให้เห็นว่าการกระทำใดก็ตาม ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่ามนุษย์นั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อโลกมนุษย์อย่างแน่นอน และปัจจุบันโลกแห่งวิทยาศาสตร์และการแพทย์ได้เจริญรุดหน้าไปอย่างน่าทึ่ง และน่าฉงน มีการค้นคว้า วิจัยในระดับที่เจาะเอาสิ่งที่อยู่ในตัวมนุษย์นั่นเองมาเพื่อใช้รักษามนุษย์ ชิ้นส่วนอวัยวะของมนุษย์ใดที่พิกลพิการ บกพร่อง สูญเสีย ก็จะสามารถหามาทดแทนใหม่ได้แล้ว วิธีหนึ่งซึ่งน่าสนใจในขณะนี้คือการ "เพาะสเต็มเซลล์"

ประเทศไทย ได้แสดงผลงานทางด้านนี้อย่างประจักษ์แก่โลกแล้ว ตามที่หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๘ พาดหัวข่าวว่า "ทีมหมอไทยเจ๋งจับมือ บ.อิสราเอล สเต็มเซลล์รักษาหัวใจ-ยันได้ผล" นายกสมาคมโรคหัวใจแห่งประเทศไทย ได้ประกาศถึงความสำเร็จในการใช้เซลล์ต้นกำเนิดรักษาโรคหัวใจให้แก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวน ๖ คน จาก ๓ โรงพยาบาลในประเทศไทย ด้วยการเริ่มต้นจากการ

---

* บทความชนะเลิศประเภทวิทยาศาสตร์ ในโครงการชีวจริยธรรมกับสังคม โดยมี รศ.ดร.ชัยวัฒน์ คุประตกุล เป็นหัวหน้าโครงการ ร่วมกับมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

เก็บตัวอย่างเลือดของผู้ป่วย นำมาจำแนก เพาะเลี้ยง และเพาะขยายจนกระทั่งได้เซลล์ต้นกำเนิดในจำนวนที่เพียงพอต่อการรักษา และได้นำเซลล์นั้นฉีดเข้าสู่หัวใจของผู้ป่วยในบริเวณที่มีการอุดตันของหลอดเลือดหัวใจ เพื่อสร้างหลอดเลือดใหม่ไปเลี้ยงกล้ามเนื้อหัวใจ นอกจากนี้ เซลล์บางส่วนยังสามารถแปรสภาพเป็นเซลล์กล้ามเนื้อหัวใจอีกด้วย

งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นที่กล่าวถึงมากในประชาคมโลก ได้แก่ กรณีของนักวิทยาศาสตร์ชาวเกาหลีใต้ ชื่อศาตราจารย์ ดร.หวาง วู ซุก (Hwang Woo-Suk) อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยแห่งชาติในกรุงโซล (Seoul National University) และคณะ สามารถสร้างเซลล์ต้นกำเนิด (stem cell) จากการโคลนนิ่งตัวอ่อนของมนุษย์ (human embryo) เป็นครั้งแรกของโลก เมื่อปีก่อน (พ.ศ.๒๕๔๗) สำหรับครั้งนี้ เขาและคณะได้รายงานผ่านนิตยสารไซน์ (Science) ฉบับวันศุกร์ ที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๔๘ ถึงพัฒนาการที่สามารถนำสเต็มเซลล์ (stem cell) ที่ได้จากการโคลนนิ่งนั้นก้าวไปสู่ก้าวที่สำคัญ กล่าวคือการใช้ประโยชน์จากสเต็มเซลล์เพื่อการรักษาโรคได้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้น ในการนี้ ดร.หวางกับคณะ ได้ทำการวิจัยและสามารถพัฒนาสเต็มเซลล์จากตัวอ่อนมนุษย์ ซึ่งจะมีดีเอ็นเอที่สามารถเข้ากันได้กับร่างกายของผู้ป่วยซึ่งเป็นเป้าหมายได้ และยังได้บอกอีกว่า การผลิตสเต็มเซลล์ซึ่งเหมาะกับคนไข้เป็นรายๆ ได้สำเร็จเช่นนี้ จะนำไปสู่การพัฒนาสเต็มเซลล์ให้กลายเป็นเส้นประสาทกระดูกสันหลัง จอตา และเนื้อเยื่ออื่นๆ เพื่อใช้รักษาคนไข้ซึ่งเนื้อเยื่อเหล่านั้นเสื่อมหรือพิกลพิการไปแล้ว

แต่ในแง่ของการที่จะโคลนนิ่งมนุษย์เพื่อการขยายพันธุ์นั้น ดร.หวางก็ปฏิเสธว่ายังเสี่ยงและหมิ่นเหม่ต่อการผิดศีลธรรม แม้อีก ๑๐๐ ปีข้างหน้าก็ไม่กล้าโคลนนิ่งมนุษย์ เขากล่าวว่า "ผมคิดว่าจะยังไม่มีโอกาสได้พบหน้ามนุษย์ที่ถูกโคลนนิ่งขึ้น อย่างน้อยก็ในระยะเวลา ๑๐๐ ปีข้างหน้านี้อย่างแน่นอน การโคลนนิ่งมนุษย์ เป็นเรื่องเหลวไหล พูดกันจริงๆ แล้ว มันไม่เพียงแต่ผิดศีลธรรม ยังไม่ปลอดภัย และไม่อาจเป็นไปได้ทางเทคนิคอีกด้วย"

ภาพทั้งสองนี้ ฉายออกมาให้เห็นถึงสองด้าน ด้านที่หนึ่ง ฉายให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีชีวภาพ ความก้าวหน้าการวิจัยของนักวิทยาศาสตร์ ส่วนด้านที่สองนั้น ฉายให้เห็นถึงภาพแห่งความวิตกกังวลในแง่ชีวจริยธรรม

แต่ประเด็นที่น่าสนใจที่จะนำเสนอในบทความนี้ คือ เมื่ออะไหล่มนุษย์ถูกสร้างด้วยเทคโนโลยีได้แล้ว พระพุทธศาสนาจะมีทัศนะอย่างไร การอาศัยเครื่องมือเทคโนโลยีแทนที่ธรรมชาติได้นั้นส่งผลไปถึงพระพุทธศาสนาหรือไม่ เนื่องจากการกระทำใดๆ ก็ตามที่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ไม่ว่าจะโดยเทคโนโลยีหรือไม่ก็ตาม ย่อมมีผลกระทบต่อจิตใจของมนุษย์ด้วยกันเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น มนุษย์จะยอมรับผลกระทบและรับความจริง หรือจะไม่ยอมรับผลกระทบแล้วปฏิเสธ ต่อต้าน คว่ำบาตร ควรมีทางเลือกหรือพิจารณาอย่างไรต่อกรณีนี้ ในทัศนะพระพุทธศาสนาจะปฏิเสธเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือคล้อยตามสนับสนุน โดยประเด็นหลักคือ...ถ้าพระพุทธศาสนาเห็นด้วย เห็นด้วยอย่างไร ? และถ้าพระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างไร ? หรือมีทัศนะอื่นที่จะชี้ทางให้กับกรณีนี้

การรักษาคนไข้ในทัศนะของพระพุทธศาสนา

การเจ็บไข้ได้ป่วยนั้น เป็นธรรมดาของชีวิตทุกชีวิต แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังทรงประชวร พระพุทธศาสนาไม่มีทัศนะที่จะให้ตนนั้นมีอายุยืนยาว เป็นอมตะโดยไปเบียดเบียนคนอื่นเพื่อให้ตนนั้นดำรงเป็นนิรันดร ทัศนะเรื่องความเจ็บไข้นี้ พระพุทธศาสนาให้ยอมรับว่าเป็นความจริงอย่างหนึ่งที่ไม่อาจล่วงพ้นไปได้ (พยาธิธรรม) เป็นเรื่องธรรมดาที่ต้องสัมผัสด้วยกันทุกคน แม้พระพุทธองค์ยังทรงมีแพทย์ประจำพระองค์ ชื่อว่าชีวกโกมารภัจ มีคนไข้หลายรายที่ได้รับการรักษาจากหมอชีวกโกมารภัจจ์แล้วหายเป็นปกติ มีทั้งโรคที่รักษาด้วยวิธีการผ่าตัด และวิธีบำบัดอื่นๆ

เช่น ลูกของเศรษฐีชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง เป็นนักกีฬา แม้ร่างกายจะแข็งแรง แต่ก็ได้ป่วยเป็นโรคเนื้องอกในลำไส้ แสดงอาการคือรับประทานอะไรเข้าไปแล้วก็อาเจียนออกหมด ทำให้ตัวซูบผอม หมอชีวกได้ทำการรักษาโดยการผ่าตัด หลังจากผ่าตัดแล้วอาการก็หายเป็นปกติ นอกจากนี้ยังมีคนไข้รายอื่นๆ ที่ป่วยด้วยอาการปวดศีรษะเรื้อรังบ้าง โรคริดสีดวงทวารบ้าง โรคผีบ้าง ทรงอนุญาตให้รักษาพยาบาลด้วยยาต่างๆ ได้ ไม่เฉพาะแต่หมอชื่อชีวกโกมารภัจเท่านั้น ยังมีหมอคนอื่น เช่น หมออากาสโคตต์ ที่มีความรู้ทางวิชาแพทย์ และทำการรักษาคนไข้

แต่การรักษาโรคบางโรค มีการรักษาอย่างแปลก พิสดาร เช่น มีพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเพราะฉันยาถ่ายเข้าไป และได้บอกกับโยมอุปัฏฐากชื่ออุบาสิกาสุปปิยาว่าต้องการดื่มน้ำที่ต้มด้วยเนื้อ นางได้วานให้สาวใช้ไปซื้อเนื้อตามร้านตลาดที่ขายกันเพื่อนำมาต้มปรุงเป็นยา ปรากฏว่าในวันนั้นไม่มีเนื้อเลย เพราะเป็นวันที่เขางดการฆ่าสัตว์พอดี ด้วยความเคารพเลื่อมใสในพระภิกษุรูปนั้น และเกรงว่าหากพระรูปนั้นไม่ได้ฉันยาที่ปรุงด้วยน้ำต้มเนื้อแล้วจะไม่หายจากอาพาธ นางจึงได้ใช้มีดในครัวมาเฉือนเอาเนื้อขาตนเองแล้วให้สาวใช้ไปต้มและนำไปถวายแก่พระภิกษุรูปนั้น เมื่อภิกษุรูปนั้นได้ดื่มก็หายจากโรค ภายหลังพระพุทธองค์ทรงทราบและทรงตำหนิ จึงได้ตรัสเป็นข้อห้ามไม่ให้ภิกษุฉันเนื้อมนุษย์ บางโรคก็รักษาด้วยการฟังธรรม เช่น ในอาพาธสูตร พระเถระรูปหนึ่งชื่อคิริมานนท์ ได้อาพาธหนัก แต่หลังจากได้ฟังธรรมจากพระอานนท์ซึ่งได้รับข้อแนะนำจากพระพุทธองค์ให้นำธรรมไปแสดง เป็นเนื้อหาว่าด้วยสัจธรรมของชีวิต ร่างกาย สังขาร ธรรมชาติของโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้อาการอาพาธของพระเถระรูปนั้นสงบระงับลงได้

ทัศนะการรักษาโรคในพระพุทธศาสนา โดยการสำรวจจากสมัยพุทธกาลนั้น เป็นการรักษาไปตามอาการที่แพทย์วินิจฉัย มีทั้งการรักษาแบบผ่าตัด และวิธีอื่นๆ แต่ไม่ปรากฏว่ามีการเปลี่ยนถ่าย ปลูกถ่ายอวัยวะ มีแต่การผ่าตัดเอาอวัยวะที่เป็นโรคร้ายนั้นออกไป เป็นต้น แต่หากนำเอา

กรณีการปรุงยาที่ได้จากการเอาเนื้อมนุษย์มาต้มแล้วดื่มน้ำที่ต้มด้วยเนื้อนั้น ก็อาจเป็นส่วนเทียบเคียงได้ว่าอวัยวะของมนุษย์นั้นก็รักษาโรคของมนุษย์ได้เช่นกัน แต่บางโรคเป็นการมุ่งรักษาโรคทางใจการบำบัดทางใจ เช่น การฟังธรรม ให้เห็นสัจจะของชีวิต ก็สามารถบรรเทาอาการเจ็บป่วยได้ เมื่อสละละ ไม่ยึดมั่นในรูปร่าง สังขาร ก็ทำให้ผ่อนคลายและกลายเป็นความสบายหายจากโรคได้

แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนา พูดถึงการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ไม่ใช่ปล่อยให้คนไข้เจ็บและตายไปเองโดยไม่ขวนขวายหรือเลือกวิธีที่จะรักษาพยาบาล แต่การยอมให้มีการรักษานั้น มีขอบเขต หรือขอบข่ายการรักษา เช่น ถ้าการรักษาโรคบางอย่างแล้วทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ควรกระทำ ดังกรณีของอุบาสิกาที่เฉือนเนื้อขาตนเองไปต้มเป็นยา เพราะฉะนั้น การรักษาคนไข้ หรือการรักษาโรคในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น จึงแสดงผลออกมาในลักษณะเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นเรื่องธรรมดา แต่ว่าไม่ใช่ละเลย พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีการเยียวยารักษา หาทางทำให้โรคนั้นๆ หายได้ เพียงแต่โรคบางอย่างไม่ควรรักษาด้วยการไปเบียดเบียนคนอื่น แสดงให้เห็นข้อเท็จจริงบางอย่างว่าการรักษาคนไข้ในสมัยพุทธกาล ก็เป็นการรักษาตามหลักวิชาแพทย์ เพียงแต่เทคโนโลยีทางการแพทย์นั้น ไม่สามารถจะเทียบกับปัจจุบัน วิธีการรักษาใดที่ทำความยุ่งยาก หรือมีผลกระทบ เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป ก็จะทรงห้าม ซึ่งน่าจะหมายถึงให้หาวิธีการรักษาอย่างอื่นแทน จุดที่สำคัญคือแม้จะมีวิธีการรักษาที่ทำให้อาการป่วยไข้หาย แต่หากไปเบียดเบียน หรือมีผลกระทบต่อคนอื่น ก็ต้องหลีกเลี่ยง ไม่ใช่เพราะเล็งเห็นว่าจะเป็นตัวยา หรือวิธีรักษาที่ได้ผลเพียงอย่างเดียว แต่ควรคำนึงถึงจริยธรรม จรรยาบรรณในวิชาชีพด้วย ดังนั้น การรักษาด้วยวิชาการทางแพทย์นั้นนับว่ามีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว

การรักษาโรคอาศัยเทคโนโลยีชีวภาพ

ช่วงต่อของยุคในครั้งพุทธกาลกับปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับวิชาแพทย์นั้น อาจเป็นช่วงใดช่วงหนึ่งซึ่งไม่อาจยืนยันได้ในที่นี้ แต่เมื่อโลกและวิทยาการทางแพทย์และเทคโนโลยีได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ได้มีการรักษาโรคด้วยวิธีหลากรูปแบบ โดยผ่านการค้นคว้า วิจัย ทดลอง ทั้งนี้ก็เพื่อจะเอาชนะกับโรคใหม่ๆ ที่มีสายพันธุ์ใหม่ และกลายพันธุ์อย่างที่วิชาการแพทย์จะยอมแพ้ไม่ได้ จึงได้มีความพยายามค้นหาตัวยาจากภายนอกตัว กระทั่งถึงตัวยาที่อยู่ในตัวมนุษย์ คืออวัยวะหรือชิ้นส่วนจากส่วนที่เล็กที่สุดในมนุษย์มาเป็นอุปกรณ์การรักษามนุษย์ด้วยกันเอง มีการเพาะบ่มส่วนที่เรียกว่าสเต็มเซลล์เพื่อให้แบ่งตัว เติบโต มนุษย์จึงดูประหนึ่งพันธุ์พืชบางอย่างที่ต้องตัด - ต่อ - ตอน - ชำ เพื่อขยายพันธุ์และเพิ่มผลผลิตขึ้นมา ในที่สุดสเต็มเซลล์ หรือเซลล์ต้นตอก็เป็นส่วนหนึ่งของวิธีนี้

ความรู้เบื้องต้นเรื่องสเต็มเซลล์

สเต็มเซลล์ มีแหล่งกำเนิดมาจาก ๒ ทาง ได้แก่ ๑) สเต็มเซลล์จากตัวอ่อน (Embryonic stem cell) และ ๒) สเต็มเซลล์จากร่างกาย (Adult stem cell หรือ Somatic stem cell)

๑. สเต็มเซลล์จากตัวอ่อน (Embryonic stem cell) สเต็มเซลล์นี้ได้มาจากการที่สเปิร์มไปทำหน้าที่เชื่อมต่อเข้ากับไข่ (ปฏิสนธิ) ทั้งในร่างกายและนอกร่างกาย แล้วพัฒนาไปเป็นตัวอ่อน (Embryo) และในช่วงเป็นตัวอ่อน จะเกิดการแบ่งตัวเป็นคู่ๆ กระทั่งได้กลุ่มเซลล์ประมาณ ๑๕๐ เซลล์ เรียกระยะการแบ่งเป็นกลุ่มเซลล์นี้ว่า "บลาสโตซิสต์" และในกลุ่มเซลล์บลาสโตซิสต์นี้ จะมีกลุ่มเซลล์อีกชั้นหนึ่งเรียกว่า มวลเซลล์ชั้นใน (inner cell mass) ซึ่งมีประมาณ ๓๐ เซลล์ มวลเซลล์ในกลุ่มเซลล์บลาสโตซิสต์นี้เองที่นักวิทยาศาสตร์ถือว่าเป็น**สเต็มเซลล์** ที่สามารถจะพัฒนาไปเป็นเซลล์ที่ทำหน้าที่จำเพาะ (differentiation) โดยเปลี่ยนแปลงไปเป็นเซลล์ได้มากกว่า

๒๒๐ ชนิด อาทิ เซลล์กระดูก เซลล์เม็ดเลือด เซลล์สมอง เซลล์ตับ ฯลฯ และพัฒนาต่อไปเป็นเนื้อเยื่อ และอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย ระยะการพัฒนาของสเต็มเซลล์ไปเป็นตัวอ่อนนี้ จึงเรียกว่า สเต็มเซลล์จากตัวอ่อน (Embryonic stem cell)

๒. สเต็มเซลล์จากร่างกาย (Adult stem cell หรือ Somatic stem cell) สเต็มเซลล์นี้ได้มาจากเนื้อเยื่อและอวัยวะในร่างกายมนุษย์หลายชนิด ซึ่งเดิมนักวิทยาศาสตร์เชื่อกันว่า สเต็มเซลล์จากร่างกายของมนุษย์นี้ ไม่ว่าจะเป็นอวัยวะหรือเนื้อเยื่อใดก็ตามจะไม่สามารถเปลี่ยนไปเป็นเซลล์ชนิดอื่นในอวัยวะหรือเนื้อเยื่อต่างชนิดได้ จะทำหน้าที่จำเพาะในแต่ละเซลล์เท่านั้น เช่น สเต็มเซลล์ในระบบเลือดมีศักยภาพเปลี่ยนไปเป็นเซลล์เม็ดเลือดแดง เซลล์เม็ดเลือดขาว และเกร็ดเลือด เท่านั้น ไม่สามารถเปลี่ยนไปเป็นเซลล์ประสาทในสมองได้ สเต็มเซลล์ในตับก็จะสร้างเซลล์ตับ เป็นต้น แต่ในการวิจัยปัจจุบัน สามารถที่จะทำให้สเต็มเซลล์ในเนื้อเยื่อชนิดหนึ่งสามารถเปลี่ยนไปเป็นเซลล์ในเนื้อเยื่ออีกชนิดหนึ่งได้ ซึ่งเรียกลักษณะเช่นนี้ว่า "Plasticity" เช่น เซลล์ในระบบเลือดเปลี่ยนไปเป็นเซลล์ประสาทหรือเซลล์ตับ เซลล์ในไขกระดูกสามารถเปลี่ยนไปเป็นเซลล์กล้ามเนื้อหัวใจเป็นต้น เซลล์ที่ได้มาจากเนื้อเยื่อและอวัยวะในร่างกายของมนุษย์นี้ จึงเรียกว่า สเต็มเซลล์จากร่างกาย (Adult stem cell หรือ Somatic stem cell)

วิธีการได้มาซึ่งสเต็มเซลล์ทั้ง ๒ นั้น วิธีแรกนั้นคาบเกี่ยวกับปัญหาเชิงจริยธรรม เนื่องจากเป็นการพัฒนามาจากตัวอ่อนมนุษย์หลังจากปฏิสนธิได้ประมาณ ๕-๗ วัน และเป็นสเต็มเซลล์ที่มีคุณสมบัติจะแปรสภาพเป็นเซลล์ชนิดอื่นๆ ได้ง่ายกว่าการสร้างสเต็มเซลล์ในวิธีที่ ๒ จึงทำให้บรรดานักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายยังสนใจที่จะนำเอาสเต็มเซลล์ที่ได้จากการปฏิสนธิมาใช้ในงานวิจัย ดังที่ดร.หวางและคณะดำเนินการอยู่ วิธีการเพาะสเต็มเซลล์ที่ ดร.หวาง และคณะทำนั้น คือทำการดูดสารพันธุกรรม (genetic material) ออกจากไข่ที่อยู่ในจานเพาะ แล้วนำสารดีเอ็นเอจากเซลล์ผิวหนัง

ของคนไข้ที่บริจาคไว้ทั้ง ๑๑ ราย ฉีดกลับเข้าไปแทนที่ในไข่ที่ดูดสารพันธุกรรมออก และนำไปเลี้ยงในจาน ใช้ฮอร์โมนเพื่อเร่ง กระตุ้นการเติบโตของเซลล์ เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ ๒๔ ชั่วโมง เซลล์ภายในไข่ จะเริ่มแบ่งตัว และอีก ๔-๕ วันต่อมาจะได้เซลล์ต้นแบบประมาณ ๑๐๐ เซลล์ และเหลือเซลล์ในขั้นพัฒนาของตัวอ่อน หรือ "บลาสโตซิสต์ สเตจ" (blastocyst stage) สำหรับการทดลองครั้งนี้ ๓๑ ตัวที่สามารถจะเจริญเติบโตได้ (หมายความว่าเซลล์ที่นอกเหนือจาก ๓๑ ตัวได้ถูกคัดทิ้งไป) นักวิจัยได้เก็บผลผลิตสเต็มเซลล์ทั้ง ๑๑ สายพันธุ์ (stem cell line) และแต่ละสายก็สามารถจับคู่ทางพันธุกรรมเข้ากับผู้ป่วยที่บริจาคเสี้ยวผิวหนังไว้ ทั้งนี้เพื่อให้นักวิจัยได้ทดสอบอีกทั้งสเต็มเซลล์แต่ละอันสามารถก่อรูปเป็นเนื้อเยื่อแบบต่างๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นเซลล์สมองหรือเซลล์กระดูก ซึ่งขั้นต่อไปที่นักวิทยาศาสตร์จะต้องคำนึงถึงคือวิธีการศึกษาเพื่อควบคุมการพัฒนาเซลล์ที่ปลูกใหม่นี้ (คนไข้ ๑๑ คน เป็นผู้ใหญ่ที่เป็นอัมพาตไขสันหลัง ๘ คน เด็กชายอายุ ๑๐ ขวบ ที่เป็นอัมพาตไขสันหลัง ๑ คน เด็กหญิงอายุ ๖ ขวบ ที่เป็นเบาหวาน ๑ คน และเด็กชายอายุ ๒ ขวบ ที่เป็น congenital hypogamma-globulinemia ซึ่งเป็นโรคทางพันธุกรรมอีก ๑ คน)

ปัญหาอย่างแรกที่มองเห็นจากข้อมูลนี้ คือ วิธีการควบคุมการพัฒนาเซลล์ที่ปลูกใหม่ นักวิจัยจะต้องเฝ้าดูอยู่ตลอด ๒๔ ชั่วโมง หรือตลอดระยะเวลาที่ทำการเพาะเนื้อเยื่อนั้น เพราะผลผลิตคือเนื้อเยื่อที่ได้มาจะพัฒนาเป็นรูปอะไร อย่างไร หรือผิดเพี้ยนอย่างไรก็ยังไม่อาจคาดเดาได้ เนื่องจากเป็นขั้นที่เพาะให้เกิดเนื้อเยื่อขึ้นมาเท่านั้น

สเต็มเซลล์กับปัญหาเชิงจริยธรรม

จากความสำเร็จดังกล่าว ทำให้มองข้ามไปถึงปัญหาทางจริยธรรมว่าหากอวัยวะที่สร้างมาจากการเพาะสเต็มเซลล์ของมนุษย์เป็นประโยชน์ในการรักษาโรคบางโรคได้ การปลูกถ่ายอวัยวะโดยอาศัยเซลล์ต้นตอ ก็อาจ

จะมีการซื้อขาย หรือเกิดอาชญากรแย่งชิงอวัยวะจากมนุษย์ที่ด้อยโอกาสไปให้มนุษย์ที่มีฐานะร่ำรวยในสังคมก็อาจเป็นได้ กลายเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจพ่วงตามมาด้วย ทางด้านผู้นำประเทศมหาอำนาจ คือประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช ของสหรัฐฯ ได้แสดงความวิตกกับการวิจัยของโครงการของ ดร.หวางและคณะ โดยรู้สึกเป็นทุกข์เรื่องการโคลนนิ่งมนุษย์ เป็นห่วงว่าโลกจะเห็นดีเห็นงามตามไปด้วย และยังให้ความเห็นว่าตัวอ่อนมนุษย์ก็ต้องถือเป็นชีวิตแล้ว และการทดลองเพาะสเต็มเซลล์ที่ต้องทำลายตัวอ่อน (บางตัว) ไป ย่อมเท่ากับการสังหารผลาญชีวิตอื่นไปด้วย

ส่วนประเด็นปัญหาที่สำคัญที่เกี่ยวกับจริยธรรมโดยตรงคือการนำเอาตัวอ่อนที่มีอายุ ๕-๗ วันไปใช้ประโยชน์ หรือระยะที่เรียกว่าเป็นสเต็มเซลล์นั้น จะเรียกว่าเป็นชีวิตได้หรือไม่ หากตอบในมุมของพระพุทธศาสนาแล้ว องค์ประกอบที่จะเรียกว่าเป็นชีวิตนั้น มีอยู่ ๓ ส่วน ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด (๑) มารดาบิดาร่วมกัน (๒) มารดาอยู่ในฤดู (ช่วงเวลาไข่สุก) (๓) และคันธัพพะเข้าไปตั้งอยู่แล้ว (ปฏิสนธิวิญญาณ) เพราะประชุมองค์-ประกอบ ๓ ประการอย่างนี้ ก็มีการก้าวลงแห่งครรภ์ (ตั้งครรภ์)"

ทั้ง ๓ องค์ประกอบนี้ ไม่มีระยะที่ลำดับได้ว่าอะไรก่อนหลังดังที่พระอรรถกถาจารย์อธิบายไว้ เมื่อบรรจบทั้ง ๓ องค์ประกอบ จึงเกิดเป็นรูปแรกที่เล็กที่สุด เรียกว่าเป็น กลละ ซึ่งมีลักษณะเป็นน้ำใส มีขนาดเล็กจนไม่อาจระบุขนาดที่แน่นอนได้ พระอรรถกถาจารย์จึงใช้วิธีอุปมาว่า หยาดน้ำใสหรือกลละนี้มีขนาดเล็กมาก เหมือนการเอาขนจามรีซึ่งเป็นสัตว์อาศัยอยู่ทางภูเขาหิมาลัย มีขนที่ละเอียดและเล็กมาก นำเอาขนจามรีเส้นหนึ่งแล้วจุ่มลงในน้ำมันงา แล้วก็สลัดเจ็ดครั้ง และส่วนที่ยังเหลือติดอยู่ปลายขนซึ่งเล็กมากนั้นแหละเป็นขนาดของกลละ พระอรรถกถาจารย์ท่านได้อธิบายไว้ว่า กลลรูป (เซลล์) เกิดพร้อมกับจิตดวงแรก หรือปฏิสนธิจิต หมายความว่าความเป็นมนุษย์นั้นเกิดพร้อมกับเซลล์แรกแล้ว และยังได้อธิบายแต่ละช่วงของการพัฒนาเซลล์ว่าแบ่งเป็นช่วงละ ๑ สัปดาห์ ช่วงที่เป็นกลละ ๑

สัปดาห์ เรื่อยไปจนถึงสัปดาห์ที่ ๕ จึงมีปุ่มอวัยวะต่างๆ เกิดขึ้น ดังนั้น คำถามที่เกี่ยวกับระยะเวลาว่า การปฏิสนธิ ๕-๗ วัน จะเรียกว่าเป็นชีวิตได้หรือไม่นั้น ก็ตอบได้ว่าเป็นชีวิตแน่นอนในทัศนะพระพุทธศาสนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นชีวิตตั้งแต่องค์ประกอบ ๓ พร้อม (พ่อ + แม่ + ปฏิสนธิวิญญาณ) ถ้าเซลล์ใดไม่มีองค์ประกอบพร้อม ก็ไม่เรียกว่าเป็นชีวิต คือไม่สามารถพัฒนาได้ ความจริงเรื่องความมีชีวิต ความเป็นมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้ แต่ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์อาจเป็นอย่างอื่น ทั้งนี้พระพุทธศาสนาก็เพียงชี้ไปตามกฎธรรมชาติ แต่การเลือกตัดสินใจเป็นเรื่องของมนุษย์เอง

เมื่อพิจารณาจากอีกมุมหนึ่ง โครงการดังกล่าวนับว่าเป็นพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพที่สามารถกำหนดเงื่อนไขบางอย่างให้มนุษย์ได้ โดยเฉพาะทางด้านกายภาพ คือทำให้โรคร้ายที่ไม่พึงปรารถนาหายไป หรือได้รับการบรรเทาเบาบางลงได้ แต่อีกด้านหนึ่งนั้น ยังเป็นความกังวลใจในแง่จริยธรรมศีลธรรม หากพิจารณาในแง่มุมของพระพุทธศาสนาแล้ว การใช้เทคโนโลยีมาช่วยสร้างอะไหล่มนุษย์ หรือที่เรียกว่าสร้างเนื้อเยื่อที่มาจากการเพาะสเต็มเซลล์นั้น ควรได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบและใช้คุณธรรมจริยธรรมกำกับด้วยนั่นเอง

พระพุทธศาสนา (อาจจะ) เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย

ในพระพุทธศาสนามีเกณฑ์บางอย่างสำหรับประกอบการพิจารณา หากมีโจทย์ว่าอะไรควรอะไรไม่ควรอยู่บ้างไหม? พระพุทธศาสนาชี้ทางเลือกไว้ว่า หากสิ่ง (ที่เลือก) นั้นเป็นสิ่งที่มีคุณน้อย ก็จะมีโทษ (บาป) น้อย หากสิ่งนั้นมีคุณมาก ก็จะมีโทษ (บาป) มาก แต่ทั้งสองอย่างนั้นไม่ได้พ้นไปจากความบริสุทธิ์ เพียงแต่ชี้ให้พิจารณา และเป็นแนวทางว่าเมื่อถึงเวลาต้องเลือก ควรเลือกทางใด กลายเป็นทางสองแพร่ง แต่ขีดเส้นแบ่งไว้ชัดเจน

การโคลนนิ่งทางอายุรเวท หรือการโคลนนิ่งเพื่อการรักษาโรคนี้

เป็นความหวังของคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยผิวเผินแล้วไม่น่าจะเกิดเป็นปัญหาทางจริยธรรม กลับน่าจะส่งเสริมให้เกิดจริยธรรมด้วยซ้ำ เนื่องจากเป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ประสบกับเคราะห์กรรม ชะตากรรมที่น่าสงสาร หากเกิดกับตัวเราเอง ก็คงจะไม่มีความสงสัยว่าการได้มาซึ่งอวัยวะปลูกถ่ายทดแทนนั้นได้มาอย่างไร ขอเพียงให้ได้อวัยวะที่สามารถมาทดแทนส่วนที่บกพร่อง หรือสูญเสียไป แต่สำหรับกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการทดลองโคลนนิ่งไม่ว่าจะเป็นโคลนในเซลล์ตัวอ่อน (embryo) หรือว่าโคลนจากเซลล์ต้นกำเนิด (stem cell) ก็ตาม ล้วนสามารถนำไปเพาะให้เจริญเติบโตในเซลล์ชนิดไหนของร่างกายมนุษย์ก็ได้ เพราะเซลล์ตัวอ่อนของมนุษย์ไม่ว่าจะนำไปใช้ทดลองทางการแพทย์หรือแม้แต่ช่วยยืดชีวิตมนุษย์ ซึ่งที่สุดแล้วเซลล์ตัวอ่อน (บางส่วน) ก็จะต้องถูกทำลายไป

หากมีคำถามว่า มนุษย์มีทางเลือกอื่นหรือไม่? เมื่อเกิดการเลือกย่อมหมายถึงสิ่งหนึ่งถูกเลือก และสิ่งหนึ่งต้องถูกทิ้ง เช่นเดียวกันกับการเพาะชำต้นไม้ อาจเพาะชำไว้สัก ๑๐๐ ต้น แต่มีต้นที่แข็งแรงและพอที่จะเติบโตต่อไปได้เพียง ๑๐ ต้น ก็ต้องตัดใจทิ้ง ๙๐ ต้นที่เหลือ

ความจริงแล้ว กรณีการเลือกยังมีประเด็นที่ถกเถียงกันในทัศนะทางพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องการ "ฆ่าเชื้อโรค" ว่าเป็นบาปหรือไม่ เพราะการฆ่าเชื้อโรคก็เพื่อต้องการรักษามนุษย์ให้หายจากโรค การทำให้ชีวิตหมดไปตามหลักของปาณาติบาตนั้น ครอบคลุมทั้งสิ่งมีชีวิตที่เป็นมนุษย์และเป็นพืช ภิกษุที่ถอนต้นไม้ใบหญ้าก็ต้องอาบัติ มีความผิด การฆ่าเชื้อโรค แม้จะเป็นสิ่งมีชีวิตที่เป็นส่วนเกินเข้ามาในตัวมนุษย์ก็ตาม ก็นับว่ามีความผิด แต่หากมีใครบอกว่า การฆ่าเชื้อโรค เป็นบาป ก็คงจะได้รับการพูดเยาะว่า เป็นคนไม่ปกติ หรือบ้าแล้วกระมัง แต่น่าจะมีการอธิบายเชิงตัวเลขเปรียบเทียบให้เห็นว่าการฆ่าเชื้อโรค มีผลเป็นบาปก็จริง แต่มีค่าเป็นลบหนึ่ง ส่วนการรักษาคนไข้ มีผลเป็นบุญ แต่มีค่าเป็นบวกสิบ เพราะทำให้คนไข้หายป่วยมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ เมื่อมีผลเป็นบุญมากก็ย่อมมีผลเป็นบาปที่เป็นส่วนน้อย

อนึ่ง ผลที่เรียกว่าเป็นบุญบาปนั้น อยู่ที่เจตนาผูกพันกับจิตใจเป็นสำคัญ เมื่อเจตนาแก่กล้าก็จะมีผลแก่กล้าทั้งฝ่ายบุญฝ่ายบาป การมีเจตนาที่จะรักษาชีวิตคน จึงเป็นเจตนาที่แรงกล้ากว่า มีผลเป็นบวกมากกว่าลบนั่นเอง

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการทำลายชีวิตมนุษย์ จึงมุ่งว่าเป็นเจตนาที่แก่กล้า และมีผลผูกพันทางจิตใจมาก หากเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ จึงเป็นเรื่องที่อันตรายที่สุด ในทัศนะของพระพุทธศาสนา จึงให้เกณฑ์ตัดสินได้ทันที ไม่ว่าจะเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ตั้งแต่ในครรภ์ หรือนอกครรภ์ก็ตาม ด้วยอุบายวิธีใดก็ตาม ย่อมเป็นข้อห้ามเด็ดขาด ไม่เห็นด้วย แม้กระทั่งวิธีการที่จะบอกเป็นทางเลือกให้ตาย (ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่าพรรณนาความตาย) ให้ผู้ฟังรู้สึกว่าการมีชีวิตอยู่ต่อไปนั้นเป็นความลำบาก ร่างกายเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย อึดอัด ระอา หากเจตนาดังกล่าวสำเร็จ (ชักชวนแล้วมีผลทำให้บุคคลนั้นตัดสินใจทำลายชีวิตตนเอง) ก็ถือว่าเป็นความผิด เป็นสมณะอยู่ก็จะสิ้นสุดความเป็นสมณะทันที โดยเรียกความผิดชนิดนี้ว่าเป็น *"ปาราชิก"* (อาบัติหรือความผิดขั้นสูงสุดสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา)

นี่คือข้อยุติตามทัศนะของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการทำลายชีวิตมนุษย์ แต่กรณีของการเพาะสเต็มเซลล์นั้น ยังเป็นประเด็นปัญหาว่าเป็นชีวิตหรือไม่ ดร.หวาง ปฏิเสธว่าไม่ใช่การโคลนในลักษณะของการปฏิสนธิ แต่กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยก็แย้งว่าย่อมเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์แน่นอน ข้อพิจารณาที่สำคัญต่อปัญหานี้คือ *"เจตนา"* หากมีเจตนา และกระทำทั้งๆ ที่รู้ว่าเป็นชีวิตมนุษย์ ข้อนี้ทัศนะทางพระพุทธศาสนาย่อมไม่เห็นด้วย และในขณะเดียวกัน ถึงแม้ไม่มีเจตนา หรือกระทำด้วยความเข้าใจว่าไม่ใช่ชีวิตมนุษย์ ก็ยังเข้าเกณฑ์ทำผิด เพียงแต่เจตนานั้นอ่อนแรงลงเท่านั้น การกระทำที่ทำอย่างไม่รู้ ในทัศนะของพระพุทธศาสนาย่อมชี้ให้เห็นว่าเป็นจุดก่ออันตรายได้เช่นกัน เรียกว่ามีโมหะ

ดังนั้น จะทำอย่างไร ให้การกระทำที่ได้ประโยชน์ในแง่หนึ่ง แต่เสีย

ประโยชน์อีกแง่หนึ่งนั้นรับฟังได้ คือหากมีทางใดที่หลีกเลี่ยงได้ ก็ควรเลือกทางนั้น และพึงหลีกเลี่ยงโดยเด็ดขาดหากมีข้อมูล รายละเอียดทุกอย่างพร้อมมูล หรือมีความชัดเจนว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์แน่นอน แต่หากอยู่ระหว่างความกำกึ่งว่ากรณีปัญหาที่เกิดขึ้นมีความชัดเจน หรือไม่ชัดเจน ก็อาจใช้เกณฑ์การเลือกในสิ่งที่มีประโยชน์กว่ามาช่วยประกอบการพิจารณา

มีพุทธศาสนสุภาษิตบางแห่งในพระพุทธศาสนา แสดงนัยว่าเมื่อจำเป็นต้องสละ ก็ควรสละ ทั้งนี้เพื่อรักษา หรือให้คงสิ่งที่มีประโยชน์ มีคุณค่ากว่า เช่นข้อความในมหาสุตโสมชาดกว่า **"มนุษย์ เมื่อจะรักษาอวัยวะเอาไว้ ก็ควรสละทรัพย์ เมื่อจะรักษาชีวิตไว้ ก็ควรสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงความดี (เห็นแก่ความดี) ควรสละทั้งอวัยวะ ทั้งทรัพย์ และแม้กระทั่งชีวิต"** คือหากจะให้อวัยวะคงไว้ ก็ต้องเสียสละทรัพย์ หากต้องการให้คงชีวิตเอาไว้ ก็ต้องเสียสละอวัยวะ แต่หากจะให้คงคุณธรรมความดีเอาไว้ ก็ยอมสละได้แม้ทั้งหมด

โดยปกติแล้วธรรมชาติในโลกนี้ เมื่อสิ่งหนึ่งมี ก็หมายถึงสิ่งหนึ่งหมดไปด้วย เช่น ขณะที่เรารับประทานอาหารในจานเข้าไปในท้อง เรามีความอิ่ม แต่ข้าวในจานหมดไป เป็นการเข้าไปกินพื้นที่โดยธรรมชาติ เพียงแต่การเข้ามากินพื้นที่ของสิ่งมีชีวิตเช่นมนุษย์ เป็นสิ่งที่พิจารณาได้ยาก และยากต่อการยอมรับ การจะเอาชีวิตหนึ่งไปทดแทนชีวิตหนึ่ง มาตรฐานแรกที่คนนึกถึงคือความยุติธรรม แต่ในทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้ว มีเกณฑ์ที่น่าพิจารณาอีกอย่างหนึ่งคือการพิจารณาจากชีวประวัติของพระโพธิสัตว์ที่สามารถบำเพ็ญบารมีได้ยิ่งยวด และพร้อมจะสละชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เช่น พ่อแม่ ผู้มีพระคุณ หรืออาจเทียบในปัจจุบันที่มีการสละอวัยวะบริจาคอวัยวะ เช่นครอบครัวหนึ่ง ที่ลูกยอมสละไตให้ผู้เป็นแม่ที่เป็นโรคไต ซึ่งเดิมเป็นไตที่เสียและใช้งานไม่ได้ทั้งสองข้าง แต่ผู้เป็นแม่และลูกก็ได้ตกลงยินยอมพร้อมใจกัน ยอมที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปด้วยไตคนละข้าง เป็นต้น ซึ่งเป็นผลกระทบในด้านกายภาพ คือการใช้ชีวิตทั่วไป แต่ไม่มีผลกระทบต่อ

จิตใจของคนทั้งคู่ ฉะนั้น ประเด็นคือ การยินยอม หรือความพร้อมของบุคคลนั้นๆ ต่างหาก ดังนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาแสดงนัยอย่างนี้แล้ว ควรมีทางเลือกแบบใดต่อกรณีนี้

ทางเลือกควรเป็นแบบใด ?

เมื่อนำวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่ มาวางทาบคู่กับทัศนะเชิงชีวจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ก็จะเห็นถึงความแตกต่าง ๒ ส่วนที่ชัดเจน คือ

(๑) ด้านวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่ หรือทางเทคโนโลยีชีวภาพก็ตาม ย่อมมุ่งเน้นเพื่อที่จะแสวงหาความรู้ แนวทางในการให้มนุษย์เอาชนะความทุกข์ที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ โดยวางรากฐานที่จะค้นคว้าวิจัย ให้ได้องค์ความรู้มาก่อน แล้วหาทางดำเนินการ ติดตาม ประเมินผล และแก้ไขไปพร้อมๆ กัน หรือในภายหลัง

(๒) ด้านชีวจริยธรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตที่เป็นมนุษย์นั้น จะวางกฎเกณฑ์ตามหลักศาสนาก่อน เช่น การไม่ฆ่า ไม่ทำลายสิ่งมีชีวิต แล้วหาความสมดุลหากเกิดกรณีความจำเป็น เช่น การเลือกจากความมีคุณค่ามาก หรือน้อย ประโยชน์ที่สูงสุดกว่า

ทั้งการเริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้และกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมจริยธรรมในศาสนา มีส่วนคล้ายคลึงกันอย่างหนึ่ง ได้แก่การมองในแง่มุมที่มุ่งถึงประโยชน์ด้วยกัน ในฝ่ายแรกนั้น อาจจะมุ่งประโยชน์ โดยต้องหักใจตัดใจข้างจริยธรรม ยอมลดทอนคุณธรรมตนเองลงไปบ้าง เพื่อให้คงสิ่งที่มีคุณค่ากว่า เช่น การทดลอง วิจัยในสัตว์ต่างๆ เช่น หนู กระต่าย ลิง แล้วค่อยนำประโยชน์มาให้กับมนุษย์ คือยอมที่จะให้มีน้ำหนักทั้งดีและไม่ดีอยู่ในคนๆ เดียว แต่ในฝ่ายของศาสนา มุ่งประโยชน์ที่บริสุทธิ์เป็นพื้นฐานแรกก่อน และหากหลีกเลี่ยงประโยชน์ที่มากับการแอบแฝงอื่น ก็ควรหลีก-เลี่ยงเสีย แต่ในขณะเดียวกันในทัศนะทางพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ตัดช่องหรือตัดโอกาสเสียทั้งหมด ยังมีแนวทางให้พิจารณาในการเลือกอื่นดังกล่าว

แล้ว หากการเลือกนั้นไม่ส่งผลกระทบในระดับมหภาค คือโลกและสังคมส่วนใหญ่ ไม่ใช่การเลือกเพราะต้องการที่จะเลือกโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบหรือความเดือดร้อนที่จะตามมาภายหลัง

บทสรุป : สเต็มเซลล์เพื่อการรักษาโรค

เมื่อมาถึงบทสรุปของบทความนี้ กรณีศักยภาพของเทคโนโลยีที่จะสร้างอะไหล่มนุษย์นั้น พระพุทธศาสนามิได้ปฏิเสธโดยปราศจากเหตุผลทีเดียว แต่ยังมีข้อแม้ เงื่อนไข หรือปัจจัยอื่นให้พิจารณาประกอบ ดังนั้น กรณีศึกษานี้จึงน่าจะสรุปด้วยบทสรุป ๓ ส่วน ได้แก่ :-

บทสรุปที่หนึ่ง **คน** หรือทีมวิจัยทั้งหลายที่อาศัยเครื่องมือเทคโนโลยีนี้ จำต้องมีคุณสมบัติภายในตัวเองบางอย่างที่มนุษย์ธรรมดาทั่วไปพึงมี **"ไม่เป็นฮิตเลอร์แห่งเทคโนโลยีชีวภาพ แต่ควรเป็นเช่นมหาตมคานธี"** ควรตั้งอยู่บนฐานแห่งความเมตตา กรุณา เอื้ออาทร และกระทำอย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่หยุดยั้งในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ แต่ในขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงผลได้ผลเสียตลอดเวลา

บทสรุปที่สอง **ความรู้** ผลจากทฤษฎี หรือจากความรู้นั้น ควรเป็นความรู้แบบแม่นยำ ไม่ใช่ความรู้แบบสุ่มเสี่ยง แล้วนำไปใช้ หรือนำไปเสี่ยงกับชีวิตมนุษย์ หนูทดลองนั้น สังคมโลกยังยอมรับได้ แต่จะนำคนไปทดลองเยี่ยงหนู ยังไม่มีอารยชนใดยอมรับได้ ความรู้ที่ได้มาจากเทคโนโลยีชีวภาพ ยังมีข้อจำกัดและข้อควรระมัดระวังหลายประการ หากการระบุหรือชี้ชัดได้ตั้งแต่แรก ปัญหาการเลือก/ไม่เลือกในบางกรณีก็อาจได้คำตอบ เช่นการเพาะสเต็มเซลล์ หรือการนำไปใช้กับเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ ก็จะไม่เกิดการคัดทิ้ง ทำแท้ง

บทสรุปที่สาม **คุณธรรมจริยธรรม** เป็นมาตรฐานเดียวที่จะควบคุมให้มนุษย์สูงกว่าสัตว์ทั่วไป การที่นักวิทยาศาสตร์ นักค้นคว้าวิจัย ไม่มีจริยธรรมคุณธรรมเลยนั้น ก็เท่ากับศาสตร์หรือทฤษฎีที่เป็นผลผลิตจาก

งานนั้นๆ ก็จะไร้จริยธรรมไปด้วย โลกก็ไม่สงบ การทำอะไรที่ไร้ขอบเขต ก็เป็นโอกาสให้เกิดการรุกราน และเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

แม้ว่าการได้มาซึ่งเนื้อเยื่อเพื่อการรักษาโรค จะเป็นการประกาศถึงความสำเร็จทางเทคโนโลยีชีวภาพแก่ชาวโลก แต่ในขณะเดียวกันก็ปรากฏว่ามีการประกาศถึงความวิตกกังวลในแง่จริยธรรมไปพร้อมกัน นอกจากนี้ยังมีรายงานข่าวล่าสุด จากคณะนักวิจัยของมหาวิทยาลัยเชฟฟิลด์ ประเทศอังกฤษ ได้แถลงว่าสามารถที่จะพัฒนาให้สเต็มเซลล์กลายเป็นสเปิร์มหรือไข่ได้แล้ว เพื่อแก้ปัญหาภาวะการมีบุตรยาก โดยไม่ต้องไปขอบริจาคไข่แต่จะสร้างจากสเต็มเซลล์ตัวอ่อน และสามารถจะใช้ประโยชน์ในการโคลนนิ่งเพื่อการรักษาโรคในอนาคตได้ แสดงให้เห็นว่าในการแสวงหาแนวทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีชีวภาพเพื่อประโยชน์ต่างๆ นั้น ยังดำเนินไปอยู่อย่างไม่หยุดยั้ง

อย่างไรก็ตาม หากจะมีการเลือกเกิดขึ้น ควรเป็นการเลือกที่เอื้ออาทรในชีวิตของสัตว์และมนุษย์ด้วยกันเอง ไม่ใช่การเลือกเพราะว่าต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ ผลสำเร็จที่ต้องการไปย่ำยีฝ่ายตรงข้าม ทำให้คนอื่นเดือดร้อน

พระพุทธศาสนามีคำตอบในทุกคำถาม แต่มนุษย์จะยอมรับคำตอบนั้นหรือไม่เท่านั้น ตราบใดที่ประโยชน์สุขของคนส่วนมากมีอยู่ ตราบนั้นมนุษย์ก็จะสงบสุขมากขึ้น และแสดงถึงมาตรวัดคุณธรรม จริยธรรมที่สูงขึ้นตามไปด้วย

"พระพุทธศาสนาจะเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย ยังไม่สำคัญเท่ากับมนุษย์เห็นด้วยกับคำตอบที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาหรือไม่ต่างหาก"

โลกก้าวหน้าธรรมก้าวนำกำกับโลก
คงไม่โศกโสกาพาว้าวุ่น
โลกมนุษย์มีมนุษย์สุดสมดุล
ด้วยเพราะคุณธรรมนำทางเอย

เดอะ เมทริกซ์ :
วิเคราะห์ในกรอบของอริยสัจและอภิญญา*

ภาวนีย์ บุญวรรณ
อ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ)
นิสิตปริญญาเอก รุ่นที่ ๓ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ความนำ

เดอะ เมทริกซ์ (The Matrix) เป็นภาพยนตร์นิยายวิทยาศาสตร์เรตอาร์ (คือหนังที่มีฉากความรุนแรง) ที่ได้รับความนิยมอย่างมากจนทำรายได้ในการเปิดตัวเป็นอันดับหนึ่งสูงสุดตลอดกาล ซึ่งสามารถทำลายสถิติของภาพยนตร์ยอดนิยมสตาร์วอส์ได้[๑] เดอะ เมทริกซ์ สร้างโดยฮอลลีวูด มีทั้งหมดด้วยกัน ๒ ตอน ๓ ภาค โดยเฉพาะในภาคแรกได้มีผู้นำมาวิพากษ์วิจารณ์ถึงแนวคิดกันแพร่หลายอย่างมากในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยเฉพาะในกลุ่มของวงการศึกษาด้านปรัชญาได้นำสาระในเรื่อง เดอะ เมทริกซ์ มาตั้งคำถามในเชิงปรัชญาทั้งในบทความ การประชุมสัมมนา การอภิปราย ด้วยการอธิบายถึงข้อคิดของภาพยนตร์ในแนวต่างๆ หลากหลายกันไป เช่น ภาพยนตร์นี้เป็นแนวคิดของคริสต์หรือพุทธ[๒] ผู้วิจัยเห็นว่ามีผู้นำมาอธิบายในเชิงของพระพุทธศาสนายังมีน้อย และเป็นเรื่องที่สามารถเข้ากันได้กับเนื้อหาวิชาสัมมนาพระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่ ที่มีจุดประสงค์ในการนำ

---

* สารนิพนธ์ประกอบการสอบวัดคุณสมบัติปริญญาเอก รายวิชา "พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่" หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ "บทความพิเศษ Summer Movie Review ตอนที่ ๗", **เอนเตอร์เทน**, ฉบับที่ ๗๒๑ (May 2-8, 2003) : ๒๒.

๒ วิลเลียม เออร์วิน, **อัญมณีแห่งปัญญาและข้อคิดจาก เดอะ เมทริกซ์**, แปลโดย อรวรรณ อบรมย์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ One World, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

หลักพุทธธรรมที่ได้มีมากว่า ๒,๕๐๐ ปี มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ อย่างไม่มีวันล้าสมัยหากแต่ล้ำสมัยอยู่เสมอ จึงเห็นสมควรจะนำเนื้อหาสาระและเหตุการณ์ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ มาอธิบายในกรอบของอริยสัจและอภิญญา

๒. ความเป็นมาและสาระสำคัญของเดอะ เมทริกซ์

สองพี่น้อง ลาร์รี่และแอนดี้ วาชอว์สกี้ ได้เขียนบทภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ก่อนเป็นเวลา ๕ ปี จึงได้กำกับการแสดง[๓] พวกเขายอมรับว่าเขาได้แทรกแก่นแท้และความนัยของปรัชญาหลายสำนักในภาพยนตร์[๔] สองพี่น้องวาชอว์สกี้ไม่ได้เรียนจบปริญญาตรีสาขาใด แต่พวกเขาเป็นนักอ่านหนังสือได้ทุกประเภท พวกเขาเขียนบทภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์พร้อมกับการพัฒนาความคิดของตัวเองจากความสนใจที่มีต่อเรื่องแนวเทพนิยายตำนานต่างๆ ความเชื่อศาสนาและปรัชญาที่ได้ก่อให้เกิดมาเป็นวัฒนธรรมนานาประเทศ ร่วมถึงกฎฟิสิกส์ ชีววิทยา กาลเวลา และความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีของคอมพิวเตอร์ ในโลกแห่งไซเบอร์สเปซ การสื่อสารผ่านอินเตอร์เนต ทำให้พวกเขาพัฒนาเรื่องเดอะ เมทริกซ์ออกมาไม่เหมือนกับหนังสือวรรณกรรมหรือภาพยนตร์เรื่องใด พวกเขากล่าวว่า *"เราเริ่มต้นเรื่องราวด้วยทุกสิ่งที่เราเชื่อในปัจจุบัน"* พวกเขาได้ผสมผสานเรื่องราวในแนวดรามาติก (แบบละครเรื่องแต่ง) กับภาพเอฟเฟ็กต์และแอ๊กชั่นการต่อสู้แบบเอเชีย (กังฟู) กลายเป็นจินตนาการที่มีการพิจารณาอย่างซับซ้อนถึงสิ่งที่ประกอบกันเป็นความจริง ได้อย่างมีเอกลักษณ์ สวยงามและสมจริง นอกจากนี้พี่น้อง ลาร์รี่และแอนดี้ วาชอว์สกี้ ยังได้รับแรงบันดาลใจจากผลงาน

---

[๓] ชิคาโก, "New Releases", **เอนเตอร์เทน**, ฉบับที่ ๕๑๘ (Apr 16-22, 1999) : 8-9.

[๔] วิลเลียม เออร์วิน, **อัญมณีแห่งปัญญาและข้อคิดจาก เดอะ เมทริกซ์**, แปลโดย อรวรรณ อบรมย์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ One World, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

ของนักวาดการ์ตูนทั้งหลายเพราะพวกเขามาจากวงการหนังสือการ์ตูน[๕] โดยเฉพาะหนังการ์ตูน ๒ เรื่อง คือ Akira กับ Ghost in the Shell ซึ่งมีความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับโลกอนาคต[๖]

พี่น้อง ลาร์รี่และแอนดี้ วาชอว์สกี้ ได้กล่าวว่า *"จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา มีคนที่มองหาความหมายที่ลึกลงไปอีกจากชีวิต และได้พบกับสิ่งที่น่าฉงนในเรื่องนี้ เราอยากจะแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งที่ถามคำถามที่มีคำตอบที่น่าตกใจมาก เราต้องการให้การค้นพบของพวก เขาเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องนี้ ไม่ใช่ในตอนจบ สิ่งที่ทำให้เราสนใจก็คือ คนพวกนั้นจะทำอย่างไรเมื่อการสำนึกของพวกเขาถูกขยายออกไปมากขึ้นโดยสิ่งที่พวกเขาได้เรียนรู้"*

บาร์เร็ตต์ หนึ่งในบรรดาทีมงานสร้างกล่าวว่าพี่น้อง ลาร์รี่และแอนดี้ วาชอว์สกี้ เป็นผู้มีลักษณะพูดน้อยแต่มีความคิดเห็นมากมาย ตามปกติแล้วผู้กำกับการแสดงมักจะพูดถึงเหตุผลที่สร้างภาพยนตร์เรื่องนั้นๆ แต่สองพี่น้องวาชอว์สกี้ปฏิเสธที่จะให้สัมภาษณ์ พวกเขาต้องการให้ภาพยนตร์บอกเล่าทุกอย่างด้วยตัวมันเอง[๗]

ภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ มีความน่าสนใจเพราะมีจุดหมายเพื่อสร้างแรงบันดาลใจและการตีความอย่างไม่จำกัด เป็นการเสนอคำถามปลายเปิดเพื่อกระตุ้นให้มนุษย์แสวงหาความรู้และความเข้าใจ เป็นภาพยนตร์ต่อสู้ที่มีความลึกซึ้งให้ขบคิด[๘]

๒.๑ เดอะ เมทริกซ์ ภาค ๑ : เพาะพันธุ์มนุษย์เหนือโลก

ภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาคแรกกล่าวถึงมนุษย์ถูกใช้เป็นเหมือนแบตเตอรี่ให้พลังงานแก่เครื่องจักรกล โดยคอมพิวเตอร์หรือเครื่องจักร

---

[๕] ชิงเชามิลค์, "In Production the Matrix", **เอนเตอร์เทน**, ฉบับที่ ๕๑๔ (May ๑๔-๒๒,๑๙๙๙) : ๓๐-๓๒.

[๖] นายเบิกโรง, "สนทนาภาษาหนัง", **เอนเตอร์เทน**, ฉบับที่ ๕๑๘ (June ๑๑-๑๗,๑๙๙๙) : ๖๗.

[๗] Mark Salisbury, "Rage Against the Machines", แปลโดย ชิงเชามิลค์, "เปิดตัว สองภาคต่อ The Matrix ที่ทุกคนตั้งตารอ", **เอนเตอร์เทน**, ฉบับที่ ๗๒๐ (Apr ๒๕- May ๑, ๒๐๐๓) : ๕๒.

[๘] ชิงเชามิลค์, "In Production the Matrix Reloaded", **เอนเตอร์เทน**, ฉบับที่ ๗๒๒ (May ๙ -๑๕, ๒๐๐๓) : ๔๙-๕๐.

ควบคุมมนุษย์ด้วยการสร้างภาพลวงตาให้มนุษย์เสพความรู้สึกต่างๆ ในโลกเมทริกซ์โดยเชื่อว่าเป็นโลกแห่งความจริง มีกลุ่มของมนุษย์ที่รู้ความจริงนี้ โดยมีมอร์เฟียสเป็นหัวหน้าในยานเนบูคาเนสเซอร์จึงพยายามจะช่วยคนบางคนออกมา ซึ่งจะถูกโปรแกรมปกป้องเมทริกซ์ คือตำรวจลับสมิธขัดขวาง มอร์เฟียสยังมีภารกิจในการพยายามค้นหาผู้ที่สามารถปลดปล่อยมนุษย์จากโลกเมทริกซ์ได้ ซึ่งเขาเชื่อว่าคือนีโอ โดยแสดงให้นีโอเข้าใจความแตกต่างระหว่างโลกจำลองและโลกจริง อีกทั้งพยายามทำให้นีโอยอมรับและฝึกสอนการต่อสู้ให้นีโอ ในเรื่องนีโอต้องเผชิญกับคำถามที่ว่าโลกเมทริกซ์คืออะไรและเมื่อเขารู้ความจริงแล้ว อีกคำถามก็คือเขาเป็นผู้ปลดปล่อยที่ถูกเลือกจริงหรือไม่

ในเดอะ เมทริกซ์ภาค ๑ เน้นในเรื่องของการค่อยๆ นำเสนอว่า เดอะ เมทริกซ์ คืออะไร และนีโอจะเป็นผู้นำจริงหรือไม่ ซึ่งมักจะประกอบไปด้วยบทสนทนาโต้ตอบในเรื่องของปรัชญาความคิดต่างๆ ในภาคนี้นีโอมักจะตกอยู่ในสภาวการณ์สองอย่างเสมอ และมักจะแสดงหนทางสองอย่างให้เลือก และเมื่อเลือกแล้วผลของการเลือกจะตามมา ตั้งแต่เริ่มแรกนีโอมักจะไม่สามารถแน่ใจได้ว่าตัวเองอยู่ในความฝันหรือความจริง นีโอเป็นทั้งโปรแกรมเมอร์และแฮกเกอร์ และมีสถานการณ์หรือสิ่งสองประการให้นีโอเลือก ได้แก่ นีโอจะหนีออกทางนั่งร้านเช็ดกระจกหรือเลือกที่จะถูกจับโดยตำรวจลับสมิธ เมื่อนีโอไม่กล้าหนี นีโอจึงถูกจับและถูกยัดแมงป่องตัวสัญญาณติดตามเป็นผลตามมา จากนั้นนีโอต้องเป็นผู้เลือกระหว่างการกินยาเม็ดสีแดงและยาเม็ดสีฟ้า เมื่อนีโอเลือกกินยาเม็ดสีแดง นีโอจึงจะได้ทราบความจริงว่าเมทริกซ์คืออะไรและโลกจริงคืออะไร นีโอต้องเลือกระหว่างการเป็นผู้นำการปลดปล่อยมนุษยชาติจากเมทริกซ์หรือการไม่ได้เป็นผู้นำ นีโอจะต้องเลือกระหว่างชีวิตของมอร์เฟียสกับชีวิตของตัวนีโอเอง ซึ่งในหลายครั้งของการเลือกไม่ได้เป็นไปในทำนองที่จะคาดคิดทั้งที่ได้เลือกไปอีกด้านโดยสถานการณ์หรือความไม่ตั้งใจก็ตาม แต่แล้วเหมือนดังมีอะไรมา

กำหนดไว้ดังที่เรียกว่าเป็นชะตาลิขิตซึ่งมอร์เฟียสกล่าวอยู่เสมอ เช่น นีโอเลือกที่จะยอมถูกตำรวจลับจับแต่ภายหลังนีโอก็ต้องมาเป็นพวกมอร์เฟียสอยู่ดี และการที่นีโอไม่ได้คิดว่าตัวเองเป็นผู้นำแต่ภายหลังสถานการณ์ก็ทำให้นีโอต้องเป็นผู้นำอยู่ดีเพราะการช่วยชีวิตมอร์เฟียส

๒.๒ เดอะ เมทริกซ์ ภาค ๒ : สงครามมนุษย์เหนือโลก

ภาพยนตร์ เดอะ เมทริกซ์ ภาค ๒ มีสาระของเรื่องอยู่ที่ "ทุกสิ่งเริ่มต้นด้วยการเลือก" ซึ่งก็คือการมีเจตนาที่จะกระทำ และเมื่อได้เลือกแล้วก็ต้องเรียนรู้ที่จะดำเนินไปในทางเลือกนั้น

เนื้อหาในภาค ๒ นี้ นีโอได้พบพลังพิเศษที่เป็นประโยชน์ เมืองไซออนอันเป็นเมืองของมนุษย์แท้กำลังถูกคุกคามจากเครื่องจักรกล มอร์เฟียสมีความหวังในตัวผู้นำปลดปล่อยคือนีโอ นีโอและทรินิตี้ต่างมีความรักและศรัทธาให้แก่กันและกัน เทพพยากรณ์เปิดเผยตนเองว่าคือโปรแกรมที่หลบซ่อนในโลกเมทริกซ์เป็นผู้ให้กำเนิดโปรแกรมป้องกันตำรวจลับสมิธผู้ซึ่งได้กลายเป็นไวรัสขัดคำสั่งระบบและสามารถขยายกำลังมากขึ้น และยังมีโปรแกรมเก่าแก่ที่ลี้ภัยจากการถูกลบทิ้งอีกคือ พวกของเมอโรวินเจี้ยนและภรรยา นีโอได้พบกับสถาปนิกออกแบบเมทริกซ์และรู้ความจริงว่าผู้นำปลดปล่อยเป็นเพียงเรื่องที่จัดสรรและโดยสถาปนิกเพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบ

ในเมทริกซ์ภาค ๒ ไม่ได้เน้นถึงการที่ต้องเลือกระหว่างสิ่งสองประการเหมือนในภาคแรก แต่ได้นำเสนอถึงเบื้องหลังการเลือกว่ามีอะไรเป็นตัวกำหนด และเมื่อเลือกแล้วจะต้องเรียนรู้ว่าควรทำอะไร ดังเช่นที่เทพพยากรณ์ได้กล่าวกับนีโอว่าในครั้งนี้นีโอไม่ได้มาเลือกแต่มาเพื่อที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่เลือกแล้ว เมอโรวินเจี้ยนกล่าวกับมอร์เฟียส นีโอ และทรินิตี้ว่าทางเลือกเป็นสิ่งลวงตา ตอนที่คีย์เมกเกอร์บอกกับตำรวจลับสมิธว่าเราต่างต้องทำในสิ่งที่กำหนด และคีย์เมกเกอร์ได้กล่าวกับมอร์เฟียส นีโอ ทรินิตี้ และคนอื่นๆ

อยู่เสมอว่าเขารู้ในสิ่งที่เขาจำเป็นต้องรู้เพราะเป็นเจตนาของเขาเอง ซึ่งตัวคีย์เมกเกอร์เป็นผู้ที่ไขกุญแจจริงสมกับที่ถูกตั้งชื่อไว้เพราะเป็นผู้ไขกุญแจทั้งในเรื่องรูปธรรมและนามธรรม คือเขาเป็นผู้ทำกุญแจเพื่อไขประตูห้องแกนกลางพลังงานเมทริกซ์ และเขาเป็นผู้บอกมอร์เฟียส นีโอ ทรินิตี้ ถึงความลับที่จะกำจัดเมทริกซ์ปลดปล่อยมนุษย์ได้ อีกทั้งเขาเป็นผู้ให้คำเฉลยว่าอะไรคือชะตาลิขิตที่กำหนดให้แต่ละคนต้องทำในสิ่งต่างๆ นั่นก็คือเจตนาของแต่ละคนเอง ในภาคนี้เน้นการดำเนินในวิถีทางที่เลือก

๒.๓ เดอะ เมทริกซ์ ภาค ๓ : ปฏิวัติมนุษย์เหนือโลก

ภาพยนตร์ เดอะ เมทริกซ์ ภาค ๓ มีสาระที่ว่า "ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจุดเริ่มล้วนแต่ต้องมีจุดจบ" ในภาคนี้ได้แสดงถึงจุดจบของสงครามระหว่างมนุษย์และเครื่องจักร กองทัพเมืองไซออนต่อสู้กับกองทัพเครื่องจักร ไม่เพียงเพื่อชีวิตของตนแต่เพื่ออนาคตของมนุษยชาติ ตำรวจลับสมิธหลุดพ้นจากการควบคุมของเครื่องจักรและกลายเป็นตัวคุกคามโลกเมทริกซ์เองและโลกมนุษย์ไซออนด้วย เทพพยากรณ์ให้คำชี้แนะครั้งสุดท้ายแก่นีโอ นีโอและทรินิตี้เลือกที่จะเสี่ยงชีวิตไปยังดินแดนที่เป็นหัวใจหลักของนครเครื่องจักรเพื่อทำการเจรจาต่อรองให้สงครามสิ้นสุด จนทรินิตี้ต้องตาย ส่วนนีโอได้ต่อสู้กับสมิธจนถูกทำลายด้วยกันไปทั้งคู่ แต่ก็ประสบความสำเร็จทำให้โลกมนุษย์มีสันติภาพ ผู้คนได้ถูกปลดปล่อยออกจากเมทริกซ์

ในเมทริกซ์ภาค ๓ ไม่ค่อยมีบทสนทนาเรื่องทางความคิดมากนัก มักเน้นฉากสงครามการต่อสู้ซึ่งได้แสดงเทคนิคพิเศษเป็นเวลานาน ทั้งนี้เพราะสาระสำคัญทั้งหลายได้ค่อยๆ เปิดเผยในรายละเอียดออกมาเกือบหมดในภาค ๑ และภาค ๒ แล้ว แต่ในภาคนี้มีสาระสำคัญที่ยิ่งใหญ่สุดยอดของความจริง นั่นคือสิ่งทั้งหลายมีด้านดีและด้านร้ายในตัวของมันเอง เมื่อมันรวมตัวกันได้ทั้งดีและร้ายจะเกิดความสมดุล ในภาค ๓ นี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อสตรีเทพพยากรณ์ได้กล่าวกับนีโอว่าตำรวจลับสมิธเป็นด้านร้ายของ

นีโอ นี่คือเหตุผลว่าทำไมนีโอต้องเป็นผู้นำในการปลดปล่อย และตัวสตรีเทพพยากรณ์เองเป็นดังมารดาผู้ให้กำเนิด ที่ผ่านมาแล้วเธอไม่ได้บอกหลายเรื่องกับนีโอเพราะนีโอยังไม่พร้อม แต่เมื่อนีโอมีความพร้อมแล้วเธอจึงบอกทุกอย่างจะให้ผลสำเร็จเมื่อถึงเวลา ดังนั้นตำรวจลับสมิธถูกทำลายได้เมื่อเขาหลอมรวมตัวเองกับนีโอเป็นหนึ่งเดียว ความสมดุลจึงเกิดขึ้น ผู้คนจึงถูกปลดปล่อยจากเมทริกซ์ ได้รับเสรีภาพ และโลกมนุษย์ไซออนได้รับสันติภาพจากการยุติสงคราม

๓. เดอะ เมทริกซ์ : วิเคราะห์ในกรอบของอริยสัจและอภิญญา

คำว่า **"matrix"** ในพจนานุกรมเกี่ยวกับรากศัพท์กล่าวว่าเป็นคำที่ยืมมาจากภาษาฝรั่งเศสโบราณ "matrice" และจากภาษาลาตินว่า *matrix* หมายถึง *มดลูก แม่ ต้นกำเนิด (womb, breeding animal, origin)*[๙] ซึ่งมีความหมายเทียบเคียงได้ในภาษาบาลีว่า *"มาติกา"* พบคำนี้ในพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก มีความหมายว่า ร่องน้ำ แม่บท หัวข้อ[๑๐] ฎีกาของวินัยกล่าวไว้ว่า *มาติกาติ อุทฺเทโส โส หิ นิทฺเทสปทานํ ชนนีฐาเน จิตตฺตา มาตา วิยาติ มาติกาติ วุจฺจติ แปลว่า ที่เรียกว่าบทตั้ง เปรียบประดุจมารดายังบุตรให้เกิด*[๑๑]

ส่วนเนื้อเรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้ ได้นำหลักพุทธธรรมมาอธิบายในเนื้อหาสาระของภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ทั้ง ๓ ภาค โดยจะแบ่งออก

---

[๙] Robert K.Barnhart, editor, **The Barnhart Dictonary of Etymology**, (USA : The H.W. Wilson Company, 1988), Page 641-642.

Dr.Ernestklein, **A Comprehensive Etymological Dictionary of The English Language**, (Amsterdam, London, New York : Elsevier Publishing Company, 1971), Page 450.

[๑๐] สมาคมศูนย์ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา, **พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ** (แปลจาก Pali-English Dictionary, Pali-Text Society, London), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ วัดสระเกศ, ๒๕๓๑), หน้า ๒๗๔๐.

[๑๑] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลเยน ปกาสิตา, **สารตฺถทีปนีฎีกา (ปรฺโม ภาโค)**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๖), หน้า ๓๑.

เป็น ๒ ส่วนใหญ่ คือ ส่วนแรกจะนำพุทธธรรมมาอธิบายในเรื่องของสาระสำคัญที่ปรากฏทั้งในวาทะหรือเนื้อเรื่องสำคัญและบทสนทนาของตัวละคร และเนื้อหาหลักที่ภาพยนตร์พยายามนำเสนอโดยใช้กรอบของอริยสัจเพื่อการวิจัย ในส่วนที่สองจะนำพุทธธรรมมาอธิบายในเรื่องของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับวิทยาการสมัยใหม่ที่ภาพยนตร์ได้สร้างจินตนาการไว้ในกรอบของอภิญญา ดังนี้

๓.๑ อริยสัจในเดอะ เมทริกซ์

อริยสัจ ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร[๑๒] ในโกฏิคามวรรค ตถสูตร มีข้อความที่กล่าวถึงความหมายของอริยสัจ[๑๓] ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการนี้
อริยสัจ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ (๑) ทุกขอริยสัจ
(๒) ทุกขสมุทยอริยสัจ (๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ
(๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ
อริยสัจ ๔ ประการนี้ เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น
ฉะนั้น จึงเรียกว่า "อริยสัจ"

อริยสัจ ๔ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ[๑๔] คือ

๑. ทุกข์ คือ ความทุกข์ สภาพที่บีบคั้น สภาพที่ทนได้ยาก ขัดแย้ง ไม่มีความเที่ยงแท้ ได้แก่ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ความไม่สมปรารถนา สรุปได้

---

[๑๒] วิ.มหา. ๔ / ๑๔- ๑๕- ๑๖ / ๒๑-๒๓.

[๑๓] สำ.ม. ๑๙ / ๑๐๙๗ /๖๐๙-๖๑๐.

[๑๔] วิสุทธิ. ๒ / ๕๓๑ / ๑๔๐. , พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๑.

ว่า การยึดมั่นในขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

๒. สมุทัย คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ต้นเหตุของความทุกข์ ได้แก่ ตัณหาในกาม ตัณหาในความมีความเป็น และตัณหาในความไม่มีไม่เป็น

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ เป็นภาวะที่สิ้นตัณหา ละอวิชชาได้ เป็นความสงบ ความอิสระ ความหลุดพ้น ซึ่งก็คือ นิพพาน

๔. มรรค คือ หนทางหรือข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์ได้ ได้แก่ ทางสายกลาง มีองค์ ๘ ประการ สรุปลงได้กับ ศีล สมาธิ และปัญญา

การดำเนินตามแนวของอริยสัจ ๔ สามารถสำเร็จได้ด้วยการทำกิจในอริยสัจ ๔ เป็นหน้าที่ที่พึงกระทำเพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องเพื่อให้เสร็จสิ้นในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง จึงจะได้รู้อริยสัจ ๔ ดังนั้นต้องทำกิจแต่ละอย่างให้สัมพันธ์กันกับอริยสัจ ๔ แต่ละข้อจึงจะเป็นการปฏิบัติชอบ ได้แก่

๑. ปริญญา คือ การกำหนดรู้เรื่องของทุกข์ รู้ตามสภาพความเป็นจริง เป็นขั้นตอนการแจกแจงปัญหา ทำความเข้าใจอย่างรู้ขอบเขต

๒. ปหานะ คือ การละในสมุทัย กำจัดต้นตอของปัญหาให้หมดไป เป็นขั้นตอนวิเคราะห์มูลเหตุของปัญหา

๓. สัจฉิกิริยา คือ การทำให้แจ้งในนิโรธ การทำให้เข้าถึงสภาวะที่ปราศจากปัญหา บรรลุจุดหมายที่ต้องการ เป็นขั้นตอนบอกภาวะปราศจากปัญหา ให้เห็นว่าปัญหาแก้ไขได้และควรเข้าให้ถึงภาวะนั้น

๔. ภาวนา คือ การเจริญในมรรค ฝึกฝนอบรมปฏิบัติตามวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมายเพื่อแก้ไขปัญหา เป็นขั้นตอนการกำหนดวิธีการ รายละเอียดในการลงมือแก้ปัญหา[๑๕]

อริยสัจ ๔ ประการ นี้ ไม่เพียงแต่จะนำมาใช้เพื่อให้บรรลุซึ่งความพ้นทุกข์อย่างถาวรเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ความทุกข์

---

[๑๕] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

ชั่วคราวและปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ด้วย ดังเช่น จะนำมาอธิบายเนื้อหาสาระการดำเนินเรื่องและบทสนทนาในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ต่อไป

(๑) ทุกข์ในเดอะ เมทริกซ์

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาคแรก ความทุกข์หรือปัญหาของนีโอมีอยู่ ๒ ขั้น คือ

ก. ความไม่รู้ว่าเมทริกซ์คืออะไร

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาคแรกตอนต้นได้เปิดตัวและนำเสนอความทุกข์ของนีโอ ตัวเอกหรือพระเอกของเรื่อง นีโอเกิดปมปัญหาความขัดแย้งขึ้นในใจของตัวเอง แม้ว่านีโอจะมีชีวิตฉากหน้าเป็นพนักงานโปรแกรมเมอร์ของบริษัทแห่งหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันฉากหลังนีโอก็เป็นแฮกเกอร์ด้วยคือเป็นผู้แอบขโมยข้อมูลในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งก็เป็นดังชีวิตธรรมดาของคนทั่วไปที่มีชีวิตอยู่เสพกินตามอายตนะทั้ง ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ไปวันๆ ซึ่งนีโอเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายและเกิดปัญหาความสงสัยอยู่ในจิตใจของตนเองอยู่ตลอดเวลา นีโอนอนไม่ค่อยหลับและอยู่คนเดียวคืนแล้วคืนเล่า ดังที่นีโอได้กล่าวกับลูกค้าของเขาว่า *"เคน นายเคยรู้สึกอย่างนี้ไหม รู้สึกไม่แน่ใจว่านายตื่นหรือฝันอยู่"* นีโอกำลังตามหาคำตอบบางอย่างที่เขาไม่แน่ใจ ทรินิตี้ได้กล่าวกับนีโอว่า *"...คำถามต่างหากที่กระตุ้นเรา คำถามนี่แหละที่พาคุณมาที่นี่...คำตอบจะปรากฏนีโอ มันตามหาคุณอยู่และมันจะหาพบถ้าคุณอยากให้พบ"* นีโอไม่ชอบเหตุการณ์ที่ทำให้เขาไม่สามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนได้ มอร์เฟียสกล่าวกับนีโอว่า *"รู้ไหมคุณมาที่นี่ เพราะรู้อะไรบางอย่างซึ่งคุณอธิบายไม่ได้แต่คุณรู้สึก คุณรู้สึกทั้งชีวิตคุณว่ามีความไม่ถูกต้องในโลก คุณไม่รู้ว่าอะไร แต่มันเหมือนมีเสี้ยนตำจิตใจคุณทำให้คุณคลั่ง ความรู้สึกนี้ทำให้คุณมาหาผม รู้ไหมว่าผมพูดถึงอะไรอยู่"* ความทุกข์ของนีโอก็คืออยากรู้และไม่เข้าใจว่าเมทริกซ์คือ

อะไร และทำไมเขาต้องมีชีวิตอยู่เช่นนี้ มอร์เฟียสพยายามกล่าวให้นีโอเข้มแข็งเมื่อต้องเผชิญหน้ารับรู้ความจริงว่า *"คุณเคยฝันบ้างไหมนีโอที่คิดว่ามันเป็นความจริง แต่หากว่าคุณไม่อาจตื่นจากความฝันนั้นได้ จะรู้ความต่างได้อย่างไรระหว่างโลกฝันกับโลกจริง"*

ข. นีโอไม่แน่ใจในความเป็นผู้นำ

เมื่อนีโอตระหนักได้ถึงความจริงว่าเมทริกซ์คืออะไร ตอนแรกก็ยากที่จะยอมรับจนการทำงานของหัวใจเกือบจะวาย เมื่อนีโอถูกถอดปลั๊กออกจากโลกเมทริกซ์ เขาได้รับรู้ว่ามอร์เฟียสมีศรัทธาในตัวเขาอย่างแรงกล้าว่าเขาคือผู้นำที่จะช่วยมนุษย์ให้รอดจากโลกเมทริกซ์ แต่นีโอยังไม่แน่ใจ ซึ่งเทพพยากรณ์ได้กล่าวกับนีโอว่าเขาจะรู้ด้วยตัวเองว่าเขาเป็นผู้นำหรือไม่ว่า *"รู้ไหมแปลว่าอะไร ภาษาละตินแปลว่ารู้จักตน...การเป็นผู้นำก็เหมือนการตกหลุมรักไม่มีใครบอกคุณว่ารัก คุณรู้เองทุกๆ ทางทุกอณูเลย..."*

ส่วนในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาค ๒ ความทุกข์ของนีโอคือความพยายามที่จะต้องยุติสงครามระหว่างโลกเมทริกซ์และโลกไซออน และการเลือกระหว่างการปฏิบัติภารกิจของผู้นำกับความรัก

(๒) สมุทัยในเดอะ เมทริกซ์

เมื่อนีโอได้ตระหนักรู้ความทุกข์ของตนเองด้วยการนำทางของมอร์เฟียสผู้เป็นดังปรโตโฆสะคือกัลยาณมิตรเป็นผู้บอกกล่าวนำทาง เป็นปัจจัยภายนอก มอร์เฟียสได้กล่าวบอกถึงสาเหตุของความทุกข์ของนีโอว่า *"เมทริกซ์อยู่ทุกหนทุกแห่งรอบตัวเรา ตอนนี้มันก็อยู่ในห้องนี้ด้วย คุณเห็นมันเมื่อมองออกไปนอกหน้าต่างหรือเมื่อคุณเปิดโทรทัศน์ คุณสัมผัสมันตอนคุณไปทำงาน ตอนคุณไปโบสถ์ ตอนคุณเสียภาษี มันเป็นโลกที่ดึงคุณไว้ปิดตาจากความเป็นจริง...ว่าคุณเป็นทาสคนหนึ่งนีโอ เหมือนกับคนอื่นๆ ที่เกิดมาเพื่อจองจำ เกิดมาในคุกที่ไม่อาจสูดดม ลิ้มรส แตะต้อง เป็นเรือนจำขังจิตใจคุณ น่า*

เสียดายไม่มีใครบอกได้ว่าเมทริกซ์มันคืออะไร คุณต้องเห็นด้วยตาของคุณเอง"

ก. เมทริกซ์คืออะไร : โลกแห่งสมมติ โลกเสมือนจริง

ตามบทสนทนาและเนื้อหาในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ภาค ๑ ได้กล่าวไว้ว่าเมทริกซ์เป็นดังโลกที่มนุษย์เราเห็น ได้ยิน สัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ เมทริกซ์อยู่ทุกหนทุกแห่ง เป็นโลกที่ถูกดึงลงมาปิดตาจากความจริงว่ามนุษย์เราเป็นเพียงทาสคนหนึ่ง เหมือนการติดอยู่ในคุกหรือสวนสัตว์ที่ไม่อาจลิ้มรสความอิสระได้ เมทริกซ์คือโลกแห่งความฝัน เป็นภาพลวงตาเป็นเพียงสิ่งหลอกลวงที่ใส่เข้าไปในสมองของมนุษย์ด้วยระบบคอมพิวเตอร์

เมทริกซ์เทียบได้กับความเป็นไปของโลกสมมติในพุทธธรรมที่ไม่มีความจริงแท้แน่นอน มีแต่ความผันแปรอยู่เสมอ สิ่งต่างๆ ที่เราสัมผัสด้วยอายตนะทั้ง ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นไม่ใช่ตัวตนแท้จริง เป็นแดนรับรู้และเสพเสวยโลก จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาได้เพิ่มการสัมผัสทางใจเข้าไปรวมอยู่ด้วยอีกหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความคงทน ไม่จริงแท้ ในขณะที่ในภาพยนตร์เรื่องนี้ได้กล่าวไว้เพียงแค่ ๕ อย่าง และความสัมผัสทางใจนี้แหละเป็นตัวอันตรายที่สุด เพราะใจหรือจิตนี้ทำให้สิ่งที่ได้สัมผัสผ่านไปแล้วด้วยประสาททั้ง ๕ ยังคงวนเวียนอยู่อย่างไม่รู้จบสิ้นทำให้เพิ่มปริมาณและระยะเวลาในการเสพอารมณ์อย่างต่อเนื่องในมโนทวารจนกระทั่งทำให้เกิดการปรุงแต่งเป็นเวทนาสุขทุกข์ และเป็นต้นเหตุทำให้เกิดความอยาก (ตัณหา) ตามมา จนกระทั่งเกิดความยึดมั่นถือมั่นสร้างภาวะใหม่ขึ้นมาอีก เป็นวงจรต่อเนื่องกันไปอีก เพราะอย่างนี้จึงทำให้ตัวละครที่ชื่อว่าไซเฟอร์ ทรยศต่อมอร์เฟียสเพียงเพื่อต้องการกลับไปอยู่ในเมทริกซ์เสพลิ้มรสสิ่งต่างๆ อีกแม้จะรู้ว่ามันไม่ใช่ของจริงแล้วก็ตาม ในขณะที่นีโอใช้การรับรู้ของเขาเพื่อค้นหาความรู้ความจริง มอร์เฟียสกล่าวว่า *"เมทริกซ์คือระบบ ระบบนั้นเป็นศัตรูของเรา มองไปรอบๆ มองไปข้างใน คุณเห็นอะไร นักธุรกิจ อาจารย์*

ทนาย ช่างไม้ จิตหลากหลายของผู้คนที่เราพยายามจะช่วยเหลือ แต่กว่าจะทำได้คนเหล่านี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของระบบนั้นอยู่ ทำให้เขาเป็นข้าศึกเรา คุณต้องเข้าใจว่าคนเหล่านี้ยังไม่พร้อมที่จะถอดปลั๊กมีมากหน้าหลายตายังไม่เคยชิน ต้องพึ่งพาอาศัยระบบอย่างสิ้นหวังถึงขนาดต่อสู้เพื่อปกป้องมัน"

ข. ความจริงคืออะไร : ความจริงขั้นพื้นฐานและความจริงขั้นสูงสุด

บทสนทนาในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ภาค ๑ กล่าวว่าถ้าความจริงคือสิ่งที่สัมผัสได้ ดังนั้นความจริงก็คือการแปลสัญญาณไฟฟ้าในสมอง โลกที่แท้จริงในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์เป็นโลกแห่งทะเลทรายที่เปลี่ยวร้าง ไม่มีความน่าชื่นชมในสายตาของมนุษย์ทั่วไป เป็นโลกที่มีอาหารเพียงข้าวต้มเละๆ ที่ประกอบด้วยคุณค่าครบถ้วนต่อร่างกาย แต่ผู้คนทั้งหลายที่หลุดออกมาจากเมทริกซ์ก็ยังพึงพอใจมากกว่าที่กลับไปอยู่ในเมทริกซ์ที่ดูเหมือนให้ความพอใจในการเสพทางประสาทสัมผัสในฝันแต่ไม่จริง ในโลกจริง ไซออน การเสพกินอาหารก็เพียงเพื่อความจำเป็นต่อร่างกาย อาจจะดูเปลี่ยวเหงาแต่การได้ตระหนักถึงความจริงและความมีอิสรภาพต่างหากที่เป็นความงดงามและความสุข

พุทธธรรมแสดงถึงเรื่องความจริงไว้ ๒ ระดับ ความจริงระดับพื้นฐานเป็นความจริงโดยสมมติต้องจำกัดความโดยอิงอาศัยเหตุปัจจัย เช่น เหตุการณ์ ความคิด เรื่องราว เวลา และอื่นๆ ดังนั้นความจริงของบุคคล ๒ คนย่อมไม่เหมือนกัน ดังข้อความที่ปรากฏในภาพยนตร์อันแสดงถึงความยึดมั่นและการปรุงแต่งของแต่ละบุคคลในฉากกินอาหารเช้าของลูกเรือยานเนบูคาเนสเซอร์ ทุกคนกินอาหารอย่างเดียวกันแต่จินตนาการไม่เหมือนกัน *"ถ้าคุณหลับตาซะ คุณจะรู้สึกเหมือนกินเต้าส่วนอยู่...หรือไม่ก็เสมหะ ...น้ำข้าวต้ม...ซึ่งอาจจะมีรสเหมือนข้าวโอ๊ตหรือปลาทูน่าซึ่งอาจทำให้เราสงสัยหลายเรื่อง...มันเป็นโปรตีนเซลเดียวที่รวมเกลือแร่กรดอะมิโนสังเคราะห์ทุกสิ่งที่ร่างกายต้องการ"* และความจริงระดับนี้มีความเปลี่ยนแปลงได้ตลอด

เวลา โลกเป็นอนัตตา ดังที่นักบวชเด็กที่อยู่บ้านของเทพพยากรณ์ได้กล่าวกับนีโอว่า *"อย่าพยายามงอช้อนซะให้ยาก มันเป็นไปไม่ได้ พยายามตระหนักถึงความจริงเอาไว้...ว่ามันไม่มีช้อน...แล้วคุณจะเห็นว่าไม่ใช่ช้อนหรอกที่งอ มันเป็นแค่ตัวคุณเอง"* ความจริงของโลกไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่มีสิ่งสวยงามที่จะจับต้องได้ ซึ่งได้โยงมาสู่ความจริงขั้นสูงสุดในพุทธธรรมที่ว่า ความจริงคือความไม่จริง ดังที่นีโอรำพึงเมื่อผ่านร้านก๋วยเตี๋ยวในโลกเมทริกซ์ว่า *"ผมเคยกินที่นั่น ก๋วยเตี๋ยวเขาอร่อยมาก ได้ความทรงจำเหล่านี้จากชีวิต แต่ไม่จริงสักเรื่องหมายความว่าไง"* ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากอริยสัจ ๔ จะมีการแสดงความจริงสองระดับคือ ทุกข์และสมุทัย เป็นความจริงขั้นพื้นฐาน ส่วน นิโรธและมรรค เป็นความจริงขั้นสูงสุดในพุทธธรรม

ค. อวิชชาในจิตใจมนุษย์

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ทั้งภาค ๑ และภาค ๒ ได้พยายามสื่อถึงธรรมชาติของมนุษย์ ดังเช่นที่ตำรวจลับสมิธกล่าวกับมอร์เฟียส ในภาคแรกว่า เมทริกซ์เครื่องแรกถูกออกแบบให้ดีพร้อม มีความสุขเป็นโลกล้ำเลิศ แต่โดยเผ่าพันธุ์มนุษย์นิยามความเป็นจริงว่าชีวิตโลกเป็นทุกขเวทนา เมทริกซ์จึงถูกออกแบบให้เป็นจุดสุดยอดทางวัฒนธรรม เป็นวิวัฒนาการอย่างไดโนเสาร์ (คือออกแบบให้มีความแก่งแย่งแข็งขัน เพราะมนุษย์ชอบ มนุษย์เองเป็นต้นเหตุของความทุกข์ของตัวเอง) และสถาปนิกผู้ออกแบบเมทริกซ์ได้กล่าวกับนีโอว่าเคยออกแบบให้เมทริกซ์มีแต่ความสุขสมบูรณ์แต่คนไม่ยอมรับ เขาจึงต้องออกแบบให้เป็นโลกที่มีความทุกข์ดิ้นรน

พุทธธรรมได้แสดงถึงวงจรของปฏิจจสมุปบาทที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น โดยมีอวิชชาเป็นปัจจัยเริ่มในวงจรที่ทำให้เกิดมี สังขาร.....จนกระทั่งถึง เกิดทุกข์ เวียนวนเช่นนี้ไม่รู้จบ จนกว่ามนุษย์จะสามารถตัดกระแสวงจรได้จึงจะหมดทุกข์ ด้วยอวิชชาความไม่รู้ของมนุษย์เองเป็นเหตุให้มนุษย์เกิดความทุกข์ของตนเอง

(๓) นิโรธในเดอะ เมทริกซ์

เมื่อนำหลักอริยสัจ ๔ มาประยุกต์กับการแก้ปัญหาของนีโอในเดอะ เมทริกซ์ ภาคแรก หลักการของนิโรธสามารถนำมาอธิบายได้ว่า เมื่อนีโอได้พบกับมอร์เฟียส ทำให้เขาได้รู้ว่าเขามีโอกาสที่จะรับรู้ถึงความจริงด้วยตัวของเขาเอง ทางออกมีอยู่คือมีเป้าหมายชัดเจน นั่นก็คือเขาต้องออกจากโลกของเมทริกซ์ เขาจึงเลือกที่จะรับประทานยาเม็ดสีแดงแทนยาเม็ดสีฟ้าที่จะกลับไปใช้ชีวิตในโลกเมทริกซ์แบบเดิมๆ ส่วนยาเม็ดสีแดงเป็นโปรแกรมติดตามถูกออกแบบให้เป็นสัญญาณระบุตำแหน่งที่นีโออยู่เพื่อให้การช่วยเหลือในการถอดปลั๊กนีโอออกจากอ่างมดลูกในโลกเมทริกซ์ที่ใช้ดูดพลังงานแบตเตอรี่จากร่างกายมนุษย์มาให้พลังงานแก่เครื่องจักรกล

ส่วนการแก้ปัญหาให้กับโลกไซออนที่จะได้มีเสรีภาพ คือการมีผู้นำที่ยุติโลกเมทริกซ์ได้ มอร์เฟียสเชื่อว่านีโอเป็นผู้นำเพียงหนึ่งเดียวที่จะสามารถปลดปล่อยผู้คนได้ เขาจึงพยายามชี้ทางและฝึกฝนความเป็นผู้นำให้กับนีโอ อีกทั้งยังพานีโอให้ไปพบกับเทพพยากรณ์เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนีโอ มอร์เฟียสได้กล่าวว่า *"ครั้งแรกที่สร้างเมทริกซ์ขึ้นมีชายคนหนึ่งเกิดในนั้น เขามีศักยภาพเปลี่ยนอะไรก็ได้ดังใจเพื่อสร้างเมทริกซ์ใหม่ตามความเหมาะสม เขาเป็นผู้ที่ปลดปล่อยพวกเรา สอนความจริง ตราบใดที่เมทริกซ์ยังคงอยู่ เผ่าพันธุ์มนุษย์จะไม่มีเสรี หลังจากเขาตายเทพพยากรณ์ทำนายว่าเขาจะกลับมาและการกลับมาของเขาจะเรียกร้องให้ทำลายเมทริกซ์ ยุติสงคราม นำอิสรภาพมาสู่เรา นี่แหละคือเหตุผลที่พวกเราใช้เวลาทั้งชีวิตเพื่อค้นหาเมทริกซ์ ตามหาผู้นำ ผมทำเช่นนี้ก็เพราะการค้นหาสิ้นสุดลงแล้ว"* มอร์เฟียสยอมอุทิศชีวิตของเขาเพื่อช่วยชีวิตของนีโอ ซึ่งทำให้นีโอเกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นว่าจะนำมอร์เฟียสซึ่งกำลังถูกพวกตำรวจลับสมิททำร้ายกลับออกจากโลกเมทริกซ์โดยยอมเสี่ยงอันตรายเข้าไปในโลกเมทริกซ์อีก และนีโอเองก็ได้ตระหนักถึงจุดหมายที่ควรทำกระทั่งได้กล่าวไว้ในตอนจบของภาพยนตร์ภาคแรกว่า *"ฉันมาเพื่อ...แสดงให้ผู้คนได้เห็นในสิ่งที่แกไม่อยากให้เขาเห็น*

ฉันจะอวดโลกสู่สายตาคนโดยไร้แก โลกที่ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ ไม่มีพรมแดนหรือขอบเขตใด โลกที่ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปได้ เราจะมุ่งหน้าไปคือทางเลือกที่ทิ้งไว้ให้"

ในภาพยนตร์เรื่องเมทริกซ์ภาค ๓ ซึ่งเป็นภาคสุดท้าย ได้แสดงเนื้อหาของภาวะนิโรธหรือนิพพานที่กล่าวถึงหลักความคิดที่สำคัญ เพราะการที่สันติภาพจะเกิดขึ้น โลกไซออนและโลกเมทริกซ์จะถูกปกป้อง ผู้คนจะเป็นอิสระตามที่ตนต้องการได้ ก็เนื่องจากเกิดความสมดุล ซึ่งในภาคสุดท้ายนี้ได้เฉลยว่าที่แท้จริงทั้งนีโอและตำรวจลับสมิธต่างก็มีกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน และต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของความสมดุล คือนีโอเป็นด้านบวกและดี ส่วนตำรวจลับสมิธเป็นด้านลบและร้าย ต่างคนก็ต่างเป็นด้านหนึ่งของกันและกัน ความสมดุลจะเกิดขึ้นเมื่อสองส่วนนี้ผนวกเข้าซึ่งกันและกัน ยึดเพียงด้านใดด้านหนึ่งไปไม่ได้ เมื่อทั้งสองได้รวมเป็นหนึ่งเดียวสมการจึงลงตัวเป็นความสมดุล สันติภาพจึงเกิดขึ้นทั้งในโลกเมทริกซ์และโลกเมืองไซออนซึ่งเป็นโลกจริงให้สามารถอยู่ด้วยกันได้

พุทธธรรมแสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุปัจจัยสืบเนื่องกันมาเป็นกระบวนการ จึงไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน กรรมมีได้ทุกข์มีได้ และการดับทุกข์จึงมีได้เช่นกัน พุทธธรรมได้แสดงความสมดุลไว้ทั้งในระดับสูงสุดและระดับพื้นฐานซึ่งมีลักษณะความคิดในแนวเดียวกัน ในการเข้าสู่ภาวะนิพพานซึ่งเป็นความสมดุลระดับสูงสุด เป็นภาวะที่สงบเหนือพลังงานทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นบวกหรือลบ กุศลหรืออกุศลก็ตาม คือการที่ไม่มีทิฏฐิยึดมั่นในความสุดโต่งทั้งสองด้าน ดังข้อความในพระไตรปิฎก สุทธัฏฐกสุตนิทเทสที่ ๔ กล่าวว่า *"คำว่าพราหมณ์นั้นคือ* ***ผู้ไม่เข้าไปติดในบุญและบาป*** *ละตนได้"* [๑๖] และในจิตตวรรค จิตตหัตถเถรวัตถุ "ผู้มีจิตไม่ชุ่มด้วยราคะ ไม่ขุ่นมัวด้วยโทสะ **ละบุญและบาปได้แล้ว** มีสติตื่นอยู่ ย่อมไม่มีภัย" [๑๗]

---

[๑๖] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙ / ๒๕ / ๑๐๔.

[๑๗] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕ / ๓๙ /๓๗.

และความสมดุลระดับพื้นฐานก็เช่นเดียวกัน ซึ่งก่อให้เกิดเป็นแนวคิดในเรื่องอทวิภาวะในวัชรยาน คือการไม่แบ่งแยกปฏิบัติการ ภาพปรากฏการณ์ที่ดูเหมือนสุดโต่งทั้งสองด้านนั้นโดยเนื้อแท้สัจธรรมแล้ว เป็นการประสานอย่างกลมกลืนกัน เหมือนดังที่ภาพยนตร์พยายามนำเสนอว่าในที่สุดสันติภาพได้เกิดขึ้นทั้งสองโลกคือโลกเมทริกซ์และโลกจริงเมืองไซออน เมื่อนีโอได้ประสานรวมตัวกันเข้ากับตำรวจลับสมิธ

(๔) มรรคในเดอะ เมทริกซ์

มรรคคือหนทางในการกำหนดวิธีการเพื่อการแก้ปัญหา มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งสามารถนำมาอธิบายวิธีการแก้ปัญหาของนีโอได้ดังนี้

๑. สัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ ความรู้ในอริยสัจ ๔ หรือรู้กุศลและอกุศล ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ นีโอมีความเห็นชอบในการแก้ปัญหาความทุกข์ของตน ซึ่งสามารถแยกสัมมาทิฏฐิออกเป็น ๒ ระดับ[๑๙] คือ

ก. โลกียสัมมาทิฏฐิ เป็นความเห็นชอบที่ยังเนื่องอยู่ด้วยโลก ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกอันเป็นองค์ประกอบของสังคม คือปรโตโฆสะ เป็นการอาศัยศรัทธาเพื่อชักนำกระตุ้นเตือน ดังที่มอร์เฟียสและเทพพยากรณ์ได้บอกกล่าวกับนีโอในเรื่องของการหาคำตอบเรื่องเมทริกซ์ การเป็นผู้นำของนีโอและการฝึกฝนเพื่อให้นีโอเป็นผู้นำ มอร์เฟียสกล่าวว่า *"...พยายามปลดปล่อยจิตคุณไงนีโอ แต่ผมทำได้แค่ชี้ประตูให้คุณ คนจะเดินผ่านไปคือคุณ"* เมื่อนีโอถามมอร์เฟียสว่าเทพพยากรณ์ไม่เคยทำนายผิดเลยหรือ มอร์เฟียสกล่าวตอบว่า *"พยายามอย่าคิดถึงมันในแง่ถูกหรือผิด เธอเป็นผู้นำทาง อยากให้คุณหาเส้นทางพบ"*

---

[๑๙] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒) , หน้า ๗๓๗-๗๔๐.

ข. โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ เป็นความเห็นชอบที่ไม่ขึ้นอยู่กับโลก เป็นความรู้ความเข้าใจตามสภาวะของธรรมชาติอันเป็นองค์ประกอบภายในตัวบุคคลเอง คือโยนิโสมนสิการ ที่บุคคลจะรู้เห็นเข้าใจเองด้วยการพิจารณา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง ดังที่มอร์เฟียสได้กล่าวกับนีโอ *"ผมสามารถชี้ประตูให้ได้ คุณเป็นผู้เดินเข้าไป"* และ *"ไม่ช้าก็เร็ว คุณจะรู้แก่ใจอย่างผมว่ามันแตกต่างว่าการรู้จักเส้นทางกับการเดินตามเส้นทาง"* หรือคำพูดที่เทพพยากรณ์ได้บอกกับนีโอเรื่องความเป็นผู้นำที่เขาจะต้องรู้เองไม่มีใครบอกเขาได้ว่า *"รู้ไหมแปลว่าอะไร ภาษาละตินแปลว่ารู้จักตน...การเป็นผู้นำก็เหมือนการตกหลุมรักไม่มีใครบอกคุณว่ารัก คุณรู้เองทุกๆ ทางทุกอณูเลย...เสียใจด้วย คุณมีพรสวรรค์นะ แต่ดูเหมือนว่าคุณกำลังคอยอะไรอยู่... ชาติหน้าคุณละมัง"*

เรื่องของสัมมาทิฏฐิสามารถสรุปได้เป็นสองลักษณะคือ ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ หมายถึงผู้ชี้ทางและการกระทำด้วยตัวเอง

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ภาค ๑ มอร์เฟียสฝึกหัดนีโอในการต่อสู้และได้กล่าวว่าเขาเป็นแต่เพียงผู้ชี้ประตูให้แต่นีโอจะเป็นผู้ปลดปล่อยจิตใจจากความกลัวความสงสัยด้วยตัวของนีโอเอง อีกทั้งมอร์เฟียสกล่าวว่าเทพพยากรณ์เป็นเพียงผู้นำทาง และเมื่อถึงที่อยู่ของเทพพยากรณ์ มอร์เฟียสบอกกับนีโอว่าเขาเป็นผู้ชี้ประตู นีโอเป็นผู้เดินเข้าไป

พุทธธรรมแสดงรุ่งอรุณของการศึกษาเพื่อการเกิดปัญญา คือการมีปรโตโฆสะและการมีโยนิโสมนสิการ เป็นกัลยาณมิตรภายนอกและภายในปรโตโฆสะคือเสียงจากผู้อื่นที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความศรัทธาในการกระทำเป็นแรงกระตุ้นภายนอก ส่วนโยนิโสมนสิการคือการทำในใจโดยแยบคายเป็นการใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิดพิจารณา เป็นแรงกระตุ้นภายในของบุคคลนั้น พระพุทธเจ้าได้เคยตรัสไว้ว่าพระองค์เป็นแต่เพียงผู้ชี้ทาง การดับทุกข์มีอิสรภาพจะเกิดผลได้ด้วยบุคคลนั้นๆ เอง[๑๙] ซึ่งหลักพุทธธรรมนี้สามารถ

---

[๑๙] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕ / ๒๗๖ / ๑๑๗.

ใช้อธิบายได้ดีกับการฝึกหัดเป็นผู้นำของนีโอ มอร์เฟียสเป็นผู้ที่คอยแนะนำชี้ทาง ฝึกหัดให้นีโอปล่อยจิตตัวเองเพื่อการต่อสู้ให้ชนะ และแนะนำไปหาผู้รู้อื่นอีกคือเทพพยากรณ์ เขาก็ยังเป็นแต่เพียงผู้ชี้ทาง นีโอจะต้องเดินเข้าประตูไปเอง เมื่อนีโอได้พบเทพพยากรณ์ด้วยความสงสัยว่าตนคงไม่ใช่ผู้นำ เทพพยากรณ์จึงกล่าวประชดว่านีโอมีพรสวรรค์ แต่ยังคงรออะไรอยู่ คงเป็นชาติหน้า ทั้งนี้นีโอไม่ควรแต่มัวสงสัย หากจะต้องเริ่มต้นกระทำเลยตั้งแต่บัดนี้ ฝึกฝนตนจนซึมซับทุกความรู้สึกของการเป็นผู้นำ แล้วเขาเองจะไม่ต้องรอให้ใครมาบอกว่าเขาจะเป็นผู้นำหรือไม่ เมื่อเขามั่นใจและทำจริงเขาก็คือผู้นำ ดังเช่นที่เทพพยากรณ์เปรียบเทียบว่าการเป็นผู้นำก็เหมือนการตกหลุมรักไม่ต้องให้ใครมาบอก แต่จะรู้เองได้ทุกอณู

๒. สัมมาสังกัปปะ คือความดำริชอบ เป็นความนึกคิดที่จะแสวงหาทางที่ถูกต้อง ได้แก่ เนกขัมมสังกัปป์ (ความดำริออกจากกาม) อพยาบาท-สังกัปป์ (ความดำรินึกคิดไม่มีความเคียดแค้น) อวิหิงสาสังกัปป์ (ความดำริความคิดไม่เบียดเบียนทำลาย)

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาคแรก นีโอได้มีความดำริชอบที่พยายามแสวงหาความจริงเกี่ยวกับเมทริกซ์ แม้ว่านีโอยังไม่เชื่อว่าตนเองจะมีความสามารถเป็นผู้นำได้ แต่เมื่อมอร์เฟียสตกอยู่ในอันตรายในโลกเมทริกซ์ นีโอก็เกิดความดำริเชื่อมั่นในตนเองที่จะมีความสามารถไปช่วยมอร์เฟียสได้ ด้วยความศรัทธาในตัวมอร์เฟียส แม้จะมีผู้ทัดทานว่าการกระทำของนีโอเท่ากับจะไปฆ่าตัวตาย เขากล่าวตอบว่า *"ผมรู้ดูเหมือนอย่างนั้นแต่ไม่ใช่ อธิบายไม่ได้ว่าทำไม มอร์เฟียสมีความเชื่อมั่นและเขาพร้อมจะพลีชีวิตกับสิ่งที่เขาศรัทธา และผมก็เข้าใจแล้ว ผมจึงต้องไปอย่างไร...เพราะผมก็เกิดศรัทธาเหมือนกัน...ผมเชื่อว่าพาเขากลับมาได้"*

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาค ๒ ได้เน้นถึงสัมมาสังกัปปะในเรื่องของความมีเจตนาที่ถูกต้อง ก็จะเป็นความดำริชอบ เจตนาเป็นได้ทั้ง

ถูกต้องและไม่ถูกต้อง ซึ่งได้ส่งผลก่อให้เกิดเป็นการกระทำคือกรรมและผลของกรรมคือวิบาก ที่คนทั่วไปมักทึกทักว่าเป็นเรื่องของชะตาลิขิต เทพพยากรณ์ไม่ได้บอกให้นีโอมาเพื่อที่จะเลือก แต่ต้องรู้ว่าทำไมถึงเลือกและควรทำอย่างไรกับหนทางที่เลือกแล้ว และตัวของคีย์เมกเกอร์รู้ในสิ่งที่ควรรู้และแต่ละตัวละครต้องทำตามสิ่งที่ถูกกำหนด ซึ่งบางทีได้หลงเรียกว่าสิ่งที่ถูกกำหนดคือชะตาชีวิต แต่เบื้องหลังก็คือการมีเจตนา

พุทธธรรมได้แสดงถึงสาระสำคัญในการดำเนินการกระทำสิ่งต่างๆ ในการมีบทบาทและหน้าที่ รู้และทำในสิ่งที่ถูกกำหนด การกระทำจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเจตนาเป็นหลัก และตัวเจตนาทำให้เกิดกรรมคือการกระทำ การกระทำที่ทำจากเจตนาจนเป็นอาจิณส่งผลทำให้เกิดเป็นรูปแบบของวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นๆ เริ่มมาแต่ในอดีตจนปัจจุบัน เมื่อเหตุปัจจัยพร้อมกรรมนั้นก็จะส่งผล คนทั้งหลายมักเข้าใจว่าเป็นกำหนดโดยสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้จึงเรียกกันว่าชะตาลิขิต แต่แท้จริงแล้วคือตัวกรรมที่ได้บังเกิดมาจากเจตนาในเบื้องแรกเป็นตัวกำหนด หากแต่ว่ากรรมนั้นมีความซับซ้อนเกินกว่าปัญญามนุษย์จะเข้าใจและยากเกินกว่าจะอธิบายได้ จึงเหมาให้เป็นเรื่องของชะตาไป

๓. สัมมาวาจา คือการพูดจาชอบ ถูกต้อง เกิดประโยชน์ เป็นวจีสุจริต ๔ ได้แก่เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย และพูดเพ้อเจ้อ

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ มอร์เฟียสและเทพพยากรณ์ได้ใช้คำพูดหลายครั้งที่เป็นสัมมาวาจาแก่นีโอ ดังที่ได้ยกตัวอย่างไว้ในข้างต้นในเรื่องของปรโตโฆสะ มอร์เฟียส เทพพยากรณ์ และทรินิตี้ ต่างเป็นปรโตโฆสะของนีโอด้วยการใช้คำพูดบอกกล่าวในสิ่งที่เป็นจริง ถูกต้อง และเกิดประโยชน์ทำให้นีโอเกิดความเข้าใจตระหนักแจ้ง และด้วยสัมมาวาจาเหล่านี้ทำให้นำมาซึ่งสันติภาพในการยุติสงครามระหว่างโลกมนุษย์และโลกเครื่องจักรกล

ดังเช่นในภาพยนตร์ เดอะ เมทริกซ์ ภาค ๓ ที่นีโอได้กล่าวต่อรองกับนครเครื่องจักร ซึ่งก็คือสถาปนิกผู้ออกแบบว่าเขามาเพื่อสันติภาพแห่งการยุติสงครามและปลดปล่อยผู้คนในเมทริกซ์ให้เป็นอิสระ โดยจะกระทำการช่วยจัดการกับโปรแกรมที่ผิดพลาด (ตำรวจสมิธ) ให้ โดยทั่วไปแล้วตัวละครเอกคือ มอร์เฟียส นีโอ ทรินิตี้ ในภาพยนตร์เรื่องนี้จะเป็นบุคคลที่มีคำพูดน้อย พูดจริง พูดตรงจุด ไม่พูดพร่ำเพ้อ ไม่พูดหยาบ จะมีก็แต่เทพพยากรณ์พูดประชดบ้างแต่เป็นการให้ข้อคิดต่อนีโอ

๔. สัมมากัมมันตะ คือการทำการงานชอบ ด้วยกายสุจริต ๓ ได้แก่ เจตนาเว้นจากการตัดรอนชีวิต การลักขโมย และการประพฤติผิดในกาม

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ตอนต้นเรื่องนีโอมีพฤติกรรมในการทำการงานไม่ชอบอยู่บางประการคือการลักขโมยข้อมูลในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ แต่ต่อเมื่อออกจากโลกเมทริกซ์ก็ทำการงานชอบตลอด คือได้กลายมาเป็นผู้นำเพื่อสันติภาพโลก แม้ว่าในบางครั้งต้องต่อสู้ทำลายกับฝ่ายตำรวจลับสมิท ก็เป็นการป้องกันตัวเอง ถ้าจะมีเจตนาในการทำร้ายก็มีน้อยแต่มีเจตนาปกป้องตนเป็นหลักและในการต่อสู้แต่ละครั้งก็แทบไม่ได้ทำร้ายใครได้ เพราะตำรวจลับสมิทฟื้นกลับคืนได้ หรือการต่อสู้กับเครื่องจักรกลตัวเซนทิเนลในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาค ๓ ก็เป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตถูกควบคุมโดยเครื่องจักรกลหลักซึ่งมีสถาปนิกอายุมากควบคุมอีกที

๕. สัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีพชอบ ด้วยการทำสัมมาอาชีพ

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาคแรกตอนต้น แม้ฉากหน้าของนีโอจะเป็นโปรแกรมเมอร์ของบริษัท เป็นการหารายได้อย่างถูกต้องเป็นสัมมาอาชีพ แต่เบื้องหลังคือมีรายได้จากการเป็นแฮกเกอร์คือการขโมยข้อมูลจากคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นมิจฉาอาชีพ เมื่อนีโอได้ออกจากโลกเมทริกซ์แล้ว นีโอไม่ต้องหาเลี้ยงชีพโดยตรง แต่การที่เขาพยายามช่วยเหลือปลดปล่อย

คนในโลกเมทริกซ์และปกป้องโลกไซออน ก็ทำให้เขามีอาหารสำเร็จรูปโปรตีนเซลเดียวเลี้ยงชีพได้อยู่เสมอ

๖. สัมมาวายามะ คือความพยายามชอบ ได้แก่ เพียรระวังอกุศลธรรมไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละอกุศลธรรมที่ได้เกิดขึ้น เพียรสร้างกุศลธรรมให้มีขึ้น เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ การที่นีโอมีความปรารถนาที่จะออกจากโลกเมทริกซ์ที่แวดล้อมไปด้วยการเสพทางอายาตนะต่างๆ ที่ไม่จริง ถือได้ว่าเป็นความพยายามชอบในความเพียรละอกุศลธรรม และการที่นีโอยอมเสี่ยงอันตรายเพื่อจะช่วยชีวิตมอร์เฟียสในภาคแรก ช่วยชีวิตทรินิตี้ในภาค ๒ และการมุ่งมั่นเข้าไปยังแหล่งกำเนิดพลังงานในนครเครื่องจักรกลเพื่อปกป้องเหล่ามนุษย์ที่ยังอยู่ในโลกเมทริกซ์และโลกไซออนจนต้องเสียชีวิตไปในภาค ๓ ถือได้ว่าเป็นความพยายามชอบที่จะสร้างกุศลธรรมและรักษากุศลธรรมนั่นไว้จนทำงานสำเร็จ

๗. สัมมาสติ คือความระลึกชอบ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ ระลึกได้อยู่เนืองๆ ในการตามดูรู้ทันกาย การตามดูรู้ทันเวทนา การตามดูรู้ทันจิต และการตามดูรู้ทันธรรม เพื่อละและกำจัดไม่ให้เกิดความชอบและความไม่ชอบ

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ เมื่อมอร์เฟียสฝึกฝนให้นีโอกระโดดข้ามตึก เขาได้ชี้แนะให้นีโอปลดปล่อยความกลัว มีสติเพื่อให้จิตว่าง นีโอทบทวนย้ำคำพูดมอร์เฟียสเพื่อตั้งสติก่อนกระโดดว่า *"ไม่มีปัญหา...ปล่อยจิตว่าง...ไม่มีปัญหา...ปล่อยจิตว่าง"* และในโปรแกรมระวังภัย มอร์เฟียสเตือนให้นีโอมีสติตั้งใจฟังโดยไม่วอกแวกดูสิ่งอื่นจนลืมสติว่า *"ตั้งใจฟังผมหรือเปล่านีโอหรือใจวอกแวกมองแต่สาวชุดแดง"*

๘. สัมมาสมาธิ คือ การตั้งจิตมั่นชอบ ภาวะจิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด ไม่ซัดส่าย ไม่ฟุ้งซ่าน ได้แก่ ฌาน ๔ มีปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

ในภาพยนตร์เรื่อง เดอะ เมทริกซ์ ภาค ๑ มีการกล่าวถึงการทำจิตให้แน่วแน่ เช่น การทำจิตว่างเพื่อขจัดความกลัวความสงสัยในการกระโดดตึกของนีโอ มอร์เฟียสกล่าวกับนีโอว่า *"คุณต้องปลดปล่อยให้หมดนีโอ ความกลัว ความสงสัยไม่เชื่อฝีมือ ปล่อยจิตว่าง"* มอร์เฟียสยังกล่าวต่ออีกว่าเมื่อนีโอฝึกฝนจิตได้ว่างมั่นคง แม้แต่กระสุนก็ไม่อาจทำร้ายนีโอโดยไม่ต้องหลบว่า *"ผมพยายามจะบอกคุณว่าเมื่อคุณพร้อมไม่จำเป็นต้องหลบ"* และการที่เด็กนักบวชสามารถงอช้อนได้ก็ด้วยการใช้จิตที่ว่างจากตัวตนจะเกิดพลังยิ่งใหญ่ การที่พวกมอเฟียสเข้าไปในเมทริกซ์เป็นการส่งจิตเข้าในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ถ้าตายในเมทริกซ์ก็จะต้องตายจริงด้วย เพราะร่างกายไม่สามารถอยู่ได้โดยปราศจากจิต

พุทธธรรมแสดงถึงจิตเป็นใหญ่ว่า "ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ" [๒๐] การกระทำใดๆ ทั้งปวงจะสำเร็จผลได้ด้วยเพราะใจเป็นตัวนำ จนมีสุภาษิตไทยที่เนื่องจากหลักพุทธธรรมนี้กล่าวไว้ว่า *"จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว"*

การที่จิตแน่วแน่สามารถเกิดพลังพิเศษได้นั้น ทางพุทธธรรมแสดงไว้ว่าเกิดจากฌานสมาบัติ เรียกความสามารถพิเศษนี้ว่าอภิญญาซึ่งเป็นผลจากการทำจิตตั้งมั่น แต่พุทธธรรมจะเน้นให้ปฏิบัติควบคู่กับวิปัสสนาด้วย (ในส่วนของความสามารถพิเศษจะนำไปอธิบายในเรื่องของวิทยาการอันเป็นจินตนาการของภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ต่อไป)

---

[๒๐] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕ / ๑๑ / ๑๑

๓.๒ เดอะ เมทริกซ์ในกรอบของอภิญญา

การสามารถนำพลังจิตมาใช้ทำให้เกิดมีความสามารถพิเศษนั้นได้มีการฝึกฝนกันมานานก่อนพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการเล่าเรื่องถึงอดีตชาติหรือประวัติของฤษีที่มีอภิญญาเหาะเหินเดินอากาศได้ ตัวอย่างเช่นในเรื่องบุรพกรรมของพระติสสเถระในอดีตชาติ ที่ดาบส ๒ รูปต่างโกรธกันจึงสาปแช่งกันให้ศีรษะแตกเป็นเสี่ยงเมื่อดวงอาทิตย์ขึ้น นารทดาบสจึงต้องใช้ฤทธิ์ห้ามดวงอาทิตย์ขึ้นเพื่อช่วยชีวิต จนผู้คนพากันเดือดร้อน[๒๑] พุทธธรรมไม่ได้ปฏิเสธสิ่งเหล่านี้และมีเหตุการณ์เกี่ยวกับความสามารถพิเศษปรากฏอยู่ในพุทธธรรม แต่พุทธธรรมเน้นย้ำว่าต้องเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดกุศลธรรม ความสามารถพิเศษเป็นผลเกิดจากการฝึกฝนจิตจนได้ฌานสมาบัติ พระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นของเสื่อมได้ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ และถ้าฝึกจิตเพื่อโลกียอภิญญาอย่างเดียวนั้นไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง หากแต่ควรฝึกเพื่อเป็นฐานหรือทำควบคู่กันไปกับวิปัสสนา เพื่อให้เข้าสู่จุดหมายหลักในการพ้นทุกข์ ส่วนการมีอภิญญาเป็นผลพลอยได้สำหรับบางคน และถ้าเมื่อมีแล้วก็ควรรู้เท่าทันไม่ยึดติด

อภิญญา ๖

ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึง อภิญญา ที่มีข้อความแบบเดียวกัน ๒ สูตร คือ ในปาฏิวรรค ทสุตตรสูตร[๒๒] และในปฐมปัณณาสก์ อาหุเนยยวรรค ทุติยอาหุเนยยสูตร[๒๓] ดังนี้

ธรรม ๖ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร

คือ ***อภิญญา ๖*** ได้แก่

---

[๒๑] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐ / ๕๘-๖๕.

[๒๒] ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๕๖ / ๓๙๔-๓๙๖.

[๒๓] องฺ.ฉกก. (ไทย) ๒๒ / ๒ / ๔๑๒-๔๑๔.

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนได้ แสดงให้ปรากฏ หรือแสดงให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดำลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศ เหมือนนกบินไปก็ได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ อันมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

๒. ภิกษุนั้นได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยหูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

๓. ภิกษุนั้นกำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน คือ จิตมีราคะก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือปราศจากราคะก็รู้ว่าปราศจากราคะ จิตมีโทสะก็รู้ว่ามีโทสะ หรือปราศจากโทสะก็รู้ว่าปราศจากโทสะ จิตมีโมหะก็รู้ว่ามีโมหะ หรือปราศจากโมหะก็รู้ว่าปราศจากโมหะ จิตหดหู่ก็รู้ว่าจิตหดหู่ จิตฟุ้งซ่านก็รู้ว่าฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหัคคตะก็รู้ว่าเป็นมหัคคตะ หรือไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ว่าไม่เป็นมหัคคตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่าเป็นสมาธิ หรือไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่าไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้นก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น จิตไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าไม่หลุดพ้น

๔. ภิกษุนั้น ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่า "ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้นๆ จุติจากภพนั้นแล้วก็ไปเกิดในภพโน้น ในภพนั้นเราก็มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้นๆ จุติจากภพนั้นแล้วก็ไปเกิดใน

ภพนี้" เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

๕. ภิกษุนั้น เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า "หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ผู้ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์" เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล

๖. ภิกษุนั้นทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

นี้ คือธรรม ๖ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

อภิญญาที่ปรากฏในเดอะ เมทริกซ์

อภิญญา แปลว่าความรู้ยิ่งยวด อันเกิดจากการฝึกฝนจิตจนได้ฌาน-สมาบัติ อภิญญา ๕ ข้อแรก เป็นอภิญญาระดับโลกียะ ส่วนข้อสุดท้ายเป็นอภิญญาระดับโลกุตตระ

(๑) การแสดงฤทธิ์ (อิทธิวิธี)

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ทั้ง ๓ ภาค มีการแสดงถึงอิทธิวิธีหลายอย่าง ดังที่รวบรวมได้ดังนี้

ก. การส่งจิตเข้าโปรแกรมคอมพิวเตอร์

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ มีการนำเสนอเรื่องการถ่ายทอดจิตใจในรูปแบบดิจิตอลเพื่อเข้าไปอยู่ในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ คือมีร่างจริงที่นอนอยู่ในโลกจริงปัจจุบันและส่งจิตเข้าไปในโลกเมทริกซ์ โดยใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เป็นตัวช่วย มีสายโยงใยเสียบปลั๊กที่ต้นคอ เชื่อมต่อระหว่างร่างกายจริงและเครื่องมือช่วยถ่ายทอดจิตให้เข้าไปในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ โดยเฉพาะโปรแกรมเมทริกซ์ เรื่องราวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาได้มีการกล่าวถึงการใช้ฤทธิ์ทางใจในการส่งจิตใจให้ไปในสถานที่ต่างๆ ได้โดยที่ร่างกายยังคงอยู่ตรงนี้แต่จะไปเกิดรูปนิมิตยังที่อื่น เช่น จากเมืองหนึ่งไปยังเมืองหนึ่ง จากภูมิหนึ่งไปอีกภูมิหนึ่งได้คือจากโลกมนุษย์ไปสู่สวรรค์เป็นต้น การส่งจิตไปเช่นนี้ถือว่าเป็นฤทธิ์ทางโลกียอภิญญาซึ่งเป็นฤทธิ์ที่ฝึกฝนกันมาก่อนยุคพุทธกาล เป็นของเล่นของเหล่านักบวชในลัทธิต่างๆ ถ้าหากว่ามีเครื่องมือที่ถ่ายทอดจิตเป็นรูปแบบดิจิตอลอย่างในภาพยนตร์ได้จริงก็สามารถถือได้ว่าเป็นฤทธิ์ในโลกียอภิญญาแบบสำเร็จรูปที่ทำได้รวดเร็วทันใจไม่ต้องมัวฝึกฝน หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็น "ฤทธิ์ด่วน" แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือชนิดนี้จะต้องส่งกระแสไฟฟ้าไปแปรรูปจิตให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมที่จะเกิดฤทธิ์และส่งจิตเป็นรูปนิมิตเข้าไปยังอีกแห่งหนึ่งได้

ในวิสุทธิมรรคกล่าวไว้ว่า *"ถ้าภิกษุผู้มีฤทธิ์มีความชำนาญทางใจต้องการจะไปสู่พรหมโลกด้วยทั้ง**กายที่มิได้ปรากฏ** จึงน้อมกายด้วยอำนาจแห่งจิต อธิษฐานกายด้วยอำนาจแห่งจิต ครั้นน้อมกายด้วยอำนาจแห่งจิตแล้ว อธิษฐานกายด้วยอำนาจแห่งจิตแล้ว หยั่งลงสู่สุขสัญญาและลหุสัญญา ย่อมไปสู่พรหมโลกด้วยทั้งกายที่มิได้ปรากฏ **ภิกษุผู้มีฤทธิ์ย่อมนิรมิตรูปที่สำเร็จด้วยใจอันมีอวัยวะน้อยใหญ่ครบทุกอย่าง มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง** ข้างหน้าพรหมนั้น"* [๒๔]

---

[๒๔] สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร),แปลและเรียบเรียง, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, (กรุงเทพฯ : บริษัทประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๗๐.

นอกจากจะส่งจิตไปแล้วสร้างรูปนิรมิตแล้ว ยังสามารถไปสู่อีกสถานที่หนึ่ง หรืออีกภูมิหนึ่งได้ด้วยทั้งกายจริงที่ปรากฏด้วยแต่ต้องน้อมจิตด้วยอำนาจแห่งกาย อธิษฐานจิตด้วยอำนาจแห่งกายแทน ดังเช่น ในกรณีที่พระพุทธเจ้าได้พาเหล่าพระเถระไปยังเทวโลกในยามรุ่งก่อนเสด็จไปฉันอาหารที่บ้านของอนาถบิณฑิก-คฤหบดีตามที่ได้รับนิมนต์ไว้ โดยมีพระพุทธประสงค์ให้พระโมคัลลานะไปปราบนันโทปนันทนาคราชผู้มีฤทธิ์มากแต่มีมิจฉาทิฏฐิให้นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ[๒๕]

ข. การใช้พลังจิต

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ตำรวจลับสมิธได้จับนีโอ และลั่นวาจากล่าวให้นีโอไม่สามารถพูดได้ เนื้อปากนีโอก็สนิทรวมเป็นเนื้อเดียว และได้ใส่แมงป่องโปรแกรมบอกตำแหน่งเพื่อการติดตามไว้ในสะดือนีโอ ซึ่งภายหลังทรินิตี้และพวกได้ใช้เครื่องดูดเอาแมงป่องออกให้ แมงป่องที่ดูดออกมาได้ตายโดยมีเลือดปรากฏอยู่ในกระบอกเครื่องมือ หรือการที่เด็กนักบวชและนีโอใช้พลังจิตงอช้อนได้ อีกทั้งการทะลุผ่านขึ้นจากรางรถไฟมายังตัวรถของตำรวจลับสมิธขณะที่ถูกรถไฟทับและการทะลุผ่านกำแพงและรถยนต์ของฝาแฝดชุดขาวซึ่งเป็นลูกน้องของเมอโรวินเจี้ยน เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้คนทั่วไปจะเรียกว่า การมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ การทำคุณไสยใส่ของเข้าร่างกาย การใช้อำนาจจิตงอช้อน และการใช้ฤทธิ์ผ่านทะลุสิ่งต่างๆ

การกระทำดังกล่าวข้างต้นเกิดได้ด้วยฤทธิ์ทางใจเป็นหลัก แม้ว่าในวิสุทธิมรรคไม่ได้กล่าวถึงกระบวนการเกิดวาจาศักดิ์สิทธิ์โดยตรงก็ตาม แต่การทำให้เกิดฤทธิ์ประเภทอธิษฐานต้องใช้การบริกรรมประกอบทำให้เกิดความสำเร็จของสิ่งที่ต้องการ การใส่วัตถุเข้าไปในร่างกายได้ต้องใช้ฤทธิ์อธิษฐานเช่นเดียวกัน แต่เป็นการเกิดขึ้นจากการฝึกฝนปฐวีกสิณและอาโป-

---

[๒๕] ขุ.เถร. อ.(ไทย) ๕๓ /๔๗๔-๔๗๘.

กสิณ เพราะการฝึกปฐวีกสิณสามารถทำให้เกิดฤทธิ์ในการนิรมิตวัตถุขึ้นมา และการฝึกอาโปกสิณทำให้สามารถแทรกดำลงและผุดขึ้นมาในของแข็งได้ ส่วนการใช้ร่างผ่านทะลุรถไฟใต้ดิน รถยนต์ และกำแพง เป็นฤทธิ์ที่เกิดจากการฝึกฝนอากาสกสิณ[๒๖]

ค. การก๊อปปี้หรือโคลนนิ่งตัวเอง

ในภาพยนตร์เรื่องเมทริกซ์ ตำรวจลับสมิธสามารถก๊อปปี้ตัวเองได้อย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการขั้นตอนที่ต้องใช้ระยะเวลา สามารถเรียกได้ว่าเป็นการโคลนนิ่งตัวเองทางจิตเพราะถ้าโคลนนิ่งทางกายต้องรอเวลาให้เกิดปฏิกิริยาในการแบ่งเซล แต่ตำรวจลับสมิธสามารถใช้พลังจิตโคลนนิ่งตัวเองได้อย่างฉับพลันในร่างของผู้อื่นให้เหมือนร่างตนเองและจิตใจเหมือนตนเองอีกด้วยจนสามารถแพร่ขยายจำนวนได้อย่างมหาศาล และยังสามารถก๊อปปี้จิตใจตัวเองลงในร่างกายของคนอื่นในกรณีของร่างตัวละครที่ชื่อว่าเบน ซึ่งอาจจะเรียกภาษาทั่วไปว่า "สิงอยู่" ก็น่าจะได้เช่นกัน

ในพระไตรปิฎก ปฏิสัมภิทามรรค พระสารีบุตรได้กล่าวไว้ว่า คนคนเดียวสามารถนึกเป็นหลายร้อยหลายพันจนเป็นแสนได้ด้วยการอธิษฐานด้วยญาณว่า *"พหุโก โหมิ เราจงเป็นคนมากคน"* หรือในกรณีของพระจุลปันถกที่ท่านอธิษฐานด้วยฌานจนมีพระจุลปันถกมากมายปรากฏอยู่ในวิหารทั้งที่ท่านอยู่เพียงองค์เดียว คนใช้ของหมอชีวกไม่สามารถมาตามตัวพระจุลปันถกไปเฝ้าพระพุทธเจ้าตามพระประสงค์ได้ในครั้งแรก พระพุทธเจ้าต้องแนะนำวิธีว่าถ้าพบเห็นรูปใดก่อนก็ให้จับชายจีวรและบอกว่าพระองค์ต้องการให้ไปพบ คนรับใช้ทำตาม พระจุลปันถกรูปนิรมิตอื่นๆ จึงหายวับไป[๒๗]

---

[๒๖] สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร),แปลและเรียบเรียง. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, (กรุงเทพฯ : บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑๐-๓๑๒.

[๒๗] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐ / ๓๓๓.

ในวิสุทธิมรรคกล่าวว่าการที่นิรมิตให้เป็นคนหลายคน เป็นอธิษฐาน-ฤทธิ์ (อธิฏฐานาอิทฺธิ) ที่เกิดขึ้นจากการความสำเร็จด้วยอำนาจปฐวีกสิณ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงวิกุพพนาฤทธิ์คือการใช้ฤทธิ์บันดาลแปลงเป็นบุคคลอื่นๆ ได้ทุกเพศวัยซึ่งเป็นประเภทฤทธิ์ที่ทำได้หลายอย่าง (วิกุพฺพนาอิทฺธิ) และมโนมยาฤทธิ์คือฤทธิ์ที่สร้างรูปใหม่ที่มีใจครอง (มโนมยาอิทฺธิ) คล้ายการชักไส้หญ้าปล้องออกจากหญ้าปล้องและการชักดาบออกจากฝัก[๒๘] ดังนั้น ในกรณีของการก๊อปปี้ตัวเองหรือการโคลนนิ่งของตำรวจลับสมิธน่าจะเป็นกรณีของการใช้ฤทธิ์ทางใจดังที่ได้กล่าวข้างต้น แต่มีความแตกต่างที่ว่าพลังจิตในการสร้างร่างเพิ่มของตำรวจลับสมิธจะต้องใช้ร่างของคนอื่นมาผสมผสานกันด้วยจึงจะก๊อปปี้เป็นตัวเองได้ ไม่ใช่เพียงนึกขึ้นลอยๆ แล้วเป็นรูปร่างทันที

ง. การสะกดลูกกระสุนให้ร่วงหล่น การใช้พลังฝ่ามือระเบิดตัวเซนทิเนลและการเหาะเหินในอากาศของนีโอ

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ นีโอได้ใช้พลังจิตยกฝ่ามือสะกดกระสุนฝ่ายตรงข้ามที่ยิงมาให้ร่วงหล่นอยู่ด้านหน้าตัวเอง และใช้พลังฝ่ามือระเบิดตัวเซนทิเนลซึ่งเป็นเครื่องจักรกลต่อสู้รูปร่างคล้ายแมงกระพรุน รวมถึงการเหาะเหินเดินอากาศของนีโอระหว่างต่อสู้และการเหาะระยะไกลแบบรวดเร็วจากยอดเขาหิมะปกคลุมมายังเมือง ในวิสุทธิมรรคอธิบายถึงเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ว่าเป็นการใช้ฤทธิ์ประเภทต่างๆ คือ การสะกดกระสุนเป็นสมาธิวิปผาราฤทธิ์ (สมาธิวิปฺผาราอิทฺธิ) ฤทธิ์ที่ปกป้องด้วยสมาธิ อันเกิดจากอำนาจสมถะในกาลก่อนหรือภายหลังทำสมาธิหรือขณะทำสมาธิ ดังเช่น เรื่องนางอุตตราอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาที่เข้าเมตตาสมาบัติทำให้น้ำมันเดือดที่นางสิริมาหญิงแพศยาเทรดบนศีรษะนางอุตตราหยดกลิ้งออกไปเหมือนน้ำกลิ้ง

---

[๒๘] สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, (กรุงเทพฯ : บริษัทประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๗๔-๖๗๖.

บนใบบัว ไม่สามารถทำอันตรายต่อร่างกายได้ [๒๙] และเรื่องของพระนางสามาวดีถูกใส่ร้ายจนได้รับโทษแต่ลูกธนูก็ไม่สามารถทำอันตรายนางได้เช่นกันด้วยอำนาจเมตตาจนเกิดเป็นสมาธิ [๓๐] หากแต่ในกรณีของนีโอไม่ได้เป็นสมาธิที่เกิดจากอำนาจเมตตา แต่เป็นสมาธิที่ใช้ความตั้งมั่นแห่งจิตเกิดเป็นฤทธิ์ขึ้นดังใจนึก ส่วนการใช้พลังฝ่ามือระเบิดตัวเซนทิเนล มีลักษณะเป็นอธิษฐานฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจของเตโชกสิณที่สามารถบันดาลไฟให้เผาผลาญสิ่งที่ประสงค์ให้พินาศได้และเป็นฤทธิ์ประเภทเดียวกันที่พระเถระเผาศพตนเองเวลาที่นิพพานแล้ว ส่วนการเหาะเหินเดินอากาศของนีโอเป็นฤทธิ์ที่สำเร็จได้จากการฝึกวาโยกสิณทำให้เหาะได้เร็วดังลมพัด พระพุทธได้เคยเสด็จเหาะขึ้นไปอยู่บนเรือเมื่อคราวโปรดเหล่าชฎิล[๓๑] พระปิณโฑลภารทวาชะเหาะขึ้นไปในอากาศนำบาตรไม้จันทน์ลงมา จนเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้พระภิกษุผู้เป็นสาวกแสดงปาฏิหาริย์ [๓๒]

จ. การใช้ช่องประตูแสงย่นระยะทาง

ในภาพยนตร์เรื่องเมทริกซ์ภาค ๒ มีการนำเสนอในเรื่องการใช้ช่องประตูแสงย่นระยะทางเพื่อไปยังสถานที่อื่นๆ ในการเปิดประตูบานใหม่ออก ในเรื่องการย่นระยะทางนั้นมีเรื่องราวในพระพุทธศาสนาที่วิสุทธิมรรคได้นำมาอธิบายว่าเป็นอธิษฐานฤทธิ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าเคยทรงแสดงในคราวเมื่อเสด็จสู่เทวโลก ได้ทรงทำปาฏิหาริย์ทรงยกพระบาทข้างหนึ่งจากพื้นปฐพีทรงเหยียบที่ภูเขายุคนธรและทรงลงพระบาทที่ ๒ ลงบนยอดเขาสุเมรุ[๓๓] และในกรณีของโกสิยเศรษฐีและภรรยาเดินทางจากเมืองราชคฤห์มาถวายอาหารพระพุทธเจ้าที่เมืองสาวัตถี ห่างกันถึง ๔๕ โยชน์ แต่ด้วยฤทธิ์ของ

---

[๒๙] องฺ.เอก.อ. (ไทย) ๓๓ / ๑๓๖.

[๓๐] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐ / ๒๙๑.

[๓๑] วิ.มหา. (ไทย) ๔ / ๕๐ / ๖๐.

[๓๒] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒ / ๒๙๐-๒๙๑.

[๓๓] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒ / ๓๐๗-๓๐๘.

พระโมคคัลลานะทำให้เร็วยิ่งกว่าเดินลงจากปราสาทชั้นบนมาชั้นล่างเสียอีก[๓๔] ดังนั้น แนวคิดเรื่องช่องประตูแสงจึงเป็นการพยายามแสดงถึงการใช้วิทยาการในการย่นระยะทางที่สามารถจะเกิดขึ้นได้ ด้วยการใช้เทคโนโลยีในการแปรสภาพของจิตในขณะที่อยู่ในช่องประตูแสงให้เกิดอธิษฐานฤทธิ์ไปยังสถานที่ต่างๆ ตามใจปรารถนาได้

ฉ. การถูกกำบังให้หลงทาง

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาค ๓ นีโอไม่สามารถขึ้นรถไฟของเทรนแมนได้ เขาพยายามวิ่งตามหาไปตามรางรถไฟ แต่ปรากฏว่าเขาได้วิ่งวนมายังสถานีเดิม ลักษณะเช่นนี้ในวิสุทธิมรรคอธิบายไว้ว่าเป็นอธิษฐานฤทธิ์ที่มีกล่าวไว้ในปฏิสัมภิทาวรรคว่ามี ๒ ลักษณะ ได้แก่ อาวิภาพ คือไม่มีอะไรกีดขวาง ไม่มีอะไรปิดบัง เปิดเผย ปรากฏชัด และ ติโรภาพ คือมีบางสิ่งกีดขวางไว้ ปิดไว้ ครอบไว้ พระพุทธเจ้าได้เคยทำปาฏิหาริย์นี้ โดยทำบิดาของยสกุลบุตรซึ่งนั่งใกล้ๆ กับบุตรตัวเองไม่ให้เห็นกัน[๓๕] และบดบังพระมหากัปปินะไว้ไม่ให้พระนางอโนชาเทวีเห็นทั้งที่นั่งใกล้กัน แล้วทรงแสดงธรรมทำให้บุคคลผู้เกี่ยวข้องหลายพันคนบรรลุสู่กระแสอริยะ[๓๖]

(๒) การรู้ใจคนอื่น (เจโตปริยญาณ)

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการอ่านความคิดผู้อื่นได้ คือตัวเทพพยากรณ์เป็นผู้รู้เหตุการณ์ล่วงหน้าว่ามอร์เฟียสจะได้พบผู้นำและทรินิตี้จะหลงรักผู้นำ อีกทั้งยังสามารถรู้ถึงความรู้สึกและจิตใจนีโอได้ เทพพยากรณ์รู้เวลาควรจะบอกนีโอเวลาไหนว่านีโอเป็นผู้นำ ซึ่งเทพพยากรณ์ไม่ได้บอกนีโอในการพบกันครั้งแรก ในภาพยนตร์เรื่อง

---

[๓๔] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑ / ๕๒, ๕๔.
[๓๕] วิ.มหา. (ไทย) ๔ /๒๗ / ๓๓.
[๓๖] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑ / ๓๑๓-๓๑๔.

เมทริกซ์ภาค ๓ เทพพยากรณ์ได้กล่าวกับนีโอถึงสาเหตุที่เธอไม่ได้บอกกับนีโอถึงสิ่งที่เธอรู้ตั้งแต่แรกเพราะเธอรอให้นีโอมีความพร้อม และความสำเร็จไม่ได้ขึ้นอยู่กับความหวังแต่ขึ้นอยู่กับเวลา

ลักษณะเช่นนี้เป็นโลกียอภิญญาที่เรียกว่า *เจโตปริยญาณ* คือความสามารถหยั่งรู้ในจิตใจความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นได้ เป็นการกำหนดใจด้วยใจคือกำหนดรู้ใจผู้อื่นด้วยใจของตน ซึ่งเป็นผลจากการเจริญสมาธิภาวนาอันมั่นคงจนเข้าถึงฌาน ๔ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงรู้จักที่จะแสดงธรรมให้เหมาะกับจริตนิสัยบุคคลนั้นเพราะทรงมีเจโตปริยญาณ มีตัวอย่างปรากฏในพระไตรปิฎกเมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าทรงไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พระองค์ทรงใช้เจโตปริยญาณในการรู้ใจรู้ความคิดของชฎิล จึงแสดงปาฏิหาริย์แล้วเทศนาสั่งสอนจนเหล่าชฎิลให้ความนับถือและมาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา[๓๗]

(๓) ตาทิพย์ (ทิพพจักขุ)

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ภาค ๒ เทพพยากรณ์ได้บอกกับนีโอ ว่านีโอมีตาทิพย์ สามารถมองโลกโดยปราศจากเวลา เพราะนีโอเห็นเหตุการณ์ล่วงหน้าว่าทรินิตี้จะตกตึก พระพุทธเจ้าทรงมีทิพพจักขุในการเล็งพระญาณเพื่อจะโปรดผู้คนผู้เข้าข่ายการบรรลุธรรมในวันนั้นๆ ก่อนรุ่งอรุณทุกเช้า[๓๘] ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าทรงเล็งพระญาณเห็นว่าอหิงสกะ (พระองคุลีมาล) สามารถบรรลุธรรมได้ แต่ถ้าพระองค์ไม่เสด็จไปโปรดก่อนที่อหิงสกะจะพบมารดาของตน อหิงสกะจะทำกรรมหนักมาตุฆาตได้[๓๙]

---

[๓๗] วินย. (ไทย). ๔ / ๓๗-๕๓ / ๔๗-๖๓ .

[๓๘] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒ / ๓๔๑ , ๓๗๓.

[๓๙] ม.ม.อ. (ไทย) ๒๑ / ๑๕๘.

อภิญญาที่ไม่ปรากฏในเดอะ เมทริกซ์

ในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ ไม่ปรากฏอภิญญาประเภททิพพโสต, ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ และ อาสวักขยญาณ คือ เรื่องของการมีหูทิพย์ การระลึกชาติ และการหยั่งรู้ถึงความสิ้นทุกข์

๔. สรุป

ภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ มีเนื้อหาที่ต่างจากภาพยนตร์ต่อสู้แนววิทยาศาสตร์อื่นๆ ที่เคยมีมา เช่น ภาพยนตร์เรื่องคนเหล็ก ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงการปกครองครอบงำของเครื่องจักรกลที่มีต่อมนุษย์ในด้านร่างกาย ส่วนในภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ได้แสดงให้เห็นเพิ่มขึ้นว่าเครื่องจักรกลได้ปกครองจิตใจมนุษย์อีกด้วย[๔๐] ดังนั้นภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์จึงมีเนื้อหากล่าวถึงว่าสิ่งที่มนุษย์ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ซึ่งเราคิดว่าเป็นของจริงนั้นที่แท้คือสิ่งที่ลวงตาให้มนุษย์ต้องตกเป็นทาสของการพึงพอใจในการเสพ มนุษย์ไม่สามารถมีอิสรภาพได้จนกว่ามนุษย์จะเข้าถึงความจริง แม้ว่าในความจริงนั้นอาจจะดูไม่น่ารื่นรมย์ในสายตามนุษย์ แต่มนุษย์ยังมีความสุขในการที่ได้ตระหนักถึงความจริงและการที่ได้มีอิสรภาพมากกว่าจะตกอยู่ในห้วงความสุขที่เป็นมายาภาพ วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์เหมือนถูกกำหนดแล้วด้วยบางสิ่งที่นิยมเรียกกันว่าชะตาลิขิต แต่สิ่งที่อยู่เบื้องหลังการกำหนดก็คือเจตนาของมนุษย์ที่เคยสะสมมาทั้งในอดีตและปัจจุบันนั้นเองที่เป็นรากเหง้าในการจัดสร้างวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งภายในจิตใจของมนุษย์มีทั้งความดีงามและความชั่วร้ายกาจเป็นธรรมชาติพื้นฐานโดยทั่วไป ดังนั้น มนุษย์จะมีอิสรภาพสูงสุดได้เมื่อมนุษย์ไม่ยึดติดทั้งความดีและความชั่วอันเป็นสิ่งสุดโต่ง ๒ ด้านนั้น เป็นการประสานให้เป็นกลางจนเกิดความสมดุลขึ้น สันติภาพย่อมเกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์

[๔๐] ทัศนะของ ผศ.ดร.ชวนะ ภวกานันท์.

เรื่องเดอะ เมทริกซ์ เป็นภาพยนตร์แนวต่อสู้วิทยาศาสตร์ที่แหวกแนวด้วยการนำเสนอหลักปรัชญาศาสนาและควอนตัมแห่งฟิสิกส์ ด้วยการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้ผู้ชมได้นำมาขบคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาอธิบายภาพยนตร์เรื่อง เดอะ เมทริกซ์ได้ออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนแรกคือการอธิบายสาระสำคัญที่เป็นหลักแนวคิดในภาพยนตร์อันได้มาจากวาทะทั้งหลายของภาพยนตร์ ได้แก่ เมทริกซ์คืออะไร : โลกแห่งสมมติ ความจริงคืออะไร : ความจริงขั้นพื้นฐานและความจริงขั้นสูงสุด ผู้ชี้ทางและการกระทำด้วยตัวเอง : ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ จิตเป็นใหญ่ ชะตาลิขิตและเบื้องหลัง : กรรมและเจตนา ความสำเร็จขึ้นอยู่กับเวลา : เหตุปัจจัยพร้อมสมบูรณ์ อวิชชาในจิตใจมนุษย์ บวกและลบ ดีและร้ายคือความสมดุล โดยจัดให้อยู่ในกรอบของอริยสัจ ส่วนที่สองคือการอธิบายวิทยาการที่เป็นจินตนาการในภาพยนตร์ ได้แก่ การส่งจิตเข้าโปรแกรมคอมพิวเตอร์ การใช้พลังจิตฝังแมงป่องโปรแกรมตำแหน่งเพื่อติดตามเข้าในตัวคน การงอช้อน การทะลุผ่านกำแพงประตูและรถยนต์ การก๊อปปี้ (อัดสำเนา) หรือโคลนนิ่งตัวเอง การสะกดลูกกระสุนให้ร่วงหล่น การใช้พลังฝ่ามือระเบิดตัวเซนทิเนลและการเหาะเหินในอากาศของนีโอ การใช้ช่องประตูแสงย่นระยะทางเพื่อไปยังสถานที่อื่น การรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าของนีโอและการทายใจผู้อื่นของเทพพยากรณ์ การถูกกำบังให้หลงทาง การมีจิตคิดได้เองของคอมพิวเตอร์ โดยจัดให้อยู่ในกรอบของอภิญญา

จากการวิเคราะห์เชื่อมโยงเนื้อหาในภาพยนตร์เรื่องเดอะเมทริกซ์ทั้ง ๓ ภาค เชื่อมเข้ากับพุทธธรรม ทำให้ทราบว่าพระพุทธศาสนามีหลักธรรมต่างๆ ในการอธิบายทั้งในเรื่องของปรัชญาที่ซ้อนอยู่ในภาพยนตร์อันเป็นสาระสำคัญ และเหตุการณ์ที่เป็นวิทยาการแปลกใหม่ที่ภาพยนตร์ได้จินตนาการไว้ ซึ่งเนื้อหาในพุทธธรรมสามารถนำมาอธิบายในเรื่องปรัชญาอันเป็นสาระสำคัญของภาพยนตร์เรื่องเดอะ เมทริกซ์ได้ในกรอบของอริยสัจ ส่วนในเรื่องของการอธิบายวิทยาการแปลกใหม่ที่ภาพยนตร์จินตนาการไว้นั้นสามารถเชื่อม

โยงกับเรื่องราวเหตุการณ์ที่ปรากฏในกรอบของอภิญญา ซึ่งสามารถยกเป็นตัวอย่างเทียบเคียง แต่พระไตรปิฎกจะไม่ได้อธิบายถึงรายละเอียดและขบวนการที่ทำให้เกิดขึ้นต่างๆ ของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในเหตุการณ์นั้นๆ สิ่งเหล่านี้มีอธิบายอย่างละเอียดในอรรถกถาและวิสุทธิมรรค ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นในเรื่องของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เพราะเห็นว่าไม่เป็นสาระสำคัญในการนำมาซึ่งการพ้นทุกข์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เป็นเหตุการณ์ที่เกิดมีขึ้นเป็นธรรมดา หากแต่คงจะมีผู้คนสงสัยและสนใจ ปราชญ์ชาวพุทธในยุคหลังจึงนำมาอธิบายมากขึ้นและก็เชื่อมโยงเข้าสู่การใช้ปัญญาดับทุกข์ด้วย

พระพุทธศาสนาไม่ได้ต้องการพิสูจน์เกี่ยวกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์หรือวิทยาการแปลกใหม่ แต่พระพุทธศาสนาสนใจในแง่มุมที่ว่ามนุษย์ควรมีท่าทีและควรปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้อย่างไร คือสิ่งเหล่านี้อยู่ในฐานะอย่างไรกับการดำรงชีวิตของมนุษย์และมนุษย์ควรมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้องอย่างไร การที่มนุษย์มัวให้ความสำคัญและยึดมั่นในการพิสูจน์สิ่งเหล่านี้เป็นการเสียเวลา เพราะสิ่งเหล่านี้บางทีเป็นเรื่องเหนือสามัญวิสัยที่จะอธิบายได้อย่างชัดเจนครบถ้วนจนหมดข้อสงสัยได้ และไม่สามารถอธิบายให้เชื่อถือได้เหมือนกันทั้งหมดทุกผู้คน อีกทั้งความเชื่อของปุถุชนนั้นเปลี่ยนแปลงไปมาตามสถานการณ์ที่ตนประสบ ไม่สามารถมีมาตรฐานคงที่ได้ [๔๑] วิทยาการสมัยใหม่ก็เหมือนกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ย่อมเกิดขึ้นมีใหม่อย่างไม่จบสิ้นซึ่งต้องพิสูจน์กันต่อไปได้เรื่อยๆ ทฤษฎีใหม่ล้มล้างทฤษฎีเดิมเมื่อมีหลักฐานใหม่ในขณะเวลานี้ และทฤษฎีใหม่ที่ยอมรับในขณะนี้ก็อาจจะถูกล้มล้างได้ต่อไปในอนาคต ถ้ามีผู้ต้องการจะเสียเวลาคิดค้นก็ถือว่าเป็นเรื่องของบุคคลนั้น แต่พระพุทธศาสนาได้ให้หลักไว้สำหรับมนุษย์ในการมีท่าทีที่จะอยู่ท่ามกลางวิทยาการเหล่านี้อย่างมีอิสรภาพ มุ่งใช้แต่ประโยชน์ที่จำเป็นโดยไม่ติดยึดและปฏิบัติให้เข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา

---

[๔๑] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม. ๒๕๔๒. หน้า ๔๕๕-๔๕๗..

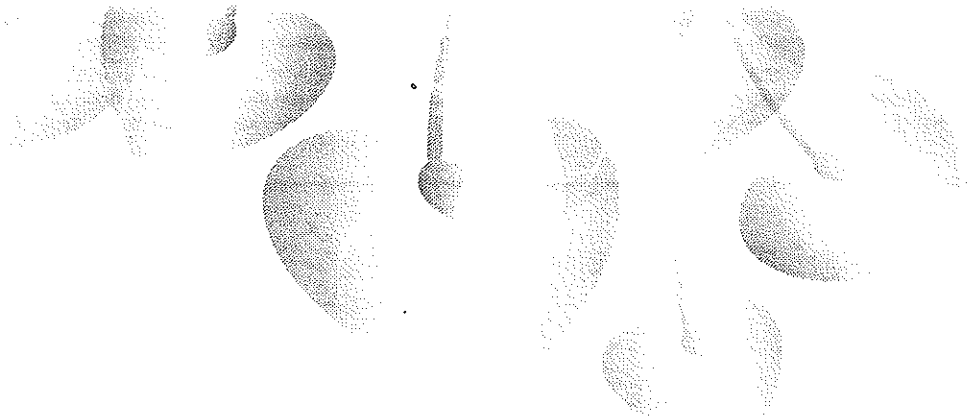

Part : ๗

บทคัดย่อ วิทยานิพนธ์

- ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมของพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องสังข์ศิลป์ชัย
- การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน ศึกษากรณี : พระเทพวงศาจารย์ (คูณ ขนฺติโก)
- คนพาลและบัณฑิตในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคม ศึกษากรณี : ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระครูสุตสารพิมล (พระมหาพิมพา ธมฺมทินฺโน)
- ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางของ พระครูโพธิสารคุณ (ประยงค์ อุปลวณฺโณ)
- การศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีของพระมโหสถ
- พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)
- บทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ

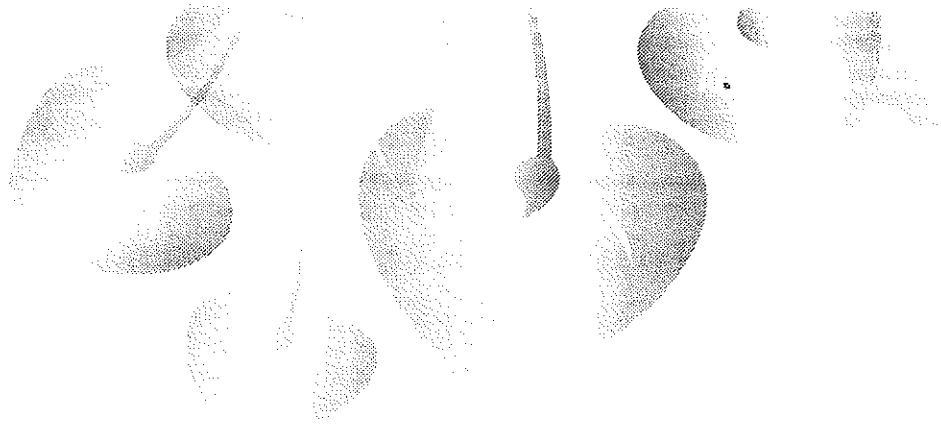

- ความประมาทในสังคมไทย
  ศึกษากรณี : เทศบาลเมืองเมืองพล จังหวัดขอนแก่น
- ศึกษาอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย
- การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม
  และวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย
- การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุวรรณสามชาดก
- การประยุกต์พุทธธรรมในหลักสูตรค่ายผู้นำเยาวชน
  ต่อต้านยาเสพติดของกองทัพอากาศ
- ประสิทธิผลของการเผยแผ่พุทธธรรมในชมรมผู้สูงอายุ
  ศึกษาเฉพาะกรณี : ชมรมผู้สูงอายุวัดสมรโกฏิ
- ศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่คุณธรรม
  แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์
- ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)
- การบริหารและรูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงที่เหมาะสมในการเผยแผ่
  พระพุทธศาสนาแก่เยาวชนของวิทยุชุมชน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม
- An Analytical Study of the Concept of Dhamma
  as Natural Law in Theravada Buddhism

ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมของพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องสังข์ศิลป์ชัย *

พระครูธรรมสารสุมณฑ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย โดยศึกษาวิเคราะห์ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัยและวิเคราะห์วิธีการที่นักกวีนำพุทธธรรมมาใช้ในวรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัย ตลอดจนอิทธิพลของวรรณกรรมที่มีต่อสังคมอีสาน และผลการศึกษาพบว่า

ด้านวิธีการที่นักกวีนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัยโดยใช้หลักธรรมผ่านตัวละครเป็นผู้เล่าอธิบายหลักธรรมสอดแทรกเพื่อชี้ให้เห็นแนวทางปฏิบัติเพื่อผลของการปฏิบัติตลอดทั้งผลของการที่ไม่ปฏิบัติตาม

ด้านหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับคุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัยนั้นมีคุณธรรมทางด้านการแสดงความเคารพต่อกัน การบำเพ็ญเพียร การเสียสละและความสันโดษส่วนที่เกี่ยวกับจริยธรรมที่ปรากฏนั้นมีความกตัญญู ความรักความเมตตา ทศพิธราชธรรม ศีลธรรมและกัลยาณมิตรที่ให้รู้จักคบคนหรือไม่ควรคบ

ด้านอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัยที่มีต่อสังคมอีสานนั้นมีอิทธิพลต่อฮีตครองในการดำเนินชีวิต อิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องบุญ - บาป การเวียนว่ายตายเกิด ความเชื่อว่าเมื่อทำบุญแล้วจะได้เกิดในสวรรค์และได้พบพระนิพพานในอนาคต และเนื้อหายังมีการบรรยายถึงการละเล่น การแสดงตามธรรมเนียมประเพณีในโอกาสต่างๆ และมีลักษณะที่แสดงให้เห็นโลกทัศน์เกี่ยว

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

กับมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์ในเรื่องครอบครัว เครือญาติ เกี่ยวกับมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติในเรื่องการดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติอย่างสมดุลเกี่ยวกับมนุษย์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติในเรื่องความเชื่อไสยศาสตร์ การเสี่ยงโชค ความช่วยเหลือจากภูตผี สำหรับลักษณะของหลักธรรมที่ปรากฏนั้นมีการแสดงผลของหลักสัจธรรมเกี่ยวกับเรื่องกรรม อริยสัจ ความประมาท ความกตัญญู อกุศลมูล และนิพพาน

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน ศึกษากรณี : พระเทพวงศาจารย์ (คูณ ขนฺติโก)*

พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โพธิสาโร/ศรีโพธิ์วัง)

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสอนเยาวชนของพระเทพวงศาจารย์ (คูณ ขนฺติโก) และการสงเคราะห์เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุของพระเทพวงศาจารย์ (คูณ ขนฺติโก)

ผลจากการวิจัย พบว่า พระเทพวงศาจารย์ (คูณ ขนฺติโก) ได้ประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาด้านคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักไตรสิกขา ๓ ดังต่อไปนี้

หลักศีล ประยุกต์สอนในรูปแบบปาฐกถา (หรือบรรยาย) การใช้ระเบียบข้อบังคับ การใช้หลักศีลบารมี การให้รางวัลแก่เยาวชนผู้ทำความดี

หลักสมาธิ ประยุกต์สอนให้เยาวชนมีสติในชีวิตประจำวัน และสอนด้วยทศบารมีในข้อว่าด้วยวิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐานะ เมตตา และอุเบกขาบารมี

หลักปัญญา ประยุกต์สอนให้เยาวชนเป็นคนดีรู้จักเหตุและผล สิ่งควรไม่ควรทำ สอนด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ใช้อุบายวิธีในการสอบถามกระตุ้นปัญญา สอนให้รู้คุณค่าปัญญา เล่านิทานหรือเหตุการณ์ให้เกิดปัญญา สอนโดยใช้สื่อทางประเพณีท้องถิ่น และสอนโดยการสาธิตให้เยาวชนดูเป็นตัวอย่าง เพื่อเกิดปัญญารู้จริง

ส่วนวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน คือ สอนให้เยาวชนมีเมตตาด้วยการเลี้ยงสัตว์ ปลูกฝังค่านิยมในการทำงาน ส่งเสริมอาชีพและเทคโนโลยี

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ส่งเสริมงานอดิเรก และกิจวัตรที่ดีงามแก่เยาวชน ผลสัมฤทธิ์ในการประยุกต์หลักพุทธธรรม มี ๓ ด้าน ทำให้เยาวชนมีความดี มีความสุข และมีความเก่งหรือความสามารถในการดำรงชีวิต

การสงเคราะห์เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ข้อ คือ (๑) การให้ทาน คือ ให้ปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการศึกษาของเยาวชน และการให้ความรู้เป็นทาน ที่เรียกว่า ธรรมทาน (๒) การให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน (๓) การนำเยาวชนร่วมบำเพ็ญประโยชน์ในโครงการและกิจกรรมหลายอย่าง (๔) การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเยาวชน

โดยสรุป การสงเคราะห์ของท่านแม้จะไม่ครอบคลุมทุกเรื่อง แต่ก็ถือว่าท่านได้สงเคราะห์เยาวชนด้วยเมตตาจิต ในฐานะของพระสงฆ์ทางพระพุทธ-ศาสนารูปหนึ่ง ซึ่งมีคุณูปการแก่เยาวชนและควรถือเป็นแบบอย่างที่ดีสืบไป

คนพาลและบัณฑิตในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคม ศึกษากรณี : ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*

พระจีรพัฒน์ สมาจาโร (ดีใจ)

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของคนพาลและบัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท และพฤติกรรมของคนพาลและบัณฑิตที่มีผลต่อสังคม

จากการศึกษา พบว่า พฤติกรรมของคนพาลและบัณฑิตที่มีผลต่อสังคมตำบลท่าพระ คือ (๑) คนพาลเป็นแบบอย่างที่ไม่เหมาะสมแก่เยาวชน พฤติกรรมทางกาย และวาจาที่ไม่ควรเอาเป็นตัวอย่างต่อคนอื่น (๒) ส่วนผลทางพฤติกรรมของบัณฑิตมีลักษณะตรงกันข้าม คือ พฤติกรรมทางกาย วาจา ล้วนเป็นไปในทางส่งเสริม เกื้อกูลแก่สังคมตำบลท่าพระ และทางจิตใจก็ประกอบด้วยจิตเมตตาต่อคนอื่น มีความประนีประนอมกันได้โดยสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหา (๓) ผลระดับสังคม ผลเสียหายจากคนพาลต่อศาสนวัตถุ และศาสนสถานในวัด ส่วนบัณฑิตส่งผลดีต่อสังคมตำบลท่าพระในด้านเกื้อกูลแก่วัด โรงเรียน และชุมชนท่าพระ

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูสุตสารพิมล (พระมหาพิมพา ธมฺมทินฺโน)*

พระบรรจบ ธีรวโส (ศรีแพงมน)

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ชีวิตและผลงานการแต่งกลอนเทศน์เสียงของพระครูสุตสารพิมล (พิมพา ธมฺมทินฺโน) พร้อมด้วยวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตลอดถึงเอกสารกลอนเทศน์ ตำราวิชาการ สิ่งตีพิมพ์ ม้วนเทปบันทึกเสียง แผ่นซีดี ผลงานที่เกี่ยวข้องและการวิจัยภาคสนาม โดยการศึกษากลุ่มประชากรในจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยที่เน้นรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลจากการวิจัย พระครูสุตสารพิมล (พระมหาพิมพา ธมฺมทินฺโน) มีชีวิตความเป็นมาด้วยความยากลำบากตั้งแต่เป็นเด็กจนกระทั่งบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา แต่สามารถอาศัยสถานการณ์พลิกผันชีวิตของตนเองให้พัฒนาก้าวหน้าเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนโดยทั่วไป ด้วยการสร้างผลงานต่างๆ ไว้ให้เป็นที่ประจักษ์ โดยเฉพาะผลงานในด้านการประพันธ์กลอนเทศน์เสียง ในฐานะนักเทศน์เสียงนักประพันธ์ ท่านเป็นนักเทศน์เสียงนักประพันธ์ที่มีสำนวนการเทศน์เสียงที่ไพเราะการประพันธ์ที่ดี ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ความยอมรับและติดตามฟังติดตามอ่านผลงานของท่านเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ยังพบว่าท่านประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง คือ สภาพสังคมในยุคปัจจุบันคนทั่วไปแม้คนส่วนใหญ่

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

จะใจบุญสุนทาน มีศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีเป็นวิถีชีวิต แต่มีคนจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่เข้าใจหลักพุทธธรรมเพราะรูปแบบการเผยแผ่ที่ไม่เหมาะสม จำเป็นต้องอาศัยการเผยแผ่ของท่านช่วยยกระดับคุณค่าทางจิตใจของคนให้สูงขึ้น

พระครูสุตสารพิมล ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะมีปัจจัยที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

- มีเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- มีอุดมการณ์
- มีบุคลิกภาพ
- มีเสียงไพเราะ

กล่าวได้ว่า ปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวเป็นเครื่องสนับสนุนให้พระครูสุตสารพิมล ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีของพระมโหสถ*

พระมหาเลอเดช วรวโส (วงศ์ศรีชา)

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาคำสอนเรื่องปัญญาในพระพุทธศาสนาและการบำเพ็ญปัญญาบารมีในอดีตชาติแห่งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระมโหสถโพธิสัตว์ ซึ่งมีเรื่องราวปรากฏในมโหสถชาดก ชาดกเรื่องที่ ๕ ในชุดทศชาติชาดก มีที่มาในคัมภีร์ขุททกนิกาย (มหานิบาต) ชาดก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘

การวิจัยครั้งนี้พบว่าปัญญาคือความรู้ทั่ว เป็นยอดของคำสอนในพระพุทธศาสนา จำแนกเป็นประเภทได้ เช่น โลกิยปัญญา ปัญญาในระดับโลกๆ และโลกุตตรปัญญา ปัญญาในอริยมรรคอริยผล มีชื่อเรียกต่างๆ เช่น ญาณ วิชชา วิปัสสนา โกศล อโมหะ ธัมมวิจัย สัมมาทิฏฐิ ชื่อเหล่านี้ใช้หมายถึงปัญญาในแง่มุมที่แตกต่างกันไป องค์ธรรมคือปัญญามีปรากฏในหมวดธรรมมากมาย เช่น ไตรสิกขา ธรรมขันธ์ ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘

การบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระมโหสถ ได้แก่ การที่พระมโหสถพัฒนาสุตมยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน และจินตามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา ด้วยการศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ขั้นพื้นฐานจากบิดามารดา และวิชาความรู้อื่น ๆ จากกัลยาณมิตร ตำรับตำรา และสิ่งแวดล้อม และการคิดพิจารณา แล้วนำสุตมยปัญญา และจินตามยปัญญาที่ได้รับการพัฒนาแล้วกลายเป็นความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย ไปช่วยเหลือผู้คน

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

มากมายตั้งแต่สามัญชนคนธรรมดาไปจนถึงพระราชามหากษัตริย์ โดยมีความกรุณาเป็นพื้นฐาน มุ่งประโยชน์แก่สรรพสัตว์เป็นหลัก ปัญญาของพระมโหสถตรงตามลักษณะของบารมีธรรมที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์จริยาปิฎกว่า (บารมี) มีการอนุเคราะห์ผู้อื่นเป็นลักษณะ มีการทำอุปการะแก่ผู้อื่นเป็นหน้าที่ (รส) หรือมีความไม่หวั่นไหวเป็นหน้าที่ มีการแสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นผลที่ปรากฏ (ปัจจุปัฏฐาน) หรือมีความเป็นพระพุทธเจ้าเป็นผล มีมหากรุณาเป็นพื้นฐาน (ปทัฏฐาน) หรือมีความเป็นผู้ฉลาดในอุบายแห่งกรุณาเป็นพื้นฐาน ดังนั้น ปัญญาของพระมโหสถจึงเป็นปัญญาบารมี

การบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระมโหสถเป็นการทำกุศลกรรม และเป็นปุญญาภิสังขาร กุศลกรรมนี้ให้ผลเป็นอปราปรเวทนียกรรมคือกรรมที่ให้ผลในชาติต่อๆ ไป และทำหน้าที่เป็นชนกกรรมชักนำให้พระโพธิสัตว์มาปฏิสนธิในครรภ์ของพระพุทธมารดา กล่าวในแง่ปฏิจจสมุปบาท ปุญญาภิสังขารที่พระมโหสถบำเพ็ญให้เกิดมีด้วยกามาวจรกุศลจิตดวงที่ ๑ เป็นปัจจัยข้ามภพชาติให้เกิดวิญญาณ คือกามาวจรกุศลมหาวิบากจิตดวงที่ ๑ ซึ่งมาถือปฏิสนธิในครรภ์ของพระพุทธมารดา กามาวจรกุศลมหาวิบากจิตดวงที่ ๑ นี้เกิดมีพร้อมกับเจตสิกธรรม (ธรรมที่ประกอบกับจิต) คือปัญญา ที่เรียกว่า สชาติปัญญา (ปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด) สชาติปัญญานี้เองเป็นปัญญาบารมีที่สืบเนื่องมาจากปัญญาบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญไว้ในชาติที่เกิดเป็นพระมโหสถและชาติอื่นๆ และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาจนถึงระดับสูงสุดในพระชาติสุดท้าย พระโพธิสัตว์มีปัญญาบารมีคือสชาติปัญญา พร้อมทั้งบารมีอีก ๙ ประการมี ทานบารมีเป็นต้นเต็มเปี่ยม ทรงเบื่อหน่ายในทุกข์เสด็จออกผนวช ทรงบรรลุฌานสมาบัติ ๘ ปุพเพนิวาสนุสสติญาณ และจุตูปปาตญาณ ด้วยอุปนิสสยปัจจัยคือภาวนามยปัญญาที่ทรงบำเพ็ญมาในอดีตชาติ แล้วทรงเจริญวิปัสสนาด้วยการใช้สชาติปัญญาที่สัมปยุตด้วยกามาวจรกุศลจิตดวงที่ ๑ พิจารณาปฏิจจสมุปบาท ทรงบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณพร้อมด้วยพระคุณทั้งปวง สำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)*

พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (หานนท์)

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ) ซึ่งเป็นพระเถระรูปหนึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งประเด็นที่ศึกษา ดังต่อไปนี้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) การพัฒนาทางความประพฤติ คือ ทางกาย และวาจา ให้มีศีล (๒) การพัฒนาด้านอินทรีย์ ๖ คือ ให้รู้จักสำรวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติกำกับ (๓) การพัฒนาด้านจิตใจให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (๔) การพัฒนาด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา แต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆ นอกจากนั้น ก็ได้ศึกษาถึง โทษ (ผลกระทบ) ของการไม่พัฒนาคุณภาพชีวิต คุณค่าของการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งต่อตนและสังคม หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และบทสรุป

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ*

พระมหาสุริยัน จนฺทนาโม (จันทะนาม)

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทและผลงานของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์นี้ใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงเอกสาร และวิจัยภาคสนาม เพื่อรวบรวมข้อมูล จากตำราหรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการวิจัยภาคสนามที่วัดไตรสิกขาทลามลตาราม ตำบลแพด อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร จากนั้นรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์นี้แบ่งออกเป็น ๕ บท ประกอบด้วย

บทที่ ๑ บทนำ ซึ่งกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ และขอบเขตของการวิจัย คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย วิธีการดำเนินการวิจัย และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

บทที่ ๒ ชีวิตและผลงานของอาจารย์พระสมภพ โชติปญฺโญ บทนี้ได้สืบค้นชีวประวัติของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ จากเยาว์วัยจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังได้ศึกษาบทบาทและผลงานของท่านในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทที่ ๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทนี้ได้อธิบายวัตถุประสงค์และวิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

บทที่ ๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ในบทนี้ได้มีการอธิบายบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บทที่ ๕ สรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะ เพื่อการวิจัยต่อไป

จากการวิจัยข้างต้นได้พบว่า พระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ เป็นหนึ่งในบรรดาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญในยุคปัจจุบัน ท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อศึกษาและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่วัดป่าหลายแห่ง หลังจากนั้นท่านก็ได้เผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในที่ต่างๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ คำสอนของท่านตามที่ได้ศึกษาในเทป ซีดี ได้รับความนิยมสูงสุดในหมู่ชาวพุทธในยุคปัจจุบัน

ดังนั้น พระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ จึงเป็นพุทธสาวกที่แท้จริงรูปหนึ่ง ผู้ซึ่งได้นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติให้เห็นในชีวิตประจำวันและปลุกคนอื่นให้มีความสนใจและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการแสดงธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดี

ความประมาทในสังคมไทย ศึกษากรณี : เทศบาลเมืองเมืองพล จังหวัดขอนแก่น*

พระมหาหนูวงษ์ สตสหสฺสเนตฺโต (แสนตา)

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความประมาทและลักษณะของคนประมาทในสังคมไทย ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยศึกษากรณีเทศบาลเมืองเมืองพล จังหวัดขอนแก่น วิทยานิพนธ์นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเน้นวิจัยทางเอกสารและรวบรวมข้อมูลในพื้นที่การวิจัย การวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น ๕ บท ดังต่อไปนี้

บทที่ ๑ บทนำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ และขอบเขตของการวิจัยคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

บทที่ ๒ ความประมาทตามนัยทางพระพุทธศาสนา บทนี้อธิบายความหมายและประเภทของความประมาท (ปมาท) ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งได้จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และหนังสืออ้างอิงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นต้น.

บทที่ ๓ ความประมาทที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบัน บทนี้ได้เน้นถึงการศึกษาความประมาทในสังคมไทย โดยศึกษากรณีเทศบาลเมืองเมืองพล จังหวัดขอนแก่น

บทที่ ๔ วิธีการแก้ไขความประมาทในสังคมไทยปัจจุบันตามแนวของพระพุทธศาสนา ในบทนี้ได้อธิบายวิธีการต่างๆ เพื่อละความประมาท ตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น การเว้นสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท และการเจริญสติเพื่อละความประมาท.

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บทที่ ๕ สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ในการวิจัยต่อไป

ผลจากการศึกษาวิจัยข้างต้นนั้นพบว่า สังคมไทยปัจจุบันนั้นเต็มไปด้วยความประมาท ดังที่ปรากฏชัดโดยสภาพของสังคมปัจจุบัน ในสังคมไทยปัจจุบันมีปัญหาทางสังคมจำนวนมากที่เป็นผลมาจากความประมาทและฐานที่ตั้งหรือเหตุแห่งความประมาทที่มีแพร่หลายอยู่ทุกหนทุกแห่ง สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงออกซึ่งความประมาทในสังคมไทยปัจจุบันเพื่อแก้ปัญหาทางในสังคมที่เกิดมาจากความประมาทนั้นพระพุทธศาสนาได้เสนอวิธีการที่มีประสิทธิภาพไว้ภายใต้ระบบของ ศีล สมาธิ และปัญญา เมื่อได้มีการเจริญศีล สมาธิ และปัญญาแล้ว ปัญหาทางสังคมทั้งหมดก็จะหมดไป และผลที่ตามมาสังคมก็จะอยู่ในสภาพแห่งความสงบสุขและสันติภาพ.

ศึกษาอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย*

พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล)

วัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยนี้ เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของตันตระ ประวัติของตันตระ พร้อมทั้งอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย รวมทั้งการศึกษาวิธีการนำลัทธิตันตระเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้เกิดลัทธิพุทธตันตระขึ้นมา จัดเป็นนิกายหนึ่งในพระพุทธศาสนา และยังสืบค้นถึงร่องรอยแห่งตันตระในพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากนี้แล้วยังได้แยกแยะลัทธิตันตระออกจากพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม วิทยานิพนธ์นี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมทั้งหนังสือเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยวิทยานิพนธ์เล่มนี้แบ่งออกเป็น ๕ บท ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

บทที่ ๑ เป็นบทนำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการวิจัย นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย ขอบเขตและวิธีการวิจัย และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

บทที่ ๒ ประกอบด้วยประวัติความเป็นมาของตันตระ อธิบายความหมายและลักษณะของตันตระ และสืบค้นกำเนิดและพัฒนาการของตันตระ สาขาของตันตระ กำเนิดและพัฒนาการของพุทธตันตระในประเทศต่างๆ เช่น อินเดีย ทิเบต จีน ญี่ปุ่น

บทที่ ๓ ศึกษาร่องรอยตันตระที่พบในพระไตรปิฎก ลักษณะของตันตระที่พบในพระไตรปิฎก รูปแบบของพระพุทธมนต์ พุทธปริตต์ เช่น รัตนสูตร

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อาฏานาฏิยสูตร โพชฌังคปริตต์ อังคุลิมาลปริตต์ เป็นต้น

บทที่ ๔ ศึกษาอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย ได้ศึกษากำเนิดและอิทธิพลของตันตระที่มีต่อสังคมไทย ท่าทีและจุดยืนของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อตันตระ

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ผลจากการวิจัยนี้พบว่า ความเชื่อแบบตันตระในรูปแบบต่างๆ มีเหมือนกันทุกศาสนา คือ ประชาชนสามัญชนของทุกศาสนาจะมีความเชื่อแบบตันตระ ในพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ชัดจากตันตระนิกายวัชรยานแบบทิเบต ซึ่งให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับพิธีกรรมและความขลังความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าพุทธตันตระ ซึ่งได้รับความนับถือโดยชาวทิเบต มองโกเลีย ภูฐาน สิกขิม เนปาล และดินแดนแถบเทือกเขาหิมาลัย เช่น ลาดัค และรัฐหิมาจันประเทศ เป็นต้น ที่เป็นพุทธศาสนิกชนของนิกายนี้โดยตรง ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย ซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่ไม่ให้ความสำคัญกับตันตระ แต่ร่องรอยแห่งตันตระก็ยังมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของตันตระนั่นเอง

การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย*

พระมหาสุชาติ สุชาโต (สมมาตร)

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา หลักธรรมและวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย โดยมีวิธีการศึกษาค้นคว้า รวบรวมหลักฐานและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย ทั้งจากพระไตรปิฎก ตำราทางพระพุทธศาสนา วรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ตำราทางวิชาการและเอกสารต่างๆ แล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปผลตามหลักฐานที่ปรากฏ

ผลของการวิจัยพบว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงประพันธ์ลิลิตตะเลงพ่ายในระยะเวลาที่มีการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ เพื่อยอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่และกอบกู้เอกราชแก่เมืองไทย ทรงมีกลวิธีประพันธ์ด้วยการกำหนดบทบาทของตัวละครให้มีความโดดเด่นในแต่ละด้านเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องด้วยการแทรกบทนิราศเพิ่มอรรถรสให้วรรณคดีมีชีวิตชีวาและแทรกหลักธรรมตามเหตุการณ์ของเรื่องได้อย่างเหมาะสม

ในส่วนของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณคดีลิลิตตะเลงพ่ายนั้น มี ๘ ประการ คือ ๑. ทศพิธราชธรรม ๒. จักรวรรดิวัตร ๓. ไตรลักษณ์ ๔. มงคล ๓๘ ๕. กรรม ๖. ราชสังคหวัตถุ ๗. ราชพละ ๕ ๘. ทิศ ๖

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ในส่วนที่ว่าด้วยการศึกษาถึงวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้ประพันธ์ได้นำรูปแบบและวิธีการในการประกาศหลักคำสอนของพระพุทธ-ศาสนาที่ชาญฉลาดอย่างยิ่ง โดยการนำประวัติศาสตร์มาบรรยายได้อย่างมีอรรถรสมีหลักธรรมสอดแทรก ทำให้ผู้อ่านได้รับคติธรรมไปพร้อมกันโดยไม่เกิดความเบื่อหน่าย ลิลิตตะเลงพ่ายจึงเป็นเสมือนแหล่งขุมทรัพย์ทางปัญญาที่ผู้รู้สามารถค้นหาอาหารทางความคิดในด้านต่างๆ ได้ทุกด้าน ไม่ว่าจะศึกษาเพื่อทราบถึงประวัติศาสตร์ชาติไทย วัฒนธรรม วิถีชีวิต หลักธรรม คติธรรม หรือความบันเทิง

ในส่วนคุณค่าของหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสถาบันครอบครัว สถาบันการเมืองและขนบธรรมเนียมประเพณีนั้น พบว่าหลักธรรมเหล่านั้นสามารถประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างดียิ่ง ด้วยเหตุที่ชาวไทยมีความเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาจึงทำให้มีวัฒนธรรมประเพณีและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างแยกกันไม่ได้

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วรรณคดีไทยเป็นเครื่องบันทึกเรื่องราวในอดีตที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตของคนไทยสมัยก่อน จนกระทั่งเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังเป็นเครื่องชี้นำทิศทางสำคัญของสังคมไทยในอนาคตอีกด้วย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุวรรณสามชาดก*

พระมหาพิทักษ์ สุเมโธ (ทองเหลือง)

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและความเป็นมา หลักธรรมในสุวรรณสามชาดก และอิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทย

ในด้านความหมายและความเป็นมานั้น จากการศึกษาพบว่า สุวรรณสามชาดก เป็นเรื่องราวที่ยกขึ้นมาตรัสเพื่อเป็นเครื่องยืนยันความกตัญญูกตเวทีของภิกษุว่า เป็นเรื่องที่ควรยกย่องสรรเสริญเพราะพระพุทธองค์ก็เคยได้ปฏิบัติมาในอดีตชาติ โดยเนื้อหาสาระมุ่งเน้นในเรื่องของการมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ และความกตัญญูกตเวทีของสุวรรณสามกุมารที่มีต่อบิดามารดาผู้ตาบอดทั้งสอง อีกทั้งยังเป็นชาดกที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมีเป็นสำคัญ ในสมัยที่เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามโพธิสัตว์

ในด้านหลักธรรม มีทั้งหลักธรรมเชิงปัจเจกบุคคลและเชิงสังคม หลักธรรมเชิงปัจเจกบุคคล ได้แก่ หลักกฎแห่งกรรม ที่ไม่มีใครหลีกหนีพ้นได้ ย่อมได้เสวยผลกรรมตามที่กระทำนั้น วิธีให้ผลกรรมนั้นอาจไม่เหมือนในชาติก่อน แต่ผลสรุปของกรรมนั้นเหมือนกัน และที่สำคัญคือความประมาทในชาติปัจจุบันที่เป็นช่องโหว่ให้กรรมได้เผล็ดผล และหลักสัจจธรรม ที่เป็นหลักความจริงช่วยให้คนตายฟื้นคืนชีพได้ และยังสามารถใช้เป็นพลังป้องกันช่วย ให้ตนเองรอดพ้นจากอันตรายต่างๆ ได้

ส่วนหลักธรรมเชิงสังคม ได้แก่ หลักเมตตาธรรม ที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขเพราะไม่เบียดเบียนกันและกัน แม้จะรายล้อมด้วย

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อันตรายต่างๆ นานา แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยอำนาจเมตตาธรรม หลักกตัญญูกตเวที เป็นหลักธรรมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามตกทุกข์ได้ยาก โดยเฉพาะการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณในยามแก่เฒ่าหรือช่วยเหลือตนเองไม่ได้ และหลักทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมช่วยให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขที่นักปกครองต่างยึดถือปฏิบัติมาช้านาน

ในด้านอิทธิพลต่อสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า ในด้านจิตรกรรมมีทั้งที่ปรากฏอยู่บนฝาผนังถ้ำ โบสถ์ วิหาร ทั้งในและต่างประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา และปรากฏอยู่บนสมุดไทย และหนังสือไทย ตอนที่นิยมวาดเขียนนั้นเป็นตอนที่สุวรรณสามกุมารถูกยิง แต่ทิศทางของลูกศรส่วนมากไม่ตรงกับอรรถกถาชาดก ในด้านประติมากรรม ตัวอย่างที่พบปรากฏอยู่บนใบเสมาภาพตามวัดต่างๆ ทางภาคอีสาน ในด้านวรรณกรรม ในปัจจุบันมีหนังสือทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองที่แต่งอิงอาศัยเรื่องนี้ และในด้านการศึกษาในปัจจุบันปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยนิยมแทรกคติธรรมไว้ท้ายเรื่อง

การประยุกต์พุทธธรรมในหลักสูตรค่ายผู้นำเยาวชนต่อต้านยาเสพติดของกองทัพอากาศ*

พันจ่าอากาศเอกบุญเพ็ง หงษา

การประยุกต์พุทธธรรมในหลักสูตรค่ายผู้นำเยาวชนต่อต้านยาเสพติดของกองทัพอากาศมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรก เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหายาเสพติด และเพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรมใช้ในกิจกรรมของหลักสูตรค่ายผู้นำเยาวชนต่อต้านยาเสพติดของกองทัพอากาศ

ในการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็น ๕ บท โดยเริ่มศึกษาหลักพุทธธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและเหมาะสมกับการแก้ไขปัญหายาเสพติด คือ หลักอริยสัจสี่ หลักเบญจศีล หลักกัลยาณมิตร ๔,๗ และหลักอปริหานิยธรรม ๗ เมื่อทราบถึงหัวข้อและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องแล้วได้นำไปสังเคราะห์ให้เข้ากับสาเหตุและปัญหายาเสพติดโดยหลักทฤษฎี จากนั้นได้นำหลักพุทธธรรมดังกล่าวมาปรับประยุกต์เข้าไปในกิจกรรมในหลักสูตรฝึกอบรม สำหรับค่ายผู้นำชุมชน เยาวชน ต่อต้านยาเสพติด ของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ในส่วนของกองทัพอากาศจำนวน ๒๐ ค่าย ฝึกอบรม ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามจากค่ายฝึกอบรมมาวิเคราะห์ข้อมูลและนำมาอภิปรายผลประกอบกับผลการสัมภาษณ์กลุ่มและการสังเกตตลอดกิจกรรมค่ายในทุกขั้นตอน

ผลจากการศึกษาและวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถปรับประยุกต์ใช้ได้ในทุกกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

กลุ่มเป้าหมายที่เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการนำหลักพุทธธรรมเข้ามาปรับใช้ในกิจกรรมต่างๆ มีความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม การมีกัลยาณมิตร การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาว่าเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้ลด ละ เลิกยาเสพติดได้ ทั้งนี้ส่วนใหญ่ยังมีความเห็นต่อกระบวนการอริยสัจสี่ว่า ปัญหาทุกปัญหามีสาเหตุและถ้าทุกคนมีเป้าหมายร่วมกันเป็นพลังแผ่นดินก็จะมีแนวทางในการแก้ปัญหาทุกปัญหาได้ การนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาผ่านรูปแบบ กิจกรรมในค่ายฝึกอบรมส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการที่วิทยากรนำหลักพุทธธรรม สาระ มาปรับประยุกต์แทรกในทุกกิจกรรม เมื่อผ่านพ้นกิจกรรมแล้วผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้สึกภูมิใจในตัวเอง รักเพื่อนเพิ่มขึ้น มีความเสียสละ อดทน ถึงแม้จะมีทัศนคติที่ไม่ดีก่อนการเข้าค่าย แต่ภายหลังเข้าค่ายแล้วรู้สึกประทับใจ

ผู้วิจัยเห็นว่า หลักพุทธธรรม ภายใต้กรอบอริยสัจสี่ เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมการแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา ทุกระดับชั้นของปัญหา เป็นหลักสากลจักรวาลที่ใช้ได้ทุกแง่มุม ในแต่ละปัญหาถึงแม้จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน การมีส่วนร่วมทุกฝ่ายจะทำให้พบแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการแก้ปัญหานั้นๆ เสมอ สังคมไทยเป็นสังคมวัฒนธรรมเชิงพุทธจึงควรที่จะนำหลักพุทธธรรมมาเป็นบรรทัดฐานเป็นกรอบแนวคิดในการแก้ไขปัญหาตั้งแต่ระดับนโยบายไปจนถึงระดับผู้ปฏิบัติ ภาครัฐ ควรกำหนดนโยบายในทิศทางที่ให้ประชาชน ชุมชน มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในทุกปัญหา โดยผ่านกระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันโดยภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน กำกับดูแลให้เป็นไปตามนโยบายหลักและสอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดจึงเป็นโอกาสที่จะใช้ปัญญาร่วมกันโดยผ่านกระบวนการกิจกรรมพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตวิญญาณให้เกิดปัญญาของชาวพุทธ ในกิจกรรมตามประเพณี ได้แก่ การไปทำบุญมีการให้ทาน รักษาศีล การเจริญภาวนาในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา

วันออกพรรษา วันธรรมสวนะ และการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญอื่นๆ เป็นต้น ในกิจกรรมพิเศษ เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ค่ายพุทธบุตร ค่ายพัฒนาคุณภาพชีวิต ค่ายฝึกอบรมต่อต้านยาเสพติดของหน่วยงานราชการต่างๆ เป็นต้น

ประสิทธิผลของการเผยแผ่พุทธธรรมในชมรมผู้สูงอายุ ศึกษาเฉพาะกรณี : ชมรมผู้สูงอายุวัดสมรโกฏิ *

พระมหาบุญล้อม ธีรปญฺโญ (วิปุละ)

การวิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลของการสื่อสาร ในการเผยแผ่พุทธธรรมในชมรมผู้สูงอายุ กรณีศึกษา ชมรมผู้สูงอายุ วัดสมรโกฏิ มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงประสิทธิผลของการเผยแผ่พุทธธรรมในชมรมผู้สูงอายุ และอุปสรรคของการเผยแผ่พุทธธรรมในผู้สูงอายุ รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลของการเผยแผ่พุทธธรรม เป็นการศึกษาในเอกสาร และสำรวจ โดยศึกษาใน ชุมชนวัดสมรโกฏิ แขวงฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่กลุ่มชมรมผู้สูงอายุ ชุมชนวัดสมรโกฏิ แขวงฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๐๐ คน และกลุ่มพระวิทยากร จำนวน ๑๕ รูป โดยใช้เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์ และการค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๕ บท ผลจากการวิจัย ได้พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุวัดสมรโกฏิ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุมากกว่า ๔๑ ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่มีอาชีพแม่บ้าน และทั้งหมดอาศัยอยู่ในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร โดยความคิดเห็นต่อบทบาทด้านการจัดกิจกรรมให้ความรู้และการสื่อสารธรรมะ มีความคิดเห็นด้วยในระดับมาก ในเรื่องบทบาทการใช้สื่อของพระวิทยากร มีความคิดเห็นด้วยในระดับ ปานกลาง สำหรับปัญหาของกลุ่มผู้สูงอายุในฐานะผู้รับสาร มีความคิดเห็นด้วยในระดับปานกลาง โดยมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ให้มีการส่งเสริมธรรมะในเยาวชนด้วย รวมทั้งจัดค่าย

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ธรรมะในโอกาสต่างๆ เพิ่มมากขึ้น และต้องการให้พระสงฆ์มีบทบาทเข้าร่วมแก้ไขปัญหาของชมรมผู้สูงอายุ รวมทั้งต้องการให้สนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากรให้แก่ชมรมผู้สูงอายุ และเพิ่มการประชาสัมพันธ์ด้วย สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระวิทยากร ในเรื่อง บทบาทในการจัดกิจกรรมให้ความรู้และการสื่อสารธรรมะมีความเห็นด้วยในภาพรวมในระดับมาก และในเรื่องบทบาทการใช้สื่อของ พระวิทยากรมีความเห็นด้วยในระดับมาก เช่นกัน และเมื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นในประเด็นเดียวกันโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก

ศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่คุณธรรมแก่นักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของศูนย์พัฒนาคุณธรรม จังหวัดสุรินทร์*

พระมหาธีระศักดิ์ ธิติกิตฺติ (สุขยิ่ง)

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่คุณธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี และหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม วิเคราะห์การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และการนำหลักคุณธรรมจริยธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการศึกษา มีดังต่อไปนี้

ศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์ ใช้อุดมการณ์ในการทำงาน ว่า "เยาวชน คือ อนาคตของชาติ" ตั้งศูนย์อยู่ที่วัดสุทธิวงศา อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ มีการจัดทำโครงการอย่างเป็นระบบ การวางแผนดำเนินงาน แต่งตั้งคณะกรรมการ และการจัดกิจกรรมเข้าค่าย อบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของหลักสูตรอบรม ประกอบไปด้วย การบรรยายธรรม กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ลัทธิความเชื่อและศาสนา ปัญหาสังคม ภัยสังคมด้านต่างๆ และแนวทางป้องกันแก้ไข กิจกรรมสร้างความสามัคคี กิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และการสอนให้รู้จักบุญคุณพ่อแม่ และครูบาอาจารย์ โดยมีผู้ส่งสารกล่าวคือพระวิทยากรที่ได้รับการ อบรม นำเสนอตัวสารคือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ผ่านสื่อต่างๆ ที่ทันยุคทันสมัย จึงทำให้ถูกจริตของเยาวชนที่เข้ารับการอบรม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ผลวิจัยความพึงพอใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่ได้เข้ารับการอบรม พบว่า

๑. ด้านผู้ส่งสาร นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ๓.๘๓
๒. ด้านตัวสาร นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ๓.๘๗
๓. ด้านช่องทางสื่อสาร นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ๓.๗๘
๔. ด้านการนำหลักคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ๓.๘๔

ผลวิจัยการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจระหว่างเพศชายกับเพศหญิงของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า

๑. ด้านผู้ส่งสาร เพศชายมีความพึงพอใจสูงกว่าเพศหญิงเพียงเล็กน้อย
๒. ด้านตัวสาร เพศหญิงมีความพึงพอใจสูงกว่าเพศชายเพียงเล็กน้อย
๓. ด้านช่องทางการสื่อสาร เพศหญิงมีความพึงพอใจสูงกว่าเพศชายเพียงเล็กน้อย
๔. ด้านการนำหลักคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพศหญิงมีความพึงพอใจสูงกว่าเพศชายเพียงเล็กน้อย

ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)*

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทฺธิ (โสภา)

พระธรรมปริยัติเวที ท่านเป็นพระเถระที่มีความกตัญญูกตเวทีเป็นยอด เป็นพระเถราจารย์ที่เป็นปูชนียสงฆ์แห่งคณะสงฆ์และประชาชนชาวจังหวัดนครปฐม มีคุณสมบัติครบถ้วนของความเป็นนักเผยแผ่พุทธธรรม มีความรู้ลึกซึ้งในสิ่งที่สอน ใช้รูปแบบและแนวทางการสอนให้ประจักษ์มีสัมฤทธิผล ปฏิบัติตนเป็นอย่างที่ดี แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นมีความรู้คู่คุณธรรม ได้ทำบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการอนุเคราะห์ประชาชนไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้ ได้สนองบทบาทกิจการคณะสงฆ์ทั้งการปกครอง การศาสนศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่พุทธธรรมด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ด้วยความเป็นกัลยาณมิตร

รูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ ด้านพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม ได้มีรูปแบบการนำเสนอ ๔ วิธี คือ นำเสนอโดยตรง นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัจจุบัน นำเสนอโดยยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ นำเสนอโดยแทรกอารมณ์ขัน และพุทธธรรมด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้มีรูปแบบการนำเสนอ ๔ วิธี คือ นำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ นำเสนอโดยวิธีการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย นำเสนอโดยวิธียกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต โคลง กลอนมาประกอบ นำเสนอ

---

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

โดยวิธีการเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่างๆ และแนวทางการการเผยแผ่พุทธธรรม ท่านมีแนวทางในการนำเสนอที่เป็นเอกลักษณ์อยู่ ๓ วิธี คือ การใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย การใช้วิธี ยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การใช้พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม บทกลอน มาประกอบ ทางด้านความสอดคล้องระหว่างกับหลักพุทธวิธีในการสื่อสาร คือ แจ่มแจ้ง (สันทัสสนา) จูงใจ (สมาทปนา) หาญกล้า (สมุตเตชนา) ร่าเริง (สัมปหังสนา) มีการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธียกบุคคลตัวอย่าง ใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้อารมณ์ขัน ใช้ภาษาง่ายเหมาะสมกับผู้ฟัง และในส่วนของความสอดคล้องระหว่างกับหลักนิเทศศาสตร์ คือ มีความกระจ่างชัดของภาษา ถูกต้อง เชื่อถือได้ การใช้ภาษาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพได้ความตรงต่อกรณี มีความเหมาะสมตามกาล ความเหมาะสมของการใช้ภาษา มีความบริบูรณ์เพียงพอ มีจำนวนเพียงพอ และมีความแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่มีอคติ มีความจำเป็น ใช้ประโยชน์ได้

บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ ที่นำเสนอมีความเด่นด้านการใช้ภาษาการอธิบายกระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย ได้มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ยกอุทาหรณ์ เล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธียกบุคคลเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น และถือว่าเป็นรูปแบบและแนวทางที่ท่านได้นำเอาออกมาเผยแผ่พุทธธรรมมากที่สุด พุทธธรรมที่นำเสนอเป็นเรื่องง่ายๆ ใกล้ตัว ท่านได้อธิบายเนื้อหาสาระธรรมชัดเจน แจ่มแจ้ง ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงในชีวิตประจำวัน และสามารถนำไปใช้ปรับ-ปรุงแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนส่วนรวมได้ เพราะโดยเนื้อหาพุทธธรรมส่วนใหญ่ท่านจะเน้นเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญูกตเวทิตา พร้อมทั้งพระบรมราโชวาททั้ง ๔ ประการ อันเป็นธรรมรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เยาวชน ประชาชนได้นำมาปฏิบัติปรับปรุง

แก้ไข ขัดเกลาจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรมอันดีงาม อาจเรียกได้ว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่ได้แสดงบทบาท เจริญตามรอยบาทพระศาสดาได้อย่างสมบูรณ์ เป็นแบบอย่างแห่งความดีงาม ความกตัญญูกตเวทิตา และได้อุทิศชีวิตตน เพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ด้วยความขยัน ซื่อสัตย์ อดทน และเสียสละอย่างแท้จริง

การบริหารและรูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เยาวชนของวิทยุชุมชน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม*

พระศรีอาริยะ ปิยสีโล

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เยาวชนของวิทยุชุมชน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม ที่จะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการจัดรายการเผยแผ่ธรรมะแก่เยาวชน อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การจัดรายการเผยแผ่ธรรมะของสถานีวิทยุกระจายเสียงอื่นๆ และพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะทุกรูป ในการที่จะโน้มน้าว ชักจูงเยาวชนให้เกิดความสนใจและรับฟังรายการธรรมะจากทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์เป็นอย่างยิ่งในการปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรมให้แก่เด็ก เยาวชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากการศึกษาโดยการใช้วิธีผสมระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ พบผลที่น่าสนใจจากการศึกษาครั้งนี้ดังนี้

ในการดำเนินงานบริหารจัดการวิทยุชุมชนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดสามพรานพบว่า ได้มีปัญหาทั้งในด้านโครงสร้างการบริหาร นโยบาย บุคลากร งบประมาณ การกระจายเสียง และผังรายการ อันมีผลต่อกระบวนการผลิตรายการเผยแผ่ธรรมะของวัดสามพรานแก่กลุ่มเยาวชน อาทิปัญหาด้านผู้จัดรายการซึ่งมีไม่เพียงพอ หรือที่มีอยู่ก็ขาดความรู้ในเรื่องของธรรมะ จึงทำให้ขาดความต่อเนื่องในการออกอากาศ ขาดความเอาใจใส่ ขาดทักษะ

* บทคัดย่อวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

เทคนิค ลีลาในการพูด ขาดประสบการณ์และความรู้ในข้อมูลข่าวสารทางโลก ในส่วนปัญหาด้านเนื้อหาของรายการนั้นพบว่า เนื้อหาธรรมะส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม รักษาศีล เจริญจิตภาวนา ซึ่งเป็นเนื้อหาธรรมะที่หนัก และลึกซึ้ง ทำให้ไม่เหมาะแก่เยาวชน ส่วนปัญหาด้านระยะเวลาในการออกอากาศนั้นพบว่านานเกินไป ทำให้เยาวชนเกิดความเบื่อหน่าย รวมถึงช่วงเวลาในการออกอากาศ ก็ไม่ตรงกับเวลาว่างของเยาวชน

เมื่อสอบถามความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบรายการธรรมะที่เหมาะสมกับเยาวชนนั้นพบว่า รูปแบบรายการที่เหมาะสมคือรายการเพลง รายการสนทนาปัญหาเยาวชน และรายการละครที่ สอดแทรกธรรมะ ศีลธรรม คุณธรรม และคติเตือนใจ เนื่องจากเป็นรูปแบบที่เยาวชนให้ความสนใจ ส่วนผู้จัดรายการนั้นจะต้องมีภาพลักษณ์ที่ดี มีความประพฤติดีเป็นแบบอย่าง มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความรู้ดีในเรื่องธรรมะ ใช้ภาษาถูกต้อง สุภาพเรียบร้อย น้ำเสียงไพเราะ นุ่มนวล ชัดเจน มีเทคนิคและลีลาในการจัดรายการธรรมะให้สนุกสนาน เนื้อหารายการควรเป็นธรรมะที่สั้นและ เข้าใจง่าย ควรเปิดโอกาสให้มีการตอบปัญหาธรรมะในรายการต่างๆ โดยกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาในการออกอากาศที่เหมาะสม คือ ๓๐ นาที ในวันหยุดหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ ช่วงเวลา ๑๕.๐๐-๒๐.๐๐ น. วันจันทร์-ศุกร์ คือ ช่วงเวลา ๑๘.๐๐-๒๐.๐๐ น.

An Analytical Study of the Concept of Dhamma as Natural Law in Theravada Buddhism*

Phramaha Somphong Santacitto Phaengcharoen

The aim of this thesis is to attempt an analytical study of the concept of the Dhamma in Theravada Buddhism, both as non-moral natural law, as well as moral natural law.

In its former aspect, it consists largely of the paṭiccasammupāda and tilakkaṇa, in its latter as the ariyaaṭṭhaṅgikamagga and the tisikkhā, both which lead to the ultimate goal of Buddhism, the cessation of dukkha.

The present work is a textual study, which begins with an exploration and examination of the background and concept of the term Dhamma, including the pre-Buddhist period and its usage on the part of wanderers contemporary with the Buddha. The term Dhamma is a profound term, having many different connotations, depending upon the context in which it is encountered. For instance, the term is used to refer to nature, natural law, as well as the Buddha's teachings, and the various practices that lead to nibbana.

Finally, we examine the role that these laws play at the individual, social and environmental levels, and the manner in which those levels are interrelated as a result of those laws.

* Thesis Abstract of Master Degree (Buddhist Studies), the International Program Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2006

วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์
ISSN 1905-1603 ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๙

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา

๒. เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาแก่สังคม

๓. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา

๔. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ปรึกษา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร.
พระมหาโกวิทย์ สิริวณฺโณ
พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ) ,รศ.,ดร.
พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุรหฺมรังสี) ,ดร.
พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, ผศ.,ดร.
ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ
ศ.พิเศษ อดิศักดิ์ ทองบุญ
ศ.ดร. จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์
รศ.บำรุง สุขพรรณ์
ผศ.ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ
Dr. John Giordano
Mr. Kevin O'Sheehan
Mr. Savior Bolud

บรรณาธิการ

นายรังษี สุทนต์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายสังวร อ่อนสนิท

บรรณาธิการบริหาร

ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร

กองบรรณาธิการ

พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ),ผศ.,ดร.
พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (ไสว โชติโก)
พระมหากฤษณะ ตรุโณ,ดร.
พระครูปลัดสุกันยา อรุโณ
พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร
พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี
ดร.สุรพล สุยะพรหม
พระศรีสิทธิมุนี (พล อาภากโร),ดร.
พระมหาไพรัชน์ ธมฺมทีโป
พระมหาบุญช่วย สิรินฺธโร
พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาที
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,ดร.
พระมหาราชัน จิตฺตปาโล

เจ้าของ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐, โทรสาร. ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐
http://gds.mcu.ac.th, e-mail: grads@mcu.ac.th

ออกแบบ

บริษัท ใยไหม ครีเอทีฟ กรุ๊ป จำกัด
๒๕๑/๑ ถ.แฮปปี้แลนด์ คลองจั่น บางกะปิ กทม. ๑๐๒๔๐
โทรศัพท์ ๐-๒๗๓๔-๓๔๕๐ (อัตโนมัติ) โทรสาร ๐-๒๗๓๔-๓๔๑๔

จัดพิมพ์โดย

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๑-๘๘๙๒, ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓ โทรสาร ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓